

การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม
THE DEVELOPMENT AND PROMOTION OF ARTS AND CULTURE
OF SANGHA IN SAMUTSONGKHRAM PROVINCE

พระสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

พระสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธรรมโสภโณ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๗

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

THE DEVELOPMENT AND PROMOTION OF ARTS AND CULTURE
OF SANGHA IN SAMUTSONGKHRAM PROVINCE

Phrasamutrawachirasophon
(Sophon Dhammasobhano)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2014

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาการจัดการเชิงพุทธ .

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณารักษ์, รศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร. สมาน งามสนิท)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร. พิเชฐ ทังโต)

กรรมการ

(ผศ.ดร. สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์ ดร. พิเชฐ ทังโต

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร. สุรพล สุษะพรหม

กรรมการ

ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น

กรรมการ

พระสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ)

ชื่อผู้วิจัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ผู้วิจัย : พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ฐมฺโมโสภณ)

ปริญญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)

คณะกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์

: ดร. พิเชฐ ทังโต พธ.บ.,M.A.,Ph.D. (Pub. Admin.)

: ผศ. ดร.สุรพล สุธะพรหม พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D. (Pol.Sc.)

: ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น พธ.บ.,M.A.,Ph.D. (Econ.)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๘

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จำนวน ๒๙ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาจะ
ได้รับผลกระทบกระเทือนจากเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมากทำให้มีผู้มอง
ศาสนาในแง่ต่างๆ ทั้งในแง่ดีหรือแง่บวกและในแง่ร้ายหรือแง่ลบก็ตาม แต่พุทธศาสนาก็ยังนับว่ามีอิทธิพล
ทางด้านศิลปวัฒนธรรมอยู่มากในจิตใจของคนไทย และแสดงออกมาในรูปของโบราณสถานโบราณวัตถุ
ประเพณี นิสัย ศิลปวัฒนธรรม หรือความเมตตาปรานี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็น
ลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพุทธศาสนาจึงถือว่าสังคมไทยก็คือสังคม
พุทธนั่นเอง ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ
พระสงฆ์ สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันจารีตที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาท
สำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาและกิจกรรมทางโลก พระสงฆ์เป็น
หนึ่งในรัตนะ ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เป็นสถาบันพระพุทธศาสนาที่ขาดเสียไม่ได้ ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิง
ทางใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้ทำนាំให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจ ศาสน
พิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ส่งเสริมรักษามรดกศิลปวัฒนธรรมและให้บริการด้านอื่นๆ ที่กลไกของ

รัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและทั้งยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย

๒. สภาพปัญหาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม สืบเนื่องมาจากผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีทั้งความหลากหลายและรวดเร็วในการรับข้อมูลข่าวสาร ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ปัญหา ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) สื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) กิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) เครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมามากมาย

๓. การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม หลักพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษามนุษย์ ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

Dissertation Title : The Development and Promotion of Arts and Culture of Sangha in Samutsongkhram Province.

Researcher : Phrasamutrawachirasophon (Sophon Dhammasobano)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

: Dr. Phichet Thangto , B.A., M.A., Ph.D.(Pub. Admin.)

: Asst. Prof. Dr. Surapon Suyaprom, B.A., M.A., Ph.D.(Pol. Sc.)

: Asst. Prof. Dr. Phatrachol Jaiyen, B.A., M.A., Ph.D.(Econ.)

Date of Graduation : 31 March 2015

ABSTRACT

The objectives of this research were : (1) to study the development and promotion of Arts and Culture of Thai Sangha, (2) to analytically study the condition of development and promotion of Arts and Culture of Sangha in Samutsongkhram Province at the present, (3) to propose the guidelines for development and promotion of Arts and Culture of Sangha in Samutsongkhram Province.

The methodology was the qualitative research, collecting data from related texts and researches and 29 key informants by in-depth-interview and focus group discussion with 8 participants. Data were analyzed by the descriptive interpretation,

The Findings of Research were as follows :

1. To promote the arts and culture at the present, especially the arts and culture of Buddhism will get the strong impacts from the change of society , economy and society and make the people looking at the religion both good and bad views. But Buddhism has still high influence in arts and culture in the minds of Thai people and it shows in the form of antique places and ancient materials, tradition, habit, arts and culture or loving kindness and hospitality. These things may call as the identity character of Thai society. The persons who have pushed Thai society to be the Buddhist society from the past up to the present are the Sangha or monks. The Sangha institution is very important traditional institution. The monks from the past up to the present have played the major role in the way of life for Thai Buddhists both morality and ethics aspects and world activities. Sangha is one out of Triple gem, are Buddha, Dhamma and Sangha, like the representative of Lord Buddha that is the most important part of Buddhism and

cannot avoid it at all in daily life of Buddhists. It is not only the mental refuge but also indicates and lead the morality and ethics by doing as sample for all and it is the hospitality institution for religious ceremony and ritual rites. Sangha has still the duty to promote and preserve the arts and culture and give the other services that government agencies can not serve all people, help the government to attain more objectives and the society in many aspects.

2. The problems for the development and promotion of Arts and Culture of Samutsongkhram Province due to the impacts from social and economic development under the stream of globalization age that it has multi and rapid data and information for consumption that created the imbalance in development and promotion of Arts and Culture of Samuthsonkhram province for six problems as follows :1) Environment condition, 2) Religious ceremony/ Ritual Rite, 3) Media for development and promotion of arts and culture, 4) Learning center of arts and culture, 5) Academic Activities in Promotion of arts and culture, 6) Network members of arts and culture. It created many social problems from individual

3. The development and promotion of Arts and Culture in Samutsongkhram Province is for the development and promotion of arts and culture to achieve the objectives of the development and promotion of arts and culture for 6 aspects : 1) Environment condition, 2) Religious ceremony/ Ritual Rite, 3) Media for development and promotion of arts and culture, 4) Learning center of arts and culture, 5) Academic Activities in Promotion of arts and culture, 6) Network members of arts and culture as follows Buddhism is the important root of Thai arts and culture due to Thai people have believed in Buddhism for a long time and Principles of Buddhaddhamma in Buddhism melt and absorb in the way of Thai life , become the grass root of way of Thai life in all aspects like way of life for living, language, tradition, custom and morality are the constitution of life for behaving well, right behavior, cultivate the goodness and mental stability for the happiness of own and community that if the people in society have the belief and faith in the principles of Buddhaddhamma in Buddhism so it will be a part of the arts and culture promotion.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและรัฐประศาสนศาสตร์ ที่ได้ทำการเปิดสอน หลักสูตรนี้ขึ้นมา และที่ขาดไม่ได้ขออนุโมทนาขอบคุณอาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต ประธานกรรมการ ควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร. ภัทรพล ใจเย็น กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำ วิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระคุณท่านพระครูปริมาณรัักษ์, รศ.ดร. ประธานสอบป้องกัน วิทยานิพนธ์ และขออนุโมทนาขอบคุณ รศ.ดร. สมาน งามสนธิ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบ ป้องกันวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระมหาเถรานุเถระในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัด สมุทรสงคราม และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญและให้ข้อมูลเชิงลึกกับผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ในคณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธและเจ้าหน้าที่ ศูนย์บัณฑิตศึกษาคณะสังคมศาสตร์ มจร. วัดศรีสุदारามฯ กรุงเทพมหานคร และ มจร.วังน้อย ออยุธยา ที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงไป ด้วยดีและขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำ เพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอน้อมจิตอุทิศผลงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นวิทยาทาน แด่โยมบิดามารดา ผู้มอบอัฐภาพ ร่างกาย ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป จนมีโอกาสดำศึกษา ณ สถาบันที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของคณะสงฆ์ไทย

พระสมุทรวชิโรโสภณ (โสภณ ธรรมโสภณ)

มีนาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๕)
สารบัญ	(๖)
สารบัญตาราง	(๘)
สารบัญแผนภาพ	(๙)
คำอธิบายการใช้อักษรย่อคัมภีร์และเลขหน้า	(๑๐)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๘
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๔
บทที่ ๒ การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย	๑๕
๒.๑ แนวคิดในการพัฒนา	๑๗
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	๒๐
๒.๓ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางศิลปวัฒนธรรมของสังคม	๓๒
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีต	๖๐
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยในปัจจุบัน	๗๔
๒.๖ พระสงฆ์กับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย	๗๙
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	๘๗
๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๖
๒.๙ สรุปวิเคราะห์	๑๑๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๓ สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๒๑
๓.๑ สภาพการณ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๒๑
๓.๒ สภาพปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน	๑๒๖
๓.๓ แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน	๑๓๐
๓.๔ วิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม	๑๓๙
๓.๕ สรุปวิเคราะห์	๑๕๓
บทที่ ๔ การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม	๑๕๖
๔.๑ การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม	๑๕๖
๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๘๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๘๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๘๙
๕.๒ อภิปรายผลการศึกษาวิจัย	๒๐๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๑๒
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๑๒
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ	๒๑๓
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	๒๑๓
บรรณานุกรม	๒๑๘
ภาคผนวก	๒๒๕
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	๒๒๖
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๕๖
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย (สนทนากลุ่ม)	๒๖๑
ภาคผนวก ง แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย	๒๖๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๗๔

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสัมภาษณ์ (Interview)	๙
๑.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group)	๑๒
๒.๑ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการศึกษาความหมายของการพัฒนา	๑๙
๒.๒ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการศึกษาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	๓๑
๒.๓ แนวคิดหลักของนักวิชาการในหน้าที่ของคณะสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	๙๕
๒.๔ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการ	๑๐๑
๒.๕ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม	๑๑๔
๓.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๒๙
๓.๒ ผลการวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๓๘
๓.๓ ผลการวิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environment Analysis) การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๕๑

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
๒.๑	แสดงปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของศิลปวัฒนธรรม	๔๕
๒.๒	แสดงศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์	๔๗
๒.๓	แสดงแนวความคิดในการศึกษาศิลปวัฒนธรรมในปัจจุบัน	๔๙
๒.๔	แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม	๕๕
๒.๕	แสดงผลกระทบทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม	๕๘
๒.๖	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๗
๓.๑	แสดงคณะสงฆ์ผู้บริหารและผู้บริหารสำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม (มหานิกาย)	๑๒๓
๓.๒	แสดงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๕๒
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๘๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๐ หน้า ที่ ๕๑ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
-------------	---	-----------	---------	-----------

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมอบภาระหน้าที่สำคัญในการดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติในวัด โดยพระพุทธองค์ทรงได้อนุญาตให้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังในเรื่องราวของ พระปิลินทวัจฉะ^๑ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า ท่านพระปิลินทวัจฉะประสงค์จะทำการที่เร้นลับให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดใจของเขาในกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารต้องการถวายคนวัดเพื่อช่วยทำความสะอาดใจเขา ต่อมา ท่านพระปิลินทวัจฉะได้กราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าพิมพิสารจอมทัมมครุฑ มีพระราชประสงค์จะถวายคนวัดข้าพระองค์ จะพึงปฏิบัติอย่างไร” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้มีคนงานวัด”^๒

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า การดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติของพระพุทธศาสนานี้ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นถ้าเป็นวัดเล็กมีพระภิกษุสามเณรไม่มากนัก เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดตามพระธรรมวินัยด้วยตนเอง หากวัดนั้นมีกุฏิหลายหลัง เจ้าอาวาสก็มอบหมายให้พระภิกษุอาวุโสเป็นผู้ปกครองดูแลสั่งสอนพระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในแต่ละกุฏิอีกต่อหนึ่ง ถ้าเป็นวัดใหญ่มีภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มักจะแบ่งการปกครองภายในวัดออกเป็นคณะ ในคณะหนึ่งมีพระภิกษุอาวุโส หรือรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสแบ่งกันไปดูแล

นั่นเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานเกี่ยวกับศาสนสมบัติในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งศาสนสมบัติในอดีตนั้น ต่อมาเมื่อวันเวลาผ่านไปจึงเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ซึ่งอยู่ในวัด นั่นเอง

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชาติไทยได้บ่งชี้ชัดว่าพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองมาทุกยุคทุกสมัยของสยามประเทศ ประชาชนชาวไทยนับถือและมีศรัทธาความเชื่อและถือประเพณีปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตตามหลักพระพุทธธรรมอันดีงาม และ

^๑วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๓.

^๒วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๔-๖๕.

เป็นรากเหง้าฝังลึกอยู่ในจิตใจของคนไทยตลอดมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักสำคัญเป็นอย่างยิ่งของวิถีชีวิตชาวไทย รวมทั้งเป็นบ่อเกิดศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ค่านิยมแบบไทยตามมา พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันหลักอันสำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจ และสร้างความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนไทยทั้งชาติสร้างความสงบสุขความเจริญเจริญรุ่งเรืองให้แก่ชาติไทยสืบต่อมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับพระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต) ได้ให้ทัศนะไว้ว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย การถืออย่างนี้ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เพราะพระพุทธศาสนาได้มีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ^๗

พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยถือว่า วัดคือศูนย์กลางของสังคมและวัฒนธรรม เพราะวัดนอกจากจะเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาแล้ว วัดเป็นแหล่งพิธีกรรมประจำท้องถิ่น อันเป็นวัฒนธรรมคือมรดกของสังคมไทยในท้องถิ่น ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษของเขาเอง ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การที่มรดกทางศิลปและวัฒนธรรมท้องถิ่นเหล่านี้ไปรวมอยู่ที่ศูนย์กลางคือวัดร่วมกัน อีกทั้งผลงานทางด้านศาสนวัตถุที่พระสงฆ์หรือเจ้าอาวาสในอดีตที่มีความสามารถทางประติมากรรมก็ดี วิจิตรศิลป์ก็ดี โดยได้สร้างผลงานต่างๆ ไว้ในวัดเป็นศาสนวัตถุ ก็ถือเป็นผลงานทางสังคมท้องถิ่นทั้งสิ้น ประกอบกับประเทศไทยมีภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมแสดงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่บรรพบุรุษได้มอบไว้ให้เป็นมรดกสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ทำให้ประเทศไทยมีความโดดเด่นในเรื่องวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความเป็นไทยได้อย่างเด่นชัด เอกลักษณ์ของขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดงามเป็นแบบแผนการปฏิบัติและการแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของคนในสังคมที่ต้องรักษาไว้ให้คงอยู่คู่ชาติ ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ของคนแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม รวมทั้งเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ภายใต้การปรับเปลี่ยนก็ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบและความเชื่อถือศรัทธารวมทั้งทัศนคติและค่านิยมของความเป็นไทยที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

จะเห็นได้ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันนั้นเป็นสิ่งขอกซึ่งเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ พระสงฆ์มีบทบาทภาระหน้าที่สำคัญในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนจะต้องเข้าถึงรับรู้ได้ การที่จะปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์หลักฐานทางกายภาพของโบราณสถานที่ยังคงอยู่ จิตวิญญาณขนบธรรมเนียมที่สืบทอดรวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งหมดได้นั้น จะต้องสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่มประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนด้วยลักษณะที่มีความสมดุลและปรับใช้ตามสถานภาพที่เป็นอยู่ลักษณะเฉพาะของทั้งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีระดับของความสำคัญที่แตกต่างกัน ในขณะที่บางแห่งมีคุณค่า

^๗พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

ความสำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ก็ยังมีแหล่งอื่นๆ ที่มีคุณค่าเพียงในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การสื่อความหมายต่างๆ จะต้องนำเสนอถึงความแตกต่างของระดับความสำคัญนี้แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนด้วยวิธีการใช้สื่อรูปแบบการศึกษาและเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความเหมาะสม กิจกรรมการสื่อความหมายนี้จะต้องสนับสนุนให้สาธารณชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและให้ความร่วมมือช่วยเหลืออันจะส่งผลให้มรดกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมดำรงอยู่สืบต่อไป

การอนุรักษ์ส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมไทยมีปรากฏเป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการมาตั้งแต่ครั้งสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีการก่อตั้งกระทรวงวัฒนธรรม ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๕ มีนโยบายมุ่งเน้นความเป็นชาตินิยมอย่างสูง และอาจถือเป็นยุคของการรณรงค์เรื่องวัฒนธรรมเป็นยุคแรก จากนั้นความผันผวนทางการเมืองทำให้มีการเน้นนโยบายที่แตกต่างกันของผู้นำประเทศเรื่อยมา จนกระทั่งสมัยของพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เริ่มเล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมอีกครั้ง และได้ก่อตั้งสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อดูแลรับผิดชอบเรื่องดังกล่าวในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ จากนั้นงานวัฒนธรรมก็เป็งานที่เด่นชัดขึ้น โดยได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างชัดเจน^๕

ในเรื่องการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมนั้น องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทอันสำคัญต่อการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า “งานด้านการศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุ และองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมดเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและธำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป”^๕

ดังนั้น ในการพัฒนาส่งเสริม ตลอดจนรักษาคูณาคุณค่าศิลปวัฒนธรรมที่ดีไว้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการพัฒนาที่เหมาะสมซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญในอันที่จะทำให้ประชาชนได้เข้าใจในคุณค่าที่แท้จริงของวัฒนธรรม มีทักษะ ทศนคติ และพฤติกรรมที่ดีงามสามารถพัฒนาสร้างสรรค์และเลือกสรรนำวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม สิ่งจำเป็นคือการศึกษารเรียนรู้ที่ท่าท้องถิ่นได้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม เข้าใจธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลง จะเป็นตัวกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจสิ่งแวดล้อมได้อย่างถ่องแท้สามารถคิด จินตนาการ วิเคราะห์สถานการณ์และเร่งรับหาทางแก้ไขได้อย่างถูกต้อง อีกทั้งยังรู้จักเลือกรับและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติได้เป็นอย่างดี

^๕สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๘ – ๒๕๔๐, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

^๕สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางการพัฒนาระบบการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง : สกศ, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๕), หน้า คำนำ.

ปัญหาทางวัฒนธรรมเป็นปัญหาใหญ่ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยมาก เป็นปัญหาที่มีขอบเขตกว้างสะสมมานานและละเอียดอ่อน ลักษณะของปัญหาเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงที่เป็นวิวัฒนาการแบบค่อยเป็นค่อยไป เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผลที่เกิดขึ้นก็ได้ถึงขั้นอันตรายหรือถึงขั้นวิกฤติเหมือนปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ แต่ถึงกระนั้นก็นับได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่ผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบทั้งหมดต้องเร่งรีบแก้ไข เพราะเป็นปัญหาที่ถูกกละเลยสะสมมานาน ทุกภาคส่วนควรตระหนักและให้ความสำคัญในการพัฒนางานอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาสังคมประเทศชาติ

จากข้อมูลของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้กล่าวถึง การเสื่อมโทรมของแหล่งโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรมไว้ว่า เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า “การสูญหายทางวัฒนธรรม” คือการเกิดวัฒนธรรมใหม่ เข้ามาทดแทนที่ของเก่า ดังนั้นในปัจจุบัน การดัดแปลงหรือถอน หรือทำลายโบราณสถาน เกิดขึ้นเนื่องจากค่านิยมของสังคม ที่มีการรับอิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นเข้ามามีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในเรื่องรูปแบบเดิม (ของเก่า) ที่สังคมปัจจุบันคิดว่าล้าสมัย ทำให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งโบราณสถานให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด^๖ ซึ่งสอดคล้องกับในปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมของสังคมไทยกำลังถูกทอดทิ้งไป เนื่องจากการปล่อยปะละเลยในวัฒนธรรมตนเอง อิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น เทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามามีบทบาทแทน และตกอยู่ในภาวะกระแสทุนนิยม พาณิชนิยม และวัตถุนิยม ขาดความภาคภูมิใจในความเป็นไทยขาดความรักและความผูกพันกับท้องถิ่น การยอมรับในภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นรากเหง้าไทยแต่เดิมมีน้อย ทุกวันนี้สังคมไทยได้หันไปรับวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาผ่านสื่อต่างๆ โดยปราศจากการเลือกสรร กลั่นกรอง จนเกิดการซึมซับดัดแปลงละทิ้งวัฒนธรรมเดิมรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาเป็นของตน เกิดการครอบงำทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็สร้างค่านิยมและทัศนคติที่ขัดแย้งระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ สภาพวิถีชีวิตไทยเอกลักษณ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมถูกเบียดเบียนและเปลี่ยนแปลง นำมาซึ่งปัญหาความเสื่อมโทรมทางศิลปกรรม คุณธรรมและปัญหาต่างๆ อีกนานัปการ ทั้งปัญหายาเสพติด อบายมุข ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สถาบันครอบครัวขาดการยึดโยงสมาชิกในครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจ ความผูกพันและครอบครัวล่มสลายในที่สุด

จากปัญหาดังกล่าว ส่งผลกระทบถึงศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามอย่างหนัก คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม วัดบางวัดมีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมขึ้นโดยการจัดตั้งศูนย์การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งของวัดและภูมิปัญญาพื้นบ้านขึ้นภายในวัด และร่วมกับองค์กรรัฐ องค์กรเอกชน ตลอดจนประชาชนได้ร่วมกันรณรงค์ให้ช่วยกันส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้นอีกด้วยแต่ก็ยังมี

^๖คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๔๐.

ไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้มากนัก ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระสังฆาธิการผู้บริหารงานคณะสงฆ์และร่วมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม มีความตระหนักดีว่า วัดและคณะสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำในการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม พึงควรมีแนวทางการพัฒนาส่งเสริมมรดกศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างจริงจัง โดยมีการพัฒนาด้านนโยบาย ด้านการส่งเสริม ด้านการสนับสนุน ด้านการสร้างมาตรฐาน และด้านการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม และเชื่อมโยงความรู้ท้องถิ่นสู่สากล อันจะเป็นกลไกในการฟื้นฟู อนุรักษ์ สืบสาน พัฒนา เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งสร้างสรรค์ ส่งเสริมภูมิปัญญาไทยให้เป็นรากฐานการพัฒนาองค์ความรู้ที่ดีขึ้น และเป็นองค์ประกอบที่มุ่งเน้นให้มีการอนุรักษ์ส่งเสริมสืบสาน พัฒนา เผยแพร่เอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกไทย ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผลการศึกษาจักเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และนำไปปรับใช้ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแบบยั่งยืน ตลอดจนนำไปปรับประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์ไทย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอการพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยมีการกำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

(๑) ศึกษาวิเคราะห์หลักเกณฑ์และวิธีการการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และหนังสือ เอกสารหรือบทความอันสำคัญ ตลอดจนงานวิจัยและบทความอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

(๒) ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน ด้านการพัฒนางานองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้านโครงการกิจกรรมสนับสนุนการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้านการเผยแพร่เอกรักษ์การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และด้านการเชื่อมโยงความรู้การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมสู่สากล

(๓) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม จากความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำนวน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาเอกสาร พระไตรปิฎก หนังสือวารสารบทความ งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม และหลักเกณฑ์วิธีการพัฒนาการพัฒนาศงเสริมศิลปวัฒนธรรม จากคณะสงฆ์ผู้นำในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พร้อมทั้งนักปราชญ์ นักวิชาการ ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดย หน่วยงานของคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ เพื่อนำไปการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ

(๑) **ประชากร** ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม อันประกอบด้วยบุคคล ๖ กลุ่ม ได้แก่ ๑) พระมหาเถระ ผู้บริหารผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

๒) พระเชรณักวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๓) เจ้าหน้าที่หน่วยงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม ๔) นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

(๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากตัวแทนประชากรทั้ง ๔ กลุ่มดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งสิ้น ๒๙ รูป/คน เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตสถานที่ใช้ในการวิจัย คือสถานที่อันเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันประกอบด้วยวัดและสถานที่สำคัญทางศิลปวัฒนธรรมที่มีคุณค่าในการส่งเสริมของจังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ จะเริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๖ ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๘ รวมระยะเวลาในการทำวิจัย ๑๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น หรือการทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้น ในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าตามแนวทางอันดีงามแห่งพระพุทธศาสนา จำนวน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม ของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๕.๒ ศิลปะและวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานสร้างทางศิลปะและพุทธิปัญญาทุกแขนง เป็นสิ่งที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากธรรมชาติ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน โดยแสดงออกถึงความเจริญงอกงามและความมีศีลธรรมอันดีของมนุษย์

๑.๕.๓ การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การดูแลรักษาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการ ป้องกันการรักษา การสงวน และการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการที่จะติดตาม ศึกษา ค้นคว้า หาร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต ตลอดจนการส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และร่วมกันช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่ควรที่จะหายไปจากคนไทย เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนในการที่จะนำเอาวัฒนธรรมของชาติอื่นมาใช้

๑.๕.๔ คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม หมายถึง พระสังฆาธิการที่เป็นผู้บริหารและผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่มีสังกัดวัดอยู่ในจังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาโดยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เรื่อง “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยกำหนดการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาทัศนคติเห็นของพระมหาเถระผู้บริหาร/ผู้นำในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ และข้าราชการผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อศึกษาการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อให้การดำเนินการวิจัยได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “แนวคิด ทฤษฎี หลักเกณฑ์วิธีการการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์”

ขั้นตอนที่ ๒ วิเคราะห์สภาพปัญหา และแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) จำนวน ๒๙ รูป/คน

ขั้นตอนที่ ๓ วิเคราะห์การพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน

๑.๖.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๖.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่

๑. ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน ๒ กลุ่ม ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญพระมหาเถระผู้บริหาร/ผู้นำในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ และข้าราชการผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จำนวน ๓๗ รูป/คน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๑.๑ และตารางที่ ๑.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสัมภาษณ์ (Interview)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการ สัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานะ
๑	พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ)	เจ้าคณะจังหวัด สมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๒	พระราชวรชิตติก (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฒโน)	เจ้าคณะอำเภอเมือง สมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๓	พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคร)	เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยา รามวรวิหาร	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๔	พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวาโกร)	เจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๕	พระครูปราโมทย์ปัญญาวังษ์ (บุญเลิศ เตชปญโญ)	เจ้าคณะอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๖	พระครูประภัศร์วรพินิจ (ศิวก ร พุทธโส)	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๗	พระครูสุตธรรมนิเทศ (สุนทร สุทธิจิตโต)	รองเจ้าคณะอำเภอเมือง สมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๘	พระครูพิศาลจริยาภิรม (สุรศักดิ์ อติสกุโข)	เจ้าคณะตำบลวัดประดู่ จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๙	พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสธร)	เจ้าคณะตำบลบ้านปรก จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๐	พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ (ใหม่ ปญญาธโร)	เจ้าคณะตำบลสวนหลวง จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๑	พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม)	เจ้าคณะตำบลบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๒	พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ (จรินทร์ จิตนนโท)	เจ้าคณะตำบลกระดังงา จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๓	พระครูใบฎีกาดำริห์ ธมมิโก	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป้อมแก้ว จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานะ
๑๔	พระครูพิพิธพัฒนโกศล (ธวัชชัย ญาณวีโร)	เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๕	พระสมุห์สมพงษ์ เขมธมโม	เจ้าอาวาสวัดเขายี่สาร	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๖	พระครูวิมลภาวนาจารย์ (ถาวร ปิยธโร)	เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์ กุฎีทอง	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๗	พระมหาจรรยา ฐานกาโร	เจ้าอาวาสวัดธรรมมาจุฬาราม (วัดบังปิ่น)	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๘	พระสมุห์ไพศาล อรรถธมโม	เจ้าอาวาสวัดบางกะพ้อม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๑๙	พระครูวินัยธรพัฒนา ฐานโชติโก	เจ้าอาวาสวัดบางแคน้อย	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๒๐	พระครูปลัดเกรียงไกร สุทธิญาณ	เจ้าคณะตำบลปลายโงนหาง เขต ๑	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๒๑	พระครูอาทรวิริยานุวัตร (สุชาติ สุธีโร)	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจุฬามณี จังหวัดสมุทรสงคราม	พระสังฆาธิการผู้บริหาร/ผู้นำงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๒๒	นายณฐกร จิรภักพงค์	อดีตผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด สมุทรสงคราม	ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม
๒๓	นางพิศมัย ทองสมนึก	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการพิเศษ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม
๒๔	นางสาวสุธิดา พัฒราช	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการพิเศษ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม
๒๕	นางสาวจรีรัตน์ ขาวอ่อน	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม
๒๖	นางสาวพรทิพย์ ไชยา	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม
๒๗	นางสาววิภา ภูสุวรรณ	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม

ตารางที่ ๑.๑ (ต่อ)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการ สัมภาษณ์	ตำแหน่ง	สถานะ
๒๗	นางสาววิภา ภูสุวรรณ	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม
๒๘	นางสาววารี ยอดครุฑ	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม
๒๙	นางยลกรานต์ เทียงแท้	นักจัดการงานทั่วไป ชำนาญการ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม

ตารางที่ ๑.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group)

ที่	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการ สนทนากลุ่ม	ตำแหน่ง	สถานะ
๑	พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสโร)	เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม	ผู้ทรงคุณวุฒิการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม
๒	พระครูพิศาลสมุทรกิจ (ไพศาล ธนปญโญ)	เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่เขต ๒ จังหวัดสมุทรสงคราม	ผู้ทรงคุณวุฒิการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม
๓	พระครูปิยธรรมากร (เกษม ปิยธมโม)	เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม	ผู้ทรงคุณวุฒิการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม
๔	พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบูรณ์ นาทปญโญ)	เจ้าคณะตำบลอัมพวาเขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม	ผู้ทรงคุณวุฒิการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม
๕	พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภงโกโร)	เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม	ผู้ทรงคุณวุฒิการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม
๖	นายประดับ โพธิกาญจนวัตร	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนา จังหวัด สมุทรสงคราม	ข้าราชการผู้สนองงานคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม
๗	นางศศิธรณีย์ สุวรรณมณี	วัฒนธรรมจังหวัด สมุทรสงคราม	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม จังหวัด สมุทรสงคราม
๘	นางจริยา ชูรอด	นักวิชาการวัฒนธรรม ชำนาญการพิเศษ	ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม จังหวัด สมุทรสงคราม

๑.๖.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไว้ ๒ ประเภท ดังนี้

๑) การสัมภาษณ์ (Interview) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิดเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้ศึกษาใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังกล่าวข้างต้น

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้าน และลึกซึ้ง จากการร่วมพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยกำหนดประเด็นคำถามหลักให้มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบในเชิงเหตุผล โดยผู้ศึกษาจะใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังกล่าวข้างต้น

๑.๖.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยดำเนินการ ดังนี้

ข้อมูลชั้นรอง ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เอกสาร หนังสือ ตำรา บทความ บริการค้นหาข้อมูลภายใต้เครือข่ายอินเทอร์เน็ตและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์

ข้อมูลชั้นต้น ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามที่กำหนดไว้ โดยทำการติดต่อในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์บุคคลดังกล่าวเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้ เมื่อได้รับการตอบรับแล้วผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๑.๖.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ เมื่อผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลและตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้

(๑) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาความ (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน

(๒) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาความ (Content Analysis) จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

(๓) การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วย ผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้หัวข้อปัญหาและคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแบบพรรณนาความ (Content Analysis)

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑. ได้ทราบการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒. ได้ทราบสภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน

๑.๗.๓. นำเสนอการพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพื่อประโยชน์กับคณะสงฆ์ไทย และสังคมไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

๑.๗.๔. เป็นฐานข้อมูลทางวิชาการ อันเป็นประโยชน์ เป็นแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้แก่วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม หรือผู้มีความรับผิดชอบในงานการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมได้นำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดแก่สังคมประเทศชาติต่อไป

บทที่ ๒

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย

ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด และทฤษฎีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย โดยจัดเรียงลำดับการนำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดในการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
- ๒.๓ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรมด้านสังคม
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีต
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยในปัจจุบัน
- ๒.๖ พระสงฆ์กับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย
- ๒.๙ สรุปวิเคราะห์

ไทยเป็นชาติที่มีศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเองมาช้านานแล้ว เริ่มตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ ศิลปะไทยจะวิวัฒนาการและสืบเนื่องเป็นตัวของตัวเองในที่สุดเท่าที่เรารับทราบ พ.ศ. ๓๐๐ จนถึง พ.ศ. ๑๘๐๐ พระพุทธศาสนานำเข้ามาโดยชาวอินเดีย ครั้งนั้นแสดงให้เห็นอิทธิพลต่อรูปแบบของศิลปะไทยในทุก ๆ ด้านรวมทั้งภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม โดยกระจายเป็นกลุ่มศิลปะสมัยต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เมื่อกลุ่มคนไทยตั้งตัวเป็นปึกแผ่นแล้ว ศิลปะดังกล่าวจะตกทอดกลายเป็นศิลปะไทย ช่างไทยพยายามสร้างสรรค์ให้มีลักษณะพิเศษกว่า งานศิลปะของชาติอื่น ๆ คือ จะมีลวดลายไทยเป็นเครื่องตกแต่ง ซึ่งทำให้ลักษณะของศิลปะไทยมีรูปแบบเฉพาะมีความอ่อนหวาน ละมุนละไม และได้สอดแทรกวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีและความรู้สึกของคนไทยไว้ในงานอย่างลงตัว ดังจะเห็นได้จากภาพฝาผนังตามวัดวาอารามต่าง ๆ ปราสาทราชวัง ตลอดจนเครื่องประดับและเครื่องใช้ทั่วไป

ศิลปะไทยได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ ความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของคนไทยที่ได้สอดแทรกไว้ในผลงานที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยเฉพาะศิลปกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย อาจกล่าวได้ว่าศิลปวัฒนธรรมไทยสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา เป็นการเชื่อมโยงและโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา

ศิลปะไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย ซึ่งคนไทยทั้งชาติต่างภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ความงดงามที่สืบทอดอันยาวนานมาตั้งแต่อดีต บ่งบอกถึงวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น โดยมีพัฒนาการบนพื้นฐานของความเป็นไทย ลักษณะนิสัยที่อ่อนหวาน ละมุนละไม รักสวยรักงาม ที่มีมานานของสังคมไทย ทำให้ศิลปวัฒนธรรมไทยมีความประณีตอ่อนหวาน เป็นความงามอย่างวิจิตรอลังการที่ทุกคนได้เห็นต้องตื่นตาตื่นใจ อย่างบอกไม่ถูก ลักษณะความงามนี้จึงได้กลายเป็นความรู้สึกทางสุนทรียภาพโดยเฉพาะคนไทย

เมื่อเราได้สืบค้นความเป็นมาของสังคมไทย พบว่าวิถีชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย มีประเพณีและศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมาก่อน ดังนั้น ความผูกพันของจิตใจจึงอยู่ที่ธรรมชาติแม่น้ำและพื้นดิน สิ่งหล่อหลอมเหล่านี้จึงเกิดบูรณาการเป็นความคิด ความเชื่อ และประเพณีในท้องถิ่น แล้วถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมไทยอย่างงดงาม ที่สำคัญวัฒนธรรมช่วยส่งต่อคุณค่าความหมายของสิ่งอันเป็นที่ยอมรับในสังคมหนึ่ง ๆ ให้คนในสังคมนั้นได้รับรู้แล้วขยายไปในขอบเขตที่กว้างขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่การสื่อสารทางวัฒนธรรมนั้นกระทำโดยผ่านสัญลักษณ์ และสัญลักษณ์นี้คือผลงานของมนุษย์นั่นเองที่เรียกว่า ศิลปวัฒนธรรมไทย

ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมไทยกำลังจะถูกกลืนเมื่ออิทธิพลทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทนที่สังคมเก่าของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกแห่งการสื่อสารได้ก้าวไปล้ำยุคมาก จนเกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยอดีต โลกใหม่ยุคปัจจุบันทำให้คนไทยมีความคิดทางไกลตัวเองมากขึ้น และอิทธิพลดังกล่าวนี้นำให้คนไทยลืมหองตัวเองมากขึ้นจนกลายเป็นสิ่งสับสนอยู่กับสังคมใหม่อย่างไม่รู้ตัว มีความวุ่นวายด้วยอำนาจแห่งวัฒนธรรมสื่อสารที่รับเร่งรวดเร็วจนลืมหองความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

เมื่อเราหันกลับมามองตัวเราเองใหม่ ทำให้ดูห่างไกลเกินกว่าจะกลับมาเรียนรู้ว่า พื้นฐานของชาติบ้านเมืองเดิมเรานั้น มีความเป็นมาหรือมีวัฒนธรรมอย่างไร ความรู้สึกเช่นนี้ ทำให้เราลืมมองอดีตตัวเอง การมีวิถีชีวิตกับสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องดิ้นรนต่อสู้กับปัญหาต่าง ๆ ที่วิ่งไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ถ้าเรามีปัจจุบันโดยไม่มีอดีต เราก็จะมีอนาคตที่คลอนแคลนไม่มั่นคง การดำเนินการนำเสนอแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนศิลปวัฒนธรรมในครั้งนี้ จึงเป็นเสมือนการค้นหาดูอดีต โดยเราชาวศิลปวัฒนธรรมต้องการให้อนุชนได้มองเห็นถึง ความสำคัญของบรรพบุรุษ ผู้สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้เราทำหน้าที่สืบสานต่อไปในอนาคต^๑

^๑พีเดีย สารานุกรมเสรี, ศิลปะไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/ศิลปะไทย>.html [๑๕ ต.ค. ๕๗].

๒.๑ แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา ดังนี้

คำว่า “พัฒนา” ในภาษาไทย มาจาก “วฑฺฒน” ในภาษาบาลี และ “วรณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า ความเจริญ^๒

หรืออีกความหมายหนึ่งของ คำว่า “พัฒนา” หรือ “วฒนา” ในภาษาบาลีนั้นแปลว่า รก คือ รกอย่างหนาแน่น เช่น รกหญ้า ฝนบนศีรษะรก ก็เรียกว่าพัฒนา คือเป็นความเจริญด้วยเหมือนกัน ถ้าบุคคลมีความประพฤติหรือการกระทำที่ไม่มีประโยชน์อะไรในโลกนี้ ก็เรียกว่า คนทำโลกให้รก รวมความคำว่า “พัฒนา” แปลว่า ทำให้รก หรือสร้างความรก ถ้าจะให้รกไปด้วยคนดี หรือทรัพยากรมนุษย์ที่ดีแล้วจำเป็นต้องส่งเสริมปลูกสร้าง ทัศนคติโดยต้องพัฒนาทางจิต ซึ่งเป็นผู้นำของกาย ถ้าจะให้รกไปด้วยปัญญาเยี่ยงรกไปด้วยความโกลาหลวุ่นวาย ก็ต้องพัฒนาวัตถุ การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจำเป็นต้องพัฒนาให้ครบทั้ง ๒ ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจให้ควบคู่และทัศนคติ โดยเฉพาะทัศนคติเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษ เพราะการพัฒนาถูกต้องดีแล้ว ก็จะสามารถควบคุมการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้และการพัฒนาจิตที่ถูกต้องก็คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีสมาธิ ตั้งมั่น มั่นคง สะอาดสว่าง จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงาน สามารถจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้^๓

อย่างไรก็ดี การพัฒนา ยังหมายถึง การกระทำเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่ และการพัฒนา เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว จะเห็นว่าการให้ความหมายตามแนวทาง ๓ แนว คือ ในแง่ของความก้าวหน้า ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนเพื่อให้เกิดความเจริญ และในแง่ของวิธีการในการดำเนินการพัฒนา^๔

อนึ่งพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการได้ทัศนะไว้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทาง

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^๓ณัฐหทัย ขลายนวัฒน์, “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักธรรม, : กรณีศึกษา บริษัท ๕๐๕ โภคภัณฑ์ จำกัด”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖).

^๔ทวี ทิมขำ, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑-๒.

จิตใจอันเกิดจากคามมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ^๕ คือ

๑. พัฒนากาย มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรคภัย มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

๒. พัฒนาศีล มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

๓. พัฒนาจิต มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

๓.๑ คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันมีน้ำใจเผื่อแผ่โอบอ้อมอารีย์

๓.๒ สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติความพากเพียรรู้สัจจามิมีความอดทนมีสมาธิแน่วแน่ มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

๓.๓ สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

๔. พัฒนาปัญญา มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลป์และศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

อีกทั้งพระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคมอย่างสัมพันธ์ควบคู่กันไปและเป็นปัจจัยต่อกันโดยค่านึงถึงธรรมชาติแวดล้อมพร้อมไปด้วย ตามหลักการที่จัดไว้เป็นระบบอย่างครบถ้วนชัดเจน พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์เป็นสำคัญโดยมุ่งพัฒนา ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิต และปัญญา^๖

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗๙-๘๑.

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

ถึงกระนั้นการพัฒนาทุกอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก่อนแล้วจะต้องมีสิ่งอื่นหรือลักษณะอื่นเข้ามาผสม จึงจะเรียกการเปลี่ยนแปลงนั้นว่า “การพัฒนา” โดยลักษณะที่เพิ่มเข้ามานั้นที่สำคัญ คือ ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงที่กำหนดไว้ล่วงหน้า^๗

จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการศึกษาความหมายของการพัฒนา

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๔๖, หน้า ๗๗๙)	การนำมาซึ่งความเจริญ
ณัฐหทัย ชลาชนวิวัฒน์ (๒๕๔๖, หน้า ๒๓)	การพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและวัตถุ
ทวี ทิมขำ (๒๕๒๘, หน้า ๑-๒)	การกระทำเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น และเป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๓๗, หน้า ๗๙-๘๑)	เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ
พระพุทธคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (๒๕๔๙, หน้า ๒)	พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์เป็นสำคัญโดยมุ่งพัฒนา ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิต และปัญญา

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นการกระทำเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้น หรือดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่ และการพัฒนา เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว โดยการพัฒนามีคุณภาพต้องมีการพัฒนาคนและสังคมอย่างสัมพันธ์ควบคู่กันไปและเป็นปัจจัยต่อกัน โดยคำนึงถึงธรรมชาติแวดล้อมพร้อมไปด้วย ตามหลักการที่จัดไว้เป็นระบบอย่างครบถ้วนชัดเจน พระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์เป็นสำคัญโดยมุ่งพัฒนา ๔ ด้าน คือ ด้านกาย ศีล จิต และปัญญา

^๗สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : เอมี่เทรดดิ้ง, ๒๕๔๑), หน้า

๒.๒ แนวคิด และทฤษฎีในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

วัฒนธรรมตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า “culture” มาจากภาษาละตินคือ cultura ซึ่งแตก มา จากคำว่า colere หมายถึง การเพาะปลูกและบำรุงให้เจริญงอกงาม (cultivate) โดยทั่วไปแล้ว การ ใช้คำนี้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของผู้คนและโครงสร้างทางสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการประเพณี ภูมิปัญญาที่สำคัญ วัฒนธรรมได้รับการเข้าใจว่าเป็นเสมือนระบบของสัญลักษณ์และความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่ง มีความ แตกต่างกันไปตามลักษณะของแต่ละพื้นที่ ความแตกต่างของการให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรมขึ้นอยู่กับการใช้ แนวคิด และทฤษฎีที่แตกต่างกัน รวมไปถึง เหนือในการประเมินการ ประเพณีการปฏิบัติที่ต่างกันวัฒนธรรมจะแสดงออกให้เห็นในหลายรูปแบบ เช่น ดนตรี วรรณกรรม การวาดภาพ การแกะสลัก การแสดงละคร ภาพยนตร์ รวมถึงลักษณะการใช้ชีวิตของผู้คน ซึ่งมีบางกลุ่มระบุวัฒนธรรมในความหมายของการบริโภค และสินค้าที่บริโภค แต่ นักมานุษยวิทยาเชื่อว่า “วัฒนธรรม” ไม่ได้สะท้อนถึงสินค้าในการบริโภคเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการ ในการผลิตสินค้าและ ให้ความหมายต่อตัวสินค้านั้น รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมที่สะท้อนวิถีแห่งการ ปฏิบัติที่ผูกตัวสินค้า กับกระบวนการเข้าด้วยกัน ดังนั้นวัฒนธรรมจึงหมายถึงรวมถึง ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และระบบคุณธรรม จริยธรรม

อย่างไรก็ดี คำว่า “วัฒนธรรม” ยังหมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความ เป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน ในเอกสารหลักที่ พิมพ์เผยแพร่โดยสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แสดงความหมายของวัฒนธรรมไว้ ต่างกัน เช่น “วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติและการ แสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้ง ร่วมกัน” หรือ “วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผน และทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น”

ได้นิยามความหมายของ วัฒนธรรมไว้ ๓ นัย ดังนี้

๑. สิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามแก่หมู่คณะ
๒. วิถีชีวิตของหมู่คณะ
๓. ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน^๕

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมี บุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖, หน้า ๗๔๖.

การอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม นับได้ว่าเป็นการรักษาความสำคัญและหลักฐาน ในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพ สังคมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนในสังคมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมใน ปัจจุบันและอนาคตได้^{๙๙}

กรมศิลปากร ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการอนุรักษ์ส่งเสริม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ไว้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะแหล่งประวัติศาสตร์โบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ เสริมสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาดั้งเดิม นอกจากนี้ยังสามารถสร้างความมั่นคง ทางด้านเศรษฐกิจในระดับหนึ่งให้กับชุมชนท้องถิ่นได้ หากมีการจัดการทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรม อย่างเหมาะสม^{๑๐}

อย่างไรก็ตาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ไว้ว่า “โบราณสถาน” หมายถึง สิ่งก่อสร้างอยู่ติดที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ เช่น เนินดินที่มีหลักฐานเกี่ยวเนื่องกับประวัติศาสตร์ ถ้า เพิงผา สถานที่ที่มนุษย์เคยใช้สอยในอดีตหรือยังใช้ประโยชน์มาจนถึงปัจจุบัน เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระ ปรางค์ ศาลา วัง พระราชวัง ป้อมปราการ กำแพงแก้ว ค่าย แหล่งฝังศพโบราณ ตะแลงแกง ศาลหลักเมือง เตาเผาเครื่องสังคโลก คูเมือง กำแพงเมือง บ้าน โกดัง ท่าเรือ คลอง เมืองโบราณ เป็นต้น “โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ” หมายถึง วัตถุต่างๆ เช่น หิน ดินเผา ไม้ เขาสัตว์ หนัง ใบพืชใยสัตว์ ซึ่งใน สมัยโบราณได้นำวัตถุเหล่านี้มาทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น พระพุทธรูป เครื่องมือหิน เครื่องประดับ สมุดข่อยหนังสือ ศิลาจารึก ตัวหนังสือลง เครื่องดนตรีต่างๆ เป็นต้น^{๑๑}

สอดคล้องกับพระอัจฉริยภาพในงานอนุรักษ์ส่งเสริมมรดกไทย ด้านโบราณคดี ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยในมรดก ศิลปวัฒนธรรมของชาติทุกด้านทุกแขนง ด้วยทรงตระหนักว่ามรดกศิลปวัฒนธรรม เหล่านี้จะทำให้ ประชาชนมีความซาบซึ้งในวัฒนธรรมอันเจริญรุ่งเรืองของชาติ และบังเกิดความรัก ความภาคภูมิใจใน เอกราชอธิปไตยของตน สมควรที่จะทำนุบำรุงรักษาไว้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็น และตระหนักถึง ความอดสาหัสแห่งบรรพชน ร่วมกันจรรโลงและสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามตามเยี่ยงอย่างบรรพบุรุษของตน ต่อไป ดังพระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ความว่า “ การสร้างอาคารสมัยใหม่นี้ คง

^{๙๙}สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ, การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๗.

^{๑๐}กรมศิลปากร, คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาพันธ์, ๒๕๔๔), คำนำ.

^{๑๑}กรมศิลปากร, คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

เป็นเกียรติสำหรับผู้สร้างคนเดียว แต่เรื่องโบราณสถานเป็นเกียรติของชาติ อีฐู่เก่าๆ แผ่นเดียว มีค่าควรช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อุทยาน และกรุงเทพฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย”^{๑๒}

สำนักโบราณคดี ได้แบ่งประเภทของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ไว้ ๒ ประเภท ตามคุณค่าและความสำคัญเพื่อการบริหารจัดการ ดังนี้

๑) โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ระดับชาติ ได้แก่ โบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันอย่างแน่นแฟ้น ในระดับชาติ ไม่เฉพาะชุมชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งเท่านั้น

๒) โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ระดับท้องถิ่น ได้แก่ โบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคมหรือชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งมีความสำคัญผูกพันอย่างแน่นแฟ้นในระดับชุมชน หรือเฉพาะท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่ง^{๑๓}

อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์และส่งเสริมเป็นการใช้อย่างสมเหตุสมผล เพื่อให้มีการใช้ตลอดไป” เป็นคำนิยามง่ายๆ แต่เป็นการเน้นการใช้ทรัพยากรเป็นพื้นฐาน อีกทั้งยังมีแนวทางการใช้ตลอดไปซึ่งก็หมายถึงว่าจะใช้ทรัพยากรอย่างไร จึงจะทำให้ทรัพยากรเป็นต้นทุน (Stock) ที่สามารถมิใช่ตลอดไปได้ อย่างไรก็ตามการใช้นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการนำมาบริโภค ดื่ม กิน หรือสัมผัสเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการเก็บเอาไว้เซยชม ฟันฟู หรือพัฒนาสิ่งอื่นให้ดีขึ้นก็ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสงวนหรือการแบ่งเขตที่จะสงวนไว้ก็ได้^{๑๔} และอาจกล่าวได้ว่าการอนุรักษ์ส่งเสริมใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและสามารถใช้ได้เป็นเวลานานที่สุดซึ่งต้องสูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ให้น้อยที่สุด ทั้งนี้ต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงมากที่สุด ดังนั้นจะต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆ ตามกาลเทศะ (Time and Space) และพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด^{๑๕}

นอกจากนี้นักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ทัศนะว่า ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งมีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ เพราะประเทศจะเจริญหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การพัฒนาของคนในสังคม

^{๑๒} กรมศิลปากร, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับมรดกของแผ่นดิน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๖.

^{๑๓} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (นนทบุรี : โรงพิมพ์วารสารส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

^{๑๔} เกษม จันทรแก้ว, เอกสารชุดวิชานิเวศวิทยาและการจัดการป่าไม้ การจัดการสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๑), หน้า ๘๒.

^{๑๕} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์. บริษัทสกายบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๔๐.

จากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่กล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้ เจริญก้าวหน้าขึ้น สังคมต้องมีคุณภาพ จากการพัฒนาคนในสังคม ปรากฏผลได้ดังนี้^{๑๖}

๑. เป็นสังคมคุณภาพ หมายถึง สังคมไทยต้องพัฒนาคนในสังคมทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะมีการดำเนินชีวิตที่ดี โดยยึดหลักความพึงพอใจเพียง ความพอดี และสามารถพึ่งตัวเองได้

๒. เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและกาเรียนรู้ โดยคนไทยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตให้เป็น คนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น เป็นผู้มีเหตุผล ร่วมใจกันพัฒนาภูมิปัญญาไทย ควบคู่กับการ อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

๓. เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยต้องปลูกฝังให้คนไทยเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง พึ่งพาอาศัยกัน มีความรู้รัก รู้สามัคคี ภูมิใจในความเป็นไทย รักษา สถาบันที่สำคัญของสังคมไทยสืบต่อไป

ศิลปะและวัฒนธรรม (Art and Culture) หมายถึง ผลงานสร้างทางศิลปะและพุทธิ ปัญญาทุกแขนง เป็นสิ่งที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากธรรมชาติ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน โดยแสดงออกถึงความเจริญงอกงามและความมีศีลธรรมอันดีของมนุษย์

ศิลปะ หรือ ศิลปะ ทั่วๆ ไปแล้วจะหมายถึงการกระทำหรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงาน ศิลปะ ศิลปะเป็นคำที่มีความหมายกว้าง แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมีความหมายเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ สุนทรียภาพด้านต่าง ๆ งานศิลปะ จะรวมถึงชิ้นงานหลาย ๆ ชนิดโดยผู้สร้างตั้งใจสร้างชิ้นงานเพื่อ สื่อสาร สื่ออารมณ์ หรือใช้สัญลักษณ์เพื่อให้ผู้ชมชิ้นงานตีความ ผู้สร้างงานศิลปะ มักเรียกโดยรวมว่า ศิลปิน

ศิลปะอาจรวมไปถึงงานในรูปแบบต่างๆเช่น งานเขียน บทกวี การเต้นรำ การแสดงดนตรี งานประติมากรรม ภาพวาด-ภาพเขียน หรือ อื่น ๆ อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่แล้วศิลปะจะหมายถึงงาน ทางทัศนศิลป์ได้แก่ ภาพวาด-ภาพเขียน งานประติมากรรม งานแกะสลัก รวมถึงงานแบบ Conceptual Art และ Installation Art ในบางตำราแบ่งศิลปะซึ่งเรียกว่า วิจิตรศิลป์ (Fine Art) ออกเป็น ๕ ประเภท

๑. จิตรกรรม (Painting) การพิมพ์ภาพ (Printing)

๒. ประติมากรรม (Sculpture)

๓. สถาปัตยกรรม (Architecture)

๔. วรรณกรรม (Literature)

^{๑๖}วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ผศ.ดร., การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม,(กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑-๔.

๕. คีตกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ (Music & Dramatic Art)

วัฒนธรรม คือ ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน

วัฒนธรรม ในทางวิทยาการหมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ตรงกับภาษาอังกฤษคำว่า (The way of life) ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกันและร่วมใช้อยู่ในหมู่พวกของตน

วัฒนธรรม มาจากภาษาบาลีบวกกับภาษาสันสกฤต ซึ่งคำว่า “วฒฺ” ในภาษาบาลีคือ ความเจริญ ส่วนคำว่า “ธฺม” ในภาษาสันสกฤตหมายถึงความดี พอเอาสองคำมารวมกันจึงได้คำว่า “วฒฺธมฺ” หมายถึงความดีอันจะก่อให้เกิดความงอกงามที่เป็นระเบียบเรียบร้อย ประเภทของวัฒนธรรม เราสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ คือ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่มนุษย์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสุขทางกาย อันได้แก่ ยวดยานพาหนะ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนเครื่องป้องกันตัวให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง

๒. วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นเรื่องเกี่ยวกับเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ เพื่อให้เกิดปัญญาและมีจิตใจที่งดงาม อันได้แก่ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม คติธรรม ตลอดจนศิลปะวรรณคดี และระเบียบแบบแผนของขนบธรรมเนียมประเพณี

พระยาอนุมานราชธน (ยง เสถียรโกเศศ) ปรารภด้านวัฒนธรรม ให้ความเห็นไว้ว่า “วัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปเป็นความเจริญ อยู่ที่คนในสังคมมีปัญหาความสามารถค้นพบสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่ยังเร้นอยู่ และประดิษฐ์เสริมสิ่งใหม่บนรากฐานสิ่งเก่า เพื่อรักษาเสถียรภาพและบุคลิกของสังคมตนเองไว้ การเปลี่ยนแปลงไปข้างหน้าเท่านั้นที่จะทำให้วัฒนธรรมมีเสถียรภาพ เรียกว่าวัฒนธรรมมีพลวัต และในการเคลื่อนที่ไปนั้น หากไม่มีการสลัดของเก่าที่ไม่สอดคล้องแล้วทิ้งไปเสียบ้าง พร้อมกับต่อเติมเสริมแต่งสิ่งใหม่เข้าไป ก็จะทำให้วัฒนธรรมเกิดอาการล้า และเสื่อมไป จนในที่สุดก็จะมี การตัดทิ้ง วัฒนธรรมของตนเสีย แล้วรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่ เป็นผลให้สังคมนั้นต้องสูญเสียบุคลิกลักษณะของตนในที่สุด” มิติทางวัฒนธรรมสามารถใช้เป็นพลังสำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยการนำอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งไม่ใช่การหวงคืนสู่อดีตแต่เป็นการกลับไปสู่รากเหง้าของตนเพื่อที่จะก้าวต่อไปข้างหน้าอย่างมั่นใจว่าคนนั้นจะไม่สูญเสียอัตลักษณ์ วัฒนธรรมในแต่ละชุมชนก็ไม่ใช่อยู่ที่การปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเท่านั้น หากอยู่ที่จิตใจการมีส่วนร่วมและการเห็นคุณค่า โดยใช้ปัญญา ทำการฟื้นฟู ประยุกต์ และประดิษฐ์นวัตกรรมบนฐานรากของการอนุรักษ์

ซึ่งการอนุรักษ์ (Conservation) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ คือการรักษาให้คงเดิม (การอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติก็คือ การรู้จักใช้อย่างมี

ประสิทธิภาพ ใช้ได้นานที่สุด เกิดประโยชน์มากที่สุด และสูญเสียน้อยที่สุด การอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมคือ การรู้จักรักษาไว้มิให้สูญหายไปหรือให้อยู่ในสภาพคงเดิม)

การอนุรักษ์ ความหมายทางกระบวนการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เริ่มจากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ วิจัย ในทางวิชาการหลากหลายสาขาที่เกี่ยวข้องในลักษณะสหวิชาการ ข้อเสนอแนะเงื่อนไขต่าง ๆ ที่นำไปสู่การเลือกสรรวิธีการที่ดีที่สุดเหมาะสมที่สุด ในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานและมรดกทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องแต่ละประเภท แต่ละแหล่ง ให้มั่นคง เป็นแหล่งเรียนรู้ และตอบสนองประโยชน์ต่อสังคมปัจจุบัน ซึ่งเนื้อหาประกอบด้วย

๑ การศึกษาวิจัย เฉพาะทาง

๒ การดำเนินการอนุรักษ์ ในระดับต่าง ๆ เช่น การป้องกันการเสื่อมสภาพ การสงวนรักษา การบูรณะ การปฏิสังขรณ์ การประยุกต์ใช้สอย การฟื้นฟู การทำใหม่ การจำลองแบบ การบำรุงรักษา และการดูแลรักษา

๓ การอนุรักษ์เมือง ย่าน และชุมชนประวัติศาสตร์

๔ การอนุรักษ์ภูมิทัศน์

๕ การอนุรักษ์มรดกสิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น

๖ การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี / แหล่งประวัติศาสตร์

๗ สภาพโดยรอบที่สัมพันธ์กับมรดกวัฒนธรรม

๘ การสื่อความหมาย

๙ การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณสถานที่เกี่ยวข้อง

๑๐ การอนุรักษ์ หมายถึงกระบวนการต่างๆ ที่ดูแลรักษาโบราณสถานนั้นไว้ให้คงคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมต่อไป

๑๑ การบำรุงรักษา หมายถึงการดูแลป้องกันวัสดุและบริเวณโดยรอบโบราณสถานนั้น ๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่างจากการซ่อมแซมตรงที่การซ่อมแซมจะเกี่ยวข้องกับการปฏิสังขรณ์และการบูรณะ

๑๒ การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาโครงสร้างของโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิม และชะลอความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

๑๓ การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้โครงสร้างของโบราณสถานกลับคืนสู่สภาพเดิมโดยนำสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาออกไปหรือรวบรวมส่วนประกอบที่เหลืออยู่ให้กลับสู่สภาพเดิมโดยไม่ใช้วัสดุใหม่

๑๔ การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมให้เหมือนเดิมโดยต่างจากปฏิสังขรณ์ตรงที่ใช้วัสดุที่ทำขึ้นมาใหม่

๑๕ การปรับปรุง การปรับเปลี่ยน หมายถึง การปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสมแก่การใช้งานที่มีอยู่หรือที่จะมีขึ้น

๑๕ การใช้การอนุรักษ์ หมายถึง หน้าที่ของโบราณสถานรวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโบราณสถาน

๑๖ การใช้งานที่เหมาะสม หมายถึง การใช้พื้นที่ที่ตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถาน เช่นการใช้งานที่ไม่มีผลกระทบหรือมีผลกระทบน้อยต่อความสำคัญทางวัฒนธรรม

๑๗ การสื่อความหมาย คือ การอธิบายว่าโบราณสถานมีความสำคัญอย่างไร สื่ออะไรทำให้ระลึกถึงอะไรหรือแสดงออกถึงสิ่งใด

๑๘ การตีความ หมายถึง การนำเสนอความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถานในรูปแบบ

กิจกรรมการสื่อความหมาย ควรนำเสนอความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ตั้งแต่อดีตในยุคสมัยต่างๆ และในท้องถิ่นภูมิภาคต่าง ๆ โดยไม่ละเลยถึงวัฒนธรรมและภาษาของชนกลุ่มน้อย ผู้มาเยือนควรได้รับข้อมูลของคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง อันเป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ

ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว มีความเป็นไปได้ด้วยความรวดเร็วจนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืน เพื่อให้สืบทอดแก่นในรุ่นต่อไป

๑. โบราณสถานมีคุณค่าสำหรับทุกคนในฐานะพื้นฐานที่สำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการพัฒนาทางสังคม มีมาตรการในการปกป้องและอนุรักษ์ในระยะยาว

๒ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีที่สืบทอดต่อมา และความผาสุกกลมกลืนทางกายภาพกับสภาพแวดล้อมจะต้องถือเป็นส่วนสำคัญของนโยบายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

๓. โครงการและกิจกรรมการพัฒนาทางการท่องเที่ยว จะต้องนำมาซึ่งผลลัพธ์ในทางบวก และก่อให้เกิดผลกระทบให้น้อยที่สุดต่อมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่พยายามสนองต่อความต้องการและความปรารถนาของผู้มาเยือน

๔. การอนุรักษ์ การสื่อความหมายและการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในคุณค่าความสำคัญเฉพาะของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมพร้อมด้วยการศึกษาวิจัย ค้นคว้า ข้อมูลใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ถือเป็นส่วนสำคัญของความเข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

๕. การอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิมของโบราณสถาน ถือเป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นข้อแม้สำคัญที่ทำให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม

๖. โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว และการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ต้องมีการคำนึงถึงมิติทางด้านสุนทรียภาพ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและทาง

วัฒนธรรม ลักษณะเฉพาะแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสายตาในภาพรวม ที่กว้างที่สุดของมรดกทางวัฒนธรรม ควรคิดถึงการใช่วัตถุในท้องถิ่นเป็นอันดับแรก และคำนึงถึง ลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น

๗. การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องผ่านกระบวนการการวางแผนการจัดการ ซึ่งคำนึงถึงคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยจำกัดให้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีคุณค่านั้นให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงผลกระทบของจำนวนของผู้มาเยือนที่มายังแหล่งความผาสุกกลมกลืน ความสมดุลของระบบนิเวศ การเข้าถึงและการคมนาคมขนส่ง สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

๘. การประเมินผล เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวและการพัฒนา ด้วยเหตุดังกล่าวเบื้องต้น

ในเรื่องนี้นักวิชาการชาวอิตาลี มีแนวคิดที่ว่าอาคารประวัติศาสตร์ไม่ใช่สิ่งที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งถ้าหากไม่ทำอะไรสักวันอาคารนั้นก็พังไป และเขาได้เน้นทางด้านสุนทรียภาพในแนวคิดของเขาด้วย โดยให้จุดประสงค์ในการบูรณปฏิสังขรณ์ จำเป็น ต้องเคารพลักษณะดั้งเดิมในแต่ละชิ้นงาน แต่เขาก็ยอมรับที่จะแทนที่วัสดุดั้งเดิมด้วยวัสดุอื่นได้ ยกเว้นส่วนนั้นเป็นส่วนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์สูง ปี ค.ศ.๑๘๘๓ เขาได้ประกาศแนวคิดทฤษฎีของเขา ซึ่งกล่าวได้โดยย่อ ๔ ข้อ^{๑๗} ดังต่อไปนี้

๑) โบราณสถานนั้น นอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและของประเทศชาติ จึงสมควรได้รับความเคารพ มันย่อมเป็นการหลอกลวง และการกระทำที่ผิดถ้าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นบนโบราณสถาน

๒) โบราณสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซม การซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์ การเพิ่มเติมส่วนประกอบ โดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ควรหลีกเลี่ยง

๓) ถ้าการต่อเติมมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคารหรือเพื่อความจำเป็นอื่นใด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนั้นควรแตกต่างกับของเดิม แต่รูปลักษณะของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำรงไว้ได้

๔) ส่วนต่อเติมที่เกิดขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านมาในหลายสมัย ถือเป็นส่วนโบราณสถานนั้นที่พึงรักษาไว้ ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปแบบของอาคารนั้นวิธีการปฏิบัติ ๘ ประการ คือ รูปแบบระหว่างของเก่าและของใหม่ให้เป็นรูปแบบที่แตกต่างกัน, ให้ใช้วัสดุที่ดูแตกต่างในการบูรณะ, เว้นการบูรณะส่วนแตกต่างที่สูญหายไปขึ้นมาใหม่, ให้แสดงชิ้นส่วนของดั้งเดิมของอาคารในบริเวณอาคารนั้น, ใส่ วัน เวลาในการบูรณะลงในชิ้นส่วนใหม่ที่เติมเข้าไปใหม่ใส่จารึกใหม่ที่ว่าด้วย

^{๑๗} คามิลโล โบอิตโต (Camillo Boito) อ้างใน กรมศิลปากร, ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการดำเนินการโบราณสถานโบราณคดีและการพิพิธภัณฑ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินซ์เพรส จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๓.

การบูรณะในอาคารนั้นด้วย, จัดเตรียมเอกสารที่แสดงถึงขั้นตอนการบูรณะอาคารไว้ในอาคารหรือจัดพิมพ์ต่อไป และส่วนที่บูรณะให้เน้นเห็นความแตกต่างชัดเจนจากส่วนที่ไม่ได้แต่ต้อง

นอกจากนี้ ยังเป็นข้อบัญญัติในการบูรณะอาคารในอิตาลีในปี ค.ศ.๑๙๐๒ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้แม้เป็นที่ยอมรับด้านการอนุรักษ์แต่ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง จนกระทั่งใน ศตวรรษที่ ๒๐ มีการพัฒนาการแนวคิดนี้และจนกระทั่งกลายเป็นทฤษฎีสากลในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถานอันเป็นศิลปวัฒนธรรมในปัจจุบัน

การประชุมว่าด้วยการสงวนรักษาส่งเสริมศิลปวัตถุ ณ กรุงโรม ในปี ค.ศ.๑๙๓๑ ได้เกิดมีกฎบัตรเกิดขึ้นชื่อ Athens Charter โดยมีข้อสรุปดังนี้^{๑๘}

๑) ให้หลีกเลี่ยงการปฏิสังขรณ์และให้มีการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ของโบราณสถาน (ตามแนวคิดของ Ruskin และ Morris)

๒) ให้มีการบำรุงรักษาที่ต่อเนื่อง เพื่อจะได้หลีกเลี่ยงการปฏิสังขรณ์ (ตามแนวคิดของ Ruskin และ Morris)

๓) การอนุรักษ์โบราณสถานให้กระทำในที่ตั้ง

๔) หากมีการชำรุดเสียหายมากจำเป็นต้องปฏิสังขรณ์ ให้เคารพสูงสุดต่อศิลปวัตถุโบราณวัตถุ โดยไม่ทำลายหลักฐานยุคใดยุคหนึ่ง (ตามแนวคิดของ Boito)

๕) ด้วยความจำเป็นในการอนุรักษ์ อนุญาตให้ใช้เทคนิคสมัยใหม่ เช่น คอนกรีตเสริมเหล็ก ในการเสริมความมั่นคงได้

๖) ให้สนับสนุนการร่วมมือของนานาชาติในเรื่องเทคนิคการอนุรักษ์ โดยการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเอกสารและศูนย์การศึกษาเพื่อการอนุรักษ์ การอนุรักษ์สากลในแนวทางสมัยใหม่ได้รับการยอมรับตั้งแต่ในการประชุมครั้งนี้เป็นต้นมา ซึ่งนับว่าเป็นเอกสารระหว่างชาติครั้งแรกเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์สมัยใหม่

ทั้งนี้ ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการปฏิสังขรณ์เชิงวิชาการ (Scientific Restoration) ของจิโอแวนโนนี (Giovannoni) ซึ่งทฤษฎีนี้ประกาศหลังจากกฎบัตร Athens Charter โดยเป็นการมองโบราณสถานในรูปแบบของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง องค์ประกอบหรือชิ้นส่วนทุกชิ้นของอาคารต้องได้รับการศึกษาและอนุรักษ์ไว้ เพราะเป็นสิ่งที่ผ่านกาลเวลาโดยให้ความรู้ต่างๆ อดีต การอนุรักษ์นั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาทุกแง่มุมอย่างละเอียดและอนุรักษ์ทุกชิ้นส่วน ให้คงเท่าที่มันเคยถูกทำลายลง โดยไม่ได้มองว่าชิ้นส่วนต่างๆ ที่พังทลายลงนั้นจะทำให้คุณค่าทางความงามของอาคารลดลงหรือไม่ อย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวพิสูจน์ได้ว่าไม่เหมาะสมและไม่เป็นที่ยอมรับ เนื่องจากต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (ค.ศ.๑๙๔๓-๑๙๔๕)

^{๑๘} สมชาติ จิงสิริอารักษ์, “แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ ๑๙ ของอังกฤษ”, เมืองโบราณ, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม-มกราคม ๒๕๓๘) : ๙.

โบราณสถานต่างๆ และเมืองเป็นจำนวนมากถูกทำลายลง หากอนุรักษ์ไว้โดยคงสภาพเดิมดังที่เคยถูกทำลายนั้น ทำให้เมืองและโบราณสถานนั้น ๆ กลายเป็นซาก ปริกหักพัง และไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีก ทั้งยังไม่ให้ความสำคัญกับการคืนสู่สภาพเดิมและความงาม ซึ่งไม่เป็นที่ยอมรับได้

พร้อมทั้งได้กล่าวถึง กฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) ซึ่งเป็นทฤษฎีสำคัญและถูกนำไปใช้ทั่วโลก โดยนำไปปรับให้เข้ากับประเพณีและศิลปวัฒนธรรมในแต่ละประเทศแท้ที่จริงการอนุรักษ์โบราณสถานในบริบทของสากลนั้น กฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เริ่มต้นขยายวงกว้างมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ แล้ว จากการมองอาคารเฉพาะหลัง และขยายวงกว้างโดยมองอาคารควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อมที่ตั้งอยู่ มีพัฒนาการของแนวคิดมาอย่างยาวนาน โดยควบคู่ทั้งการมองด้านความสำคัญของสุนทรียศาสตร์และความสำคัญในแง่ของหลักฐานของข้อมูล ท้ายที่สุดกฎบัตรนี้เป็นที่ยอมรับอย่างสากล ถึงแม้ว่าจะไม่ได้บัญญัติว่าต้องเป็นข้อกำหนดและหลักการที่นำไปใช้ทั่วโลก แต่ กฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) ได้กำหนดไว้ว่า สามารถปรับได้ตามศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศ ซึ่งได้กลายเป็นข้อปฏิบัติที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดและการปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานทั่วโลก รวมไปถึงในประเทศไทยด้วย^{๑๙}

นักวิชาการตะวันตกมีทฤษฎีที่น่าสนใจโดยนำเรื่องสุนทรียภาพในการมองงานศิลปะมาใช้ คือ การมองศิลปกรรมชิ้นหนึ่ง ต้องมองถึงเอกภาพหรือภาพรวมทั้งหมดของงาน การบูรณะจะต้องมีจุดมุ่งหมายในการฟื้นฟูศักยภาพแห่งเอกของศิลปกรรมนั้นๆ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ปลอมหรือทำลายหลักฐานที่ปรากฏอยู่เสียหายไป ซึ่งการฟื้นฟูศักยภาพนี้ไม่ใช่การทำขึ้นใหม่ แต่เป็นการรวบรวมงานให้มารวมกัน โดยต้องทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างของใหม่และของเก่า เช่น การสามารถมองเห็นของที่ซ่อมแซมในภายหลังได้ในระยะใกล้ (สามารถรู้ว่าส่วนใดมีการซ่อมแซมขึ้นมาใหม่) แต่สามารถมองเห็นความเป็นเอกภาพของงานศิลปกรรมในระยะไกล (ไม่สามารถมองเห็นได้ว่าส่วนใดซ่อมแซม ซึ่งทำให้งานที่ผ่านการบูรณะนั้นมีความงามเอกภาพ) นอกจากนั้น ยังมีการมองว่ายุคสมัยใดที่เราควรจะซ่อมแซม ซึ่งมี ๓ ยุค คือ

- ๑) ยุคสร้างงาน
- ๒) ยุคหลังจากยุคสร้างงานถึงปัจจุบัน
- ๓) ณ นาทีที่เรากำลังพิจารณางานศิลปกรรมนั้นอยู่

ในยุคที่ ๓ หรือ ในนาทีที่เราพิจารณางานศิลปกรรมนั้นอยู่พิจารณาในการบูรณะอาคาร เพราะนาทีนั้นเป็นยุคสุดท้ายที่เรามองเห็น ซึ่งสามารถอนุรักษ์หลักฐานที่เหลืออยู่ได้มากที่สุด โดยไม่เกี่ยวข้องกับการตัดสินในการเลือกยุคสมัยใดๆ ในการบูรณะอย่างไรก็ตาม เขาก็ยังให้โอกาสในการพิจารณา

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

ทางด้านสุนทรียภาพมากกว่าทางประวัติศาสตร์หากบางส่วนนั้นเป็นการต่อเติมขึ้นมาและไม่สร้างความ เป็นเอกภาพในงานและเป็นการทำลายคุณค่าที่เกิดขึ้นอย่างร้ายแรง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มนุษยชาติมีพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมรักษาและการ อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุมากกว่าหลายร้อยปี กว่าที่จะสร้างหลักเกณฑ์ หรือทฤษฎีในการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานได้ และทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และ ศิลปวัตถุ ที่นิยมใช้แพร่หลายในปัจจุบัน คือ กฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เป็นแนวคิดที่ พัฒนามาจากหลากหลายความคิด จนกลายเป็นบทสรุปของหลักเกณฑ์การส่งเสริมและศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถานสากล ส่งผลให้เกิดหลักเกณฑ์การส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานทั่วโลกและ รวมทั้งในประเทศไทยเราด้วย ถึงแม้สาระบางส่วนจะมีความแตกต่างกันแต่โดย เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ ยังคงอิงกับกฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เป็นสำคัญ ซึ่งการเกิดขึ้นของ (Venice Charter) ในช่วงหลังสงครามโลกทำให้เกิดกระแสการจัดตั้งองค์กรต่างๆ และมีการจัดประชุมต่างๆ เพื่อที่จะหาแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานที่เสียหายมากที่สุด

สอดคล้องกับทฤษฎีตะวันตกที่ได้กล่าวถึงหลักการของการอนุรักษ์และส่งเสริม ไว้ ๕ ประการ คือ ๑) เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น ๒) เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง ๓) เพื่อคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับ อาคาร ๔) จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั้นๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์อย่างไม่ต้องสงสัย ๕) จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย^{๒๐} อีกทั้งยังเป็นแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมที่ยั่งยืน ว่า การอนุรักษ์และส่งเสริมนั้นต้องไม่เพียงแต่การเก็บอาคารเพื่อการ “รักษา” เท่านั้น หากหมายถึง การ ถนอมดูแลรักษาทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบรรยากาศในจินตภาพอันมี คุณค่าทางประวัติศาสตร์โดยเชื่อว่าเมืองไม่ใช่เป็นเพียงผลงานที่แสดงในพิพิธภัณฑ์ หากแต่เป็น ศูนย์กลางของความมีชีวิตที่ดำเนินต่อไป^{๒๑}

อย่างไรก็ดี ศิลปวัฒนธรรมเป็นวิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมาชิกนับแต่ชั้นบรรพบุรุษ เป็นต้นมา ร่วมกันสร้างสมอย่างต่อเนื่อง จนเห็นเป็นลักษณะเด่นเฉพาะในสังคมมนุษย์นั้น ๆ ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงอัจฉริยะและคุณค่าของมนุษยชาติ^{๒๒} และถ้าหากมองจากมิติวัฒนธรรมที่ เคลื่อนไหวแล้ว การลงทุนพัฒนาใด ๆ ก็ตามจะต้องทำควบคู่ไปกับการลงทุนในด้านวัฒนธรรมความคิด เพราะจะช่วยให้เกิดพลังขึ้นนำแนวทางการพัฒนาในทุก ๆ ด้านอย่างเป็นองค์รวม นอกจากนั้นทุกสังคม ก็มีต้นทุนทางวัฒนธรรมอยู่ก่อนแล้วทั้งนั้น การพัฒนาที่ทำให้ต้นทุนทางวัฒนธรรมสูญเสียไป ก็จะทำให้

^{๒๐} Middietion, Michale, *Conservation in Action*, (London :Civic Trust,1972), p. 8.

^{๒๑} Buchanan, C.& Partners, *A Study in Conservation. Report to the Minister of Housing and local and Government and Bath City Council*, (London : HMSO, 1968), p. 127.

^{๒๒} สุพิศวง ธรรมพันทา, *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ดี.ดี. บู้ส์โตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๖.

สังคมนั้นล้มละลายทั้งทางศีลธรรม ภูมิปัญญา และศักดิ์ศรี ดังนั้น การแสวงหาทางเลือกในการพัฒนาในมิติศิลปวัฒนธรรม จึงหมายถึงกระบวนการสำคัญ ๔ ประการคือ การเสริมสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม การเสริมสร้างประชาสังคม การสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรชุมชน และการเคารพสิทธิของความแตกต่างหลากหลายของพหุสังคม^{๒๓}

จากแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ มีแนวคิดที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ดังตารางที่ ๒.๒ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๒ แนวคิดหลักของนักวิชาการจากการศึกษาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน (๒๕๓๐, หน้า ๗๔๖)	ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน
สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (๒๕๓๐, หน้า ๗)	การรักษาความสำคัญและหลักฐาน ในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็นวิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้
กรมศิลปากร (๒๕๔๔, คำนำ)	มรดกทางศิลปวัฒนธรรม เป็นทรัพยากรที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความมั่นคงทางด้านจิตใจ เสริมสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาดั้งเดิม
สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร (๒๕๕๐, หน้า ๑๖)	ศิลปวัฒนธรรมมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิชาการ สังคม หรือชาติพันธุ์วิทยา
วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (๒๕๕๒, หน้า ๑-๔)	ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย ทั้งยังเป็นเครื่องวัดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม ซึ่งมีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ
สุพิทวง ธรรมพันทา (๒๕๓๒), หน้า ๖)	ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงอัจฉริยะและคุณค่าของมนุษยชาติ

^{๒๓} อานันท์ กาญจนพันธุ์, วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๕.

ตารางที่ ๒.๒ (ต่อ)

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
อานันท์ กาญจนพันธุ์ (๒๕๔๔, หน้า ๔๕)	การพัฒนาในมิติศิลปวัฒนธรรม เป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างประชาสังคมและพหุสังคม

สรุปได้ว่า การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์และธรรมชาติสร้างสรรค์ขึ้นอันมีคุณค่าเกิดเป็นประเพณีวัฒนธรรมอันสำคัญหรือรูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้น ด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน จนเกิดความเจริญงอกงาม ความเปราะบาง ระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวกาวหนาของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน ทำให้สังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกันอันเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไป

๒.๓ แนวคิดการเปลี่ยนแปลงศิลปวัฒนธรรมของด้านสังคม

ในสังคมปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมได้ถูกให้ความสำคัญอย่างเป็นรูปธรรมโดยรัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๓ โดยกำหนดความหมายของ “ศิลปวัฒนธรรม” ว่าหมายถึง ลักษณะที่แสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบอันดีงาม ความกลมเกลียวกาวหนาของชาติ และศีลธรรมอันดีของประชาชน และกำหนดให้ประชาชนชาวไทยมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมแห่งชาติ ต้องผดุงส่งเสริมความเจริญกาวหนาของชาติ รักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมตามประเพณีที่ดีและช่วยปรับปรุงบำรุงให้ดีขึ้นตามสมัย อีกทั้งพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๔๕ มีสาระสำคัญที่กำหนดวัฒนธรรมที่ประชาชนชาวไทยต้องปฏิบัติให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยต่าง ๆ ได้แก่ การแต่งกาย จรรยาบรรณและมารยาทการปฏิบัติตนและปฏิบัติต่อบ้านเมือง สมรรถภาพและมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินการงานอาชีพและความนิยมไทย

ในยุคปัจจุบันขอบเขตของคำว่าวัฒนธรรมได้ขยายกว้างขวางออกไปโดยองค์การยูเนสโกได้ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผลการประชุมเพื่อกำหนดนโยบายทางด้านวัฒนธรรมในปี ๑๙๘๒ (พ.ศ.๒๕๒๕) มุ่งให้ประชาชนตระหนักในอัตลักษณ์ทางด้านวัฒนธรรม ลักษณะทางพหุนิยมด้านวัฒนธรรม สิทธิในความแตกต่าง และการรู้จักเคารพวัฒนธรรมของคนอื่น รวมทั้งชนกลุ่มน้อย บทบาทดังกล่าวเป็นบทบาทที่เรียกว่าข้ามพรมแดนของชาติ (UNESCO as an international body) ซึ่งมีนัยของการอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางวัฒนธรรม

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความหมายของคำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” บ่งบอกแหล่งกำเนิดจากความสัมพันธ์กับการผลิตที่อิงอยู่กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ต่อมาได้ขยายนิยามไปถึงความสัมพันธ์

ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสังคม ซึ่งความสัมพันธ์ประการหลังนี้มีบทบาทโดดเด่นมาจนถึงปัจจุบัน จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับการผลิตที่อิงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพของคนในสังคมมีหลากหลายมากขึ้น ซึ่งเป็นแนวโน้มของสังคมอุตสาหกรรม ซึ่งเมื่อพิจารณานิยามของกระทรวงวัฒนธรรม พบว่า ได้นิยามความหมายไว้ครอบคลุมคือวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์และสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งหากเสริมความหมายที่บ่งบอกถึงคุณค่าในเชิงความดี ความงาม การนิยามความหมายจะครอบคลุมมากยิ่งขึ้น ศิลปวัฒนธรรมจึงเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์และสังคม วัฒนธรรมจึงมีสาระรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการ โครงสร้างของสังคม สถาบัน ตลอดจนมีแบบแผนในทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

และในสถานการณ์โลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เกิดสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คู่กัน หากสังคมเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปด้วย เช่นเดียวกันเมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถเกิดได้แบบค่อยเป็นค่อยไป หรือเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน ขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงอาจเปลี่ยนแปลงได้ทั้งระดับจุลภาคซึ่งเกิดในวงแคบ และระดับมหภาค ซึ่งเกิดขึ้นในวงกว้าง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความรู้ที่ก้าวหน้าและเทคโนโลยีที่ทันสมัย นโยบายหรือความประสงค์ของผู้ปกครอง ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุจะได้รับการยอมรับง่ายกว่า วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจก่อให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (cultural lag) อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงแต่ละประเภทไม่ได้สัดส่วน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่งได้ ซึ่งเรียกว่า ช่องว่างทางวัฒนธรรม (culture gap) และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ สำหรับในด้านบวกก่อให้เกิดความสะดวกสบาย เช่น สิ่งประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนด้านลบทำให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้นได้ หากอัตราการเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุไม่สมดุล^{๒๔}

^{๒๔} กระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ข.

๑. มโนภาพวัฒนธรรม

วัฒนธรรม เป็นวิธีการหรือหนทางในการแก้ปัญหาแต่ละด้านต่าง ๆ ต่อระบบหรือเป็นแบบแผนพฤติกรรมต่างที่มีขึ้นเพื่อสนองความต้องการที่จำเป็น (Needs) ของมนุษย์ในการเอาชีวิตรอดมันเป็นวิธีการในการแก้ปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ ของชีวิต ที่กลุ่มคนกลุ่มต่าง ๆ ต้องจัดการหรือแก้ไขเพื่อสมาชิกของสังคมจะมีชีวิตอยู่รอดได้ มนุษย์มีชีวิตอยู่รอดได้เมื่อความต้องการจำเป็นของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง มนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการจำเป็นอยู่ ๓ ประการ^{๒๕} คือ

๑.๑ มนุษย์มีความต้องการจำเป็นด้านวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ (Biological Needs) คือต้องการปัจจัย ๔ นั้นเอง สิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับมนุษย์เพื่มีชีวิตอยู่รอดได้ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ วัฒนธรรมที่สนองความต้องการจำเป็นด้านนี้ของมนุษย์ คือ เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มนุษย์ต้องอาศัยมันเพื่อสร้างบ้าน ผลิตสิ่งของต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า เครื่องมือทำมาหากิน และยารักษาโรค เป็นต้น

๑.๒ มนุษย์มีความต้องการจำเป็นทางสังคม (Social Needs) ซึ่งมีรากฐานมาจากชีวภาพ เช่น จำเป็นต้องมีทั้งเพศหญิงและชายเพื่อผลิตลูกหลานได้ มนุษย์เราเกิดมาเป็นทารกที่ช่วยตนเองไม่ได้ และต้องใช้เวลานานกว่าจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ช่วยตัวเองได้ (ตรงข้ามกับสัตว์หลายชนิดที่ช่วยตัวเองได้เมื่อแรกเกิด และมีระยะเวลาในการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในเวลาอันสั้นจึงพึ่งตัวเองได้ ไม่ต้องอาศัยพ่อแม่อีกต่อไป) ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีการจัดระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกัน มีการแบ่งงานกันทำเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานที่จำเป็นในการมีชีวิตอยู่รอด ส่วนของวัฒนธรรมที่สนองความต้องการจำเป็นด้านนี้ของมนุษย์คือ การจัดระเบียบทางสังคม(Social Organization)

๑.๓ มนุษย์มีความต้องการจำเป็นทางด้านจิตใจ (Psychological Needs) ซึ่งมีรากฐานมาจากชีวภาพเช่นกัน มนุษย์มีสมองขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นเพื่มีชีวิตอยู่รอดได้ มนุษย์จำเป็นต้องฉลาดกว่าสัตว์อื่น ๆ เพราะเราวิ่งไม่เร็ว เราไม่มีเขี้ยวเล็บเป็นอาวุธป้องกันตัว มนุษย์จำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมายและต้องหาทางจัดการกับเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ความกลัว โรคภัยไข้เจ็บ ความตาย ความลึกลับต่าง ๆ ความคิดเกี่ยวกับนรกสวรรค์และโลกหน้า มนุษย์จำเป็นต้องจัดการกับปัญหาเหล่านั้นเพื่อกำลังใจในการต่อสู้กับชีวิตต่อไปวัฒนธรรมด้านที่สนองความต้องการจำเป็นด้านนี้ของมนุษย์คือระบบความเชื่อ (Ideology) ซึ่งแสดงถึงความต้องการจำเป็นของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่สนองความต้องการเหล่านั้นปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ

^{๒๕}งามพิศ สัตย์สงวน, ประสบการณ์วิจัยมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙.

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แบ่งได้เป็น ๒ ปัจจัย^{๒๖} ได้แก่

๑) ปัจจัยภายใน หมายถึง ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมภายในสังคม ซึ่งสามารถมองได้ ๒ ลักษณะ คือ

- ปัจจัยที่แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจกระทำการเปลี่ยนแปลง (Manifest or Intended) ได้แก่ กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement) การประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ (Invention) การวางแผนทางสังคม การกระทำของปัจเจกบุคคลในสังคม เช่น ผู้นำ ขบถ เป็นต้น

- ปัจจัยที่ไม่ได้แสดงออกอย่างเปิดเผยหรือตั้งใจ ได้แก่ ความตึงเครียดภายในระบบสังคมและการขาดแคลนทรัพยากร ทำให้มีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เป็นต้น

๒) ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกของสังคม ปัจจัยที่เห็นชัดก็คือ

- การเปลี่ยนแปลงลักษณะประชากร ได้แก่ การย้ายถิ่นของประชากรความแตกต่างขององค์ประกอบของประชากร เช่น อายุ เพศ และการศึกษา เป็นต้น

- การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพสิ่งแวดล้อมธรรมชาติที่เปลี่ยนไป เช่น ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น

- กลุ่มกระทบจากภายนอก ได้แก่ การล่าอาณานิคมและการโจมตีจากชาติอื่น

- การยืมวัฒนธรรม ได้แก่ การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชนชาติอื่นหรือการยอมรับวัฒนธรรมอื่นมาใช้ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามสาเหตุของความตึงเครียดภายในสังคม อาจแบ่งออกได้ดังนี้^{๒๗}

๑. การขัดแย้งกันระหว่างพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลและแบบแผนของสังคมทำให้เกิดความตึงเครียดในสังคม เช่น

- การที่ปัจเจกบุคคลประพฤติผิดใจชอบ โดยไม่คำนึงว่าตนเองย่อมมีความรับผิดชอบต่อสังคม

- พฤติกรรมเบี่ยงเบนที่มีการประพฤติผิดประเพณีอย่างธรรมดาจนถึงขั้นรุนแรง คือ การประกอบอาชญากรรม

๒. การขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมและสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมภายในสังคมย่อมก่อให้เกิดความตึงเครียดทั่ว ๆ ไปในสังคม ได้แก่

^{๒๖} สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม : แนวคิดทางการศึกษาวิเคราะห์และวางแผน, ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๖) หน้า ๒๘-๒๙.

^{๒๗} ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๕๙.

- ค่านิยมที่แตกต่างกันมากสองสามประการ อาจผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันได้

- การขัดแย้งทางสังคมจะเกิดขึ้นถ้าปทัสฐานและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไม่ลงรอยกับค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน

- ปทัสฐานและกฎเกณฑ์ของสังคมบ่อยครั้งที่ไม่กลมกลืนกันภายในสังคมและทำให้เกิดความตึงเครียด

- การเปลี่ยนแปลงในด้านเทคนิควิทยามักทำลายระบบสังคม ดังนั้นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ หรือการแพร่กระจายทางเทคนิควิทยาจะก่อให้เกิดความตึงเครียดในสังคม

- พฤติกรรมที่สังคมแสดงออกอย่างแท้จริงสอดคล้องกับอุดมคติในวัฒนธรรมเป็นบางส่วนและบ่อยครั้งที่ขัดแย้งกันมาก

๓. ความตึงเครียดของภาระหน้าที่ในระบบสังคมเกิดขึ้นโดยเป็นผลมาจากโครงสร้างและภาระหน้าที่ของสังคม ความตึงเครียดเหล่านี้ส่วนใหญ่มีจุดศูนย์กลางอยู่ที่สถานการณ์อย่างหนึ่งหรือมากกว่านั้นในสี่อย่างที่เกิดขึ้นในทุก ๆ สังคม คือ การไม่บรรลุผลสำเร็จตามความต้องการของสังคม

- ไม่มีสังคมใดที่สามารถทำให้ผู้ที่อยู่ในสังคมนั้นทุกคนพึงพอใจได้ไม่มีสังคมใดสามารถตอบสนองต่อความต้องการของภาระหน้าที่ต่าง ๆ ได้ครบถ้วน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามลำดับขั้นที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากความต้องการที่แตกต่างกันทำให้เกิดความตึงเครียด

- ส่วนประกอบย่อยของสังคมใด ๆ ก็ตาม มักมีภาระหน้าที่ของตนเองต่างจากสังคมใหญ่

- กระบวนการที่เกี่ยวข้องกันอีกอย่างหนึ่งคือ การแบ่งหรือการกระจายผลประโยชน์ของกิจกรรมในสังคมไปในระหว่างหน่วยย่อย ทำให้มีการโต้เถียงกันในเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์

- ภาระหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ของสังคม หรือสถาบันต่าง ๆ ต้องมีการร่วมมือและควบคุมซึ่งกันและกัน

การเปลี่ยนแปลงจะต้องมีผู้นำการเปลี่ยนแปลง หรือ Change Agent ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ในการชักนำการเปลี่ยนแปลงด้วยการชักจูงและโน้มน้าวรวมทั้งรณรงค์ให้ชุมชนให้เกิดความสนใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงกล่าวถึงปัจจัย ๕ ประการ^{๒๘} ที่มีผลกระทบต่ออัตราการของสังคม ได้แก่

^{๒๘} จามะรี พัทธังวงศ์, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม, เชียงใหม่ : ม.ป.พ., ม.ป.ป.: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐-๑๑.

๑. ต้นทุนความรู้ที่สังคมสะสมไว้ ยิ่งมีมากยิ่งมีการประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ได้มากเพราะการประดิษฐ์ คือ การเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วมารวมกันในรูปใหม่ยังมีชิ้นส่วนองค์ประกอบต่างๆ จำนวนมากก็ยังมีทางที่จะเอามารวมกันเป็นสิ่งใหม่ ๆ ได้ง่าย

๒. จำนวนประชากรในสังคมยังมีประชากรมาก ยิ่งมีนักคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ได้มาก แต่ถ้าจำนวนประชากรมากเกินไปจนขาดสมดุลระหว่างจำนวนทรัพยากรธรรมชาติกับจำนวนประชากร ก็อาจทำให้เกิดการหยุดนิ่งหรือล่าหลังได้

๓. การติดต่อกับสังคมอื่น ยิ่งมีการติดต่อระหว่างกันมาก ย่อมเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงเพราะสามารถหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน หรือมีการแพร่กระจาย (Diffusion) ของวัฒนธรรมได้

๔. เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมมาก สังคมก็ต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม เช่น ชาวเขาที่เคยสามารถร่อนทำการกสิกรรมแบบถ้ำป่าซึ่งสามารถหวนกลับมาที่เดิมทุก ๑๐ - ๒๐ ปี อาจพบว่า ป่าไม้ขาดความอุดมสมบูรณ์เกิดจากการพังทลายของหน้าดิน ไม่สามารถทำการกสิกรรมได้ต่อไป อาจจะหยุดการร่อนหันมาทำการกสิกรรมเป็นหลักแหล่งและยอมรับการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น เพื่อหาเงินตรามาซื้อเทคโนโลยีที่จำเป็นมาใช้ในการผลิต

๕. ทักษะของสังคมต่อการเปลี่ยนแปลง สังคมที่มีทัศนคติที่เอื้ออำนวยหรือสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงการทดลองสิ่งใหม่ ๆ ย่อมมีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าสังคมที่ยึดมั่นในประเพณีโดยไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหรือการทดลองสิ่งใหม่ ๆ เลย

อย่างไรก็ดี กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสังคมอาจจะแยกเป็นขั้นตอนได้ดังนี้^{๒๙}

๑. การเกิดการเปลี่ยนแปลงหน่วยสังคมโดยเอกเทศ (Isolated Change) คำว่าหน่วยสังคมนั้นอาจจะหมายถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือสถาบัน

๒. การเกิดการเปลี่ยนแปลงเฉพาะกลุ่ม (Compartmental Change) โดยที่ระบบสังคมเป็นระบบของความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมและในกระบวนการของสัมพันธ์นั้นก็เป็นการแบ่งแยกลักษณะตามฐานะตำแหน่งและกลุ่มสังคม

๓. การเกิดการเปลี่ยนแปลงสะสม (Accumulative Change) ลักษณะการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะเกิดขึ้นเมื่อมีการติดต่อทางสังคมเข้มข้น (Intensity of Interaction) โดยธรรมชาติของมนุษย์ที่จะมุ่งจะสร้างความคล้ายคลึง สร้างกลุ่ม ประกอบกับมีสิ่งแวดล้อมที่จะส่งเสริมให้มีความสัมพันธ์มากขึ้น ก็ย่อมจะทำให้การเปลี่ยนแปลงขยายวงออกไป

^{๒๙} สุริชัย หวันแก้ว, สังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๖๒.

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ไว้ ๔ ประการ^{๓๐} คือ

๑. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) มีที่มาจากความคิดของมาร์กซึ่งเห็นว่าความขัดแย้งเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความขัดแย้งหลักในสังคม คือความขัดแย้งระหว่างชนชั้น ความขัดแย้งทางชนชั้นนี้ดำรงอยู่ตลอดเวลา และเป็นพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมต่าง ๆ มาเป็นลำดับ ความขัดแย้งและการเปลี่ยนแปลงเป็นลักษณะธรรมชาติ ที่มีอยู่ในระบบสังคมทั้งหลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนักทฤษฎีความขัดแย้งรุ่นหลังไม่ได้มีความคิดว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นผล ของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเท่านั้น ความขัดแย้งอาจเกิดระหว่างกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มศาสนาและกลุ่มการเมือง ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเหล่านี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามทฤษฎีความขัดแย้งก็ยังมีข้อจำกัดบางประการ คือ ไม่สามารถอธิบาย การเปลี่ยนแปลงทุกแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงในบางส่วนของสังคมที่เกิดขึ้นทีละเล็กละน้อย เช่น การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของครอบครัว จากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว เป็นต้น

๒. ทฤษฎีความทันสมัย (Modertization Theory) คำว่า ความทันสมัยมักใช้กันในความหมายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาพทางสังคม ประเพณีแบบดั้งเดิมไปสู่สังคมทันสมัยใหม่ที่มีลักษณะตามอย่างสังคมที่พัฒนาแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมตะวันตก ทฤษฎีความทันสมัยมีพื้นฐานมาจากความคิดว่า สังคมทั้งหลายย่อมพัฒนาจากสภาพล้าหลังไปสู่สภาพที่ก้าวหน้าที่ดีขึ้น โดยมีสังคมยุโรปและสังคมอเมริกาเป็นแบบอย่างของสังคมที่ก้าวหน้า ลักษณะสำคัญของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย หรือที่เรียกว่า สังคมกำลังพัฒนา ได้แก่

๒.๑ มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิควิธีการต่าง ๆ จากแบบง่าย ๆ ที่เคยมีมาตามประเพณีนิยมไปสู่ความรู้และเทคโนโลยีที่เป็นวิทยาศาสตร์

๒.๒ การผลิตขนาดเล็กไปสู่ขนาดใหญ่

๒.๓ การใช้แรงงานเครื่องจักรกลมากขึ้น

๒.๔ มนุษย์หันมาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมากขึ้น

นอกจากนี้สังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมที่ทันสมัยนั้นมักจะพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น มีการขยายตัวทางการศึกษา การสื่อสารมวลชนการคมนาคม มีการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองและการบริหารราชการ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อค่านิยมของคน ซึ่งประเพณีบางอย่างในสังคมอาจเป็นปัจจัยที่ขัดขวางการเปลี่ยนแปลง

^{๓๐} สนิท สมัครการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓-๑๔.

ไปสู่ความเป็นคนทันสมัยก็ได้ เช่น การนิยมสะสมทรัพย์ไม่ชอบการลงทุน เป็นต้น

๓. ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ซึ่งให้เห็นว่าประเทศก้าวหน้า หรือประเทศที่พัฒนาแล้วมีบทบาทเป็นประเทศศูนย์กลางหรือประเทศเมืองแม่ และประเทศด้อยพัฒนาตกอยู่ในฐานะเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาหรือขึ้นกับประเทศศูนย์กลาง ซึ่งสามารถอธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า สังคมขนาดเล็กก็จะต้องมีความจำเป็นในการพึ่งพา ขอความช่วยเหลือสังคมขนาดใหญ่ที่มีความเข้มแข็ง และมั่งคั่งกว่าเพื่อที่จะสามารถทำให้สังคมเล็กของตนดำรงอยู่รอดได้

๔. ทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม (Cultural Evolution Theory) เป็นแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามกาลเวลาที่ผ่านมานั้น ซึ่งคำว่าวิวัฒนาการ (Evolution) หมายถึง ภาวะของการเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะเด่นของตัวมันเอง ลักษณะเด่นที่ว่านี้คือ การเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป หรือการเปลี่ยนแปลงไปทีละเล็กละน้อย (Gradual Change) ซึ่งก็หมายความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องใช้เวลาอันยาวนานถึงจะมองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงโดยชัดเจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมทั้งในระบบบุคคลและกลุ่มคน การเปลี่ยนแปลงนี้อาจเป็นไปทั้งก้าวหน้าหรือถดถอย และถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ และมีข้อน่าสังเกตเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการ คือ

๔.๑ เป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับกลุ่มคนนั้น คือการเปลี่ยนแปลงในการกระทำต่อกันของมนุษย์

๔.๒ เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่หรือกระบวนการต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้าง และหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง

๔.๓. เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง อาจเป็นเรื่องใหญ่ หรือเรื่องเล็กก็ได้

๔.๔ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องสอดคล้องและมีผลกระทบซึ่งกันและกันกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้นและที่สำคัญก็คือ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านค่านิยมบรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงในแง่สิ่งของเครื่องใช้เกิดขึ้นง่ายกว่า แต่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องค่านิยม และสัญลักษณ์ทางสังคมมักจะต้องใช้เวลานานและยากเย็นกว่า

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท เกิดขึ้นได้ใน ๓ ลักษณะ คือ

๑. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในทั้งหมดโดยตอบสนองต่อปัจจัยใหม่สภาพสิ่งแวดล้อมใหม่โอกาสและบทบาทใหม่ที่ถูกกำหนดไว้แล้ว เช่น หมู่บ้านซึ่งถูกกำหนดให้กลายเป็นเขตชาวประมง เศรษฐกิจจะดีขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

๒. การเปลี่ยนแปลงโดยคนใดคนหนึ่งหรือ ๒-๓ คน บุคคลกลุ่มนี้มักเป็นผู้มีเงินสามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้ หรือมีญาติอยู่ในเมืองส่งลูกไปรับการศึกษาในเมืองหรือใช้บริการจากหน่วยส่งเสริมหรือจากผู้เชี่ยวชาญที่เข้าไปในท้องถิ่น

๓. การเปลี่ยนแปลงซึ่งเริ่มขึ้นหรืออย่างน้อยที่สุดก็ถูกกระตุ้นโดยรัฐบาลหรือโดยการ ที่มีการสร้างสถาบันใหม่ ๆ ขึ้นมาแนวคิดการเคลื่อนไหวดุลยภาพ (Moving Equilibrium Concept) ผู้ที่เป็นต้นตำรับของแนวคิดนี้ คือ ทัลคอตท์ ปาร์สันส์ (Talcott Parsons) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกับวิธีการวิเคราะห์สังคม ในแง่โครงสร้างและหน้าที่ (Structural and Functional Analysis) เป็นการสันนิษฐานว่า วัฒนธรรม คือ ระบบเปิดชนิดหนึ่ง (An Open System) ซึ่งมีการติดต่อเคลื่อนไหวทั้งกับสิ่งแวดล้อมภายนอกและส่วนประกอบต่างๆ อันเป็นระบบย่อยภายในของแต่ละวัฒนธรรมเอง สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น อาจมาจากปัจจัยภายนอกระบบสังคม (Exogenous Sources) หรืออาจมาจากภายในระบบหรือโครงสร้างของสังคม (Endogenous Sources) ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบเคลื่อนไหวดุลยภาพแนวคิดนี้นักมานุษยสัมพันธ์ได้นำมาแปลความหมายต่อไปว่าวัฒนธรรมตามสภาวะปกติจะมีความคงตัวพอประมาณ แต่ก็มีกรรับสิ่งใหม่ (Inputs) เข้ามา และมีการคายหรือทิ้งสิ่งเก่า ๆ (Outputs) ออกแบบ (แบบแผนวัฒนธรรมใหม่ ๆ บางประการ) กับสิ่งที่สูญหายไป (วัฒนธรรมเก่าแก่บางประการ) เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วจะมีปริมาณที่ไม่แตกต่างกันมากนัก แต่เนื้อหาของวัฒนธรรมก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไปโดยไม่มีการกระทบกระทั่งระหว่างฝ่ายต่าง ๆ อย่างรุนแรง การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่กำเนิดไปเช่นนี้ก็อาจเรียกได้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวดุลยภาพได้เหมือนกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวดุลยภาพนี้มุ่งที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสภาวะปกติแบบค่อยเป็นค่อยไปมากกว่า จะมุ่งไปที่การขัดแย้งอย่างรุนแรงเป็นปัจจัยสำคัญ^{๓๑}

อย่างก็ดี ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ดังนี้^{๓๒}

๑. ผลกระทบทางด้านสังคมผลกระทบทางสังคมของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีหลายด้านด้วยกันทั้งในด้านขนาดลักษณะ ประเภท และองค์ประกอบของความสัมพันธ์ทางสังคม ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทที่ชัดเจนก็มีความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกห่างเหินกันไป ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้านก็ลดความเข้ม และความเหนียวแน่นลงไปทำให้ไม่ค่อยมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันซึ่งกันและกันเหมือนสมัยก่อน ความเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ของเด็กชนบทสมัยใหม่ก็ลดน้อยลงแม้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้านก็ลดลงไป ชุมชนชนบทที่มีความ

^{๓๑} สนิท สมักรการ, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาสังคม, ๕๙.

^{๓๒} ยุวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓),

ชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้นมีคนเลี้ยงไก่ คนเลี้ยงหมู ไม่ได้เป็นชาวนาชาวไร่ทั่วไปเหมือนสมัยก่อน ทำให้มีความจำเป็นต้องพึ่งคนอื่นมากไป พึ่งตนเองน้อยลง

๒. ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบททำให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมชนบทหลายด้านบางอย่างก็เกี่ยวพันใกล้ชิดกับผลกระทบทางสังคมที่กล่าวมา ตัวอย่างเช่น ประเพณีการเคารพผู้อาวุโสจางไป ชาวนาชนบทนิยมวัดภูมากขึ้น ยังถือการวัดคุณค่าของคนด้วยเงินตรา หรือวัดคุณค่าของคนตามปริมาณเงินตรา หรือวัดภูมิค่าที่เขามีอยู่ ถ้าจะทำอะไรให้กันก็คิดเป็นเงินคิดกำไรขาดทุน มิได้เป็นการช่วยเหลือกันเอาแรงกันระหว่างเพื่อนบ้านใกล้เคียงเหมือนสมัยก่อน มีความนิยมวัฒนธรรมเมือง ซึ่งสืบทอดมาจากวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้นแต่งตัวเหมือนชาวเมือง ดำรงชีวิตเอาอย่างชาวเมืองใช้รถยนต์ จักรยานยนต์หรือรถแทรกเตอร์เครื่องยนต์กลไกอื่นมากขึ้นเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้นแต่รายได้ของตนไม่ได้เพิ่มขึ้น รวมถึงค่านิยม ความคิด ความเชื่อในสมัยก่อนจางหายไปหรือสูญหายไปในชุมชนชนบทนั้น ๆ

๓. ผลกระทบทางเศรษฐกิจผลกระทบทางเศรษฐกิจของการเปลี่ยนแปลงในชนบทนั้นอาจมองเห็นได้ง่าย ๆ การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้ชาวนาชนบทต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น ในขณะที่รายได้ไม่เพิ่มเท่าที่ควรทรัพยากรในชุมชนก็ถูกใช้ร่อยหรอไปมากขึ้น บางอย่างอาจหมดไป หรือเหลือน้อยไปไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ แร่ธาตุทั้งหลายยังมีการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาชาวชุมชนชนบทก็ยิ่งเสียเปรียบการกระจายรายได้และโอกาสเศรษฐกิจก็ยังไม่ยุติ ยิ่งพัฒนาชาวชนบทก็ยิ่งยากจนยิ่งทำงานมากยิ่งได้ผลตอบแทนน้อย เพราะการเอาไรต์เอาเปรียบชาวชนบททำได้มากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมที่เป็นอยู่ เช่น การเปลี่ยนแปลงด้านขนาดของโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงส่วนประกอบหรือความสัมพันธ์ภายในสังคม นอกจากจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแล้วยังมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมอันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและคุณค่าทางสังคมที่แต่ละชุมชนยึดถือเป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพียงแต่ว่าจะเกิดขึ้นช้าหรือเร็วเท่านั้น สาเหตุก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นมีมากมาย แต่ที่สำคัญ ๆ ดังนี้^{๓๓๓}

๑. เกิดจากการพัฒนาการทางด้านวิชาการและทางด้านวัตถุ คนมีการศึกษาสูงมีการเดินทางไปศึกษาต่างประเทศทำให้นำเอาวัฒนธรรมหรือจารีตประเพณีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ นอกจากนี้ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วมีการผลิตเครื่องมือใหม่ ๆ ขึ้น และผลจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการนี้ ทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพซึ่งเดิมมุ่งด้านการเกษตรกรรมแต่ปัจจุบันมาทำงานด้านอุตสาหกรรมมากขึ้น

^{๓๓๓}โสภา ชูพิกุลชัย, จิตวิทยาสังคมประยุกต์. (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ. : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔.

๒. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่ยึดถืออยู่แต่เดิม คือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเห็นอกเห็นใจกันกลายมาเป็นตัวใครตัวมัน ใครดีใครอยู่ เป็นต้น ผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมที่เคยยึดถือกันมาทำให้กลายเป็นคนใจแคบเห็นแก่ตัว

๓. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัว จากครอบครัวที่อยู่รวมกันทั้งบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ลูกหลาน กลายเป็นครอบครัวสมัยใหม่ที่มีเฉพาะพ่อแม่ ลูก และจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางครอบครัวนี้มีผลทำให้ความอบอุ่น และความสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัวรูปแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นความห่างเหิน

อย่างไรก็ตามนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมไว้หลายประการ ดังนี้^{๓๔}

๑. เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อมขึ้นซึ่งมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมโดยตรง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง เป็นต้น

๒. การเบียดเบียนในความเข้าใจ จำเจ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตวิทยา เป็นเรื่องปกติและเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้เสมอกับทุกคนในสังคม

๓. การอพยพโยกย้ายถิ่น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอย่างถาวรด้วยสาเหตุมาจากการแต่งงานกับคนต่างสังคม การอาชีพ ภัยธรรมชาติ และสาเหตุทางการเมือง เช่น ศักสงครามทำให้คนต้องอพยพหนีภัย เป็นต้น

๔. การติดต่อกับคนต่างสังคม แล้วรับเอาแนวคิดใหม่ ๆ และพฤติกรรมใหม่ ๆ มาใช้ เช่น การไปศึกษาต่อ การไปท่องเที่ยว และการทำการค้าขายกับคนต่างสังคม เป็นต้น

๕. เกิดจากการเปลี่ยนแปลงกลไกทางวัฒนธรรม เช่น

- การประดิษฐ์คิดค้น (Invention and Discovery) แบ่งได้เป็น ๒ ขั้นตอนคือ การประดิษฐ์ขั้นปฐมภูมิ และการประดิษฐ์ขั้นทุติยภูมิ

- การแพร่กระจายและการหยิบยืม (Diffusion and Borrowing) เกิดจากการที่คนต่างวัฒนธรรม และผู้คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ได้มีโอกาสมาพบปะและติดต่อกัน แล้วแลกเปลี่ยนหยิบยืมส่วนวัฒนธรรมของกันและกัน

- การละทิ้งวัฒนธรรมเดิม (Cultural Loss) อาจเป็นการละทิ้งวัฒนธรรมเดิมโดยมีวัฒนธรรมใหม่มาแทน เพราะวัฒนธรรมใหม่ดีกว่าหรือไม่มีวัฒนธรรมใหม่มาแทนก็ได้เพราะวัฒนธรรมเก่าไม่มีประโยชน์อีกต่อไป

^{๓๔} นิยพรรณ วรณศิริ, มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๘๒-๒๘๓.

- การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (Acculturation) โดยมีสาเหตุจากการรวมตัวของสองวัฒนธรรมซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองสูญเสียแบบแผนของตัวเอง การรวมตัวของสองวัฒนธรรมโดยจำยอมเนื่องจากการสูญเสียเอกราช การมีฐานะภาพเป็นวัฒนธรรมย่อยที่ชาติศักดิศรี ไม่มีหลักยึดเหนี่ยวมากนัก เช่น วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น เจ้าของจึงหันไปประพฤติปฏิบัติตามวัฒนธรรมของผู้อื่นที่ได้รับการยอมรับมากกว่าเมื่อใดก็ตามที่วัฒนธรรมเริ่มสูญเสียส่วนประกอบต่าง ๆ จนไม่สามารถทำหน้าที่ของมันได้ การรวมตัวกับวัฒนธรรมอื่นจะเกิดขึ้นตามมาเสมอ และเกิดศรัทธาและนิยมชมชอบในวัฒนธรรมใหม่ อันเนื่องมาจากความแปลกใหม่นักสังคมวิทยาอีกหลายคนได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่ามีสาเหตุดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ อันได้แก่ สภาพของดินฟ้าอากาศซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น ความเสื่อมคุณภาพของเนื้อดิน น้ำท่วม ลมพายุ ความแห้งแล้ง และความหนาวจัด การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติดังกล่าวกระตุ้นให้มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการผันแปรเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เช่น ผลิตปุ๋ยเพื่อให้เนื้อดินอุดมสมบูรณ์ สร้างเขื่อนกั้นน้ำท่วมและประดิษฐ์เครื่องปรับอากาศ อันทำให้วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป

๒. การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางสังคม สังคมมนุษย์ย่อมไม่อยู่คงที่ (Static) มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เช่น จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นมีการแข่งขันการประกอบอาชีพสูงขึ้น ตลอดจนการขัดแย้งระหว่างชนชั้น (Class Conflict) เพิ่มมากขึ้น อันเป็นปัญหาทางสังคมมนุษย์จึงต้องหาวิธีการและสร้างระเบียบปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาข้อยุ่งยากดังกล่าวเช่น สร้างระบบสังคมนิยม (Socialism) ขึ้นมาเพื่อการแก้ไขช่องว่างระหว่างชนชั้น ดังนั้นวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

๓. การแลกเปลี่ยนยืมยืมวัฒนธรรมมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ได้มีการติดต่อสื่อสารอยู่ตลอดเวลาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในปัจจุบันนี้การคมนาคมติดต่อการทำได้โดยสะดวกรวดเร็วการเปลี่ยนแปลงยืมยืมวัฒนธรรมจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง และมักจะปรากฏว่ามนุษย์ในสังคมที่กำลังพัฒนานิยม ยืมยืมวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญแล้ว (Advanced Society) คือ สังคมตะวันตกเช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และสหรัฐอเมริกา สังคมไทยได้ยืมยืมวัฒนธรรมตะวันตกมาใช้หลายอย่าง เช่น เครื่องแต่งกาย เครื่องดนตรี และอาหาร เป็นต้น^{๓๕}

สรุปได้ว่า แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมนั้น นักวิชาการทั้งหลายต่างให้การยอมรับกันว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์ และมีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่งคงที่ คือ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นมาจากปัจจัย ๒ ประการที่

^{๓๕} อานนท์ อาภาภิรมย์, มนุษย์กับสังคม : สังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : บำรุงนุกูลกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๖.

สำคัญ คือ ปัจจัยภายในชุมชน และปัจจัยภายนอกชุมชน ผลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนนั้น ซึ่งจะเกิดเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษในชุมชนก็ได้ตามสถานการณ์ และเวลาที่แตกต่างกันของชุมชนแต่ละแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมองที่โครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมที่ได้เปลี่ยนแปลงไป ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมองที่วิถีชีวิต ระเบียบ แบบแผนที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หรืออาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมเป็นการศึกษาเรื่องของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเรื่องเดียวกัน ลักษณะและกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัจจัยใหม่ ๆ สภาพสิ่งแวดล้อมใหม่ โอกาสและบทบาทใหม่ที่ถูกกำหนดไว้แล้วปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากปัจจัยที่เกิดขึ้นภายนอกชุมชนและปัจจัยที่เกิดขึ้นภายในชุมชนตามลำดับ เมื่อลักษณะและปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่มีก่อกำเนิดตามมาด้วยเสมอ คือผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงในระบบสังคมและวัฒนธรรมทุกระบบ

๒.๓.๒ สาเหตุของการเกิดวัฒนธรรม

การเกิดวัฒนธรรมมีสาเหตุมาจากความต้องการของมนุษย์ ๓ ประการ^{๓๖} คือ

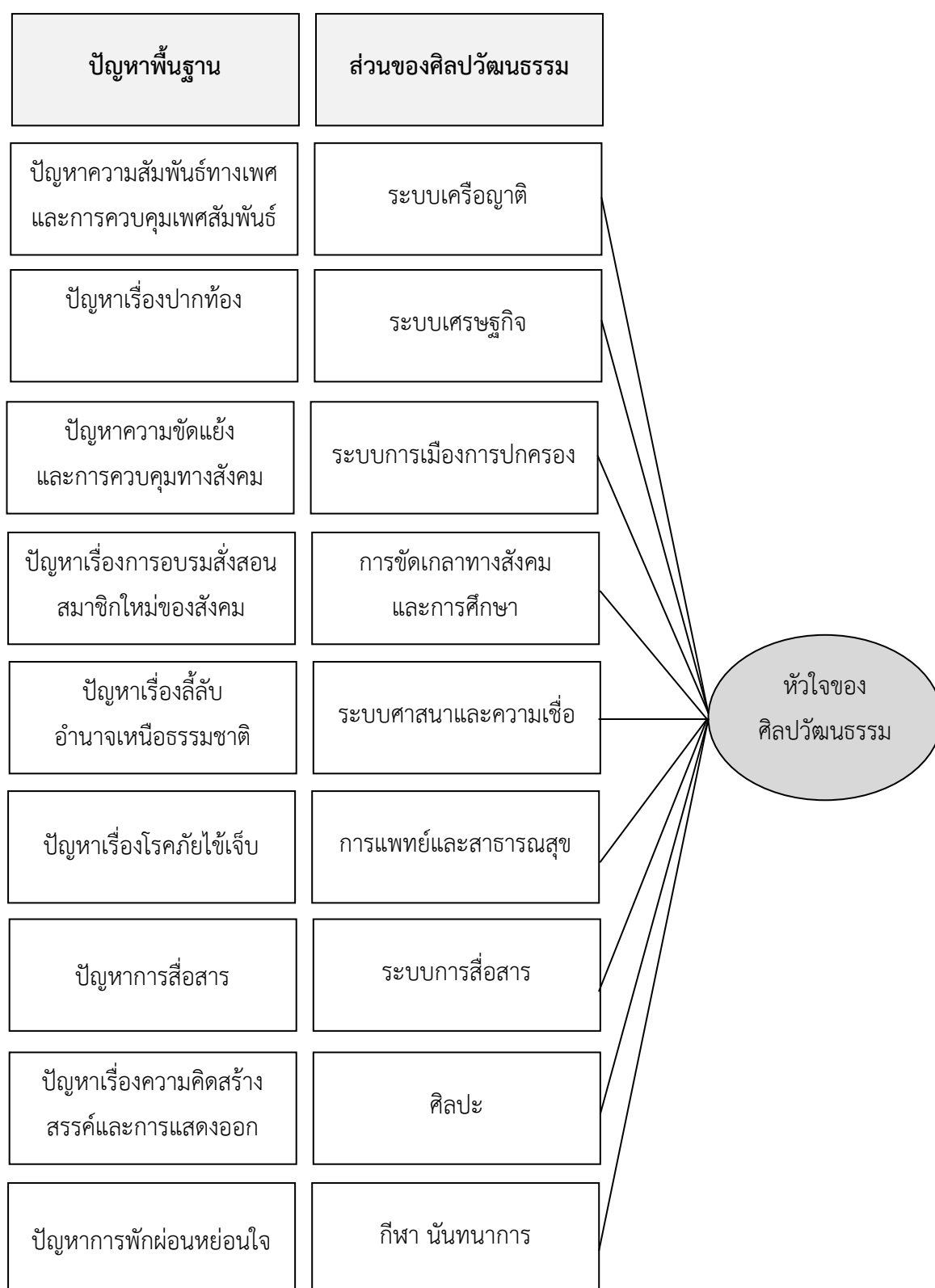
๑. ความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองทางชีววิทยา (Biological Needs) ซึ่งเป็นความต้องการพื้นฐาน คือ ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

๒. ความต้องการทางสังคม (Social Needs) เนื่องจากการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากที่ต้องการมีการจัดระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการแบ่งหน้าที่ การร่วมมือกันแก้ไขปัญหาพื้นฐาน ความต้องการด้านนี้ ก่อให้เกิดวัฒนธรรม คือ การจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization)

๓. ความต้องการทางจิตใจ (Psychological Needs) ซึ่งวัฒนธรรมที่มาตอบสนองความต้องการ คือ ระบบความเชื่อ

จากความต้องการของมนุษย์ทั้ง ๓ ประการ ได้ก่อให้เกิดปัญหา ๙ ประการ ได้แก่ ปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศ และการควบคุมเพศสัมพันธ์ ปัญหาปากท้อง ปัญหาความขัดแย้งและการควบคุมทางสังคม ปัญหาเรื่องการอบรมสั่งสอนสมาชิกใหม่ของสังคม ปัญหาเรื่องลัทธิ อำนาจเหนือธรรมชาติ ปัญหาเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ ปัญหาเรื่องการสื่อสาร ปัญหาเรื่องความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออก และปัญหาเรื่องการพักผ่อนหย่อนใจ ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดระบบต่าง ๆ ในทางวัฒนธรรมดังภาพที่ ๒.๑

^{๓๖} งามพิศ สัตย์สงวน อ่างใน กระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๕๐-๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์ สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๗.

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และส่วนต่าง ๆ ของศิลปวัฒนธรรม^{๓๓๗}

จากแผนภาพยังเกิดพัฒนาการของการเกิดศิลปวัฒนธรรม ที่เริ่มจากความต้องการขั้นพื้นฐาน ไปสู่ความต้องการชีวิต

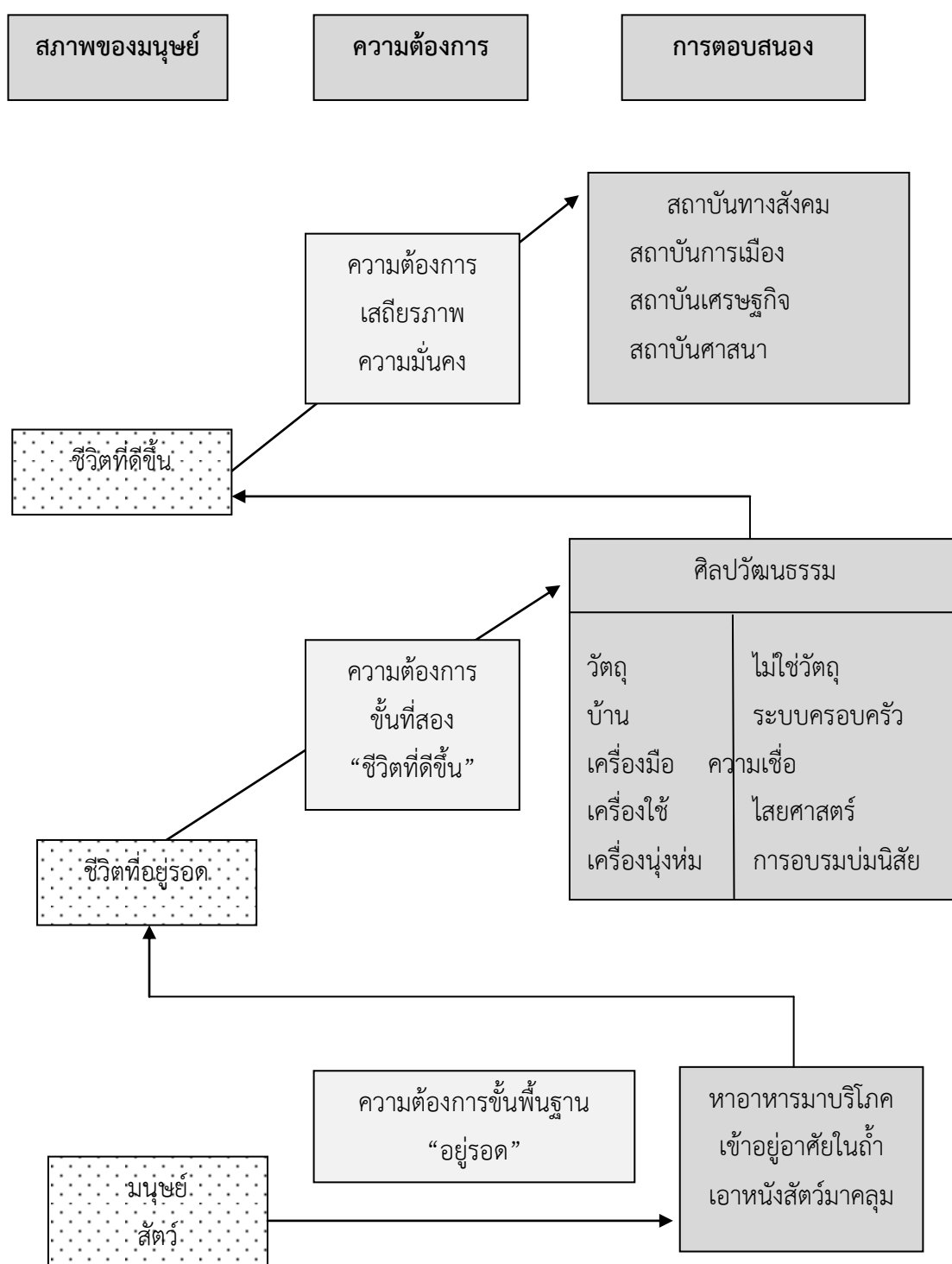
ที่ดีขึ้นจนกระทั่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดคือความต้องการเสถียรภาพ ความมั่นคง ขณะที่การตอบสนองความต้องการระดับแรก เป็นการตอบสนองในระดับปัจจัย ๔ เมื่อความต้องการสูงขึ้น การตอบสนองจะอยู่ในรูปของวัฒนธรรม และเมื่อความต้องการสูงไปจนถึงเสถียรภาพความมั่นคงจะพัฒนาการตอบสนองไปสู่สถาบันทางสังคม (ดังภาพที่ ๒) โดยได้มีการจัดระดับของวัฒนธรรมออกเป็น ๔ ระดับ ดังนี้

๑. วัฒนธรรมทั่วไป (General Culture) หมายถึง วัฒนธรรมที่อยู่ในระดับกว้างที่สุด มนุษย์ในทุกสังคมต้องเรียนรู้และใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของสมาชิกจำนวนมากของสังคม

๒. วัฒนธรรมเฉพาะ (Specific) หมายถึง วิธีชีวิตของสังคมหนึ่งสังคมใด เช่น วัฒนธรรมของสังคมไทย จีน ญี่ปุ่น

๓. วัฒนธรรมย่อย (Subculture หรือ Sub Specific) หมายถึง ความแตกต่างในวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน เช่น วัฒนธรรมของคนชั้นสูง กลาง ต่ำ วัฒนธรรมย่อยของกลุ่มชาติพันธุ์ วัฒนธรรมย่อยของนิสิต นักศึกษา นักเรียน ผู้หญิง เด็ก คนชรา เป็นต้น

๔. วัฒนธรรมที่เฉพาะบางส่วน (Inter Specific) หมายถึงบางส่วนของวัฒนธรรมที่อาจเป็นวัฒนธรรมร่วมเฉพาะหมายถึงวัฒนธรรมย่อยที่ร่วมกันอยู่ใน ๒ วัฒนธรรม หรือหลายวัฒนธรรม การจัดระดับของวัฒนธรรมมีความสำคัญมาก เนื่องจากในสังคมใหญ่มักมีสังคมย่อย หรือกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมและความเชื่อแตกต่างกัน ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมใหญ่ วัฒนธรรมย่อยจะจำแนกไปตามกลุ่มอายุ หรือเชื้อชาติ สัญชาติ ชนชั้น หรือเพศ คุณภาพที่ถูกตัดสินโดยวัฒนธรรมย่อยอาจเป็นเรื่องของสุนทรียะ ศาสนา อาชีพ การเมือง รสนิยมทางเพศ

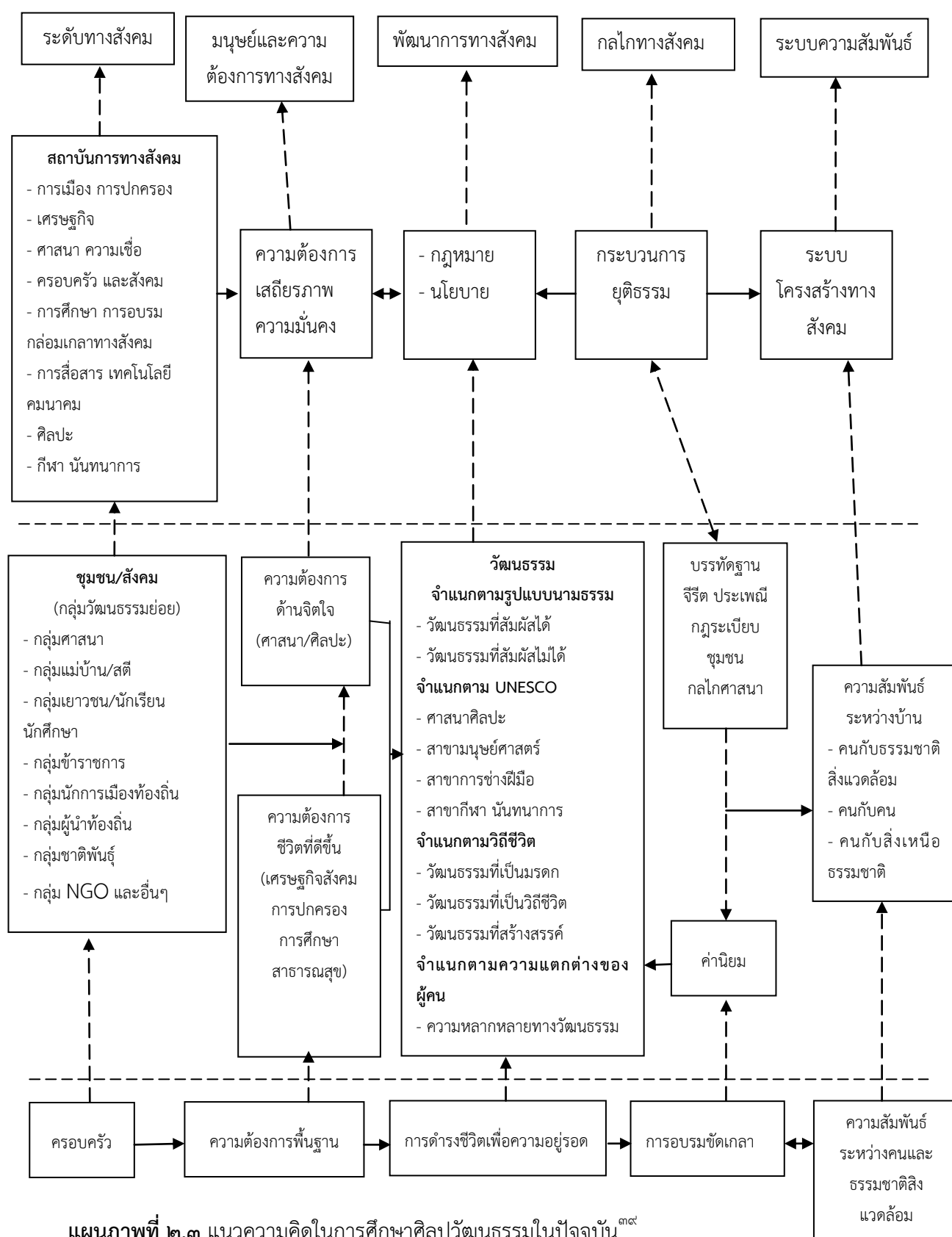
แผนภาพที่ ๒.๒ ศิลปวัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์^{๓๔}

๓) กลไกการทำงานของวัฒนธรรม

การพิจารณาความหมายจากวัฒนธรรมมิใช่ที่กระทำได้ง่าย เนื่องจากวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ ความเชื่อ ค่านิยม มุมมอง หรือแนวปฏิบัติของบุคคลในสังคม ซึ่งอาจพิจารณาจากสัญลักษณ์หรือข้อมูล ข่าวสารที่ได้ ขณะเดียวกันวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเป็นเรื่องของความคิดและจิตใจ อาจไม่สามารถตีความหรือให้ความหมายในทางตรงได้ ภาษา กิริยา ท่าทาง คำพูด สภาพแวดล้อมหรือองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมักเป็นสิ่งที่ถูกนำมาตีความหรืออธิบายความหมาย วัฒนธรรมสามารถพิจารณาได้จากสัญลักษณ์ที่ปรากฏ เพราะสัญลักษณ์เป็นการกระทำทางสังคม ที่บอกความหมายของการกระทำ สัญลักษณ์คือสิ่งที่ผู้ปฏิบัติทางสังคมใช้ในการสื่อสาร และทำความเข้าใจ ใช้ได้ทั้งระดับบุคคลและระดับกลุ่มหรือสังคม สมาชิกจะให้ความไว้วางใจว่าเป็นสิ่งที่แสดงความคิดและใช้ภาษาที่เข้าใจร่วมกัน สัญลักษณ์จึงแสดงถึงการผลิตซ้ำ ๆ (reproduce) เพื่อให้คนในสังคมเข้าใจร่วมกัน และทำให้เกิดแนวโน้มที่มั่นคงในการแสดงออกในสิ่งเดียวกันเพื่อความเข้าใจที่เป็นหนึ่งเดียวของสังคม

ในทัศนะของนักจิตวิทยาวิวัฒนาการเชื่อว่าจิตใจ คือ ระบบของความเข้าใจทางสมองในกระบวนการรับข้อมูลแล้วคัดเลือกข้อมูลสู่แก้ปัญหา การที่แสดงออกของมนุษย์จะอยู่ในรูปของภาษา กลไกการป้องกันตนเอง กลไกการตรวจสอบ กลไกของความแปลกแยก กลไกการเป็นตัวแทน กลไกการใช้ความกลัวในการป้องกันตนเอง ความขึ้นชอบทางเพศ การใช้สติปัญญา เป็นต้น กลไกเหล่านี้เป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรม ดังนั้นการทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมต้องทำความเข้าใจกับเงื่อนไขทางจิตวิทยาและชีววิทยา

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากความต้องการของมนุษย์ที่มีมากขึ้นจากความต้องการพื้นฐานไปสู่การดำรงชีวิตที่ดีกว่า ทำให้เกิดวัฒนธรรมทางด้านวัตถุและจิตใจ ทำให้เกิดระบบคุณค่าต่าง ๆ ของกลุ่มคนภายใต้บรรทัดฐานทางสังคมโดยมีกลไกการควบคุมที่เรียกว่า **Social Sanction** ความต้องการที่เพิ่มขึ้นนี้เมื่อพัฒนาไปสู่ระดับเสถียรภาพจึงก่อให้เกิดสถาบันทางสังคมภายใต้โครงสร้างของสังคม โดยมีกลไกในการควบคุมสถาบันและโครงสร้างคือกฎหมายทิศทางของความต้องการที่มากขึ้นได้ก่อให้เกิดพัฒนาการทางวัฒนธรรมจากความเรียบง่ายไปสู่ความซับซ้อน รวมทั้งกลไกที่ควบคุมทางสังคมจะซับซ้อนตามไปด้วย ความสัมพันธ์เหล่านี้สะท้อนถึงพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ (Infrastructure) ไปสู่มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (ระบบความเชื่อที่อาจไม่ผูกกับเหตุผล) ที่เรียกว่า (Superstructure) และความสัมพันธ์ที่เป็นภายใต้กระบวนการทัศน์ของการพัฒนาที่มุ่งความทันสมัย ดังสรุปจากภาพที่ ๒.๓

๓๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

สังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คู่กัน หากสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปด้วย เช่นเดียวกันเมื่อวัฒนธรรมเปลี่ยนสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่รวมกันในสังคม ทั้งในรูปของโครงสร้างและหน้าที่ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถเกิดได้แบบค่อยเป็นค่อยไป หรือเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) เช่น การประดิษฐ์คิดค้นด้วยวิธีการ ผลิตใหม่ การริเริ่มจากชนชั้นนำของสังคม หรือการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous change) เช่น การรับเทคโนโลยีภายนอก

ขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงอาจเปลี่ยนแปลงได้ทั้งระดับจุลภาค เช่น การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมส่วนบุคคล ในเรื่องของค่านิยมทางวัฒนธรรม การแต่งกาย มารยาท การใช้ภาษา และการเปลี่ยนแปลงระดับมหภาค ซึ่งเกิดขึ้นในวงกว้าง ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงอาจเกิดขึ้นในทิศทางที่ก้าวหน้าไปกว่าเดิม (Progressive) เช่น สังคมชนบทที่เปลี่ยนเป็นสังคมเมืองทำให้ความคิด ค่านิยม ประเพณี ความเชื่อ เปลี่ยนแปลงไป เช่น การที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่ยังรักษาค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมไว้ควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ในทางจิตวิทยา ได้อธิบายถึงที่มาของการเกิดพฤติกรรมมนุษย์ไว้ว่า เมื่อมนุษย์ได้สัมผัสสถานการณ์หรือสิ่งเร้าจะเกิดความคิด ความรู้สึก ทั้ง ๆ ไปที่เรียกว่า ความคิดเห็น (Opinions) ซึ่งเมื่อพัฒนาไปเป็นแนวโน้มทางความเชื่อที่จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยจะเรียกว่า ทศนคติ หรือ เจตคติ (attitude) หากบุคคลตัดสินใจและยึดถือจะกลายเป็นจิตสำนึก (Conscious, Awareness) หรือ ค่านิยม (value) ซึ่งเป็นกลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดพฤติกรรม (Behavior) ซึ่งเกิดจาก ทศนคติ และค่านิยมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยทศนคติ และค่านิยม จะเคลื่อนตัวไปตามบรรทัดฐานที่เป็นแนวทางที่สมาชิกในสังคมประพฤติและปฏิบัติแบบเดียวกัน รวมทั้งพันธะทางสังคมที่เป็นกฎหรือข้อบังคับที่สังคมสร้างขึ้นด้วยคนส่วนใหญ่

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหาการดำเนินงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม ดำเนินการใน ๓ ประเด็นหลักเพื่อนำไปสู่การกำหนดกรอบในการพิจารณามิติใหม่ของการพัฒนา และแนวทางในการปฏิบัติงาน สรุปได้ดังนี้^{๔๐}

^{๔๐} สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.m-culture.go.th/policy/index.php/เอกสารดาวโหลด/แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ> (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙), หน้า ก-ข, [๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗].

๑) แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

วัฒนธรรมหมายถึงแบบแผนของการประพฤติ ปฏิบัติของผู้คนในสังคมที่ได้รับการ สัมผัส จากรุ่นต่อรุ่นซึ่งแสดงออกในรูปของสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความคิด สติปัญญา รวมทั้งระบบคุณธรรม ซึ่งสัญลักษณ์ที่แสดงออกอาจอยู่ในรูปแบบที่จับต้องได้ (เช่น ภาษา การแต่งกาย เทคโนโลยี ศิลปะ กิริยาท่าทาง) และรูปแบบที่จับต้องไม่ได้ (เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม) อย่างไรก็ตาม สัญลักษณ์ ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เนื่องจากสิ่งที่จับต้องได้มักมีความหมาย หรือระบบคุณค่าอยู่เบื้องหลัง

วัฒนธรรมปรากฏในรูปแบบที่สัมผัสได้ (tangible culture) ซึ่งมีลักษณะเป็นวัตถุที่จับ ต้องได้ และวัฒนธรรมที่สัมผัสไม่ได้ (Intangible Culture) ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจ สำหรับองค์การ ยูเนสโก ได้จำแนกเป็น ๕ สาขา คือ สาขามนุษยศาสตร์ สาขาศิลปะ สาขาการช่างฝีมือ สาขาคหกรรม ศิลป์ และสาขากีฬาและนันทนาการ ซึ่งทั้ง ๕ ประการมีทั้งที่เป็นวัตถุและจิตใจ ปัจจุบันกระทรวง วัฒนธรรม จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุซึ่งสามารถจับต้องได้ วัฒนธรรมทาง จิตใจที่ไม่สามารถจับต้องได้ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนี้วัฒนธรรม ยังปรากฏใน รูปแบบของวัฒนธรรมที่เป็นมรดก (Heritage Culture) วัฒนธรรมที่เป็นวิถีชีวิต (living culture) และวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ (Creative Culture) ซึ่งในแต่ละประเภทสามารถปรากฏได้ทั้งใน ลักษณะที่ สัมผัสได้ (Tangible Culture) และสัมผัสไม่ได้ (Intangible Culture) การเกิดวัฒนธรรมมี สาเหตุมาจากความต้องการของมนุษย์ ๓ ประการ คือ ความต้องการที่จะได้รับการตอบสนองทาง ชีวิตวิทยา ความต้องการทางสังคม (Social Needs) และความต้องการทาง จิตใจ (Psychological Needs) พัฒนาการของการเกิดวัฒนธรรม เริ่มต้นที่ความต้องการขั้นพื้นฐาน ไปสู่ ความต้องการชีวิตที่ดีขึ้น จนกระทั่งเป็นความต้องการขั้นสูงสุดคือความต้องการเสถียรภาพและความมั่นคง การตอบสนอง ความต้องการระดับแรกเป็นการตอบสนองในระดับปัจจัย ๔ เมื่อความต้องการสูงขึ้น การตอบสนองจะ อยู่ในรูปของวัฒนธรรม และเมื่อความต้องการสูงไปจนถึงเสถียรภาพความมั่นคงจะพัฒนาการ ตอบสนองไปสู่สถาบันทางสังคม

ดังนั้นสาเหตุและผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม สังคมและ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่คู่กัน หากสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมจะเปลี่ยนไปด้วย เช่นเดียวกันเมื่อวัฒนธรรม เปลี่ยนสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสามารถเกิดได้แบบค่อยเป็นค่อยไป หรือเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน ขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงอาจเปลี่ยนแปลงได้ทั้งระดับจุลภาคซึ่งเกิด ในวงแคบ และระดับมหภาค ซึ่งเกิดขึ้นในวงกว้าง สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทั้งจากการ เปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและความต้องการของมนุษย์รวมทั้งจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม ทางสังคม การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ความรู้ที่ก้าวหน้าและเทคโนโลยีที่ทันสมัย นโยบายหรือความ ประสงค์ของผู้ปกครอง ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่

เป็นวัตถุจะได้รับการยอมรับง่ายกว่าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจก่อให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงแต่ละประเภทไม่ได้สัดส่วน ซึ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่งได้ ซึ่งเรียกว่า ช่องว่างทางวัฒนธรรม (Culture Gap)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ สำหรับในด้านบวกก่อให้เกิดความสะดวกสบาย เช่น สิ่งประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ส่วนด้านลบ ทำให้เกิดความล่าช้าทางวัฒนธรรมขึ้นได้ หากอัตราการเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุไม่สมดุล

๑) สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ฌ็องส์ เฌ็งประชา ได้จำแนกสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง ๘ ประการ^{๔๑} ดังนี้

๑. การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น ความเสื่อมของดิน น้ำท่วม ทำให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เพื่อควบคุมการเปลี่ยนแปลง

๒. การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความต้องการของมนุษย์ที่เพิ่มขึ้น

๓. การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การแข่งขัน ความขัดแย้งทางชนชั้น ทำให้ต้องสร้างวิธีการหรือกฎระเบียบในการแก้ไขปัญหาความยุ่งยาก

๔. การแลกเปลี่ยนหรือหยิบยืมวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากเทคโนโลยี การติดต่อสื่อสารที่พัฒนาอย่างรวดเร็ว

๕. การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความรู้ที่ก้าวหน้าและเทคโนโลยีที่ทันสมัย

๖. การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากนโยบายหรือความประสงค์ของผู้ปกครอง

๗. การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากมองเห็นประโยชน์และความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลง

๘. การเปลี่ยนแปลงเนื่องจากการทำนุบำรุงส่งเสริมวัฒนธรรม มีการดัดแปลงวัฒนธรรมเดิมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน

ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Culture Diffusion) หรือหยิบยืมวัฒนธรรม (Culture Borrowing) ตามการเคลื่อนย้ายหรือติดต่อกันของผู้คนในสังคมต่าง ๆ เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว การเผยแพร่ศาสนา การศึกษาหาความรู้ บุคคลจะนำวัฒนธรรมของตนติดตัวไป และรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาพร้อมกัน วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุจะได้รับการยอมรับที่ง่ายกว่า

^{๔๑} ฌ็องส์ เฌ็งประชา, อ้างใน กระบวนการวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุที่เกี่ยวข้องกับความคิด ปรัชญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี การที่วัฒนธรรมด้านหนึ่งก้าวไปไม่ทันกับวัฒนธรรมอีกด้านหนึ่ง เรียกว่าการล่าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) เช่น การมีรถยนต์ดี ๆ แต่คนขับไม่มีมารยาท จะก่อให้เกิดปัญหาจราจร และอุบัติเหตุ หรือการที่คนเรามีความรู้ดี แต่เครื่องมืออุปกรณ์ไม่ทันสมัย ทำให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร การรับวัฒนธรรมจึงควรมีความสมดุล อย่างไรก็ตาม การรับวัฒนธรรมอื่นมาเป็นของตนอาจทำให้วัฒนธรรมเดิมล่มสลาย จนถึงสูญเสียความเป็นชาติ หรือหากไม่รับอาจเป็นผลร้าย เพราะทำให้ตามสังคมอื่นไม่ทัน การเลือกรับ และปรับปรุงแก้ไขจึงเป็นสิ่งสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนอกจากก่อให้เกิดความล่าทางวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงแต่ละประเภทไม่ได้สัดส่วนกันแล้ว ยังอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างคนรุ่นหนึ่งกับคนอีกรุ่นหนึ่ง เช่น ระหว่างบิดามารดากับบุตร เด็กกับผู้ใหญ่ เนื่องจากการรับวัฒนธรรมเข้ามาเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตต่างกัน ซึ่งเรียกว่าช่องว่างทางวัฒนธรรม (Culture Gap) ส่วนสนธยา พลศรี ได้กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไว้ ๑๒ ประการ^{๔๒} ดังนี้

๑. การสังสมทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่หน่วยต่าง ๆ ของสังคมได้สังสมวัฒนธรรมติดต่อกันเป็นเวลานานทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบันที่ต่างไปจากเดิม
๒. ความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมอื่นที่อยู่ใกล้กัน
๓. การติดต่อกับวัฒนธรรมอื่นโดยตรง
๔. การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยสิ่งแวดล้อม เช่น ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ
๕. การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยประชากร
๖. การเปลี่ยนแปลงของปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น การผลิต การบริโภค การจำหน่าย การเปลี่ยนแปลงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
๗. ปัจจัยทางการเมือง
๘. วิกฤตทางสังคมที่เกิดความวุ่นวายหรือความยุ่งยาก
๙. ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
๑๐. ปัจจัยทางจิตวิทยา
๑๑. ปัจจัยทางศาสนาและอุดมการณ์
๑๒. ความสนใจและความต้องการของคนส่วนใหญ่ในสังคม

^{๔๒} สนธยา พลศรี, อ้างใน กระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙), หน้า ๑๕.

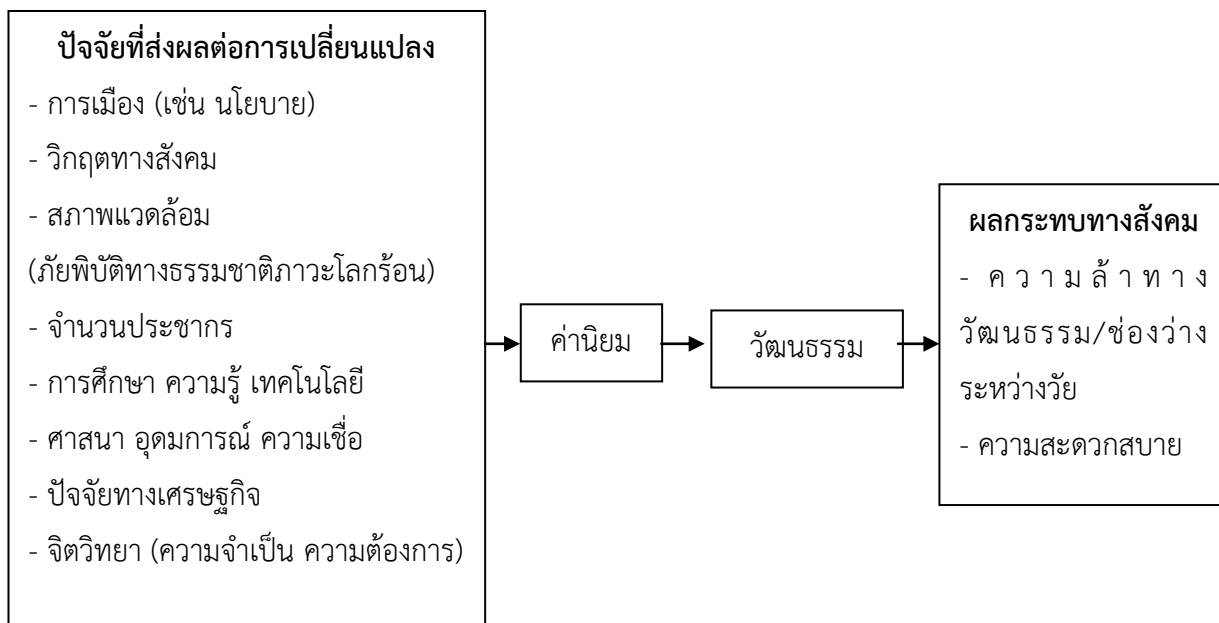
๒) ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและศิลปวัฒนธรรมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมทั้งในด้านบวกและด้านลบ

๑. ด้านบวก ทำให้มนุษย์เกิดความสะดวกสบาย เช่น การประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้และสิ่งต่าง ๆ เพื่อใช้งานแทนมนุษย์ และทำให้เกิดการขยายตัวทางด้านการผลิตสินค้าและสิ่งต่าง ๆ มากขึ้น เช่น สินค้าอุปโภค และบริโภคที่เพียงพอแก่สมาชิกในสังคม รวมทั้งทำให้เกิดการวางแผนพัฒนาสังคมเพื่อความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้มนุษย์ในแต่ละสังคมเกิดการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันขึ้น และมีผลทำให้วิถีมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

๒. ด้านลบ ทำให้เกิดความล้าหลังทางวัฒนธรรมขึ้นได้ หากอัตราการเปลี่ยนแปลงระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบทางสังคม เนื่องจากคนบางส่วนอาจสามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง แต่บางส่วนอาจปรับตัวไม่ทันทำให้เกิดความไม่เป็นระเบียบทางสังคม ซึ่งหมายรวมไปถึงการที่คนในสังคมมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนไปจากปกติ ทำให้เกิดปัญหาสังคม เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น และที่สำคัญสังคมที่มีวัฒนธรรมเหนือกว่าได้เปรียบสังคมที่มีวัฒนธรรมด้อยกว่าทำให้เกิดปัญหาความไม่เสมอภาคและเป็นธรรมในทางสังคม

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงมีมากมายทั้งปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้และเทคโนโลยี ศาสนา อุดมการณ์ ความเชื่อ รวมทั้งปัจจัยทางจิตวิทยา การเปลี่ยนแปลงเกิดได้ทั้งค่อยเป็นค่อยไปและเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง การเปลี่ยนแปลงที่ไม่สมดุลก่อให้เกิดผลกระทบเช่น ขาดความสมดุล หรือความไม่เข้าใจระหว่างวัยของผู้คน ส่วนผลกระทบในทางบวก เช่น ก่อให้เกิดความสะดวกสบาย ผลกระทบเหล่านี้ก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ในสังคม ซึ่งสังคมที่มีต้นทุนที่ดีทางวัฒนธรรมอาจมีแรงต้านและรักษาวัฒนธรรมเดิมเอาไว้ได้ แต่หากสังคมใดอ่อนแอจะถูกครอบงำทางวัฒนธรรม หรืออาจมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ซึ่งอาจก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อสังคม ดังแผนภาพที่ ๒.๔

แผนภาพที่ ๒.๔ แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม^{๔๓}

นับตั้งแต่ประเทศไทยเข้าสู่ระบบทุนนิยมตามกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนไปทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สาธารณสุข ซึ่งทั้งหมดเป็นโครงสร้างที่สำคัญ ต่อการดำรงชีวิต สำหรับในมิติทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ถือเป็นมิติของโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ที่สำคัญเนื่องจากเป็นมิติทางจิตใจ ซึ่งเป็นเสมือนสายใยที่หลอมรวมคนในสังคม ให้เป็นหนึ่งเดียว กล่าวได้ว่าการพัฒนาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับมิติทางเศรษฐกิจที่ผูกกับรายได้และวัตถุนั้นละเลยมิติทางด้านจิตใจ ส่งผลให้คนในสังคมห่างเหินศาสนาที่ถือเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดกับ คุณงามความดี และห่างเหินจากศิลปะที่ช่วยขัดเกลาให้คนมีความอ่อนโยนและสุนทรีย์ะ ซึ่งสุดท้าย ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมและวัฒนธรรมในสังคม

ปัจจุบันคนในสังคมทั้งภาคเมืองและชนบทได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมซึ่งขยายไปในทุกกลุ่มอาชีพ ทุกเพศ ทุกวัย ความต้องการที่ไม่สิ้นสุดเหล่านี้ถูกหนุนในรูปแบบต่าง ๆ ภาคการศึกษา มุ่งเน้นตอบสนองต่อสังคมอุตสาหกรรม ทำให้ค่านิยมทางการศึกษาเข้าสู่ยุคของการแข่งขัน มีการเรียน กวดวิชา แข่งขันกันเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยชั้นนำ กลุ่มที่มีฐานะดี สามารถแสวงหาโอกาสในการเข้าเรียนได้ดีกว่า ขณะที่คนชนบทไม่สามารถที่จะแข่งขันได้ แม้จะมีการเปิดโอกาสอย่างเสรี นอกจากนี้ กลไกการทำงานในภาครัฐที่เน้นความทันสมัยตามแบบตะวันตก เช่นระบบยุติธรรมสมัยใหม่ที่แก้ไข ปัญหาความขัดแย้งด้วยกระบวนการศาล ทำให้ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ไปยุติที่ศาล ซึ่งมีจำนวนมาก ทำให้

^{๔๓} กระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙), หน้า ๑๘.

วัฒนธรรมการใกล้ชิด การประนีประนอมลดความสำคัญลง ขณะที่วัฒนธรรมของความขัดแย้งเริ่มทวีสูงขึ้นในทุกภาคส่วน ความแตกต่างทางความคิดในสังคมได้ขยายวงไปในทุกภาคส่วน แม้แต่ในระบบการเมืองที่เกิดภาวะวิกฤตทางสังคมในช่วงปีที่ผ่านมาที่สำคัญค่านิยมของการบริโภควัตถุส่งผลให้คนในสังคมมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป ทั้งเรื่องการกิน การอยู่ การใช้ชีวิต รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมที่มีแนวโน้มเป็นปัจเจกชนมากขึ้น คุณค่าทางจิตใจของผู้คนในสังคมเริ่มเสื่อมถอยพร้อม ๆ กับบทบาทของศาสนาที่เคยเป็นกำลังสำคัญในการหลอมรวมให้คนในสังคมประพฤติและปฏิบัติมีความสำคัญน้อยลง ศาสนามีเรื่องของความเป็นพาณิชย์มากขึ้น ขณะที่สุนทรียะต่าง ในงานศิลปะได้ลดความสำคัญลงเช่นกัน อิทธิพลของเทคโนโลยีได้ทำให้งานศิลปะเป็นงานที่ลอกเลียนได้ง่าย งานสร้างสรรค์ที่เป็นงานสะท้อนสติปัญญาของมนุษยชาติได้อาศัยเทคโนโลยีมากขึ้น และเทคโนโลยีได้กลายเป็นสิ่งที่ลดทอนคุณค่าของศิลปะได้ด้วยเช่นกัน สถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม อาจสรุปได้ดังนี้คือ^{๔๔}

๑. ผลกระทบต่อบุคคลที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมของการแข่งขัน อย่างไม่มีความสุข

๒. ผลกระทบทางครอบครัว โดยเฉพาะคนชั้นกลางไม่มีเวลาอบรมดูแลบุตรหลาน

๓. ผลกระทบต่อชุมชนและสังคม ผลพวงของการพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างซึ่งเดิมสังคมไทยเป็นสังคมที่เอื้ออาทร ไปสู่สังคมแบบปัจเจกชน ปัญหาดังกล่าว ศ.พิเศษ ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง เห็นว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่พยายามเปลี่ยนสังคมชวานาให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลให้บุคคลมีค่านิยมที่เปลี่ยนไป เช่น การคิดแต่ได้แต่ไม่ให้อะไรแก่ใคร หากพิจารณาประเพณีในอดีตบ่งบอกถึงคุณค่าของการให้ เช่น ประเพณีบุญพระเวทย์ นิทานชาดกเรื่องพระเวสสันดร เป็นต้น” ปัญหาที่ชัดเจนอื่นๆ เช่น บ้านจัดสรรในหัวเมืองใหญ่พบว่าไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคม ขณะที่หมู่บ้านไทยมีโครงสร้างความสัมพันธ์ นอกจากนี้ยังพบว่าความคิดของคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ไม่ไปด้วยกัน เด็กพูดกับผู้ใหญ่ ไม่เข้าใจ เชื่อเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงถือเป็นวิกฤตความมั่นคงของประเทศ

๔. ศิลปะยังไม่สะท้อนความเป็นจริงทางสังคม งานทางสถาปัตยกรรมยังมีลักษณะ top down และผลพวงจากการพัฒนาทำให้ธรรมชาติ ศิลปะ และวัฒนธรรม ถูกทำลาย การสร้างเมืองที่ใช้วิธีการถมคูคลอง ทำให้วิถีธรรมชาติเปลี่ยน รวมทั้งวิถีชีวิตของผู้คนเปลี่ยนไป

๕. ศาสนา วัดกับคนในสังคมไม่ได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเหมือนในอดีต “คนกับวัดไม่ไปด้วยกัน”

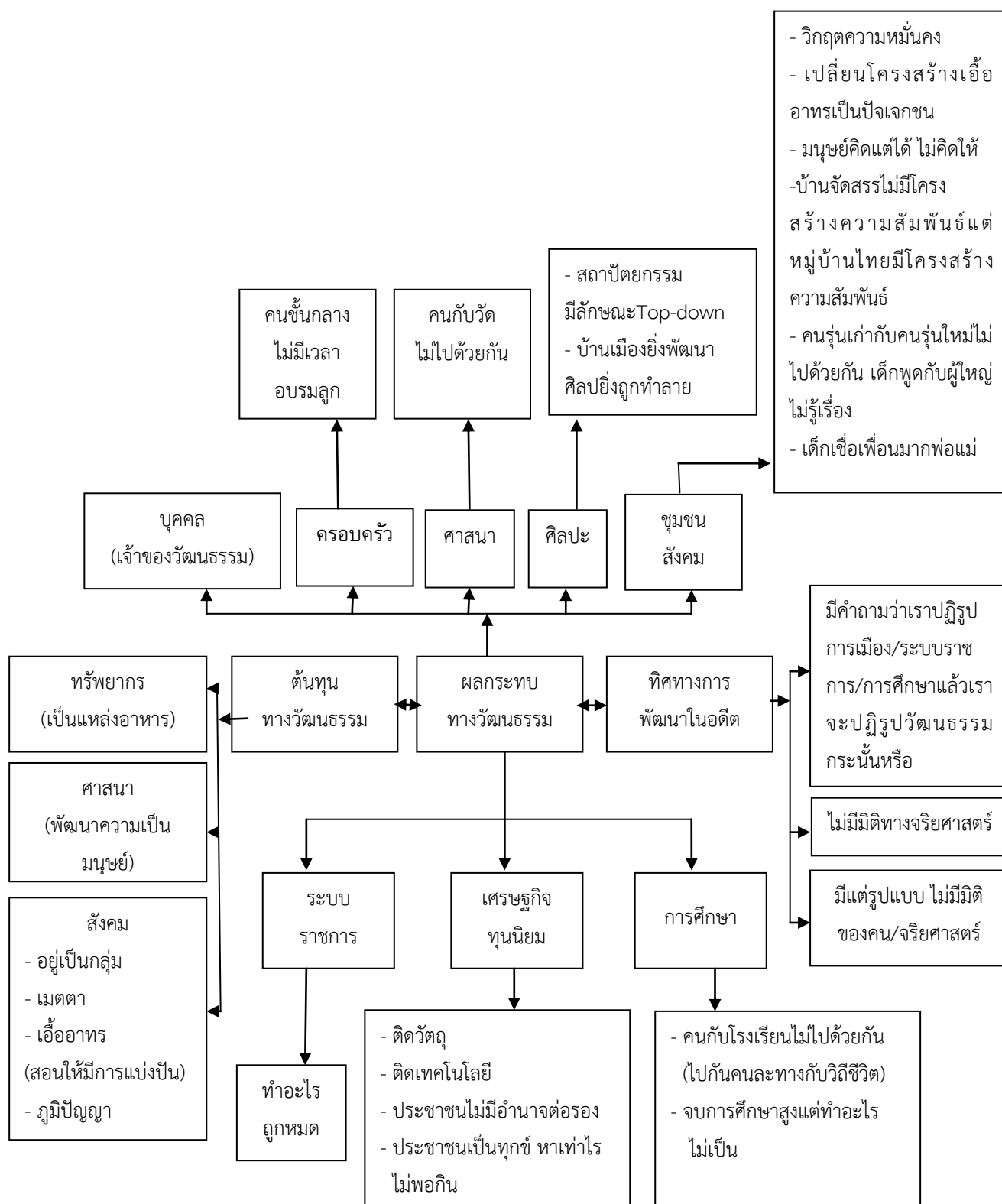
^{๔๔} ศ.พิเศษ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ, กระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙), หน้า ๓๙.

๖. การศึกษา ระบบการศึกษาไม่สามารถตอบสนองต่อความเป็นจริงของสังคม “คนกับโรงเรียนไม่ไปด้วยกัน” ตัวอย่างเช่น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับ ปวช. หรือ ปวส. ไม่มีความรู้เพียงพอ ไม่สามารถกลับไปรับใช้ท้องถิ่นได้ การศึกษากับวิถีชีวิตไปกันคนละทาง

๗. เศรษฐกิจทุนนิยม สอนให้คนติดวัตถุ ติดเทคโนโลยี ประชาชนไม่มีอำนาจในการต่อรองทางเศรษฐกิจ ทำมาหากินมากแต่ไม่พอกิน

๘. ระบบราชการ ดำเนินการภายใต้ฐานความเชื่อที่ว่า ทำอะไร ถูกทั้งหมด

ผลพวงของการพัฒนาถือเป็นวิกฤตของความมั่นคง ที่เกิดจากทิศทางของการพัฒนาในอดีตที่ไม่มีมิติของคน และไม่มีมิติของจริยศาสตร์ มีแต่รูปแบบในเชิงพิธีการ แม้ว่าจะมีการแก้ไขปัญหาด้วยการปฏิรูปการเมือง ปฏิรูประบบราชการ ปฏิรูประบบการศึกษา แต่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ผู้เชี่ยวชาญได้ตั้งคำถามว่า “แล้วเราจะยังปฏิรูปวัฒนธรรมกันอีกหรือนั้นหรือ” ผลสรุปจากผลกระทบทางศิลปวัฒนธรรม สรุปดังภาพที่ ๒.๕

แผนภูมิที่ ๒.๕ ผลกระทบทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม^{๔๕}

^{๔๕} กระทรวงวัฒนธรรม, แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๙), หน้า ๔๑.

สรุปได้ว่า ในด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น หลักทางพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญมาก โดยเฉพาะผู้นำทางพระพุทธศาสนาที่ปลุกกระแสสังคมให้นับคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ ในท่ามกลางสังคมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ คนในสังคมหันมาให้ความสำคัญกับคุณค่าของจิตใจมากขึ้น ขณะที่ในงานศิลปะได้นับคุณค่าของศิลปะของคนชั้นล่างมากขึ้น การเกิดขึ้นของเพลงเพื่อชีวิต เพลงพื้นบ้าน การให้คุณค่าของงานประดิษฐ์ที่ใช้ฝีมือมีความสำคัญมากขึ้น มีการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อให้คุณค่าและความหมายใหม่ให้กับสังคม ขณะเดียวกันความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเชื่อชาติ เผ่าพันธุ์ใด การยอมรับในความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมได้สะท้อนถึงนัยของการเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันท่ามกลางการพัฒนากระแสหลักได้ก่อรูปการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแนวทางเลือกที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ของสังคมและการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย การเคลื่อนไหวของสังคมไทยหากพิจารณาเปรียบเทียบกับ การเปลี่ยนแปลงของโลกพบว่าตรงกับยุคหลังสมัยใหม่ (Post-Modernization) ซึ่งในยุโรปมีการต่อสู้ในเรื่องแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่กระบวนการทัศน์ทางเลือก

หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเห็นภาพของการพัฒนากระแสหลักที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วนทั้งในเชิงนโยบายและสถานการณ์จริงของสังคม รัฐยังคงส่งเสริมการแข่งขันทางเศรษฐกิจในโลกเสรี การส่งออกยังคงมีบทบาทสำคัญในภาคเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันรัฐบาลได้ประกาศนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความสุขมากกว่าผลได้ทางเศรษฐกิจ ภาพของ การพัฒนากระแสหลักและการพัฒนาตามแนวทางเลือกจึงมีลักษณะเชิงซ้อน ซึ่งบ่อยครั้งที่ก่อให้เกิดความสับสนในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานทางสังคม เนื่องจากไม่เข้าใจรากคิดทางปรัชญาที่แท้จริงของกระบวนการทัศน์ในการพัฒนา นอกจากนี้แปรแนวคิดสู่การปฏิบัติเพื่อสิ่งใหม่ที่ดีกว่า โดยการคัดเลือกจุดดีของ ทั้ง ๒ กระบวนทัศน์เพื่อมุ่งสู่แนวทางของการปรับปรุงภายใต้กระแสของการเปลี่ยนแปลงยังคงเป็นที่ถกเถียงในทุกภาคส่วนทิศทางการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการทัศน์ในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมต่อไป

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ตามความคิดเห็นและข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ สามารถสรุปแนวทางการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) การเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีกล่าวคือ สังคมวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมแห่งความหลากหลาย ที่มีกลุ่มคนที่มีศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่หลากหลายร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมแห่งความหลากหลายนี้ คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อมตน

๒) การกระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญและภาคภูมิใจในศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตน อันจะนำมาสู่การมีจิตสำนึกและการรวมตัวของคนในท้องถิ่นเพื่อทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่น

๓) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น ทั้งในส่วนของ การเสนอความคิดเห็นและการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่นในการดูแลรักษาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตน

๔) การดำเนินกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น อันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก และก่อประโยชน์ให้กับท้องถิ่น อาทิ ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา เป็นต้น

๕) การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปของการศึกษาวิจัย กล่าวคือ คนในท้องถิ่นทำหน้าที่สำรวจ ค้นหา และบันทึกองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง เพื่อเผยแพร่และธำรงไว้สืบไป

๖) การสร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม ส่งเสริมให้สังคมสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นอย่างบูรณาการ

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีต

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีต โดยเฉพาะการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในประเทศไทยที่ผ่านมา พบว่าอยู่ในวงจำกัดและมีอยู่เป็นจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับพัฒนาการของงานสถาปัตยกรรมไทยในด้านอื่นๆ ทั้งนี้ ประวัติและพัฒนาการของการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในประเทศไทยถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่จำเป็นมากที่ผู้มืบทบาทเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอนุรักษ์สถาปัตยกรรมของไทย ควรมีพื้นฐานเบื้องต้นก่อนเข้าสู่การปฏิบัติงานจริง เพื่อที่จะได้รู้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายโบราณสถานหรือไม่ ถึงแม้ว่าเมื่อปฏิบัติงานจริงนั้น แนวคิดหรือหลักการย่อมมีการพลิกแพลงไปตามแต่กรณีทั้งนี้ควรจะมีการเรียนรู้อย่างเข้าใจเพื่อไม่ให้เป็นการทำลายหรือบิดเบือนความเป็นจริงแห่งสถาปัตยกรรมในอดีต ดังกล่าวนี ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้าผลงานทางวิชาการพบว่าการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในประเทศไทยได้แบ่งเป็นช่วงเวลาหรือยุคต่างๆ ดังนี้

๒.๔.๑. การส่งเสริมอนุรักษ์ในยุคแห่งความเชื่อและความศรัทธา (ยุคก่อนรัชกาลที่ ๔ หรือ ก่อน พ.ศ. ๒๓๙๓)

อุบัติเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งของอาณาจักรที่สำคัญต่างๆ ที่เจริญขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓ คือ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเข้า

มามีบทบาทอย่างมากต่อการจัดระเบียบโครงสร้างบ้านเมือง การปกครอง ความคิด ความเชื่อ ของสังคมในยุคสมัยนั้น การเดินทางเพื่อไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ก่อให้เกิดประเพณีนิยมแบบลังกาที่นอกเหนือจากแนวความคิดในพุทธศาสนาที่เข้ามา คือ การนิยมในการเขียน หรือการสร้างสรรค์วรรณกรรมใหม่ที่ลอกเลียนจากงานเขียนแบบลังกาขึ้นอย่างแพร่หลาย ในภูมิภาคนี้งานเขียนเหล่านี้มีบทบาทยิ่งที่ทำให้คนในยุคปัจจุบันรับรู้เรื่องราวต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ ในยุคสมัยนั้น

ทั้งนี้การรับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ในดินแดนแถบนี้ไม่เพียงแต่ให้อิทธิพลกับงานเขียนอย่างเดียวเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลสำคัญกับความคิดความเชื่อซึ่งส่งผลถึงการปฏิบัติในทางศาสนาด้วยหลักฐานงานเขียนต่างๆ ที่แสดงเรื่องราวต่างๆ ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากที่สุด นอกจากนั้นก็มีเรื่องราวการสร้าง การปฏิสังขรณ์และความเชื่อ ซึ่งหลักฐานที่สะท้อนเกี่ยวกับแนวคิด วิธีการอนุรักษ์ต่างๆ ในช่วงเวลานั้น และสิ่งเหล่านี้ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ในช่วงยุคก่อน พ.ศ. ๒๓๑๐ ดังที่ **อุษณีย์ ธงไชย** ได้สรุปไว้ ความว่า^{๔๖}

๑) สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๘)

พบหลักฐานประเภทเดียวคือ จารึก พบการจารึกที่ศิลปวัตถุทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น พระพิมพ์ ฐานอิฐดินเผาของเจดีย์ และส่วนใหญ่จะบันทึกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการประกาศพุทธศาสนา และการอุทิศเป็นสำคัญ จารึกในสมัยทวารวดีนี้ พบข้อความที่กล่าวถึงการใช้หรือถวายคนเพื่อให้เป็นข้าทาสบริวารของวัด ตลอดจนการถวายสิ่งของ ต้นไม้ เพื่อใช้ประโยชน์ภายในวัด ทั้งนี้ เพื่อสะสมบุญและมุ่งสู่พุทธภูมิเป็นสำคัญแนวคิดในการทะนุถนอมบำรุงพระพุทธศาสนา หรือการสืบต่อพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไปในภายภาคหน้าให้นานเท่านาน แนวคิดความเชื่อเช่นนี้เป็นแนวคิดหนึ่งของการสร้างพระพิมพ์ ซึ่งการถวายข้าทาสเพื่อเป็นให้เป็นบริวารของวัด และการปฏิสังขรณ์อาคารให้มี ความสวยงามเสมอ น่าจะมาจากแนวคิดนี้เช่นกัน จารึกในสมัยทวารวดีที่แสดงเนื้อความเกี่ยวกับการอนุรักษ์นี้มีจารึกในหินขอน ๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔) พบที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

๒) สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐)

หลักฐานที่พบ คือ ไตรภูมิพระร่วง เป็นพระราชนิพนธ์ของพระยาสิทธิพรนิพนธ์โดยรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ซึ่งมีเนื้อหาอันเป็นเครื่องมือทางการเมืองการศาสนา เป็นสะพานให้พุทธศาสนิกชนไปพบพระศรีอาริยมตไตรยและมุ่งสู่นิพพานเนื้อหาที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์จะอธิบายเรื่องราวของความเป็นจักรพรรดิราชย์ ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรง

^{๔๖}อุษณีย์ ธงไชย, จารึกและตำนาน : หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

ทศพิธราชธรรม ข้อบารมีอันสูงสุดที่กษัตริย์พึงมี ตลอดจนแนวคิดที่สำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อในเรื่องกรรม ผลของการทำบาป และการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ศิลาจารึกและจารึกนับเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุดของการศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นหลักฐานปฐมภูมิที่เป็นงานเขียนชนิดเดียวที่บอกเรื่องราวเกี่ยวสุโขทัย ในเนื้อหามีเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การสร้างวัด หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานในสมัยสุโขทัยเหล่านี้ บ่งชี้ว่าการรักษาทำนุบำรุงเป็นสิ่งที่ทำเพื่อพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ การสร้าง ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลง ให้งดงาม มั่นคง ยืนยง ทรานานเท่านาน ให้สมกับความศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชน

ข้อความเกี่ยวกับการส่งเสริมและการสร้างการปฏิสังขรณ์โดยตรงที่ปรากฏในศิลาจารึกในสมัยสุโขทัยหลายหลัก กล่าวถึง การมุ่งกระทำบุญกรรมโดยสร้าง (ปฏิสังขรณ์) พระวิหาร สถูป และพระศรีมหาโพธิ์โดยไม่ได้แสดงจุดมุ่งหมายใดๆ เช่น ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ ๑ (พ.ศ.๑๙๐๔) ศิลาจารึกวัดศรีชุม (ประมาณ พ.ศ.๑๘๘๔-๑๙๑๐) กล่าวถึง พ่อขุนรามคำแหงก่อกำพระศรีรัตนมหาธาตุแห่งหนึ่งในเมืองศรีสัชนาลัยและสร้างเจดีย์อื่นๆ อีกหลายแห่ง^{๔๗}

๓) สมัยล้านนา

ในสมัยล้านนาปรากฏหลักฐานการบันทึกที่มากกว่าในสมัยก่อนหน้า โดยเฉพาะผลของการเดินทางของกลุ่มพระสงฆ์ล้านนาที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งหลังจากนั้นเป็นต้นมาก็พบว่ามีการเขียนทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมามากมาย

๔) สมัยอยุธยา (พ.ศ.๑๘๙๓-๒๓๑๐)

หลักฐานในสมัยอยุธยาปรากฏมาก โดยเฉพาะ การบันทึกเรื่องราวลำดับเหตุการณ์ต่างๆ ที่อยู่ในรูปของพระราชพงศาวดาร อย่างไรก็ตาม หลักฐานดังกล่าวไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันว่าถูกต้องและเชื่อถือได้ทุกฉบับ เนื่องจากพงศาวดารต่างๆ ในสมัยอยุธยาบางฉบับได้รับการชำระใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงสำนวนโวหาร และอาจมีการเพิ่มเติมแนวคิดในสมัยนั้นๆ ลงไปด้วย^{๔๘}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ในยุคก่อนรัชกาลที่ ๔ หรือ ก่อน พ.ศ. ๒๓๙๓ เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในลักษณะการปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ อาทิ พระวิหาร สถูป ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมรักษาทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสิ่งที่เป็นอาคารหรือวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๔๘} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

โดยการสร้าง ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลง ให้งดงาม มั่นคง ยืนยง ซึ่งเกิดจากความศรัทธาของกษัตริย์และพุทธศาสนิกชน

๒.๔.๒ การอนุรักษ์ในยุคระบอบราชประเพณีของกษัตริย์ราช สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ ๑-๓ (พ.ศ.๒๕๒๕-๒๓๙๓)

ในช่วงเวลานี้ยังไม่มีเอกสารที่บ่งบอกเด่นชัดว่า มีการปฏิบัติงานหรือแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์อย่างเป็นระบบระเบียบเป็นแบบแผน มีเพียงการกระทำเพื่อซ่อมแซมอาคารต่างๆ เท่านั้น สิ่งที่เห็นชัดคือการเริ่มเปลี่ยนแปลงการอนุรักษ์ในยุคนี้ คือ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ สืบเนื่องมาจากเหตุผลที่เริ่มมีการติดต่อกับชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นช่วงที่คนไทยให้ความสำคัญกับคนจีน เนื่องจากถือว่าคนจีนมีความเจริญเป็นอันดับหนึ่ง ชาวตะวันตกจึงถูกมองว่ามีความเจริญต่ำกว่าไทย ต่อมาในช่วงหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับชาวตะวันตกเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ เช่น ชัยชนะของอังกฤษเหนือพม่าในปี พ.ศ.๒๓๖๘ และเหนือจีนในปี พ.ศ.๒๓๘๓ การเริ่มเข้ามาแพร่หลายของเทคโนโลยีด้านต่างๆ ของชาวตะวันตก ทำให้ช่วงนี้ไทยอยู่ในระหว่างช่วงการประเมินศักยภาพของเหล่าชาติตะวันตกเสียใหม่

ในช่วงเวลานี้ประเทศจึงอยู่ฐานะที่ต้องย้อนกลับมามองตัวเองเพื่อประเมินศักยภาพที่มีอยู่ หรือ การตั้งหลัก หรือ สงวนท่าที โดยยังคงรักษาศิลปวัฒนธรรมของสังคมดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พระพุทธรูปสร้างศรัทธาเป็นแกนหลักเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างดี พบว่ามีความแตกต่างและจุดเปลี่ยนแปลงที่แสดงออกให้เห็นคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัด วังต่างๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมให้งดงาม ตามโบราณราชประเพณี พร้อมกันนั้นยังคงให้คงตามรูปแบบดั้งเดิม หรือมีการถ่ายแบบในการซ่อมแซมให้เหมือนของเดิมบ้างมีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงในแบบไทยดั้งเดิม เพื่อแสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพของความยิ่งใหญ่ของไทยโดยแสดงออกผ่านทางารซ่อมแซมบำรุงวัด^{๔๔}

ทั้งนี้การสร้างแสนยานุภาพดังกล่าวไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า สิ่งดั้งเดิมของไทยมีคุณค่ามีความยิ่งใหญ่เพียงใดและไม่เป็นรองชาติใด ๆ ของตะวันตก ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างงานอาคารตามแบบประเพณีวัฒนธรรมนิยมเพื่อหวังให้พระนครงดงามดุจดั่งในอดีต และมีการสร้างวัดวาอารามให้สวยงามมากมาย พร้อมทั้งซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรมในพระนคร ทั้งนี้เพื่อช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนด้วย ดังกล่าวนี้นี้ สามารถประมวลเหตุการณ์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมไทยอันล้ำค่าได้ดังนี้

^{๔๔} วรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย” , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

๑) กรณีบูรณะวัดตามโบราณราชประเพณีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓) เป็นช่วงเวลาของการปรับปรุงบ้านเมืองให้มีสภาพดีงาม พร้อมทั้งตั้งหลักรับอิทธิพลที่เริ่มเข้ามาของชาติตะวันตก ซึ่งทำให้ช่วงนี้มีการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดเก่าที่เคยมีอยู่เดิมให้สง่างาม พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าให้เก็บพระพุทธรูปจากวัดร้างตามหัวเมือง มาเก็บรักษาบูรณปฏิสังขรณ์ไว้ยังวัดต่างๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร และโปรดเกล้าให้บูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามโบราณราชประเพณี

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ภายหลังจากหมดสิ้นการสงครามคราวก่อตั้งพระนคร รัชกาลที่ ๑ จึงทรงโปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวัง โดยกำหนดว่าจะสืบทอดตามแบบแผนตามแบบอย่างเดิมต่อไป และที่สำคัญรูปแบบของผังพระบรมมหาราชวังและหมู่มหาราชมณเฑียร ได้ถือเอาแบบอย่างแห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นแนวปฏิบัติทั้งสิ้น

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงปฏิสังขรณ์วัดแจ้งและวัดท้ายตลาดอันเป็นวัดเก่าในสมัยอยุธยา ขึ้นมาเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันคือวัดอรุณราชวรารามและวัดโมฬีโลกยสุทธา

นอกจากนั้นงานสร้างที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ คือ สวนขวา ซึ่งในตอนแรกหมายที่จะสร้างแล้วรวบรวมของบุคคลที่มีฝีมือทั้งหลาย เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างสลัก ช่างเขียน เพื่อมาประกวดประชันฝีมือกัน แต่ผลที่เกิดขึ้นมากกว่านั้น คือ เป็นประโยชน์ในแง่ทำนุบำรุงพวกช่าง และเชิดชูทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม^{๕๐}

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ในสมัยนี้เกิดความมั่นคงของพระคลังหลวง ทำให้เกิดการบำรุงบูรณะพระราชวัง และมีการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ รวมทั้งการสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ขึ้นๆ อย่างมากมายสิ่งก่อสร้างที่สำคัญในรัชกาลนี้ คือ พระปรางค์วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) ซึ่งเป็นการสร้างเสริมองค์ปรางค์ตามแนวพระราชดำริในรัชกาลก่อน และมีรูปแบบของการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่แสดงให้เห็นโดยชัดเจนใน ๓ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ กรณีกฎหมายตราสามดวง

กฎหมายตราสามดวงเป็นประมวลกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงโปรดฯ ให้ชำระต้นฉบับกฎหมายไทยสมัยอยุธยาและชำระเพิ่มเติมขึ้น ใน พ.ศ.๒๓๔๗ เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ตัดสินคดีความและจัดระเบียบสังคมให้เป็นแบบแผนและถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแบ่งออกเป็นสามตรา คือ ตราพระราชสีห์ ตราพระคชสีห์ และตราบัวแก้ว กฎหมายตราสามดวง ถือว่าเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญยิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพเรื่องราว ค่านิยมทางสังคม และ

^{๕๐} สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓-๑๔.

โลกทัศน์ของคนในสมัยนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี และแน่นอนว่ากฎหมายตราสามดวง จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นภาพของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ในสมัยดังกล่าวได้^{๕๑}

กรณีที่ ๒ กรณีการรื้อถอนอิฐจากกรุงเก่าเพื่อมาสร้างกรุงรัตนโกสินทร์

ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างบ้านแปลงเมือง มีการกระทำหลายอย่างที่ดูจะขัดกับหลักการอนุรักษ์ในปัจจุบัน และดูจะขัดกับกฎหมายที่ตราสามดวงที่ตราขึ้นในสมัยนี้ เช่น การให้ก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล ป้อมปราการต่างๆ ซึ่งให้รื้อกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้างเพื่อนำไปก่อสร้างกรุงใหม่^{๕๒}

กรณีที่ ๓ กรณีการอนุรักษ์ของเจ้านายชั้นสูงกับวังหน้า

มีกรณีที่น่าสนใจ คือ กรณีการบูรณปฏิสังขรณ์พระราชวังบวรสถานมงคลซึ่งพระราชวังนี้เป็นพระราชวังที่สำคัญและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมาโดยตลอด^{๕๓}

กรณีที่ ๔ กรณีความคิดเกี่ยวกับการรักษาของเดิมในรัชกาลที่ ๓

คราวหนึ่งในรัชกาลที่ ๓ ยังไม่มีการกำหนดโทษหรือกำหนดบทบัญญัติในการรื้อถอนวัดเก่าแก่โบราณ หรือยังไม่มีใครที่จะคำนึงถึงโบราณสถานมากนัก ครั้งนั้นพวกญวนได้รื้อถอนทำลายวัดสัมเกลียงซึ่งเป็นวัดเก่าโบราณ ความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านจึงปรับโทษโดยให้สร้างวัดชดใช้

สรุปได้ว่า การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของไทย ในยุคระบอบราชประเพณีของกษัตริย์ราช สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ ๑-๓ (พ.ศ.๒๕๒๕- ๒๓๙๓) เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบการบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชวัง กระทำเป็นราชประเพณีของ กษัตริย์ราชเจ้า ซึ่งนอกจากปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญของกษัตริย์อันเป็นการแสดงนัยทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ เป็นเครื่องบอกถึงความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย และยังเป็นการเสริมสร้างแสนยานุภาพ เพิ่มพูนความเชื่อ ความศรัทธาต่อผู้ได้ปกครองให้มีความจงรักภักดีอีกด้วย

^{๕๑} ศิรินันท์ บุญศิริ, “แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร”, ศิลปากร, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๘) : ๖๗.

^{๕๒} กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๙), หน้า ๖๗.

^{๕๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

๒.๔.๓ การส่งเสริมอนุรักษ์ในยุคแห่งการพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม สมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (พ.ศ.๒๓๔๙ ก่อน พ.ศ.๒๔๕๓)

ในช่วงเวลานี้เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในประเทศด้วยความตระหนักของผู้นำถึงภัยคุกคามจากชาติตะวันตก และเข้าใจถึงสถานภาพที่ควรจะเป็นของสยาม ในฐานะของอาณาจักรเล็กๆ ส่วนหนึ่งในบริบทอันยิ่งใหญ่ของโลก เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่ชัดเจนมี ๗ กรณี ดังนี้

กรณีที่ ๑ กรณีพระวชิรญาณ (รัชกาลที่ ๔) เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์

เมื่อราวปลายปี พ.ศ.๒๓๗๔ พระวชิรญาณมหาเถระได้เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ ก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชย์สมบัติก็ได้เสด็จไปอีกหลาย จากนั้นจึงทรงปฏิสังขรณ์ตามวิธีการคือ “โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ช่างนายทหารใน ต่อตัวอย่างถวาย เป็นรูปพระเจดีย์กลม ตัวอย่างพระเจดีย์ตามรูปแบบเดิมเสร็จแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ คือ สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ เป็นแม่กองเจ้าของการ ได้ลงมือถากต้นไม้บนองค์พระ ให้ซื้อเอาอิฐที่มีผู้ซื้อขายที่วัดเก่าๆ บ้างและให้ทำขึ้นบ้าง ก่อเป็นฐาน”^{๕๔}

จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการทำหุ่นจำลองขึ้นก่อน เพื่อที่ตกลงก่อนว่าจะทำแบบนี้ดีหรือไม่ แล้วจึงให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เป็นแม่กองงาน ส่วนวิธีการบูรณะคือ ให้ถากถางต้นไม้บนองค์พระ ให้ซื้ออิฐที่มีผู้ซื้อวัดเก่ามาขายบ้างและทำขึ้นเองบ้าง และก่อฐานขึ้น ๘ ศอก นอกจากนั้นยังกล่าวถึงวิธีการบูรณะไว้คือ มีการใช้โชรด์ มีการปักเสาเป็นซุงล้อมรอบองค์พระปฐมเจดีย์แล้วเอาโชรด์ไว้เป็นเปาะๆ ขึ้นไปจนถึงปล้องไฉน แล้วจึงก่ออิฐถือปูนหุ้มไว้หมดฉะนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า มีการศึกษาก่อนการบูรณปฏิสังขรณ์ และอย่างน้อยเทคนิคในเรื่องการบูรณะได้เกิดขึ้นแล้วไม่ว่าจะถูกต้องตามความคิดของนักวิชาการในปัจจุบันหรือไม่ก็ตาม

กรณีที่ ๒ กรณีรัชกาลที่ ๔ ทรงปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชนิเวศน์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงรับสั่งให้จัดการปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชนิเวศน์ เมืองลพบุรี โดยให้พระยาพิไชยสงคราม พระยาพิชิตณรงค์ พระยานรินทรราชเสนี ขึ้นไปเป็นแม่กองทำการปฏิสังขรณ์ขึ้นไว้ เพื่อจะได้ให้เป็นที่พักประทับในกาลอันควรและให้ชุดสระเก่าในพระราชวังขึ้นมาใช้ และทรงรับสั่งให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ หลายแห่ง

โดยทรงบูรณปฏิสังขรณ์ในพระบรมมหาราชวัง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๑ บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ทำพระเจดีย์แก้วพระรัศมีพระพุทธไสยาสน์ ๑ วัดมหาธาตุวัด ๑

^{๕๔} สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, “พระปฐมเจดีย์กับเมืองนครปฐม”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (เมษายน ๒๕๓๓) : ๑๕๘.

วัดชนะสงครามวัด ๑ บุรณะแต่ของปรักหักพัง โปรตา ให้กระทำพระวิหารหลังพระอุโบสถอีกหลัง ๑ กระทำกุฏิสงฆ์เป็นตึกทั้งสิ้น ในคลองก็ให้ลงเขื่อนศิลาเป็นขั้นบันได^{๕๕}

นอกจากจะมีการรักษาบูรณปฏิสังขรณ์ในแง่ของคุณค่าของความเป็นอดีตของโบราณสถานแล้ว จะเห็นได้ว่ายังทรงมีการควบคุมและจัดระเบียบการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาต่างๆ ด้วย โดยให้ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาที่จะบูรณปฏิสังขรณ์มาแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเสียก่อน แต่ทั้งนี้ยังไม่ระบบที่ชัดเจนว่าจะมีการบูรณะอย่างไร

กรณีที่ ๓ กรณีที่รัชกาลที่ ๔ ทรงออกหมายประกาศเขตรังวัดผู้ร้ายชุดวัดในปี พ.ศ.๒๓๙๔

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงออกกฎหมายควบคุมผู้ที่กระทำผิดต่อศาสนสถาน โดยได้ทรงออกหมายประกาศชุดวัด กำหนดให้ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากศาสนสถานในระยะ ๔ เส้นโดยรอบ มีหน้าที่สอดส่องดูแลมิให้ผู้ร้ายทำการลักลอบขุดหาทรัพย์สิน และได้กำหนดพินัยปรับแก้ราษฎรที่นิ่งเฉย หมายประกาศนี้รวมศาสนสถานที่เป็นวัดร้างด้วย

หากพิจารณาดูจากกฎหมายตราสามดวงจะมีบทบัญญัติหลายข้อที่กำหนดโทษคนที่ลักลอบตัดเศียร ขุดเจดีย์ แต่เป็นกฎหมายที่ดูเหมือนว่าจะใช้คุ้มครองพระพุทธศาสนามากกว่าที่จะคุ้มครองตัวโบราณสถานโดยตรง หรือมุ่งหมายที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนามากกว่าทำนุบำรุงโบราณสถาน ซึ่งคำว่าเครื่องประดับพระนคร น่าจะมีความหมายว่าเก็บไว้ดูเก็บเอาไว้ศึกษา เก็บเอาไว้หวัด^{๕๖} อันน่าจะแปลความถึงนัยทางสังคมและการเมืองที่อยู่ในภาวะกดดันจากชาติตะวันตกในครานั้น และความต้องการในการใช้พระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของชาติในการสร้างความเข้มแข็งมั่นคงของสถาบันและชาติ เพื่อตอบรับกับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามา

กรณีที่ ๔ กรณีการเริ่มต้นของการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์และการสะสมของเก่า

ในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ การรวบรวมศิลปวัตถุและการเก็บสะสมของเก่า ของสวยงามและของแปลก เป็นที่นิยมกว้างขวางไม่เฉพาะแต่หมู่ขุนนางข้าราชการชั้นสูง แต่คหบดีและชนชั้นสามัญชนคงได้รับอิทธิพลความคิดนี้ด้วย^{๕๗} การรวบรวมและการเก็บสะสมของเก่านี้คาดว่าจะได้รับอิทธิพลจากค่านิยมตะวันตกไม่มากนักน้อย นอกจากนั้นยังพบว่ามิชชันนารีชาวต่างชาติหลายคน ที่มีกลักลอบนำโบราณวัตถุสถานออกมานอกประเทศ เช่น ในกรณีของชาวเยอรมันชื่อ เรสต์แมน (Rastman) ผู้สังเกตการณ์จากพิพิธภัณฑ์เบอร์ลินได้ลักลอบนำรูปเคารพจากกำแพงเพชรออกนอกประเทศไทย โดยอ้างนำไปศึกษาเพื่อประโยชน์แห่งประวัติศาสตร์ไทยอยู่เสมอ

^{๕๕} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๗๗๕.

^{๕๖} ปฐมฤกษ์ เกตุทัต, “พัฒนาการโบราณคดีในประเทศไทย”, เมืองโบราณ, ปีที่ ๘, ฉบับที่ ๔ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘) : ๑๕.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

ดังนั้น จึงมีการดำเนินงานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเพื่อรวมของต่างๆ ไว้ทั้งโบราณวัตถุ หรือ วัตถุประดับโบราณสถาน ในช่วงนี้บรรดาโบราณศิลปวัตถุทั้งหลายที่ได้ทรงรวบรวมไว้ ได้โปรดให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถานเพื่อเป็นที่เก็บรักษาในปี พ.ศ.๒๔๐๒ ในรัชกาลที่ ๔ ศัพท์คำว่า “พิพิธภัณฑสถาน” จึงได้เกิดขึ้นจากนามพระที่นั่งองค์นี้

กรณีที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งหอมิวเซียม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งหอมิวเซียมขึ้นที่พระที่นั่งหทัยสวาม (หอทองคอกเตย) ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย กงสุลต่างประเทศ ตลอดจนประชาชนชายหญิง ได้เข้าชมเป็นปฐมฤกษ์ ในพระราชพิธีพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๑๗^{๕๘}

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะจัดพิพิธภัณฑสถานตามแบบสากล จึงโปรดเกล้าให้ เฮนรี อาลาบาสเตอร์ (Henry Alabaster) ต้นสกุลเศวตศิลา ร่วมกับพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ดำเนินการจัดพิพิธภัณฑสถานตามแบบแผนอย่างยุโรปขึ้นที่หอทองคอกเตยในพระบรมมหาราชวัง มีคนไทยมาฝึกเป็นกurator (Curator) คือ นายทัต ศิริสัมพันธ์ หรือ พลโทพระยาสุเมธสรพรการ และเรียกว่า หอมิวเซียม โดยย้ายของจากพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑสถานมาจัดแสดงไว้ที่พระที่นั่งสามองค์ในพระราชวังบวรสถานมงคล คือ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในปี พ.ศ.๒๔๓๐ หอมิวเซียมนี้ในระยะแรกยังมีลักษณะการจัดแสดงคล้ายกับการจัดนิทรรศการเป็นคราวๆ ตามวโรกาสสำคัญๆ ยังมีใช้การจัดพิพิธภัณฑสถานที่มีโบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุมาจัดแสดงมากนัก

การเริ่มต้นเปิดพิพิธภัณฑสถานขึ้นเป็นครั้งแรก ทำให้ต่อมามีพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเกิดขึ้น คือ อยุธยาพิพิธภัณฑสถาน ใน พ.ศ.๒๔๕๕ ซึ่งได้จัดขึ้นที่พระราชวังจันทร์เกษมนับได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑสถานประจำท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เป็นแบบอย่างให้กับสมุหเทศาภิบาลอื่นๆ ในเวลาต่อมา เช่น พพิธภัณฑสถานทั่วราชอาณาจักร สุโขทัย และที่พระปฐมเจดีย์ นครปฐม เป็นต้น^{๕๙}

กรณีที่ ๖ กรณีพระราชกระแสการส่งเสริมอนุรักษ์ของรัชกาลที่ ๕

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโบราณคดีสโมสรขึ้น ในวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๔๕๑ เพื่อทำการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของชาติบ้านเมืองในอดีต พระองค์โปรดให้ทำการบูรณะพระพุทธรูปและปูชนียสถานหลายแห่ง ในส่วนของการอนุรักษ์ ทรงโปรดกำหนดแนวทางในการปฏิสังขรณ์พระปรางค์วัดอรุณฯ ซึ่งถือเป็นเอกสารแนว

^{๕๘} ทรงสรรค์ นิลกำแหง, “เฮนรี อาลาบาสเตอร์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานและสวนสาธารณะ เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๗”, ศิลปากร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน ๒๕๑๗) : ๓๓-๓๘.

^{๕๙} กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓.

ทางการส่งเสริมอนุรักษ์ช่างฝีมือแบบแรกในประวัติศาสตร์การอนุรักษ์ไทย ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามใจชอบตามค่านิยมในยุคนั้น แต่เป็นการคงไว้ซึ่งของดั้งเดิม ซึ่งคล้ายกับกระแสแนวคิดการส่งเสริมอนุรักษ์ของตะวันตกในช่วงเวลานั้น

ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงการพยายามคงรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าไว้อันสิ่งซึ่งมีคุณค่าของอดีตคงเหลืออยู่ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความรักชาติในระบบชาตินิยมมาก และทรงเห็นคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะงานสถาปัตยกรรมโบราณ ในฐานะที่เป็นหลักฐานอันแสดงถึงควมมีอารยธรรมของชาติ นอกจากนั้นแล้วยังทรงชี้ประเด็นว่างานเหล่านี้ยังเป็นหลักฐานความรู้ในวิชาช่างอีกด้วย^{๖๐}

กรณีที่ ๗ กรณีการสงวนรักษาพระนครศรีอยุธยาไว้เป็นเมืองโบราณ

ในปี พ.ศ.๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้จัดพระราชพิธีรัชมงคลภิเษกขึ้น เนื่องในวโรกาสที่พระองค์ได้ทรงครองราชย์ยาวนานยิ่งกว่ากษัตริย์พระองค์ใด และยาวนานกว่าพระรามาธิบดีที่ ๒ กษัตริย์แห่งพระนครศรีอยุธยา^{๖๑} ทรงรับสั่งให้สงวนรักษาเมืองอยุธยาไว้ในฐานะที่เป็นเมืองโบราณ ทำให้พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เข้าตรวจสอบร่องรอยหลักฐานต่างๆ ไว้เป็นครั้งแรก จนกระทั่งเรียบเรียงและจัดพิมพ์เป็นหนังสือและแผนที่ประกอบออกมาจนใช้อ้างอิงกันในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังถือได้ว่าเป็นการประกาศโบราณสถานเป็นครั้งแรก

สรุปได้ว่า การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคแห่งการพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (พ.ศ.๒๓๔๙-ก่อน พ.ศ.๒๔๕๓) ก็เป็นส่งเสริมและบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชวัง วัง กระทำเป็นราชประเพณีของกษัตริย์ราชเจ้าเช่นเดิม เพื่อสะท้อนบารมีของกษัตริย์ หากแต่มีกฎหมายฉบับแรกที่บัญญัติเพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายโบราณสถาน ได้แก่ วัดวาอาราม และที่สำคัญได้เกิดกระบวนการการวินิจฉัยและชั้นสูตรก่อนที่จะสถาปนาปฏิสังขรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ไม่ได้เป็นกระบวนการเฉพาะที่กำกับอาคารที่จะซ่อมแซมทุกหลัง และไม่สามารถระบุถึงวิธีการปฏิบัติต่างๆ อย่างชัดเจนนัก นับได้ว่าเป็นการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ

๒.๔.๔. การส่งเสริมอนุรักษ์ยุคของการปรับปรุงองค์กร (พ.ศ. ๒๔๕๔-๒๔๗๕)

ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคแรกเริ่มที่มีการตื่นตัวและสร้างแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงการส่งเสริมรักษาศิลปวัฒนธรรมอันเป็นของโบราณมากมายอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน อาจเป็นเพราะว่าในช่วงก่อนหน้าเป็นช่วงที่มีการปฏิรูปการศึกษา มีการส่งบุคลากรไปศึกษา ณ ต่างประเทศ รวมทั้งการ

^{๖๐} สุนท ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, “การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทย”, อาษา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๓๗) : ๓๑.

^{๖๑} บุนหา วัฒนะ, งานพระราชกุศลรัชมงคลในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง ใน พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า, (พระนครศรีอยุธยา : สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑), หน้า ๗๖.

สร้างสถานศึกษาต่างๆ เพื่อพัฒนาคน และเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติใหม่ของคนไทยให้มีประสิทธิภาพ
สิ่งต่างๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการปฏิรูปทางด้านต่างๆ ของไทย ในเรื่องของระบบ
ความคิดเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมเองก็เช่นเดียวกัน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นแนวทางการแก้ปัญหา
ตะวันตกจากที่เคยก่อเป็นรูปร่างในรัชกาลที่ ๕ ได้ถูกเสริมเป็นรูปแบบที่ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๖
แนวทางที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอให้แก่ชาวไทย คือ ลัทธิชาตินิยม ซึ่งจะให้
เป็นแนวทางในการรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ในยามที่ต้องพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยีตะวันตก^{๖๒}

ในรัชสมัยนี้ พบว่าได้มีการประกาศจัดการตรวจรักษาของศิลปโบราณ พ.ศ.๒๔๖๖
พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร พ.ศ.๒๔๖๙ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่ง
โบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พ.ศ.๒๔๖๙ นอกจากจะเป็นการรักษาของโบราณอย่างเป็น
รูปธรรมแล้วยังเป็นการประกาศให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใจว่าจำเป็นต้องรักษาไว้ หากพิจารณาตามที่
พระองค์กล่าวไว้ว่า ของโบราณย่อมเป็นหลักฐานในพงศาวดาร และเป็นเครื่องอุปกรณ์การตรวจตราหา
ความรู้โบราณคดีต่างๆ อันเจริญประโยชน์และเกียรติยศของบ้านเมือง อันเป็นความคิดที่ไม่ได้เกิด
ขึ้นมาก่อนในไทย ซึ่งถ้าเป็นระบบความคิดของไทยจะเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาทาง
พระพุทธศาสนาหรือเพื่อเสริมสร้างบารมีของผู้ปกครองเป็นสำคัญ หรือกล่าวได้ว่าไม่ใช่ระบบความคิด
ของไทยแบบจารีตประเพณี ที่รู้จักใช้ของเก่าหรือของโบราณเป็นหลักฐานทางวิชาการเพื่อตรวจสอบ
เรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของบ้านเมือง อันเป็นหลักการของวิชาโบราณคดี ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของ
พระองค์คือเพื่อเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ เพื่อสร้างความภูมิใจในชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวความคิดสร้าง
ชาติของพระองค์ ระบบความคิดทางโบราณคดีดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลดังกล่าวมาจากการร่ำเรียน
จากตะวันตก ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ความเจริญของชาวตะวันตกนั้นล้วนภูมิใจที่คู่กันเรื่อง
พงศาวดารอันเป็นเรื่องราวของบรรพบุรุษตะวันตกในขณะที่ชาวไทยต้องการความเจริญความศิวิไลซ์
แต่กลับถูกประวัติศาสตร์ของชาติบ้านเมืองเราเสียเอง”^{๖๓}

ในขณะนั้นเกิดสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปะของโบราณ เช่น สมาคม
โบราณคดี สยามสมาคม เป็นต้น พระองค์เน้นย้ำความคิดตลอดรัชสมัยเสมอมา ซึ่งล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็น
ความสำคัญว่าศิลปะ สถาปัตยกรรมโบราณของสยาม ตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในอดีตของ

^{๖๒} วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, **ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ,
๒๕๔๕), หน้า ๑๓๙.

^{๖๓} ศณาจารย์มหาหมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๘.

ชาติบ้านเมืองล้วนเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนในชาติต้องตระหนักถึงและเรียนรู้ทำความเข้าใจ ที่สำคัญคือ ไม่ใช่สิ่งที่ล้าหลังหรือเป็นสัญลักษณ์แสดงความไม่เจริญหรือไร้ความศิวิไลซ์แต่อย่างใด^{๖๔}

กล่าวได้ว่าในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ นี้ได้ริเริ่มการนำประวัติศาสตร์มาสร้างความเป็นชาตินิยมให้กับประเทศ และการพยายามฟื้นฟู ศิลปะ ภาษา วรรณคดีต่างๆ ขึ้นใหม่ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของชาตินั้นๆ หน่วยงานทางด้านศิลปกรรมต่างๆ ถูกจัดตั้งขึ้นมา เช่น กรมศิลปากร กรมมโหรีสพ โรงเรียนช่างศิลป์ วรรณคดีสโมสร เป็นต้น

รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

ปี พ.ศ.๒๔๖๙ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๗ มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในด้านการจัดส่วนราชการ โดยให้ยุบเลิกกรมศิลปากร เนื่องจากเงินรายได้ของแผ่นดินไม่พอกับรายจ่าย แล้วนำงานด้านการบำรุงรักษาซึ่งเป็นของกรมศิลปากรเดิมกับการจัดการพิพิธภัณฑ์สถาน และการอื่นๆ อันเนื่องด้วยการบำรุงรักษาความรู้ มาสมทบไว้ในกรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “ราชบัณฑิตยสภา” โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และ ศ.ยอร์ช เซเดย์ นักวิชาการและปราชญ์ชาวฝรั่งเศสแห่งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการทั่วไปแห่งราชบัณฑิตยสภา ในช่วงเวลานี้งานอนุรักษ์โบราณสถานจึงได้มาอยู่ใต้การดำเนินงานของราชบัณฑิตยสภาแต่นั้นเป็นต้นมา และการดำเนินการของไทยก็ได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างเริ่มต้นมาจากนักวิชาการฝรั่งเศสผู้นี้ ตลอดจนอิทธิพลจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศนับแต่นั้นเป็นต้นมา ดังพบหลักฐานเป็น บันทึกการให้คำแนะนำจากปราชญ์ฝรั่งเศสหลายต่อหลายท่านในช่วงเวลานี้ งานของราชบัณฑิตยสภาในขณะนั้นแบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ

๑) แผนกวรรณคดี เป็นพนักงานจัดการหอพระสมุดสำหรับพระนครและสอบสวน พิจารณาวิชาอักษรศาสตร์

๒) แผนกโบราณคดี เป็นพนักงานจัดการพิพิธภัณฑ์สถาน ตรวจรักษาโบราณ วัตถุสถาน

๓) แผนกศิลปากร เป็นพนักงานจัดการบำรุงรักษาวิชาช่าง

นอกจากนั้นในช่วงนี้มีการคุมเข้มที่จะสงวนรักษาของโบราณให้มากขึ้น เพราะระยะนี้มีการลักลอบส่งของโบราณออกขายต่างประเทศเสียมาก ซึ่งค่านิยมในการสะสมของเก่าก็ไม่ได้หายไป เป็นเหตุให้มีการขุดทำลายโบราณสถานเพื่อหาของไปขาย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้นอีก ๒ ฉบับ คือ “พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร” และ “พระราชบัญญัติว่าด้วยการ

^{๖๔}ชาตรี ประจินนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์ ชาตินิยม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓๘.

ส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ” ขึ้น ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๖๙ โดยมอบอำนาจการบริหารและการจัดการให้กับราชบัณฑิตยสภาเช่นเดิม

สรุปได้ว่า การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมยุคของการปรับปรุงองค์กร (พ.ศ.๒๕๕๔-๒๕๗๕) หรือในสมัย รัชกาลที่ ๖-๗ เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ในฐานะการสร้างความรู้สึกราชาธิปไตย และการส่งเสริมและการอนุรักษ์ได้กลายมาเป็นงานในระบบราชการอย่างเต็มตัว โดยให้ยึดหลักในการสงวนรักษาตามรูปแบบดั้งเดิมและรักษาสภาพแวดล้อมของศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานเป็นสำคัญ ซึ่งเพดานความรู้ในการบูรณะในตอนนี้เป็นลักษณะการศึกษาแบบการอ่านค้นคว้าด้วยตนเอง และแลกเปลี่ยนทัศนะจากกลุ่มผู้รู้ในส่วนกลางและกระจายไปสู่ท้องถิ่น อีกทั้ง เริ่มมีการใช้คำว่าบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นในงานราชการ และเริ่มพบแนวคิดในการมองศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานในแง่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ แนวคิดต่างๆ ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตกอย่างชัดเจน

๒.๔.๕. การส่งเสริมและอนุรักษ์ยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๕๗๕ - ๒๕๐๕)

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงไปทั้งทางด้านแนวคิดและเทคนิควิธีการไปจากยุคก่อนหน้าเป็นอย่างมาก ซึ่งปัจจัยที่มีผลอย่างมากเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ คือ นโยบายของรัฐบาลที่กำหนดกรอบในแต่ละยุค

รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ และ พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๐) นำนโยบายที่สำคัญ คือ นโยบายสร้างชาติ ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการสร้างชาติแบบชาตินิยมอย่างรุนแรงเกิดขึ้น คือ เชื้อผู้นำชาติพันธุ์ ดังนั้น นโยบายแบบรัฐนิยมนี้ได้ถูกประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ มีความมุ่งหมายให้ประชาชนปฏิบัติตามเพื่อความเจริญวัฒนาถาวรของประเทศชาติ^{๖๕} นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดโครงการต่างๆเกิดขึ้นหลายประการในการรวมชาติ การสร้างและบำรุงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ การสร้างสาธารณูปโภค การคมนาคมต่างๆ ถนนหลายสายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนนโยบายการปรับปรุงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย ถึงแม้ผลงานทางด้านการอนุรักษ์โบราณสถานยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตามรัฐบาลได้ประกาศใช้ว่าด้วยโบราณสถานศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖

สมัยหลัง ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา เป็นการสร้างความรู้สึกราชาธิปไตยโดยเน้นความเป็นไทยในแบบท้องถิ่นนิยม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของไทย ผ่านกระบวนการรักษาสมดุลและผสมผสานระหว่างศิลปวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและศิลปวัฒนธรรมใหม่เพื่อให้คงอยู่ร่วมกันได้ นโยบายต่างๆ ทาง

^{๖๕} รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๐.

การเมืองและความคิดความเชื่อของผู้นำ ล้วนมีผลต่อกระแสการอนุรักษ์โบราณสถาน แนวคิดของการกลับมาয়ঙศิลปะในอดีตและการเชิดชูศิลปวัฒนธรรมไทยท้องถิ่น ก่อให้เกิดโครงการบูรณะวัดและปูชนียสถานทั่วประเทศที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ ถึง ๕,๕๓๕ วัด โครงการต่างๆ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นท้องถิ่นนิยมได้รับการสนับสนุนโครงการดังกล่าวล้วนเป็นผลที่เกิดมาจากการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบของท้องถิ่นนิยม ตามความเชื่อของผู้นำ แทนที่ความเป็นไทยในแบบสากลในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ - ๒๔๘๗

ในส่วนองวิธีการปฏิบัติงานนั้น กรมศิลปากรได้เข้ามาดูแลงานดังกล่าวแทบทั้งสิ้นอย่างไรก็ตาม นำพิจารณาว่า ในช่วงการบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว (พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๕๐๕) กรมศิลปากรได้กล่าวว่า ได้รับผิดชอบในการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามที่ประกาศของราชบัณฑิตยสภา โดยในระยะต้นอาศัยแนวทางของ คามิลโล (Camillo)^{๖๖}

แนวคิดของ คามิลโล (Camillo) ยึดหลักการที่ว่าไม่ซ่อมแซมโบราณสถานแต่คำจุนรักษาโบราณสถาน (Stabilization) โดยโครงสร้างคอนกรีต ต่อมามีการขุดแต่งโบราณสถานจำนวนมากในประเทศ ทำให้มีความรู้ใหม่เกิดขึ้น และทำให้ทราบว่า ก่อนหน้าที่เคยค้ำยันด้วยโครงสร้างคอนกรีตนั้นเกิดความไม่เหมาะสมเพราะโบราณสถานหายไป เหลือเพียงส่วนโครงสร้างค้ำยันคอนกรีตที่ยังคงอยู่ นับได้ว่าโบราณสถานในช่วงเวลานี้ผันแปรไปตามกระแสการเมืองอย่างรุนแรง หรือการอนุรักษ์โบราณสถานจะเป็นไปตามรูปแบบใดนั้น ล้วนแล้วแต่ผู้นำประเทศในช่วงเวลานั้นๆ จะตัดสินใจตัดสินทั้งสิ้น โบราณสถานกลับกลายเป็นตัวแทนของการแสดงความอำนาจผู้นำในแต่ละยุคไปอย่างสิ้นเชิง

สรุปได้ว่า การส่งเสริมและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๐๕) มีลักษณะวิธีการตลอดจนวิธีการทำงานอนุรักษ์ คือ นโยบายชาตินิยมแบบเน้นความเป็นไทยในแบบสากล และแบบท้องถิ่นนิยมตลอดจนการเข้ามาของนักวิชาการตะวันตก โดยกรมศิลปากรรับผิดชอบบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานตามที่ประกาศขึ้นประกาศไว้ และการดำเนินงานต้องอาศัยแนวทางที่สำนักวิชาการฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศดำเนินการบูรณะใน อินโดจีนเป็นหลัก โดยถือหลักว่า ไม่ซ่อมแซมโบราณวัตถุ แต่คำจุนรักษาโบราณสถานอันเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทย ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งพังทลายไป ก็ใช้หินหรือไม้ใหม่ หรือวัสดุประเภทเดียวกันเข้ามาแทนที่พอรองรับกันได้

^{๖๖} กรมศิลปากร, ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการดำเนินการโบราณสถานโบราณคดี และการพิพิธภัณฑ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พรินท์สเกล จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๑๐๖.

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยในปัจจุบัน

ในปัจจุบันการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยได้ถูกบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๔๐ ได้ยกมาตราที่เกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ และการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วม และมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเมื่อได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.๒๕๔๒ คณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวได้พิจารณาเห็นชอบการถ่ายโอนภารกิจ ๖ ด้าน รวม ๒๔๕ กิจกรรม ในด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้มีการถ่ายโอนภารกิจจำนวน ๒ กิจกรรม คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานขึ้นพื้นฐานและการดูแลรักษาโบราณสถานในระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นการส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป

เรื่อง “วัฒนธรรม” ยังไม่มีใครนิยามที่ชัดเจนต่อคนทั่วไปถึงเรื่องขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีในชีวิตของคนและสังคม จำกัดความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” นั้น ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ เสนอเอกสารขึ้นมาครั้งแรก ใช้ภาษาไทยของคำว่า Culture ว่าหมายถึง “พฤติกรรม” ที่มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา ต่อมาได้แก้ไขคำว่า พฤติกรรม เป็นวัฒนธรรม นัยว่า คำว่า วัฒนธรรม แปลว่า เจริญ งอกงามตรงกับคำว่า Culture ในภาษาอังกฤษ

มโนภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Concept) **ความเบื้องต้น** เมื่อศตวรรษก่อนในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยถูกประเทศมหาอำนาจทางการเมืองของโลกในขณะนั้น ซึ่งมีอังกฤษ และฝรั่งเศส บีบคั้นด้วยแสนยานุภาพทางการทหาร หวังจะยึดครองไปเป็นอาณานิคม เฉกเช่นเดียวกับที่ประเทศฝรั่งเศส เข้ายึดครองเวียดนาม เขมร และลาวในด้านตะวันออก และอังกฤษใช้กำลังเข้ายึดครองพม่า มอญ หมู่เกาะทะเลใต้ เช่นบรูไน และสิงคโปร์ หรือสเปน และอเมริกา ผลัดกันยึดครองฟิลิปปินส์ ประเทศเนเธอร์แลนด์เข้ายึดครองอินโดนีเซีย เป็นต้น

ประเทศไทยจะต้องปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เลิกทาส เลิกระบบการปกครองแบบขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่ดูถูกเหยียดหยามของคนต่างชาติ มีการปรับปรุงระบบการแต่งกาย การเข้าเฝ้า การหมอบคลาน การทหาร การเศรษฐกิจด้วยทรงเห็นว่า การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยเท่านั้นเป็นหนทางเดียวที่จะรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติเอาไว้ได้ โดยใช้มาตรการและแนวทางของอังกฤษเป็นรูปแบบมาตรฐานในการดำรงชีวิต

ผลจากการปรับปรุงประเทศ เพื่อให้ทันสมัยเฉกเช่นเดียวกับชาวยุโรปในครั้งนั้น เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา วิถีชีวิตของชาวไทยเป็นครั้งแรก อิทธิพลวัฒนธรรมแบบยุโรปได้เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น จนกระทั่งในสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ รัฐบาลซึ่งมีจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ได้พิจารณาเห็นว่า วิถีชีวิตของคนไทยโดยทั่วไปยังล้าหลังเป็น

ที่ถูกต้องแคลนของชาวต่างชาติ จึงนำเอาคำว่าวัฒนธรรม เข้ามาใช้ในการปรับปรุงคุณภาพและวิถีชีวิต ไทยครอบคลุมเรื่องราวขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีและวิถีชีวิตเดิม โดยการตั้งสภาวัฒนธรรม แห่งชาติ ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ แล้วออกพระราชกำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี และส่งเสริม สนับสนุนสร้างสรรค์แนวทางใหม่มาบังคับให้ราษฎรปฏิบัติ แทนรูปแบบประเพณีดั้งเดิมโดยที่คำว่า วัฒนธรรม ยังไม่เป็นที่เข้าใจของประชาชนแพร่หลายเช่นปัจจุบันนี้ คำว่า วัฒนธรรม จึงเป็นศัพท์ บัญญัติที่คนสมัยนั้นนิยมใช้กันแพร่หลายโดยคนเป็นจำนวนมากไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่า คำนี้มีความหมาย อย่างไร มีเนื้อหาอะไรบ้างเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยอย่างไร แบบเดียวกับคำว่า โลกาภิวัตน์ ที่กำลังแพร่หลายในปัจจุบัน

ประวัติความเป็นมาของคำว่าวัฒนธรรม (Culture) ประวัติความเป็นมาของคำว่า วัฒนธรรมในภาษาอังกฤษนั้น กล่าวถึงประวัติของคำว่า Culture โดยมีใจความว่า คำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำที่ใช้เรียกกันในวิชามานุษยวิทยาสมัยปัจจุบัน (Modern anthropology) กับในวิชา สังคมศาสตร์ (Social Sciences) เป็นคำที่เล็งถึงมรดกทางสังคม (Social Heritage) ท่านสุชีพ ปุญญานุภาพ สรุปเรื่องราวของคำนี้ว่า^{๖๗}

คำว่ามรดกทางสังคมนี้ ก็หมายถึงลักษณะในการครองตนและครองชีวิต รวมทั้ง ขนบธรรมเนียมประเพณีประจำกลุ่มของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวก ลักษณะเฉพาะในการครองตนและ ครองชีวิต รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้ นับเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันต่อ ๆ ไป และได้มี ความเปลี่ยนแปลงคลี่คลายหรือเจริญงอกงามขึ้นตามยุคตามคราว

หนังสือ The shorter Oxford Dictionary ให้ประวัติของคำว่า Culture ว่ามาจากคำ ฝรั่งเศสซึ่งดัดแปลงมาจากคำละติน Cultural โดยสรุปเอกสารต่าง ๆ ว่าวัฒนธรรมมีประวัติการใช้ดังนี้

๑. ในปี พ.ศ. ๒๐๒๖ (ค.ศ. ๑๔๘๓) ใช้แปลว่า “การบูชา”(Worship)
๒. ใช้กันทั่ว ๆ ไป (ไม่ปรากฏ พ.ศ. เริ่มต้น) แปลว่า การไถ่พื้นดิน การเศรษฐกิจใน ครอบครัวยุค (The tilling of land, husbandry)
๓. ในปี พ.ศ. ๒๐๕๓ (ค.ศ. ๑๕๑๐) มีที่ใช้แปลว่า “ความดีขึ้นหรือประณีตขึ้นกว่าเดิมโดย การศึกษา และการฝึกหัด” (Improvement or refinement by education and training)
๔. ในปี พ.ศ. ๒๑๖๙ (ค.ศ. ๑๖๒๖) มีที่ใช้แปลว่า การเพาะเชื้อจุลินทรีย์ชนิดที่ต้องมอง ด้วยกล้องจุลทรรศน์จึงเห็น (Cultivation specifically the artificial development of microscopic or ganisms, especially bacteria) และในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ (ค.ศ. ๑๘๘๔) ใช้ หมายความว่าผลิตผลซึ่งเกิดจากการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์

^{๖๗} ว่าที่นาวาตรีสุชีพ ปุญญานุภาพ “วัฒนธรรมวิทยา ประชาชนเทคน” เล่ม ๓ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๐ , หน้า ๔-๘.

๕. ในปี พ.ศ. ๒๓๔๘ (ค.ศ. ๑๘๐๕) ที่มีใช้แปลว่าการฝึก หรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่งจิตใจรสนิยมและจริตอัธยาศัย สภาพแห่งการที่ได้รับการอบรมหรือทำให้ประณีตขึ้นดังกล่าว ภาคสติปัญญาของอารยธรรม (The training and refinement of mind, taster, and manners, the condition of being such trained and refined; the intellectual side of civilization)

๖. ในปี พ.ศ. ๒๔๑๙ (ค.ศ. ๑๘๗๖) มีที่ใช้แปลว่า การสนใจ หรือการศึกษายอย่างจริงจังต่อความเจริญหรือความก้าวหน้า (The devoting of attention to the development or to progress in)

วัฒนธรรมในความหมายของคนไทย วัฒนธรรมในภาษาไทยนั้น โดยเฉพาะคำแปล “ความดีขึ้น ประณีตขึ้นกว่าเดิมโดยการศึกษาและฝึกหัด” และ “การฝึกหัดหรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่งจิตใจ, รสนิยม และจริตอัธยาศัย : สภาพแห่งการที่ได้รับการอบรมหรือทำให้ประณีตขึ้นดังกล่าว” ส่วนข้อที่แปลว่า “ความสนใจ หรือศึกษายอย่างจริงจังต่อความเจริญและองกงามก้าวหน้า” นั้นมีเค้าใกล้เคียงกับคำว่าวัฒนธรรม แต่ภายหลังไม่ค่อยมีใครใช้ตาม จึงถือว่ามีเพียงประวัติ

มีปัญหาว่า คำแปลทั้งสองข้อที่กล่าวนี้ก็นับว่าใกล้เคียง หรือจะว่าเหมือนกันก็ได้ ไม่น่าจะมีประวัติในความหมายห่างกันเกือบ ๓๐๐ ปี ดังกล่าวเลยคำตอบมีอยู่ว่า ในการแสดงประวัติแห่งถ้อยคำเช่นนี้ เขาต้องอาศัยการค้นคว้าอ้างอิงจากหลักฐานตำรับตำราที่มีผู้แต่งไว้ การทำอะไรบ้างให้เจริญดีขึ้น หรือประณีตขึ้น

ตามตำราสังคมศาสตร์กล่าวว่า เป็นคำที่ใช้กับมานุษยวิทยาสสมัยปัจจุบัน และในสังคมศาสตร์หมายถึงมรดกทางสังคม แต่ตามตำราทางภาษาให้รายละเอียดต่อไปอีกว่า มีที่ใช้เป็นครั้งแรกในความหมายว่า “ความดีขึ้นหรือประณีตขึ้นกว่าเดิมโดยการศึกษาและฝึกหัด” เมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๓ (ค.ศ. ๑๕๑๐) และใช้หมายความว่า “การฝึกหัดหรือการทำให้ประณีตขึ้นซึ่งจิตใจ รสนิยม และจริตอัธยาศัย ได้รับการฝึกหัดหรือทำให้ประณีตขึ้น” เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๘ (ค.ศ. ๑๘๐๕)

คำว่า วัฒนธรรม เป็นคำไทยที่นำมาจากภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้เจริญหรือความสุขกายสบายใจ หรือ ธรรมนำไปสู่ความเจริญ มีที่ใช้เป็นหลักฐานทางราชการครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ (ด้วยมีประกาศใช้พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๓ กับฉบับที่ ๒ เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๕) และเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้นจึงประกาศใช้พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๖ ขึ้นใหม่ ซึ่งนอกจากจะได้ยกเลิกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติทั้ง ๒ ฉบับนั้นแล้ว ยังมีบทบาทเรื่องวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นอีกหลายข้อ

สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ อันเป็นสถาบันที่ดำเนินงานสนองความมุ่งหมายแห่งพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พุทธศักราช ๒๔๘๕ ต่อมาจึงได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติและกฎสำนักนายกรัฐมนตรี ออกตามความในพระราชบัญญัตินายกรัฐมนตรี

ออกตามความในพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ตลอดจนประกาศสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ว่าด้วยวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามลำดับ

การบัญญัติคำว่าวัฒนธรรมขึ้นใช้นี้ นอกจากเพื่อตั้งสถาบันขึ้นส่งเสริมเรื่องนี้โดยเฉพาะแล้ว ยังมุ่งหมายจะให้ เป็นคำเทียบ คำว่า Culture ในภาษาอังกฤษเช่นเดียวกับคำอื่น ๆ ซึ่งปรากฏในภาษาอังกฤษ แต่ไทยเราบัญญัติคำใหม่ขึ้นใช้แทนในภาษาของเราเอง ถึงกระนั้นก็ได้หมายความว่า ก่อนหน้าจะบัญญัติคำนี้ขึ้นใช้ ไทยเราไม่มีวัฒนธรรมหรือไม่รู้จักวัฒนธรรม แท้จริง เรามีวัฒนธรรม และรู้จักวัฒนธรรมมาแต่อดีตกาล เป็นแต่เราไม่ได้ตั้งชื่อเรียกแบบนี้ เราเรียกแยกตามส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมว่าความเคยชินบ้าง ขนบธรรมเนียมบ้าง ประเพณีบ้างการช่างต่าง ๆ บ้าง จรรยา มารยาท และยังมีคำอื่น ๆ อีก สุดแต่เราจะพูดถึงส่วนไหนของวัฒนธรรม แต่เมื่อเราบัญญัติคำว่าวัฒนธรรมขึ้นใช้แล้ว คำนี้ก็มีความหมายรวมถึงเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ให้ความหมายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ดังนี้

“วัฒนธรรม” หมายความว่า “ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน”

จากความหมายของคำว่าวัฒนธรรม ในพระราชบัญญัติที่กล่าวนี้ เราเห็นได้ทันทีว่าเราได้บัญญัติคำว่าวัฒนธรรม เพื่อให้มีความหมายในการพูดหรือเขียนอย่างเดียว แต่มุ่งให้คำคำนี้มี ความหมายในการยกระดับของคนในชาติให้สูงขึ้นด้วย เพราะเมื่อพิจารณาตามหลักวิชามานุษยวิทยา และสังคมศาสตร์ การกระทำหรือความเคลื่อนไหวของมนุษย์ทุกอย่างนับว่าเป็นวัฒนธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะดีหรือเลว หรือถูกผิดอย่างไร เพราะวิชาดังกล่าวมุ่งศึกษาสภาพการณ์ตามความเป็นจริงของมนุษย์ตามที่ปรากฏ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แล้วบันทึกไว้ในฐานะเป็นมรดกทางสังคมประจำยุคสมัยนั้น ๆ หรือเป็นข้อเท็จจริงทางสังคม (Social Facts) และแม้ว่าโดยทั่วไป คำว่าวัฒนธรรมในภาษาไทยก็อาจใช้ได้ตามความหมายดังกล่าวเช่นที่เรากล่าวว่าวัฒนธรรมของชาวป่า วัฒนธรรมของชาวเกาะ วัฒนธรรมสมัยหิน เป็นต้น แต่ในความหมายเจาะจงที่เราบัญญัติคำนี้ขึ้นใช้พร้อมกับเร่งส่งเสริมความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ทุกวิถีทาง ก็เห็นได้ว่าเราไม่มุ่งให้คำว่า วัฒนธรรม เป็นเพียงเหตุการณ์หรือการกระทำของคนไทยที่เกิดขึ้นตามบุญตามกรรมในประวัติศาสตร์ยุคนี้เท่านั้น แต่ต้องการวางรูปความเจริญงอกงามที่ดีขึ้นมีความประณีตขึ้นกว่าเดิม ด้วยการให้การศึกษา หรือเชิญชวน ขอร้องวิงวอน และชี้แจงแสดงเหตุผล ให้ประชาชนร่วมกันทำให้เกิดความเจริญงอกงาม ความดีขึ้น ความประณีตขึ้นกว่าเดิมดังกล่าวนั้น ด้วยความสมัครใจหรือเห็นดีเห็นชอบด้วยตนเอง ฉะนั้น คำจำกัดความหรือความหมายแห่งคำว่า วัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัตินี้ จึงแสดงความมุ่งหมายโดยเฉพาะว่าเราจะไม่เพียงรับมรดกทางสังคมจากบรรพบุรุษของเราเท่านั้น แต่เราจะรักษาของเดิมที่ดีแก้ไขตัดแปลงของเดิมที่ควรแก้หรือตัดแปลง รวมทั้งวางมาตรฐานความดีขึ้นใหม่ แล้ว

ส่งเสริมให้เป็นลักษณะที่ดีประจำชาติสืบไปจนถึงอนุชน อันเป็นการแสดงความตั้งใจจะทำให้คำว่า วัฒนธรรมมีความหมายดีขึ้น ประณีตขึ้น ด้วยการฝึกหัดและการศึกษาจริง

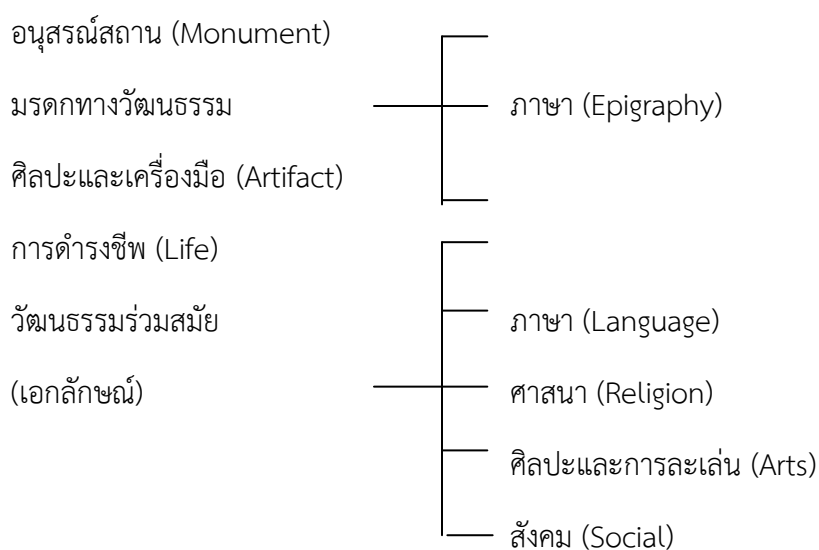
วัฒนธรรมจึงมีสถานภาพ ๒ แบบ คือ

๑. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)

คือ รากเหง้าพัฒนาการของคนนิรนามที่ผ่านจากยุคหิน เดิบทอ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สืบต่อมาจากสภาพของกาลเวลา และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และทางสังคมจนถึงปัจจุบันต้องรักษาไว้ไม่ให้สูญ เพื่อเกื้อกูลเกียรติภูมิของท้องถิ่น

๒. วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living Culture)

คือ แบบแผนการพัฒนาสังคมให้เกิดการสุขกายสบายใจในการดำรงชีพ (อาหาร, เสื้อผ้า, ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย) การประพฤติปฏิบัติทางด้านการศาสนา การใช้ภาษาถิ่น ภาษาชาติ การสร้างสรรค์ศิลปะ เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เหมาะสม สวยงาม ไม่รกรกรตา รกใจ ตลอดจน สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ที่มีเกียรติภูมิ ไม่เป็นที่ดูหมิ่นดูแคลนของคนต่างชาติต่างภาษา ต้อง รักษา สืบทอดและพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อเราจะได้อยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสม^{๖๘}

ส่วนที่ ๒ ขอบเขตการศึกษา

๑. ศึกษาองค์กรของภาครัฐที่รับผิดชอบ และมีส่วนร่วมกับการอนุรักษ์และส่งเสริม วัฒนธรรม

๒. ศึกษา ประมวล สรุปลสาระสำคัญกฎหมายหลักที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทย

^{๖๘} กรมศิลปากร, วัฒนธรรมอารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี, จัดพิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

๓. ศึกษา ประมวล สรุปสาระสำคัญกฎหมายลำดับรอง และกฎหมายที่มีความเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมไทย

สรุปได้ว่า กรอบทิศทางการ พัฒนางานศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ พัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข้มแข็ง และมั่นคงทางวัฒนธรรม คนไทยมีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย ความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (unity in diversity) มีความรู้ คู่คุณธรรม สามารถดำรงภูมิปัญญาของสังคมไทย ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมและเท่าทัน กับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันและอนาคต ซึ่งแสดงถึงการมีภูมิคุ้มกัน และสามารถดำรงตนได้ อย่างมีเหตุ มีผล พอดี พอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศให้ เกิดความสมดุล มั่นคง และยั่งยืนสืบไป

๒.๖ พระสงฆ์ไทยกับการส่งเสริมมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

จากการทบทวนผลงานทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่ของคณะสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงขอประมวลเนื้อหา ดังนี้

บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถาน โบราณ วัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า พระสงฆ์สามารถนำวิทยาการความรู้ที่เป็นประโยชน์มาถ่ายทอดให้แก่ประชาชนโดยการศึกษาหาความรู้จากสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และนอกจากพระสงฆ์จะเป็นผู้เรียนรู้ถ่ายทอดมาโดยตรงแล้ว จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถ้ำถ้ำถ้ำทำความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดำรงเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ งดการจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมอบายมุขในทางตรงและทางอ้อม เป็นต้น ^{๖๙}

อาจกล่าวได้ว่า บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถาน โบราณ วัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดีในแง่ของการช่วยซ่อมแซมบูรณศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์มักมีจุดคงที่วัดไปในที่ต่างๆ เสมอ ย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถาน โบราณวัตถุมากกว่าคนทั่วไป โบราณสถาน

^{๖๙} กรมศิลปากร, คู่มือถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, หน้า ๑๐๑.

โบราณวัตถุเหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูปที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูตาย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุนั้น ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา^{๗๐}

ความสำคัญของพระสงฆ์ในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมทั้งในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ นั้น หากกล่าวโดยพื้นฐานแห่งพระธรรมวินัย กล่าวได้ว่า เป็นหน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นศาสนสมบัติ หรือ สมบัติในพระพุทธศาสนา หรือ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งสำคัญชาติไทย นั่นเอง

พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีและแนวทางที่จะดูแลศาสนาสมบัติวัดให้ดูดีมีระเบียบเพื่อให้ใครมาพบเห็นจะได้มีความเลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนา พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเอาไว้ในสิกขาบทปาจิตติยหมวด ภูตคามวรรค ในข้อที่ ๔ ความว่า “ภิกษุเอาเตียง ตั่ง พูก เก้าอี้ ของสงฆ์ไปตั้งในที่แจ้งแล้วเมื่อหลีกไปจากที่นั้น ไม่เก็บเองก็ดี ไม่ใช่ให้ผู้อื่นเก็บก็ดี ไม่มอบหมายแก่ผู้อื่นก็ดี ต้องปาจิตติย”^{๗๑}

พระพุทธเจ้าได้มอบหมายให้พระสงฆ์ภายในวัดมีหน้าที่ในการช่วยดูแลรักษา ศาสนสมบัติของวัด โดยภิกษุผู้ที่ได้รับเลือกเป็นเจ้าหน้าที่นั้นจะต้องมีคุณธรรม ๕ ได้แก่

- ๑) ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความชอบ
- ๒) ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง
- ๓) ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความมกมาย
- ๔) ไม่ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว
- ๕) เข้าใจการทำหน้าที่อย่างนั้น^{๗๒}

คุณธรรมสี่ข้อแรกเป็นคุณธรรมที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งพึงมีทุกคน ส่วนข้อ ๕ นั้นเป็นคุณธรรมเฉพาะ เพราะหน้าที่ที่ภิกษุผู้ได้รับแต่งตั้งแต่ละหน้าที่ย่อมไม่เหมือนกัน การจะให้ภิกษุผู้ได้รับเลือกทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือภิกษุรูปหนึ่งอาจได้รับเลือกทำหน้าที่หลายอย่างก็ได้แต่ต้องขอให้ภิกษุนั้นรับตกลงเสียก่อนแล้วจึงแต่งตั้งเพราะผู้ทำหน้าที่ด้วยความเต็มใจและศรัทธาย่อมมีความสำนึกในหน้าที่ที่ตนมีอยู่ จึงมีความรับผิดชอบสูงเอาใจใส่ในการทำงาน และหน้าที่เหล่านี้ต้องเกี่ยวข้องต่อวัตถุ

^{๗๐} กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐), หน้า ๕๙.

^{๗๑} คณาจารย์เถียงเชียงจางเจริณ, นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เถียงเชียงจางเจริณ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^{๗๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕), หน้า ๕๓.

สิ่งของ ซึ่งชักจูงให้เกิดความไม่เชื่อสัจได้โดยง่าย อาจจะเบียดเบียนไว้เป็นของตนเองหรือแจกจ่ายให้เฉพาะผู้ที่ตนคุ้นเคยหรือชอบ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์ภายในวัด

ตามหลักพระธรรมวินัย มีการกำหนดผู้ดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติ ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในปัจจุบันได้ โดยผู้ดูแลสมบัติของพระศาสนาดังกล่าวนี้นี้ มีประเภทแบ่งตามหน้าที่รับผิดชอบ ดังต่อไปนี้

- ๑) อธิการแห่งจีวร แบ่งออกเป็นสาม คือ
 - ๑.๑) จีวรปฎิคาหกะ เป็นผู้รับจีวร
 - ๑.๒) จีวรนิทหกะ เป็นผู้เก็บจีวร
 - ๑.๓) จีวรภาษกะ เป็นผู้แจกจีวร
- ๒) อธิการแห่งเสนาสนะ มีสองคือ
 - ๒.๑) เสนาสนะคาหาปกะ มีหน้าที่แจกเสนาสนะให้ภิกษุถือ
 - ๒.๒) เสนาสนะปัญญาปกะ มีหน้าที่แต่งตั้งเสนาสนะ
- ๓) หน้าที่ของเจ้าอธิการแห่งอาราม แบ่งออกเป็นสองคือ
 - ๓.๑) การรักษาอาราม
 - ๓.๒) การดูแลนวัตรกรรม
- ๔) หน้าที่ของผู้รักษาอาราม มีสอง คือ
 - ๔.๑) อารามิกเปสกะ เป็นผู้ใช้คนทำงานวัด
 - ๔.๒) สามเณรเปสกะ เป็นผู้ใช้สามเณร
- ๕) หน้าที่ของภิกษุผู้ดูแลนวัตรกรรม แบ่งออกเป็นสอง คือ
 - ๕.๑) ภณฑคาริก มีหน้าที่เก็บรักษาคลังเก็บพัสดุของสงฆ์
 - ๕.๒) อัปมัตตวิสัชชกะ มีหน้าที่จ่ายของเล็กน้อยให้แก่ภิกษุ

ผู้รับหน้าที่ผู้ดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติในวัด พระพุทธเจ้าทรงได้อนุญาตให้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังในเรื่องราวของ พระปิลินทวัจฉะ^{๗๓} ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

ท่านพระปิลินทวัจฉะประสงค์จะทำที่เรือนจึงให้ภิกษุทั้งหลายทำความสะอาดเงื่อมเขาในกรุงราชคฤห์ ครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารต้องการถวายคนวัดเพื่อช่วยทำความสะอาดเงื่อมเขา ต่อมาท่านพระปิลินทวัจฉะได้กราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า “พระพุทธเจ้าข้า พระเจ้าพิมพิสารจอมทัฬหะครรัฐ มีพระราชประสงค์จะถวายคนวัดข้าพระองค์ จะพึงปฏิบัติอย่างไร” ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรง

^{๗๓}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๓.

แสดงธรรมิกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายเรานุญาตให้มีคนงานวัด”^{๗๔}

ดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นว่า การดูแลศาสนสถาน ศาสนสมบัติทางศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนานี้ มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ในสมัยปัจจุบันนั้นถ้าเป็นวัดเล็กมีพระภิกษุสามเณรไม่มากนัก เจ้าอาวาสก็ทำหน้าที่ปกครองดูแลพระภิกษุสามเณรภายในวัดตามพระธรรมวินัยด้วยตนเอง หากวัดนั้นมีกุฏิหลายหลัง เจ้าอาวาสก็มอบหมายให้พระภิกษุอาวุโสเป็นผู้ปกครองดูแลสั่งสอนพระภิกษุสามเณรที่พำนักอยู่ในแต่ละกุฏิอีกต่อหนึ่ง ถ้าเป็นวัดใหญ่มีภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มักจะแบ่งการปกครองภายในวัดออกเป็นคณะ ในคณะหนึ่งมีพระภิกษุอาวุโส หรือรองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส แบ่งกันไปดูแล

ดังกล่าวนี้อาจแสดงให้เห็นถึงการดำเนินงานเกี่ยวกับศาสนสมบัติในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งศาสนาสมบัติในอดีตนั้น ต่อมาเมื่อวันเวลาผ่านไปจึงเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรม ซึ่งอยู่ในวัด นั่นเอง

อนึ่ง ตามความแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในมาตรา ๓๗ ระบุถึง หน้าที่ในการดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรม ของพระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองวัด หรือ เจ้าอาวาส โดยในมาตราดังกล่าว มีความว่า

เจ้าอาวาส มีหน้าที่ ดังนี้

- (๑) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (๒) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบหรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- (๓) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
- (๔) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล^{๗๕}

ซึ่งตามความในวงเล็บที่หนึ่ง ระบุให้เห็นว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี ซึ่งศาสนสมบัติของวัดในที่นี้ ได้แก่ ทรัพย์สินของวัดใดวัดหนึ่ง^{๗๖} ซึ่งทรัพย์สินส่วนหนึ่งของวัดนี้ หมายรวม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัฒนธรรม ที่อยู่ในขอบเขตวัดนั้นๆ ด้วย

อย่างไรก็ดีบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถาน โบราณ วัตถุ และศิลปวัตถุตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึง มกุฎราชกุมาร เมื่อคราว

^{๗๔}วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๗๐/๖๓-๖๕.

^{๗๕}พระวิสุทธิกัฏฐธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๘๔.

^{๗๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

ทรงเสด็จประพาสวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ความว่า “พระในวัดนี้ ตั้งแต่พระครูเป็นต้นไป เป็นช่างกันโดยมาก รู้จักรักษาของเก่าเป็นอย่างดียิ่ง เช่น ศาลาการเปรียญ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ไม่ท่อนไหนผุเปลี่ยนท่อนนั้น ส่วนที่เป็นลวดลายสลักหรือเขียน อันยังจะเก็บของเก่าประกอบอย่างดีที่สุดซึ่งจะทำได้ แต่ในการซ่อมแซมให้ดีขึ้นอย่างเก่า นั้น ไม่แต่ถึงมือพระ ถึงมือช่างหลวงทุกวันนี้ก็ยากที่จะทำให้เข้ากันกับของเดิมได้ รูปภาพเทพชุมนุมที่นั้งเป็นชั้นๆ ในผนังอุโบสถดูได้ทุกตัว และเห็นได้ว่าไม่มีฝีมือช่างแห่งใดในกรุงเทพเหมือนเลย เช่น หนัวยักษ์ไม่ได้เขียนเป็นหัวโขน เขียนเป็นคนอ้วนๆ ย่นๆ ที่ซึ่งเป็นกนกก็เขียนเป็นหมวดเครา แต่อย่าเข้าใจว่าเขียนเป็นภาพกาก ผู้เขียนนั้นรู้ความคิดเรื่องเครื่องแต่งตัว รู้ว่าจะสอดสวมอย่างไร ไม่ได้เขียนยุ่งๆ อย่างทุกวันนี้ รูปนั้นอยู่ข้างจะลบเลือนมาก เพราะเหตุว่าคงจะได้เขียนก่อน ๓๐๐ ปีขึ้นไป เว้นแต่ด้านหน้ามารผจญที่ชำรุดมาก จึงได้เขียนเพิ่มขึ้นใหม่ ก็เลยเห็นได้ถนัดว่า ความคิดไม่ตลอดลงร่อยรอย เสารูปแต่งสาสน์น้ำมันเขียนลายรดน้ำ เปลี่ยนแม่ลายต่างกันทุกคู่ แต่กรอบเชิงอย่างเดียวกัน กรอบเชิงงามนัก”^{๗๗}

จะเห็นได้ว่า หน้าที่งานในขอบข่ายด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม งานการสาธารณูปการ iva เป็นารช่วยเหลื อุดหนุน หรือเกื้อกูล คนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้วัดเรียบร้อยดีงาม^{๗๘} ฉนั้น บทบาทและหน้าที่ของ พระสังฆาธิการในการบริหารงานสาธารณูปการในวัด ในการปฏิสังขรณ์ศิลปวัฒนธรรม เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุ และการพัฒนาที่ดินภายในวัด รวมทั้งการปลูกต้นไม้ ต้องดำเนินการตามความเหมาะสมและความจำเป็น โดยคำนึงถึงทรัพยากรเป็นหลัก^{๗๙}

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้อธิบายความหมายของวัฒนธรรมเมื่อคราวแสดงปาฐกถาพิเศษ ๑๐๐ ปี ของพระยาอนุนามราชชนเรื่อง “วัฒนธรรมกับการพัฒนา” ไว้หลายนัยอย่างน่าพิจารณา ดังนี้

๑. วัฒนธรรม เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้น ๆ

^{๗๗} กรมศิลปากร, โครงการดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักโบราณคดี ศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓.

^{๗๘} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๕๔.

^{๗๙} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ขยมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๕.

๒. วัฒนธรรม เป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรมภูมิปัญญา ทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้

๓. วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไปตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ^{๘๐} และศิลปวัฒนธรรม เป็นสิ่งมีคุณค่าที่ควรส่งเสริมและธำรงรักษาไว้เป็นมรดกสืบไป จึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์และองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนตลอดจนคนไทยทุกคนที่ต้องส่งเสริมและธำรงรักษาไว้ ซึ่งมีแนวทาง ดังนี้^{๘๑}

๑. การสั่งสมศิลปวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ โดยประเพณี ปฏิบัติวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ทั้งศิลปะ วรรณกรรม ประเพณีต่าง ๆ คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศาสนา มารยาทไทย ศีลธรรมจรรยาต่าง ๆ เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปให้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

๒. การถ่ายทอด สืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว ผู้ใหญ่ หรือบุคคลอื่น ซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามนำมาปฏิบัติ ถ่ายทอด อาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การตั้งชมรมวัฒนธรรมในซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามนำมาปฏิบัติ ถ่ายทอดอาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ป้ายโฆษณา แผ่นพับ วิชชุ และโทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมสืบไป

๓. การปรับปรุงและเผยแพร่ทางศิลปวัฒนธรรมไทย โดยสร้างความรู้ความเข้าใจ โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ โดยเน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน หรืออาจขอความร่วมมือจากศิลปิน เพลงสร้างสรรค์เนื้อเพลงและร่วม ร้องเพลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย โดยสอดแทรกปรัชญาและวิธีการดำเนินชีวิตแบบไทย ชี้นำให้คนไทยเลือกสรรวัฒนธรรมที่ดีงาม และปฏิเสธวัฒนธรรมอื่น ที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบไทย เพื่อเอกลักษณ์ประจำชาติ ให้ชาวต่างชาติได้เข้าใจในวัฒนธรรมไทย

๔. สถาบันสงฆ์/วัดและรัฐบาลต้องสนับสนุนและส่งเสริมองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์อบรมให้ความรู้เสนอข่าว ประชาสัมพันธ์ ฟั้่นฟู เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทยเพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จัก

^{๘๐} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. หนังสือแนะนำสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๗.

^{๘๑} จันทรา ธนสงวนวงศ์, **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย**, [ออนไลน์] : <http://mos.eteach.ac.th/mdec/learning/๑๓๐๐๑/index.Html>. [๒๔ ก.ย. ๒๕๕๖].

พระสงฆ์เป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างในการพัฒนาและสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นกระบวนการที่สำคัญยิ่ง ที่จะดำรงไว้ซึ่งสิ่งที่ดงามสืบไป การเรียนรู้และฝึกตนเองให้เห็นคุณค่าจึงเป็นวิธีการที่ดีและควรทำตั้งแต่วัยเด็กด้วยการปลูกจิตสำนึก โดยสถาบันที่สำคัญของชาติต้องให้ความสำคัญไม่ว่าจะเป็นในลักษณะการอบรมสั่งสอน หรือการปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีก็ตามการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทยที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑. การปลูกฝังค่านิยมที่ดี ซึ่งต้องเริ่มที่พ่อแม่ - แม่ ควรเป็นตัวอย่างที่ดี อบรมสั่งสอนลูกให้เป็นคนดีของสังคม

๒. การจัดวิชาการที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีไว้ในหลักสูตรทุกระดับชั้นเพื่อเป็นการปลูกฝังและสั่งสมความรู้ ประสบการณ์ตั้งแต่เด็ก ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่กระทรวงศึกษา และภาคเอกชน ได้แก่สถาบันการศึกษาต่าง ๆ

๓. การสนับสนุนส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีอย่างจริงจัง โดยประสานงานกับหน่วยงานของจังหวัดหรือท้องถิ่นทั้งภาครัฐและเอกชน ช่วยจัดงานฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีให้เป็นที่รู้จัก

๔. การจัดกิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทย โดยใช้การท่องเที่ยว เช่น โครงการ Unseen Thailand เที่ยวเมืองไทยไม่ไปไม่รู้ เป็นต้น

๕. การจัดงานการท่องเที่ยวเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าไทยเป็นงานเกี่ยวกับ OTOP (One Tambol One Product) หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ มีการสาธิตเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีไทย เรื่องของอาชีพ การแสดงพื้นบ้านต่าง ๆ อาจจัดงานใหญ่ เช่น ที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติ หรือหน่วยงานของเอกชน

๖. การเสนอข่าวประกาศเกียรติคุณบุคคลที่ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป เช่น แม่ดีเด่น ลูกกตัญญู หรือผู้ที่มีผลงานหรืออนุรักษ์ผลงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยผู้นุรักษ์หุ่นละครโรงเล็ก ผู้ประดิษฐ์ดนตรีไทยอาจใช้วัสดุสมัยใหม่

๗. การส่งเสริมให้สถาบันทางศาสนาเป็นศูนย์รวมแหล่งความรู้แขนงต่าง ๆ เช่นวัด หรือพระสงฆ์ เป็นต้นมีส่วนในการช่วยปลูกฝังส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่นการเทศน์ การอบรม การเรียนการสอนในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

อนึ่งประเทศไทยเรามีวัฒนธรรมที่แสดงถึงความรุ่งเรืองในประวัติศาสตร์ มีเอกลักษณ์ ศักดิ์ศรีและความสามัคคี นำความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองและเป็นศูนย์รวมน้ำใจของชนในชาติ มีพระพุทธศาสนาเป็นธงชัยในการดำเนินชีวิตของสังคมไทย กระแสวัฒนธรรมไทย

ได้ต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้งนับตั้งแต่ก่อนยุคสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน^{๘๒} พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำในการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทย จึงเป็นสิ่งจำเป็นและมีความสำคัญต่อการพัฒนาคนและสังคมไทยอยู่หลายประการดังนี้^{๘๓}

๑. ทำให้มองเห็นวิถีความเป็นไทย ความคิดสร้างสรรค์ ทั้งทางด้านศาสนา สังคม วัฒนธรรม การปกครองที่สังคมสืบทอดกันมา

๒. ทำให้คนไทยเป็นผู้มีความรับผิดชอบ รู้จักรักษาระเบียบวินัย มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์รู้จักพัฒนาตนเอง ซึ่งเป็นการเสริมสร้างในการปลูกจิตสำนึกที่ดีงาม เหมาะสมกับสภาพของสังคมไทยสืบไป

๓. ทำให้คนไทยทั้งชุมชนเมืองและชุมชนเมืองและชุมชนชนบท เกิดความร่วมมือร่วมใจ ส่งเสริมขนบธรรมเนียมที่ดีงาม นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่คนในชาติเป็นที่รู้จักของชาวโลก

๔. ทำให้เกิดการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งซึ่งนับว่าเป็นการสืบทอดเอกลักษณ์ไทย เพื่อให้คงอยู่ในสังคมสืบต่อไป

อนึ่งพระมหาเถระผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการได้กล่าวถึง หน้าที่งานในขอบข่ายด้านการสาธารณูปการ ไว้ว่า เป็นการช่วยเหลือ อุดหนุน หรือเกื้อกูล คนส่วนมากหรือคนทั่วไปหรือกิจการเกี่ยวกับการดูแลรักษาและจัดการวัดให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นงานเกี่ยวกับการพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของวัด ได้แก่ การก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานให้วัดเรียบร้อยดีงาม^{๘๔} อย่างไรก็ตามหน้าที่ของพระสงฆ์ในการบริหารงานสาธารณูปการในวัด ว่า การบูรณะ ปฏิสังขรณ์ ถาวรวัตถุ และการพัฒนาที่ดินภายในวัด รวมทั้งการปลูกต้นไม้ ต้องดำเนินการตามความเหมาะสมและความจำเป็น โดยคำนึงถึงทรัพยากรเป็นหลัก^{๘๕}

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร ระบุไว้ว่า วัดในอดีตเป็นศูนย์กลางของการศึกษาศิลปะ ศาสตร์ทุกแขนง ทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ ฯลฯ โดยพระสงฆ์ที่มีความชำนาญเฉพาะในศาสตร์นั้นเป็นครูผู้สอน พระสงฆ์ยังมีวิชาวรรณกรรม หรือช่าง ๙ อย่าง ที่ศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติกันต่อมาเพื่อประโยชน์ในการดูแลอนุรักษ์สมบัติของวัดในทางที่ถูกที่ควรวิชาวรรณกรรมนี้ประกอบด้วย ช่างรัก ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างกระຈก ช่างเขียน ช่างหล่อ และช่างทาสี ซึ่งวิชาช่างดังกล่าว

^{๘๒} ประภาศรี สีหอำไพ, วัฒนธรรมทางภาษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๘๓} วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ผศ.ดร., การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, หน้า ๕.

^{๘๔} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๕๔.

^{๘๕} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๔๕.

นับเป็นการรวบรวมงานหลักพื้นฐานวิชาช่างทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พระสงฆ์ในอดีตจึงมีความรู้ในเรื่องงานช่างเป็นอย่างดี สามารถดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ อันทรงคุณค่าในวัดได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์งานศิลปกรรมหรือเสนาสนะ ภายในวัดได้อย่างงดงาม^{๘๖}

อย่างไรก็ตามได้ระบุเพิ่มเติมเกี่ยวกับ บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ว่า ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดีในแง่ของการช่วยซ่อมแซม บูรณศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์มักมีจุดงักตัวตรึงไปในที่ต่างๆ เสมอ ย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถาน โบราณวัตถุมากกว่าคนทั่วไป โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูปที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูตาย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุนั้น ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าเสมือนเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา^{๘๗}

แต่เดิมลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับการส่งเสริมอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมในอดีตจะเป็นไปในบทบาทของผู้พิทักษ์รักษา เนื่องจากพระสงฆ์แต่ก่อนจะมีความคิดในเรื่องการส่งเสริมอนุรักษ์อย่างมาก มักเป็นผู้รวบรวมศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะโบราณวัตถุจากที่ต่างๆ มาไว้ในวัดของตน หรือบางครั้งเป็นผู้ทำการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปโบราณที่ถูกทิ้งร้างตามที่ต่างๆ ด้วยกุศลเจตนาอันบริสุทธิ์ที่ปรารถนาให้พระพุทธรูปเหล่านั้นอยู่ในสภาพที่ดี ไม่ทรุดโทรม หักพัง เป็นที่น่าสังเวชใจแก่ผู้พบเห็น กิจที่พระสงฆ์ปฏิบัติดังกล่าว ปรากฏนับแต่สมัยสุโขทัย จากศิลาจารึกหลักที่ ๒ วัดศรีชุม กล่าวถึงสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณี พระสงฆ์องค์สำคัญในสมัยสุโขทัย ซึ่งมีบทบาทในการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ศาสนสถานโบราณที่ถูกทิ้งร้างตามป่า รวมทั้งเก็บรวบรวมชิ้นส่วนพระพุทธรูปที่แตกหักทรุดโทรมมาต่อให้เป็นองค์ เพื่อการสักการะ ยังความปิติแก่พุทธศาสนิกชน ตัวอย่างข้อความจารึกที่กล่าวว่า สมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาราชจุฬามณีเป็นเจ้า เอาตนเข้าไปเลิก ไปก่อกระทำพระมหาธาตุหลวงคิ่น พระมหาธาตุด้วยสูงเกล้าสับห้าวาไม้ เหนือพระมหาธาตุหลวงไชรสองอ้อม สามอ้อม พระศรีราชจุฬามณีเป็นเจ้าพยายามให้แผ้วแล้ว จึงก่ออิฐขึ้นเจ็ดวา สทายปูนแล้วบริเวณพระธาตุหลวงก่อใหม่เกล้าสูงได้ร้อยสองวา” หรือ “ลางแห่งได้แข่งได้ขาลางแห่งได้มือได้ตีน ย่อมพระหินอันใหญ่ชักมาด้วยล้อ ด้วยเกวียนขึ้นเข้าในมหาพิหาร เอามาต่อประกิดด้วยปูนมีโถมพรรณอันงามพิจิตร ด้วยอินทนิรมิตเอามาประกิดชิดชนเป็นตนพระพุทธรูปใหญ่ อันถ้าว อัน

^{๘๖} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, หน้า ๕๓-๕๔.

^{๘๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

ราม งามหนักหนา เอามาไว้เต็มในมหาพิหารเรียงหลายกองช่อง งามหนักหนาแก่กม” ลักษณะความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดี ในแง่ของการซ่อมแซม บูรณะศาสนวัตถุที่ชำรุด ผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์มักมีจุดมุ่งหมายไปในที่ต่าง ๆ เสมอ ย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถานโบราณวัตถุ

ทั้งนี้หากศิลปวัฒนธรรมของชาติไทยเหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูป ที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูดาย เพิกเฉย พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่สามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีการชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็น ศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระศาสนา ความสัมพันธ์อีกแง่หนึ่งในอดีตของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมคือ การเป็นผู้พิทักษ์ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งถือเป็นเสนาสนะและศาสนวัตถุของวัด เนื่องจากวัดในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงศาสนสถาน ที่พำนักอาศัยศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของสงฆ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นศูนย์กลางของความเจริญรุ่งเรืองในวัฒนธรรมครั้งอดีตของคนไทย บ่งชี้ถึงพลังอำนาจแห่งความศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาดังปรากฏในงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีความงดงาม วิจิตรบรรจงและประณีตพิสดารอย่างที่ไม่อาจทำขึ้นใหม่ให้เสมอเหมือนได้ในปัจจุบัน อาทิ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น พระสงฆ์ในฐานะผู้พำนักอาศัยในวัดจึงมีหน้าที่ในการดูแลรักษามรดกอันล้ำค่าเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไปโดยปริยายด้วยเป็นสมบัติของวัดที่ต้องรักษาไว้ พระสงฆ์ในอดีตได้กระทำหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างดีเยี่ยม สามารถบำรุงรักษาเสนาสนะ หรือโบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด รวมทั้งสิ่งมีค่าอื่นๆ ให้อยู่ในสภาพดี และเมื่อชำรุดก็สามารถซ่อมแซมด้วยวิธีการที่สามารถคงสภาพของโบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้นไว้ได้อย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลงสภาพมากนัก เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะวัดในอดีตเป็นศูนย์กลางของการศึกษาศิลปศาสตร์ทุกแขนง ทั้งศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประณีตศิลป์ ฯลฯ โดยพระสงฆ์ที่มีความชำนาญเฉพาะในศาสตร์นั้นเป็นครูผู้สอน พระสงฆ์ยังมีวิฆานวกรรม หรือช่าง ๙ อย่าง ที่ศึกษาเรียนรู้ปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อประโยชน์ในการดูแลอนุรักษ์สมบัติของวัดในทางที่ถูกที่ควร วิฆานวกรรมประกอบด้วย ช่างรัก ช่างไม้ ช่างปูน ช่างแกะสลัก ช่างปั้น ช่างกระຈก ช่างเขียน ช่างหล่อ และช่างทาสี

วิชาดังกล่าวนับเป็นการรวบรวมงานหลักพื้นฐานวิชาช่างทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม พระสงฆ์ในอดีตจึงมีความรู้ในเรื่องงานช่างเป็นอย่างดี สามารถดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรมอันได้แก่โบราณสถาน โบราณวัตถุ อันทรงคุณค่าในวัดได้ด้วยตนเอง รวมทั้งสามารถสร้างสรรค์งานศิลปกรรมหรือเสนาสนะภายในวัดได้อย่างงดงาม เช่น วัดเกาะแก้วสุทราวาส จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งมีศาลาการเปรียญขนาดใหญ่โครงสร้างภายในที่เป็นเสาดกแต่งลายทอง มีดาวเพดานแกะสลักด้วยฝีมืออันวิจิตรงดงาม ล้วนเป็นงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์โดยพระสงฆ์

ในวัดทั้งสิ้น หรือในเรื่องการบูรณะโบราณสถาน เสนาสนะภายในวัดให้มีสภาพดีดังเดิม เช่นกรณีของท่านพระครูมหาวิหาริกรักษ์ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทำการติดกลับศาลาการเปรียญที่ล้มเซให้ตั้งตรงได้อย่างเดิม แสดงถึงความชัดเจนและชำนาญในวิชาช่างอย่างสูง จากการที่พระสงฆ์เป็นช่างมีความรู้ในเรื่องการดูแลรักษาสิ่งของภายในวัด เป็นเหตุให้พระสงฆ์ต้องมีกิจอันเกี่ยวข้องกับการซ่อมแซม บูรณะหรือการสร้างสรรค์ศิลปกรรมในวัดอยู่เสมอ ความผูกพันอันเกิดจากการเป็นผู้สร้างสรรค์ หรือซ่อมแซมจึงเกิดขึ้นในจิตใจ ปัญหาในการทำลาย หรือปล่อยให้ศาสนวัตถุในวัดผุพังเสียหายจึงเกิดขึ้นน้อยมาก ดังนั้นบรรดาหลักฐานทางโบราณสถาน โบราณวัตถุในวัด จึงได้รับการอนุรักษ์คงสภาพเดิมอย่างต่อเนื่องอย่างไรก็ตาม บทบาทของพระสงฆ์ในความเป็นช่างเริ่มลดลง เมื่อมีหน่วยงานของฝ่ายฆราวาสเข้ามาทำหน้าที่แทน กล่าวคือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะนั้นพระสงฆ์ยังเป็นช่างมีจำนวนพอสมควร แต่หลังจากที่มีกรมช่างสิบหมู่ ซึ่งรวบรวมผู้มีความรู้เรื่องช่างเข้าด้วยกัน พระสงฆ์ที่มีความรู้ด้านช่างมีโอกาสนำความรู้ทางช่างน้อยลง เพราะการซ่อมแซมวัดเริ่มมีช่างหลวงมาทำหน้าที่แทนมากขึ้นการสืบทอดวิชาช่างจึงค่อยๆ ขาดหายไป จนถึงในปัจจุบันเหลือพระสงฆ์ที่มีความรู้ในเรื่องการช่างน้อยลงมาก การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุในวัดไม่สามารถกระทำตัวเอง ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่จากทางราชการก่อให้เกิดปัญหาทางด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ระหว่างพระสงฆ์และหน่วยงานราชการอยู่เสมอ ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของชาติโดยเฉพาะโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดต่าง ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ผู้ดูแลวัด และปกครองคณะสงฆ์จะต้องมีหน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาและปกป้องคุ้มครอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนบทบาทดังกล่าวของพระสงฆ์ องค์การภาครัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถาน ได้แก่ กรมศิลปากร และองค์กรที่ทำหน้าที่ดูแลปกครองสงฆ์ได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม โดยคณะสังฆมนตรีพิจารณาเห็นว่า เจ้าอาวาสบางวัดได้ทำการรื้อถอนโบราณสถานภายในวัดและวัดร้างที่มีได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของชาติเสียหาย เพื่อเป็นการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ยังมิได้ทำการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ มิได้ถูกทำลายเสียหายไป จึงมีประกาศคณะสงฆ์ซึ่งได้กำหนดระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

๑. ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุดรื้อ ปูชนียสถาน เช่น เจดีย์ ปรางค์ ประติมากรรมหรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร ตลอดจนซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเก่าอื่นๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อำเภอ และจังหวัดโดยลำดับ

๒. ให้ส่งรูปถ่ายของเก่าที่จะเจาะ ขุดรื้อ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพนั้น พร้อมประวัติของโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุนั้นมาด้วยโดยย่อกับให้มีแผนผังแบบแปลนที่จะก่อสร้างเปลี่ยนแปลงใหม่แนบมาด้วย

๓. จะเจาะ ขุด รื้อ ปูนียวัตถุ หรือซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุนั้นได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว

๔. ให้คณะกรรมการสงฆ์จังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมกันพิจารณาแล้วแจ้งกรมการศาสนา

๕. ให้กรมการศาสนากับกรมศิลปากรร่วมกันพิจารณา แล้วนำเสนอองค์การสาธารณูปการ เพื่อพิจารณาสั่งการ ในบางกรณีให้เห็นสมควรจะเสนอคณะสังฆมนตรีพิจารณาอนุมัติก็ได้

๖. ผู้ใดฝ่าฝืนล่งละเมิดประกาศนี้ ให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาลงโทษตามควรแก่กรณี

๗. ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานแห่งชาติ

โบราณสถานก็ดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เมื่อเราสงวนรักษาและซ่อมบูรณะไว้ดีแล้วก็ไม่ควรปิดหรือเก็บทิ้งไว้เฉยๆ ควรจะต้องหมั่นตรวจตราสภาพโดยทั่วไปให้คงดีอยู่เสมอ และที่สำคัญที่สุดคือต้องนำมาใช้งานให้เป็นประโยชน์ จะเป็นทางตรงทางอ้อมจะมากหรือน้อยก็ตาม มิฉะนั้นก็คล้ายกับสูญเปล่าไม่คุ้มค่า อย่างเช่น บางวัดมีของดีของงามก็ปิดบังไม่ให้ใครรู้ หรือไม่กล้านำออกมาใช้งานจริงอยู่ในบางกรณีอาจเกิดเป็นดาบสองคม อาจเกิดผลร้ายตามมาได้ เรื่องนี้เห็นว่า ถ้าเราดำเนินการอย่างรัดกุมรอบคอบ มีวิธีการที่ดีถูกต้อง ก็ไม่น่าจะมีปัญหา เช่นวัดแห่งหนึ่งมีพระพุทธรูปงดงามมาก ท่านเจ้าอาวาสไม่ต้องการให้ใครเห็นใครดู เพราะเกรงจะไปเข้าหูคนร้ายและมาลักขโมยจึงเก็บซ่อนไว้ในกุฏิอย่างเร้นลับ จนไม่มีใครรู้ข้อเท็จจริงว่า ยังมีอยู่จริง ไม่ถูกสับเปลี่ยน หรือของจริงองค์เดิมหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะคนรุ่นเก่าที่เคยเห็นตายไป ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในภายหลัง เมื่อเกิดอัคคีภัย เกิดโจรกรรมหรือท่านเจ้าอาวาสสมรณภาพ ก็ยังสับสนและ ไม่เหลือหลักฐานอะไรเลยเป็นต้น^{๔๔}

อุโบสถ วิหาร เจดีย์ ศาลา ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ มิฉะนั้นคนโบราณเขาคงไม่ลงทุนสร้างขึ้นมาให้เหนื่อยยาก ดังนั้นเรื่องการจัดการนำโบราณสถานโบราณวัตถุ มาใช้งานนำมารับใช้สังคม จึงนับเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะโลกทุกวันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เห็นว่าโบราณสถาน โบราณวัตถุควรจะได้จัดการเพื่อชุมชนดังนี้ การใช้สอยประจำสำหรับภายในโบราณสถาน ที่ยังใช้งานอยู่ ไม่ว่าโบสถ์ วิหาร ศาลา เจดีย์ กุฏิ มณฑป ฯลฯ จำเป็นต้องใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่เสมอ ทั้งในกิจของสงฆ์เองและกิจของชาวบ้านหรือศาสนิกชน กล่าวคือ พระสงฆ์ต้องใช้สวดมนต์ ทำวัตร ปลุกเสก บวชนาค เทศนา จำวัด ฯลฯ ประชาชนต้องมาตักบาตร ทำบุญทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บูชากราบไหว้ สรงน้ำพระ เวียนเทียน ฯลฯ อาคารสถานที่ก็ดี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของวัดที่มีอยู่ต้องถูกใช้งานเสมอ แต่การใช้งานอย่างไรจึงจะดีและมีประโยชน์ควบคู่กัน มีข้อ

^{๔๔} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, หน้า ๕๒ - ๕๖.

ควรปฏิบัติคือ การใช้ประโยชน์ใดๆ ควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง หรือป้องกันดูแลรักษานั้นเองเป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นพระสงฆ์ เด็กวัด หรือชาวบ้านก็ตาม อย่างเช่นพื้นและฝาผนังอาคารทุกชนิดถ้าเราใช้อย่างไม่ปราณีปราศรัย อยากจะลากอะไรก็ลากอยากจะทำอะไรก็ทำอะไรในไม่ช้าอาคารนั้นก็就会产生การสกรปรก ขาดความสวยงามและชำรุดทรุดโทรมถ้าเป็นโบราณวัตถุก็จะเกิดการแตกหักงอ บิ่น ร้าว ไฟไหม้ รอยขีดขีดสกรปรก สิ่งของทุกอย่างต้องหมั่นทำความสะอาดและตกแต่งให้ดูสวยงามตามสมควร การซ่อมบำรุงเป็นเรื่องการขาดความเอาใจใส่ของคนไทยเป็นอย่างมาก อาคารศาสนสถานชอบสร้างมาก แต่ไม่ชอบซ่อม จึงกลายเป็นสร้างแล้วทิ้งถือว่าฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองโภคทรัพย์เงินทองของชาติอย่างมาก สิ่งของทุกอย่างเมื่อเกิดชำรุดต้องรีบซ่อมบำรุงถ้าทิ้งไว้นานขึ้นส่วนต่างๆ จะค่อยๆ หายไปจนหมด การรักษาด้วยการเก็บเป็นที่เก็บทางมีทะเบียนบัญชี มีกฎเกณฑ์ป้องกันขโมยมีคนดูแลและเฝ้ารักษา ติดลูกกรงเหล็กเสริมความมั่นคง ติดไฟฟ้าให้แสงสว่างอย่างพอเพียง การใช้สอยสำหรับคนภายนอก เป็นการเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก วัดที่มีชื่อเสียงเรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญในท้องถิ่นทุกแห่งถือว่าเป็น “ของดี” ของบ้านเมือง ถ้ารู้จักจัดการด้านบริหารย่อมจะได้รับประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เช่น วัดถ้ารู้จักดูแลรักษาโบราณสถานดีไม่ทรุดโทรม ก่อสร้างอย่างเป็นระเบียบ บริเวณวัดสะอาด ปลูกต้นไม้สวยงามร่มรื่น จัดเจ้าหน้าที่และพระสงฆ์คอยบริการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ผู้มาไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดให้มีการแสดงธรรมจัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวินัยวิทยา จัดงานเทศกาล และจัดงานวัดสำคัญทางศาสนาอย่างเป็นระเบียบและสงบ วัดนั้นก็จะมีคนมากขึ้น รายได้เข้าวัดก็จะตามมาโดยไม่ต้องไปเรียไรสร้างความสะดวกแก่คนทั่วไป บางวัดพัฒนาไปมากสามารถเก็บเงินค่าเข้าชมได้อีก ยิ่งสังคมโลกปัจจุบันนี้แคบลง เพราะความเจริญก้าวหน้าทางการสื่อสารการคมนาคม และการท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทอย่างมาก “จุดขาย” จึงอยู่ที่วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของผู้คนโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น ถ้าคนไทยเราเห็นความสำคัญช่วยกันส่งเสริมอนุรักษ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้ อย่างเช่น ถ้าเราไปเที่ยวภาคเหนือก็ต้องการดูคน ดูวัด และถ้าเกิดความอึดอัดใจก็แสดงว่าวัฒนธรรมไทยเรายังคงมีความหวังอยู่

การบริการเพื่อการค้นคว้าวิจัย ทุกชาติในโลกต่างพยายามแข่งขันและส่งเสริมให้ประชาชนคนในชาติของตนเป็นคนฉลาดรอบรู้ ด้วยการส่งเสริมการเรียน การสอน การศึกษาค้นคว้าทุกรูปแบบ เกิดระบบการศึกษานอกโรงเรียนเกิดมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เกิดทักษะคณิตศึกษา เกิดล้านนาคดีศึกษา วัดวาอารามเข้ามาเกี่ยวข้องทางด้านสังคมศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วัดโบราณ วัดสำคัญมีชื่อเสียง จึงกลายเป็นแหล่งที่คนสนใจ นอกจากนักท่องเที่ยวแล้ว ยังมีนักเรียน นักศึกษาครูบาอาจารย์อีกกลุ่มหนึ่ง ที่จำเป็นต้องแวะเวียนเข้าไปในวัดเสมอ ฉะนั้นวัดจะต้องรับรู้และ

ตอบสนองชุมชนในแง่นี้ด้วยไม่ควรปิดกั้นหากควรส่งเสริมสนับสนุน เพราะจะเกิดผลดีแก่ทางวัดทั้งทางตรงและทางอ้อม วัดใดมีโบราณสถาน ศิลปวัตถุที่สวยงาม นอกจากจัดเก็บรักษาอย่างมั่นคงปลอดภัย จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหรือถ้าจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ยิ่งดี ก็เป็นที่ดึงดูดคนที่สนใจใฝ่รู้เช่น ภาพจิตรกรรม โบสถ์ วิหาร เป็นต้น และเพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นทางวัดอาจขอให้สถาบันทางการศึกษา มหาวิทยาลัยเข้ามาช่วยอุปถัมภ์ หรือช่วยเหลือในทางใด ๆ ก็ได้ การบริหารเพื่อการท่องเที่ยว ปัจจุบันมีวัดวาอารามจำนวนมากในทุกภาคของประเทศที่กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว มีใช้เฉพาะสำหรับคนไทย แต่รวมถึงเป็นชาวต่างประเทศด้วย เนื่องจากเอกลักษณ์ที่สำคัญโดดเด่นอย่างหนึ่งของประเทศไทย คือ “วัด” มีสถาปัตยกรรมไทยที่แปลกแตกต่างกันไปในทุกภาค บางครั้งวัดก็กลายเป็นที่ต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองได้ดีไม่แพ้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ยิ่งถ้าทางคณะสงฆ์และท่านเจ้าอาวาสเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของวัดในส่วนนี้ และพยายามปรับปรุงให้เกิดประโยชน์ร่วมกันได้ก็จะดีมาก เนื่องจากทางศาสนาจะหนีทางโลกไม่พ้นเพราะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ ถ้าวัดพัฒนาอย่างมีทิศทางถูกต้องทันโลกทันเหตุการณ์อย่างเช่น วัดในประเทศญี่ปุ่น เกาหลีและจีนก็จะเกิดประโยชน์มากบางวัดมีพระสงฆ์ที่มีความรู้มาช่วยอธิบายนำชมโดยแทรกพระธรรมคำสั่งสอนเข้าไปด้วยยิ่งทำให้มีบรรยากาศพิเศษน่าสนใจ ไม่เบื่ออย่างสวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น^{๘๙}

พระสงฆ์กับการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะด้านโบราณสถาน ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานแต่เดิมลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ กับการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมในอดีตจะเป็นไปในบทบาทของผู้พิทักษ์รักษา เนื่องมาจากพระสงฆ์แต่ก่อนจะมีความคิดในเรื่องการอนุรักษ์เป็นอย่างมาก มักเป็นผู้รวบรวมโบราณวัตถุจากที่ต่างๆ มาไว้ที่วัดของตนหรือบางครั้งเป็นผู้ทำการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปโบราณที่ ถูกทิ้งร้างตามที่ต่างๆ ด้วยกุศลเจตนาอันบริสุทธิ์ที่ปรารถนาให้พระพุทธรูปเหล่านี้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม หักพัง เป็นที่น่าสังเวชใจแก่ผู้พบเห็น

ลักษณะความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ที่มีต่อหลักฐานทางโบราณคดีในแง่ของการช่วยซ่อมแซม บูรณะศาสนวัตถุที่ชำรุดผุพังนั้น น่าจะมีสืบเนื่องมาโดยตลอด เพราะพระสงฆ์มักมีธุดงค์วัตรไปในที่ต่าง ๆ เสมอ ย่อมมีโอกาสพบเห็นบรรดาโบราณสถานโบราณวัตถุมากกว่าคนทั่วไป ทั้งนี้หากโบราณสถานโบราณวัตถุเหล่านั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนา อาทิ วิหาร พระพุทธรูปที่อยู่ในสภาพทรุดโทรม ประกอบกับความปรารถนาดี ไม่นิ่งดูตายพระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่สามารถกระทำได้ อาจใช้วิธีการชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุนั้น ด้วย

^{๘๙} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, การถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระสังฆาธิการ หลักสูตรการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๕๙-๖๐.

กิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุเสมือนการสืบต่ออายุพระศาสนา

ความสัมพันธ์อีกแง่หนึ่งของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม คือการเป็นผู้พิทักษ์ดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งถือเป็นเสนาสนะและศาสนวัตถุของวัด เนื่องจากวัดในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงศาสนสถาน ที่พำนักอาศัยศึกษา ปฏิบัติพระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของสงฆ์เท่านั้น หากแต่ยังเป็นศูนย์รวมของความเจริญรุ่งเรืองในวัฒนธรรมครั้งอดีตของคนไทยบ่งชี้ถึงพลังอำนาจแห่งความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในงานศิลปกรรมอันเนื่องในพุทธศาสนาที่มีความงดงาม วิจิตรบรรจงและประณีตพิสดารอย่างที่ไม่อาจทำขึ้นใหม่ให้เสมอเหมือนได้ในปัจจุบัน อาทิ โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้น พระสงฆ์ในฐานะผู้พำนักอาศัยในวัด จึงมีหน้าที่ดูแลรักษามรดกอันล้ำค่าเหล่านี้ให้คงอยู่สืบไป ด้วยเป็นสมบัติของวัดที่ต้องรักษาไว้

ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องร่วมมือกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันได้แก่ โบราณสถาน โบราณ วัตถุ และศิลปวัตถุเนื่องจาก “พระสงฆ์เป็นผู้มีความสำคัญต่อวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้าน”^{๙๐} พระสงฆ์จึงมีบทบาทเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนแบบชนบท พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งในสถาบันที่สำคัญของชาติคือสถาบันศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับและความศรัทธาจากชาวบ้านมาตลอด

อย่างไรก็ดีในชนบทความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านยังอยู่ในสภาพที่ดี และความสัมพันธ์แบบนี้มีลักษณะพิเศษจำเพาะคือ พระสงฆ์เป็นผู้เข้าถึงประชาชนอย่างแท้จริง ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังพระ โดยความเคารพนับถือและเชื่อฟังนี้เกิดจากความเลื่อมใสศรัทธา ไม่ได้เกิดจากความเกรงกลัวอำนาจ การกระทำจึงเป็นไปด้วยความเต็มใจและเต็มกำลัง ได้ผลสำเร็จของงานพร้อมทั้งผลทางจิตใจของผู้ทำงานด้วย^{๙๑}

อย่างไรก็ตามกระทรวงวัฒนธรรมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้ทำข้อตกลงร่วมกันเพื่อให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุบรรลุผลสำเร็จ โดยมีหนังสือข้อตกลงความร่วมมือ ๔ ด้าน ได้แก่

๑) ความร่วมมือด้านการศาสนา ตกลงให้ความร่วมมือในการเผยแพร่ศาสนธรรม การส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางศาสนา การส่งเสริมด้านศาสนสงเคราะห์ การส่งเสริมสนับสนุนด้านศาสนสัมพันธ์ ร่วมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมในวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา

^{๙๐} สมพร เทพลีธา, **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร : สภาอุรวุฑฺธิกสมาคมแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘), หน้า ๓๙.

^{๙๑} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๔๒.

๒) ความร่วมมือด้านการศิลปะ ตกลงให้ความร่วมมือในการปกครอง คຸ້ມກອງ อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟูและส่งเสริมในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนด้านการสร้างสรรค์ผลงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย

๓) ความร่วมมือด้านการวัฒนธรรม ตกลงให้ความร่วมมือในการส่งเสริม สนับสนุนการ ดำเนินการเกี่ยวกับศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ และให้บริการแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม เช่น การจัดตั้ง หอวัฒนธรรมหรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ส่งเสริมการ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในวัดและศาสนสถาน ส่งเสริมการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง กับวัดและบุคลากรทางศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนตามแนววิถีพุทธ

๔) ความร่วมมือด้านบุคลากรและการวางแผน ตกลงให้ความร่วมมือในการประสาน แผนการปฏิบัติงาน และมีกรประสานการใช้ทรัพยากรบุคคลร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ สูงสุด^{๙๒}

กล่าวได้ว่า สังคมให้ความสำคัญต่อสถาบันสงฆ์อย่างมากต่อการดูแลรักษาสมบัติทาง วัฒนธรรมในฐานะผู้สืบทอดศาสนา และเป็นบุคคลผู้เสริมสร้างความเข้าใจในบริบทแห่งการเป็นผู้ดูแล รักษาและอนุรักษ์โบราณสถานแก่ประชาชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องทำงานร่วมกับ ภาครัฐ และภาคประชาชน

เนื่องจาก ความเป็นจริงที่ว่าการอนุรักษ์โบราณสถานมิใช่เรื่องของกรมศิลปากรแต่ฝ่าย เดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเราได้ขยายขอบเขตของการอนุรักษ์โบราณสถานออกสู่มรดกวัฒนธรรม การอนุรักษ์จึงสมควรเป็นเรื่องของทุกคน พระสงฆ์จึงคิดถึงการประสานงานขอความร่วมมือจาก หน่วยงานราชการเพื่อการอนุรักษ์ และการจัดทำรายงานเก็บบันทึกทุกขั้นตอนของการอนุรักษ์ให้เก็บ ไว้ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติด้วย^{๙๓}

จะเห็นได้ว่าพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ จัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้าน ให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้ มั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถ้ำกลางทำความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือ

^{๙๒} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับ พระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐), หน้า ๖๔-๖๕.

^{๙๓} สำนักโบราณคดี, การดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๗๗. (เอกสารเย็บเล่ม).

ส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดั่งามเนื่องในวันนักซตฤกษ์ต่างๆ เป็นต้น^{๙๔} รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการทำบำรุงและสงวนรักษาเอกสารโบราณ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมใจกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๙๕}

และสิ่งสำคัญบทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณ วัตถุ และศิลปวัตถุ โดยมีรูปแบบในลักษณะของการมีส่วนร่วมกับภาคประชาสังคมว่า พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งต่างๆ ตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ และอาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ นั้น ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา^{๙๖}

ตารางที่ ๒.๓ แนวคิดหลักของนักวิชาการในหน้าที่ของคณะสงฆ์ในการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
กรมศิลปากร (๒๕๕๐, หน้า ๕๙)	พระสงฆ์สามารถนำวิทยาการความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์มาถ่ายทอดให้แก่ประชาชนโดยการศึกษาหาความรู้จากสื่อต่างๆ
สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร (๒๕๕๐, หน้า ๑๓)	พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญมากในการอนุรักษ์ส่งเสริมโบราณสถาน โบราณ วัตถุ และศิลปวัตถุของชาติไทย
พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ) (๒๕๔๕, หน้า ๕๔)	พระสงฆ์มีหน้าที่สำคัญในการก่อสร้าง และบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ และศาสนสถานอันเป็นศิลปวัฒนธรรมไทยในวัดให้เรียบร้อยดีงาม
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺคโล) (๒๕๔๘, หน้า ๒๕๔)	พระสงฆ์ต้องดำเนินการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมตามความเหมาะสมและความจำเป็น โดยคำนึงถึงทรัพยากรเป็นหลัก
พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) (๒๕๓๖, หน้า ๗)	เป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคมนั้น ๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ

^{๙๔} กรมศิลปากร, คู่มือถวญความรู้แต่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, หน้า ๑๐๑.

^{๙๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

^{๙๖} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, แนวทางการอนุรักษ์โบราณ สถานสำหรับพระสงฆ์, หน้า ๕๙.

นักวิชาการ	แนวคิดหลัก
จันทิรา ธนสงวนวงศ์ (ออนไลน์ ๒๕๕๖)	ศิลปวัฒนธรรม เป็นสิ่งมีคุณค่าที่ควรส่งเสริมและ ธำรงรักษาไว้เป็นมรดกสืบไป จึงเป็นหน้าที่ของ พระสงฆ์และองค์กรต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และ ประชาชนในชุมชนตลอดจนคนไทยทุกคนที่ต้อง ส่งเสริมและธำรงรักษาไว้
ประกาศรี สืท่าไพ (๒๕๓๖, หน้า ๑)	พระพุทธศาสนาเป็นธงชัยในการดำเนินชีวิตของ สังคมไทย กระแสวัฒนธรรมไทยได้ต่อเนื่องอย่าง ไม่หยุดยั้งนับตั้งแต่ก่อนยุคสุโขทัยมาจนถึง ปัจจุบัน
วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (๒๕๕๒, หน้า ๕)	พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำในการสืบทอด ศิลปวัฒนธรรมไทย จึงเป็นสิ่งจำเป็นและมี ความสำคัญต่อการพัฒนาคนและสังคมไทย

สรุปได้ว่า พระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาและอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของวัดและชาติไทย พึงควรมีแนวทางในการพัฒนาดูแลปกป้องและอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม พระสงฆ์ต้องมีบทบาทสำคัญที่ต้องทำหน้าที่สำคัญในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนจะต้องเข้าถึงรับรู้ได้ การที่จะปกป้องคุ้มครองและส่งเสริมหลักฐานทางกายภาพของโบราณสถานที่ยังคงอยู่จิตวิญญาณขนบธรรมเนียมที่สืบทอดรวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งหมดได้ ดังนั้นหน้าที่ภาระสำคัญของพระสงฆ์ในด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องเข้ามาเป็นผู้นำและมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยโดยร่วมมือกับสำนักวัฒนธรรม กับกรมศิลปากรหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการประสานงาน ประสานความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์และวัดกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่ หรือเก็บรักษาอยู่ โดยฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดศาสนา และเป็นบุคคลผู้เสริมสร้างความเข้าใจในบริบทแห่งการเป็นผู้ดูแลรักษาและส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแก่ประชาชนได้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ต้องทำงานร่วมกับภาครัฐในการจัดทำแผนแม่บทในการส่งเสริม เป็นผู้สังเกตการณ์ เป็นตัวแทนหรือผู้นำของชุมชนในการออกกฎระเบียบในการดูแลส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประการสำคัญคือพระสงฆ์ต้องร่วมกับหน่วยงานราชการในการอบรมเพื่อปลูกสำนึกรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมประจำถิ่นและประจำชาติไทยแก่คนในชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาส่งเสริมรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่แบบยั่งยืนสืบไป

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนางาน มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

กนกพร ฉิมพลี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา”, ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝัง วิธีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา

๒) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย ๕ ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (๑) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึงนำไปสู่ (๒) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่ (๓) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของ (๔) การจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ (๕) การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง

๓) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ มี ๔ เงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ (๑) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (๒) วัฒนธรรมองค์กร (๓) ภาวะผู้นำและ (๔) โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสาน ซึ่งจากองค์ประกอบหลักทั้ง ๓ ประการนั้น นำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่มองค์กรชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจรักในด้านการจักสาน^{๙๗}

^{๙๗} กนกพร ฉิมพลี, “รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕).

กริષพัฒน ภูวนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, ผลการศึกษาพบว่า โดยสรุปรูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุขของบ้านดอนมันมี ๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) สร้างความสัมพันธ์ ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาความต้องการของชุมชน ๒) วิเคราะห์ปัญหา การพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโครงการ ๓) ทดลองและประเมินผลการใช้ ๔) การคืนความรู้สู่ชุมชน รูปแบบนี้สามารถส่งเสริมให้ประชาชนได้ขบคิดปัญหาร่วมกัน สร้างทางเลือกในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาด้วยฐานะที่เท่าเทียมกัน ดำเนินกิจกรรมที่มีพลังเพื่อเสริมความเข้มแข็งประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์จากกิจกรรมที่ปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป^{๙๘}

คณิงกรณ์ วงเวียน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง”, ผลการวิจัย พบว่า ๑) เกาะเสม็ดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและ ป่าไม้ มีความสวยงามและจุดเด่นในด้านหาดทรายขาวละเอียด น้ำทะเลใส มีอ่าวต่างๆ มากมาย และเป็นสัญลักษณ์ของวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี มีความเหมาะสมของกิจกรรมการท่องเที่ยว การบริการทางการท่องเที่ยว การจัดการทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของเกาะเสม็ด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลางถึงมาก และปริมาณนักท่องเที่ยวที่ต้องการให้มาท่องเที่ยวที่เกาะเสม็ดส่วนมากอยู่ระหว่าง ๒๐๐,๐๐๑-๕๐๐,๐๐๐ คน/ปี

๒) เกาะเสม็ดมีปัญหาด้านมลภาวะทางสิ่งแวดล้อม เช่น การกำจัดขยะ การจัดการน้ำเสีย ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ความขัดแย้งด้านกรรมสิทธิ์ในที่ดินและปริมาณน้ำจืดไม่เพียงพอ ส่วนอุปสรรคคือ ขาดการบูรณาการในการประสานงานกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ งบประมาณในการบริหารจัดการท่องเที่ยวและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ไม่เพียงพอ ขาดการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง ขาดการวางผังพื้นที่เฉพาะในการพัฒนา/อนุรักษ์เกาะเสม็ด และขาดหน่วยงานหลักหรือกลไกการประสานความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่เกาะเสม็ดอย่างจริงจัง

๓) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ที่เกาะเสม็ด จังหวัดระยอง มีวิสัยทัศน์คือ “เกาะเสม็ดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเลที่ได้มาตรฐานและยั่งยืนในภาคตะวันออก ของไทย” ประกอบด้วย ๓ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) เสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ๒) เสริมสร้างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และระบบสาธารณูปโภค ๓) พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการตลาดท่องเที่ยวเชิงคุณภาพอย่างยั่งยืน ซึ่งในการประเมินยุทธศาสตร์ดังกล่าว โดย

^{๙๘} กริષพัฒน ภูวนา, “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔).

ผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของ เกาะเสม็ด และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้^{๙๙}

วิทยา จันทรแดง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยในครั้งนี้ไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางการดำรงอยู่ของชุมชน^{๑๐๐}

วันชัย สุขตาม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”, ผลการศึกษาพบว่า ๑. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรม พบว่า เป็นแนวคิดที่สามารถผลักดันให้ทุนมนุษย์ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ภาวนา ๔ ไตรสิกขา การใช้หลักสัปปุริสธรรม ๗ จริต ๖ รวมทั้งการพิจารณากลุ่มผู้รับเข้าการพัฒนาทุนมนุษย์ด้วยการมองหลักการต่างๆ จากบัว ๔ เหล่า อันเป็นการพิจารณาคุณสมบัติในการเรียนรู้ของบุคคลทางพุทธศาสนา

๒. สำหรับหลักการพัฒนาทุนมนุษย์และผลกระทบของโลกาภิวัตน์ที่มีต่อการพัฒนาทุนมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาเป็นการพัฒนาที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบทของการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์รวมทั้งเทคโนโลยีต่างๆ มีอิทธิพลต่อทั้งภาคเอกชน ภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคการศาสนา อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในทางบริหารทั่วไปก็จะเป็นไปตามกลไกของทฤษฎีระบบ นักพัฒนาทุนมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องนำการวางแผนพัฒนาทุนมนุษย์ตามวิถีพุทธ

^{๙๙} คณิศร วัฒนวิญญู, “การพัฒนาศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔).

^{๑๐๐} วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔).

การพิจารณาจะแบ่งเป็น ๒ ระดับ คือ การพัฒนาระดับองค์การ (Organizational Development) และการพัฒนาในระดับบุคคล (Individual Development)

๓. วิธีการการพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ สามารถแบ่งได้ ๒ กระบวนทัศน์ คือ ๑) กระบวนทัศน์ในการจัดการเพื่อพัฒนาให้อยู่ในระดับโลกียธรรม ได้แก่ การพัฒนาด้วย ITUK ดังนี้ I คือ Intelligence awareness การตระหนักรู้และคิดแบบทั่วถึงอย่างชาญฉลาด T คือ Think การคิดแบบถูกต้องอันเป็นสัมมนาภิภูมิจ्ञ U คือ Understand การเข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ และ K คือ Knowledge เป็นการค้นหาความจริงด้วยปัญญา และ ๒) กระบวนทัศน์ในการจัดการเพื่อพัฒนาให้อยู่ในระดับโลกุตระธรรม พุทธวิธีในการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่จะจัดการคนให้เป็นทั้งคนเก่งและคนดี (วิชชาจรณสัมปันโน) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธจะเป็นไปตามหลักพุทธธรรม คือ การมีชีวิตอันประเสริฐ มีปัญญารู้ความจริงตามความเป็นจริง พัฒนาตนเองให้มีภพภูมิที่ดีกว่าเดิม แนวคิดแบบ LETS เป็นผลจากการสังเคราะห์การวิจัยครั้งนี้: L คือ Learning เป็นการให้การเรียนรู้แก่บุคคล E คือ Experience เป็นการให้บุคคลสัมผัสทักษะจนก่อให้เกิดประสบการณ์ T คือ Training เป็นการฝึกอบรมบุคคลเพื่อก่อให้เกิดความรู้ทั้งในงานและนอกงาน และ S คือ Seminar เป็นการเติมเต็มความรู้ให้บุคคลที่จะก่อให้เกิดความรู้เพิ่มขึ้นโดยมีจุดประสงค์ในการพัฒนาเพื่อพัฒนาตนเองจากสภาพของปุถุชนซึ่งมีวิชาครอบงำอยู่สู่อริยบุคคลสำหรับผลลัพธ์การพัฒนาสูงสุดที่จะได้คือการสู่ภาวะนิพพาน พุทธธรรมมีหลักการที่ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม (การพัฒนาศีล) การพัฒนาจิตใจให้มีสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถภาพจิตสูงขึ้น จิตมีคุณภาพมากขึ้น (การพัฒนาสมาธิ) และพัฒนาไปสู่ระดับการเข้าถึงสัจธรรม (การพัฒนาปัญญา)^{๑๐๑}

สุภาวดี เจริญเศรษฐมท ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรอาชีพท้องถิ่น”, จากการศึกษพบว่า การแสวงหาความรู้ขององค์กรอาชีพ มีการแสวงหาความรู้โดยการฝึกฝนทักษะจากการปฏิบัติงานประจำวันเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็มีการแสวงหาความรู้โดยการอบรม และการประชุมกลุ่มย่อยในระหว่างสมาชิกเพื่อจัดให้มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ระหว่างสมาชิกด้วยกันมีการนำเอาปัญหาจากการทำงานประจำวันมาปรึกษาหารือกัน เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาพร้อมกันอีกทั้งองค์กรอาชีพฯ ยังมีการแสวงหาความรู้โดยการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้กับสมาชิกองค์กรอาชีพอื่นที่มีลักษณะอาชีพใกล้เคียงกัน^{๑๐๒}

^{๑๐๑} วันชัย สุขตาม, “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕).

^{๑๐๒} สุภาวดี เจริญเศรษฐมท, การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรอาชีพท้องถิ่น, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๓).

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ตามที่ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้ พบว่า ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังแสดงในตารางที่ ๒.๔ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๔ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการ

นักวิจัย	ผลการวิจัย
กนกพร ฉิมพลี (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๕)	องค์ความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญา และการจัดการความรู้ภูมิปัญญา ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิธีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นการ พัฒนาที่ยั่งยืน
กริชพัฒน์ ภูวนา (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	รูปแบบการพัฒนาชุมชนคือ ๑)สร้างความสัมพันธ์ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาความต้องการของชุมชน ๒) วิเคราะห์ปัญหา การพิจารณาความเหมาะสม ๓) ทดลองและประเมินผลการใช้ ๔) การคืนความรู้สู่ชุมชน
คณิงกรณ์ วงเวียน (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	การพัฒนา ๓ ประเด็น คือ ๑) เสริมสร้างคุณภาพชีวิตและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ๒) เสริมสร้างการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และระบบสาธารณูปโภค ๓) พัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการตลาดท่องเที่ยวเชิงคุณภาพอย่างยั่งยืน
วิทยา จันทร์แดง (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	พัฒนาในด้านนโยบาย การประยุกต์ และการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
วันชัย สุขตาม (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๕)	การพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักพุทธธรรมสามารถผลักดันให้ทุนมนุษย์ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ ภาวนา ๔ ไตรสิกขา การใช้หลักสัปปริสธรรม ๗ จริต ๖

ตารางที่ ๒.๔ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
สุภาวดี เจริญเศรษฐม (วิทยานิพนธ์ดุขฎฐิบัณฑิต, ๒๕๕๓)	พัฒนาโดยการแสวงหาความรู้ขององค์กรอาชีพ การฝึกฝนทักษะจากการปฏิบัติงานประจำวันเป็น ส่วนใหญ่ นอกจากนั้นก็มีการแสวงหาความรู้โดย การอบรม และการประชุมกลุ่มย่อยในระหว่าง สมาชิกเพื่อจัดให้มีการแลกเปลี่ยนและถ่ายทอด ความรู้ระหว่างสมาชิกด้วยกันมีการนำเอาปัญหา จากการทำงานประจำวันมาปรึกษาหารือกัน

สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน และการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผนการไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และต้องมีการพัฒนากายและการพัฒนาจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม อันนำไปสู่การพัฒนาที่เจริญงอกงามและยั่งยืนต่อไป

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

กรมการศาสนา ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”, พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ปัจจัยหลัก ประกอบด้วยความสามารถพิเศษหรือคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบ อาทิ การจัดองค์กรการบริหารบุคลากร การติดตามงานการบริหารการเงิน เป็นต้น และปัจจัยเสริม คือ ปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่สภาพแวดล้อมทำเลที่ตั้งบรรยากาศในวัดและการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะ เช่นเป็นโบราณสถานมีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรมและอื่นๆ^{๑๐๓}

^{๑๐๓} กรมการศาสนา, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๐).

จริน คิริ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองก๊ต อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่”, ผลการศึกษาพบว่า

๑. ค้นพบวัฒนธรรมชุมชนเมืองก๊ตที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพชุมชนได้ ๒ ประเภท คือ

๑.๑ วัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และ

๑.๒ วัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาให้เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชน

๒. จากการค้นพบวัฒนธรรมชุมชนเมืองก๊ตที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนทั้ง ๒ ประเภท และนำวัฒนธรรมชุมชนชุมชนที่ค้นพบมาเป็นฐานในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวทั้ง ๒ ด้าน กล่าวคือ วัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน พบว่า มีวัฒนธรรมในชุมชนเมืองก๊ต ๒ กลุ่ม คือ (๑) วัฒนธรรมด้านความเชื่ออันประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับคำสาบานและความเชื่อเกี่ยวกับชาติภาพ กับวัฒนธรรมทางบรรทัดฐานซึ่งประกอบด้วย วิถีประชา จารีตประเพณี กฎหมายบ้านเมือง

๓. ผลการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและสมาชิกในชุมชนทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ส่งผลให้ชาวบ้านมีความรักสามัคคีทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ และส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเมืองก๊ต ได้ร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนให้มีคุณภาพดีขึ้น คือ การกระจายรายได้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไปสู่สมาชิกชุมชนได้อย่างทั่วถึง^{๑๐๔}

จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว เป็น กระบวนการดำเนินการตามแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมี ๔ ขั้นตอนคือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล โดยมีสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพัฒนาตาม แผนปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง ๓ วงรอบกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนามีทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มี ลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่างการเรียนรู้การสอนทัศนศิลป์นาฏศิลป์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความ

^{๑๐๔}จริน คิริ, “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองก๊ต อำเภอมะแมง จังหวัดเชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๙).

ต้องการของ ชุมชน ผลของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ปรากฏว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ โดยข้อบ่งชี้ของการบรรลุผลเชิงปริมาณคือการได้แผนปฏิบัติการพัฒนาและเกิดกิจกรรมทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม จากการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ ได้แก่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางบวกของชุมชน คือ การเกิดการมีส่วนร่วมในการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็กเยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์กรรวมมากขึ้น^{๑๐๕}

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ ศึกษาเรื่องการวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม ผลการวิจัยพบว่า ระดับบุคคลพบว่า คุณลักษณะที่สำคัญของคนดีมีคุณธรรมคือ คนที่มีศีล มีธรรมะมีสติ มีความรับผิดชอบประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปมีสัมมาอาชีวะ ขยันหมั่นเพียรรักษาคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่ตั้งงามเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีเมตตาหมั่นทำบุญทำทาน อดทนอดกลั้นอดออมสามัคคี กตัญญูกตเวทีมีจิตสำนึกสาธารณะมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายรักชาติ ศาสนกษัตริย์ ระดับครอบครัว พบว่าครอบครัวดี มีคุณธรรมมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวที่ตั้งอยู่ในศีล ๕ มีความรับผิดชอบต่อนานที่และบทบาทในครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีและอบอุ่นไม่ประมาททำการโดยใช้ปัญญาสุภาพรับฟังผู้อื่นเฝ้าหาความรู้ครองตนเป็นพลเมืองดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สงเคราะห์บำรุงศาสนาในระดับชุมชน พบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนดีมีคุณธรรมคือคนในชุมชนเป็นสมาชิกที่ดี มีศีลธรรมมีผู้นำ/ผูกครองที่ดี ชุมชนพึ่งตนเองได้รวมกันแก้ไขปัญหามืองนครเครือข่ายที่เข้มแข็งกระบวนการสร้างชุมชนดี มีคุณธรรมโดยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็ง^{๑๐๖}

^{๑๐๕}จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรี - นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕).

^{๑๐๖}จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ, การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม,(ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔),

ขวลิต อธิปัตยกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๓๐” กับการสืบเนื่องทางงานช่าง”, ผลการศึกษาพบว่า ๑. รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๓๐ มีกลุ่มช่างรับจ้างหลายกลุ่มแต่รูปแบบโดยภาพรวมทุกกลุ่มช่างยึดถือแบบมาตรฐานจากกรมการศาสนา แตกต่างกันเฉพาะลวดลายประดับตกแต่ง ๒. การสืบเนื่องทางงานช่างของทุกกลุ่มช่าง มีพัฒนาการที่เหมือนกัน คือ การทำรูปแบบจากแบบดั้งเดิมในระยะแรก รูปแบบลิมณวนในระยะที่สอง ระยะที่สามรับแบบมาตรฐานจากส่วนกลาง พ.ศ.๒๕๔๓ และพัฒนาการจากกรมการศาสนาจนถึง พ.ศ.๒๕๓๐ ซึ่งสะท้อนให้เห็นในงานอุโบสถจนถึงปัจจุบัน ๓. ช่วงระยะเวลา พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๓๐ เศรษฐกิจของจังหวัดอุดรธานีถือว่าอยู่ในขั้นดี สะท้อนให้เห็นจากการสร้างศาสนาคารรวมถึงคติความเชื่อตั้งแต่อดีตผู้คนในจังหวัดอุดรธานี ยังคงมีความเชื่อสืบทอดเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน^{๑๐๗}

ทัศนีย์ เจนวิถีสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบกระเทือนถึงสังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้องสนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวมการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดและเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน โดยมียุทธวิธี โดยมียุทธวิธีและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (โปรโตไซส) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประเพณีปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษา มีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือสื่อสารด้วยสติ บนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเองและผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธนี้เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผลคือ การ

^{๑๐๗} ขวลิต อธิปัตยกุล, “รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๓๐” กับการสืบเนื่องทางงานช่าง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร , ๒๕๕๔).

เปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม^{๑๐๘}

ธนธร กิตติกานต์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “มหาธาตุ/พระธาตุ/สถาปัตยกรรมไทย”, ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดในการสถาปนามหาธาตุในดินแดนไทยนั้นได้รับอิทธิพลมาจากลังกา กล่าวคือ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ ซึ่งเป็นระยะแรกที่มีการสร้างศาสนสถานประเภทนี้มีการประดิษฐานพระบรมธาตุใน “แบบเปิด” หรือการประดิษฐานในอาคารที่สามารถเคลื่อนย้ายพระบรมธาตุออกมาสักการบูชาภายนอกได้ สถาปัตยกรรมของมหาธาตุรุ่นแรกนี้มีลักษณะเป็นเจดีย์ทรงปราสาท ที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมของประเทศเพื่อนบ้าน ต่อมาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๙ ที่ปรากฏหลักฐานการติดต่อสัมพันธ์ทางศาสนากับลังกามากขึ้นนั้นก็พบการประดิษฐานพระบรมธาตุตามอย่างสถาปัตยกรรมหรือการประดิษฐานพระบรมธาตุใน “แบบปิด” พัฒนาการสำคัญในลำดับสุดท้ายคือการสร้างห้องกรุตามคติลังกาที่เกิดขึ้นในช่วงที่คัมภีร์ฝ่ายลังกาเป็นที่เผยแพร่ในดินแดนไทยแล้ว นั่นคือช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ ซึ่งมหาธาตุในรุ่นหลังนี้เองที่ได้กลายเป็นต้นแบบสำคัญให้กับการสร้างมหาธาตุจนถึงปัจจุบัน^{๑๐๙}

ทรงฤทธิ์ เหมื่อยพรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, ผลการศึกษาพบว่า สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ เป็นการนำเอาศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมผสมจิตรกรรม ที่มีแนวคิดมาจากสมิอัสาน โดยโครงสร้างสถาปัตยกรรมนำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นของชาวอีสานที่แสดงออกมาโดยเรียบง่าย แต่ภายในจิตใจ ความเชื่อ แสดงออกมาซื่อๆ แต่งด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา^{๑๑๐}

นาวัน วงศ์รัตนมัจฉา ศึกษาวิจัยเรื่อง “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์อีสานของพระธรรมจาริก” ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในกลุ่มชาติพันธุ์อีสานนั้นเป็นไปด้วยความเชื่องช้า มีความยากลำบาก ๒) คติความเชื่อและวัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งลัทธิความเชื่อ ผีสางเทวดา ๓) ภาษาที่ใช้สื่อสารยังไม่สันทัดในการพูดอ่านเขียนภาษาไทย และโดยเฉพาะ”ภาษาอีสาน”เอง ก็เป็นปัญหาสำหรับพระธรรมจาริก ๔) การขาดแคลนพระธรรมจาริก แนวทางที่เหมาะสมในผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ ๑) ควรมีแผนการหรือโครงการการเผยแผ่ ๒) การให้ศึกษาพระปริยัติธรรมและนักธรรม ๓) การให้ทุนการศึกษาแก่พระภิกษุ

^{๑๐๘} ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

^{๑๐๙} ธนธร กิตติกานต์, “มหาธาตุ/พระธาตุ/สถาปัตยกรรมไทย”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^{๑๑๐} ทรงฤทธิ์ เหมื่อยพรม, “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

สามเณรชาวลีขุ ๔) ควรกำหนดเป้าหมายการอบรมแก่นำชาวพุทธลีขุ ส่วนข้อเสนอแนะพระธรรมจาริกควรเน้นหลักพุทธธรรมที่สำคัญและจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต เช่น ศีล ๕ สังคหวัตถุ ๔ มรวาสธรรม ๔ อริยสัจ ๔ มรรคมีองค์ ๘ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิถีทัศน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลีขุให้ตรงตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ซึ่งจะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ผลยิ่งขึ้น^{๑๑๑}

นิสา พิมพ์พิเศษ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์”, ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดการโบราณสถานในพื้นที่ศึกษามี ๕ ประการ ได้แก่ ๑) ขาดการสนับสนุนและพัฒนาทางการศึกษาและวิชาการ ๒) ขาดการพัฒนาด้วยการเข้าถึงแหล่ง ๓) ขาดการพัฒนาด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน ๔) มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพของแหล่งจากธรรมชาติ ๕) มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพของแหล่งจากการกระทำของมนุษย์

ส่วนแนวทางการจัดการโบราณสถาน สำหรับภาครัฐและภาคประชาชนนั้น การศึกษาค้นคว้านี้เห็นว่าควรมี ๕ แนวทาง สำหรับปัญหาแต่ละประการ ดังนี้ แนวทางที่ ๑ เพื่อพัฒนาทางการศึกษาและวิชาการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ โบราณสถานการเก็บข้อมูลโบราณสถานเพิ่มเติม เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ จัดตั้งศูนย์รวบรวมข้อมูลบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณสถานในหลักสูตรการเรียน รวมถึงสนับสนุนการวิจัยระดับท้องถิ่น แนวทางที่ ๒ เพื่อพัฒนาการเข้าถึงแหล่ง ประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและดูแลรักษาเส้นทางคนบางคนเพื่อความสะดวกและปลอดภัย แนวทางที่ ๓ เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประกอบด้วยกิจกรรมสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และดูแลรักษาอย่างเหมาะสม แนวทางที่ ๔ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจากธรรมชาติ ประกอบด้วยกิจกรรมอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง แนวทางที่ ๕ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจาก มนุษย์ ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถาน เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน^{๑๑๒}

บุษยากร ตีระพุดติกุลชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพ” ผลการศึกษาพบว่า บริบทของชุมชนบ้านดงมีทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมสูง มีโครงข่ายการสื่อสาร ของชุมชนที่เข้มแข็ง สถานภาพของสื่อพิธีกรรมงานศพระยะที่ ๑ พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่ของปัจเจกและชุดสัญญะเพื่อแสดงฐานะหน้าตาของเจ้าภาพงานศพ ระยะที่ ๒ พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่ของชุมชนและเป็นชุดสัญญะแสดงถึงความเอื้ออาทรเจ้าภาพและการ

^{๑๑๑} นาวิน วงศ์รัตนมัจฉา, “ผลสัมฤทธิ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์ลีขุของพระธรรมจาริก”, *ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^{๑๑๒} นิสา พิมพ์พิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตถ์”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

ร่วมมือของชุมชน ระยะที่ ๓ พิธีกรรมงานศพยังคงเป็นชุดสัญญาณแสดงความเอื้ออาทรและความร่วมมือ แต่มีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นในฐานะสัญญาณแสดงอัตลักษณ์ใหม่ในฐานะ “ชุมชนปลอดภัยในงานศพ” กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายมีทั้งการประนีประนอมกับความหมายโดยนัยของเหล่า และการรื้อถอนมายาคติของเหล่าและงานศพ

การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระยะที่ ๒ มีเป้าหมายหลักคือแลกเปลี่ยนข้อมูล สร้างฉันทามติเพื่อนำไปสู่การกระทำการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในระยะที่ ๓ มีเป้าหมายหลักเพื่อต่อยอด วิถีปฏิบัติ สร้างเครือข่ายใหม่ๆ และ ส่งเสริมวัฒนธรรมและทุนทางสัญลักษณ์ของชุมชน รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่ปรากฏในทั้งสองระยะได้แก่ การพูดคุยกลุ่มเล็ก การประชุมหมวดบ้าน การประชุมหมู่บ้าน และการทำกิจกรรมร่วมกันในพิธีกรรมงานศพ

พื้นที่สาธารณะของชุมชนบ้านดงเป็นพื้นที่สาธารณะที่นำไปสู่การกระทำ มีลักษณะเป็นเครือข่าย มีความหลากหลายทั้งในแง่รูปแบบและขนาด ชุมชนได้ประกอบสร้างทั้งพื้นที่สาธารณะที่ใช้มิติเชิงเหตุผลเป็นหลัก พื้นที่สาธารณะที่ใช้มิติเชิงอารมณ์เป็นหลัก และพื้นที่สาธารณะที่ผสมผสานระหว่างมิติเชิงเหตุผลและอารมณ์ โดยเลือกใช้พื้นที่สาธารณะให้สอดคล้องกับเป้าหมายการสื่อสารและกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารแต่ละครั้ง

แกนนำของชุมชนมีทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมสูง และได้ใช้ทุนทั้งสองประเภทนี้ในทุกขั้นตอนของการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพ ส่งผลให้หลังดำเนินโครงการงานศพดเหล่า ทุนของแกนนำทั้ง ๔ ประเภท ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนสัญลักษณ์ เพิ่มสูงขึ้น ทุนของแกนนำที่เพิ่มสูงขึ้นส่งผลให้ทุนของชุมชนเพิ่มสูงขึ้นด้วย

กระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด กลไกอำนาจจากภาครัฐก่อให้เกิดความตื่นตัว แต่กลไกการมีส่วนร่วมภายในชุมชนทำให้ประสบความสำเร็จ ข้อค้นพบสำคัญ คือ ๑) การถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบต้องศึกษาและถ่ายทอดให้ครบถ้วนทั้งบริบท กระบวนการ และผลลัพธ์ ๒) ต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นหลัก ๓) ต้องมีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ๔) ต้องมีกระบวนการสื่อสารอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ ๕) ต้องทำให้พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนโดยสร้างกิจกรรมให้คนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต และ ๖) ต้องสนับสนุนให้ชุมชนสื่อสารโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์^(๑๓๓)

^(๑๓๓) บุษยากร ตีระพุดติกุลชัย, “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพ”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, พบว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถื่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยม ส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๑๔}

พระมหาขวัญ ภิรมโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, ผลการวิจัยพบว่า วัดอรุณราชวราราม มีบทบาทต่อชุมชนหลายด้าน คือ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านการให้ความรู้ทางพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน ด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา บทบาทด้านการพัฒนาสังคม ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน ด้านการสงเคราะห์ชุมชน และด้านการส่งเสริมประเพณีและพิธีกรรมความสัมพันธ์ของบทบาทการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชนที่สำคัญมี ๔ ด้าน คือ ด้านความแน่นแฟ้นของศรัทธาประชาชนที่มีต่อวัดอรุณราชวราราม ด้านศักยภาพของวัดในการสร้างระบบสวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาส ด้านการขยายเครือข่ายและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา และด้านความเข้มแข็งในการเป็นสถาบันหลักของชุมชน^{๑๑๕}

รูปแบบการสร้างศรัทธาของวัดอรุณราชวรารามผ่านกิจกรรมตามภารกิจคณะสงฆ์ในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เป็นรูปแบบที่เน้นจุดแข็งของวัดอรุณราชวราราม คือ เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการพัฒนาชุมชนตามแนวคิด “บวร” ที่ให้ความสำคัญกับ ๓ สถาบันหลักในชุมชน ได้แก่ สถาบันครอบครัว (บ = บ้าน) สถาบันศาสนา (ว = วัด) และสถาบันการศึกษา (ร = โรงเรียน) โดยสรุป วัดอรุณราชวรารามมีบทบาทสำคัญมากมายต่อ

^{๑๑๔} พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, **ปริญาปรัชาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ปทุมธานี, ๒๕๕๓).

^{๑๑๕} พระมหาขวัญ ภิรมโน, “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, **ปริญาปรัชาดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

สังคมไทยทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม สมควรที่หน่วยงานราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชุมชน เพื่อความสงบร่มเย็นของประชาชนและความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป^{๑๑๖}

เมธาพร คงคาน้อย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”, ผลการศึกษาพบว่า ๑. สภาพปัญหาและอุปสรรคการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในปัจจุบัน พบปัญหาในเรื่องงบประมาณ การวางแผนปฏิบัติงานและการติดตามประเมินผล การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ รวมไปถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรมและการได้รับความร่วมมือจากองค์กรอื่น ๒. นโยบายเพื่อการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย ได้แก่ นโยบายการผลักดันให้งานวัฒนธรรมเป็นวาระแห่งชาติ นโยบายการสนับสนุนให้สภาวัฒนธรรมเป็นองค์กรหลักในการบูรณางานวัฒนธรรมและศูนย์กลางองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม นโยบายส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนางานวัฒนธรรม นโยบายสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานวัฒนธรรม นโยบายการผลักดันให้มีระเบียบและข้อปฏิบัติของสภาวัฒนธรรม นโยบายพัฒนาระบบบริหารงานวัฒนธรรม และนโยบายส่งเสริมการประชาสัมพันธ์งานวัฒนธรรม แนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ การให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้กำกับดูแลงานวัฒนธรรมโดยตรง การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนธำรงรักษาวัฒนธรรมไทยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นพร้อมกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ การสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบ หลักการความร่วมมือและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ชัดเจน การเร่งรัดแก้ไขกฎ ระเบียบ สภาวัฒนธรรมให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรสภาวัฒนธรรม การจัดตั้งอาสาสมัครวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นของภาครัฐเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรม และ การประชาสัมพันธ์องค์ความรู้และสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่งานวัฒนธรรมเชิงรุก^{๑๑๗}

สุปรียา อีร์ลีรานนท์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาทมีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจากศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญญาประกอบ เช่น ได้ฟังบุคคลใดแสดงสาระที่น่าเชื่อถือจนเห็นหรือมั่นใจว่านำไปสู่ความจริงได้ ก็เริ่มศึกษาเรียนรู้จากแหล่งนั้น ศรัทธากับปัญญาจึงต้องประกอบด้วยกันจนกลายเป็นสัมมาทิฐิที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก โดยการแสวงหามิตรที่ดีเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ เพื่อให้ได้ความรู้

^{๑๑๖} พระมหาขวัญ ภิรมโม, “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, **ปริญญาพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๓).

^{๑๑๗} เมธาพร คงคาน้อย, “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาการศึกษาด้านชีวิตและพัฒนาคน ม.บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

จากนั้นจึงนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาถ้อยแถลง วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยภายในของตัวผู้ปฏิบัติเอง ในขั้นตอนนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาทิฐิก็จะเกิดขึ้นตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสำคัญเท่าๆ กัน หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์จะมีความสุขสมบูรณ์เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ครบ ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา^{๑๑๘}

Alisra ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดหลวงในพื้นที่เมืองของไทย : วัดโพธิ์กรุงเทพมหานคร (ประเทศไทย)”, ผลการวิจัยพบว่า วัดโพธิ์ มีคุณค่าทั้งในเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมที่ทำให้วัดแห่งนี้เป็นวัดสำคัญของไทย รวมทั้งยังเป็นสถานที่จำพรรษาของพระสงฆ์และเป็นแหล่งชุมชนที่เรียกว่า ชุมชนวัด นับตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๘ และได้กลายเป็น “วัดในเมือง” (City Temple) นับตั้งแต่ยุคต้นของกรุงเทพมหานคร งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของบทบาทของวัดโพธิ์ท่ามกลางบริบทของกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ที่อยู่เบื้องหลังการบริหารงานของวัด เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทั้งทางลบและทางบวกและนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาจากความเปลี่ยนแปลงเชิงลบ งานวิจัยมุ่งศึกษาทั้งมิติทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อ เพื่อศึกษากระบวนการของการเปลี่ยนแปลงของวัด ข้อมูลปฐมภูมิเก็บรวบรวมได้จากการสังเกตภาคสนามและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร แผนที่ ภาพถ่าย และรายการทางโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า วัดโพธิ์พัฒนามาจากการอุปถัมภ์โดยสถาบันกษัตริย์ และธำรงรักษาต่อมาโดยพระสงฆ์และคนในชุมชน นอกจากนี้ วัดโพธิ์ กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และได้รับการสนับสนุนจากคนไทยและชาวต่างชาติอื่นเนื่องมาจากวัดแห่งนี้ถือว่าเป็นมรดกของไทย ในปัจจุบัน พระสงฆ์ยังคงเป็นผู้ดูแลรักษาโดยมีหน่วยงานรัฐบาลให้ความสนับสนุน ปัญหาที่พบจากการวิจัย มี ๓ ประการ คือ

ประการที่ ๑ ระบบทุนนิยมและการท่องเที่ยวทำให้วัดและพระสงฆ์ต้องดำเนินบทบาทในลักษณะผู้ประกอบการที่ผสมผสานระหว่างศาสนาตามประเพณีนิยม กับบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

ประการที่ ๒ ความเปลี่ยนแปลงของผู้ให้การสนับสนุนจากสถาบันกษัตริย์เปลี่ยนเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติทำให้เกิดผลในทางลบต่อการอนุรักษ์วัด เนื่องจากพระสงฆ์พยายามจัดการสิ่งต่าง ๆ ของวัดในอยู่ในที่ที่สร้างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวโดยไม่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์

^{๑๑๘}สุปรียา ธีรสิรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

ประการที่ ๓ สถานภาพอันสง่างามของพระสงฆ์ภายในสังคมไทยนั้นทำให้หน่วยงานราชการไม่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดการวัดได้อย่างเต็มที่^{๑๑๙}

Bradford ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเป็นพ่อที่ดี : ศาสนา การเป็นพลเมืองและการมีบทบาทของพ่อในชุมชนรายได้น้อย”, โดยความสำคัญของการวิจัยสืบเนื่องจากความเป็นเด็กและภูมิหลังของครอบครัวนั้นมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างมากและมีผลต่อการปลูกฝังคุณธรรมของเด็กในชุมชนรายได้น้อย ผู้วิจัยมุ่งศึกษาบทบาทของผู้เป็นพ่อที่ทำกิจกรรมในองค์กรทางศาสนาว่าบุคคลดังกล่าวมีการปฏิบัติต่อลูกอย่างไร โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน ๑,๑๒๔ คนในรัฐเวอร์จิเนีย ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกของชุมชนรายได้น้อยที่มีฐานะเป็น “พ่อ” และทำงานเกี่ยวกับองค์กรทางศาสนาจะมีพฤติกรรมการรับประทานอาหารเช้าร่วมกับลูกของตนและมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของเด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมลูกเสือ กิจกรรมกีฬา นอกจากนี้ การวิจัยพบว่า จุดเชื่อมโยงระหว่างการมีบทบาททางศาสนาและบทบาทความเป็นพ่อนั้นมีความเชื่อมโยงกันอย่างแน่นแฟ้นในกลุ่มผู้เป็นพ่อที่มีรายได้น้อย เนื่องจากองค์กรทางศาสนานั้นมีบทบาทเหมือนเป็นเสาหลักของการจัดระเบียบด้านคุณธรรมและสังคมสำหรับชุมชนรายได้น้อย^{๑๒๐}

Gallup และ Baylor ได้วิจัยเรื่อง “ความเคร่งศาสนาของชาวอเมริกันในศตวรรษที่ ๒๑ : มุมมองใหม่ทางศาสนาที่ลึกซึ้งและซับซ้อนในสหรัฐอเมริกา จากกลุ่มตัวอย่าง ๑,๗๒๑ คน ในทุกรัฐของสหรัฐอเมริกา เพื่อศึกษารับความเคร่งศาสนาของชาวอเมริกันและผลจากความเคร่งศาสนาที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต การทำกิจกรรมทางศาสนา และความคาดหวังต่อรัฐบาล ผลการวิจัยพบว่า ชาวอเมริกันส่วนใหญ่เชื่อในพระเจ้า ส่วนใหญ่เป็นคริสเตียน ส่วนใหญ่เข้าโบสถ์เฉลี่ย 1 ครั้งต่อสัปดาห์ มีผู้นับถือพระเจ้า แบ่งเป็น ๔ ประเภท (Authoritarian God, Benevolent God, Critical God, Distant God) โดยผู้นับถือพระเจ้าทั้ง ๔ ประเภทมีความเห็นตรงกันว่า การทำแท้งเป็นการกระทำที่ผิด ในประเด็นความคาดหวังต่อรัฐบาล ตามมุมมองของผู้นับถือพระเจ้าประเภท Critical God ต้องการให้รัฐบาลจัดสรรสวัสดิการสังคมอย่างเป็นธรรม กำกับดูแลกฎระเบียบทางธุรกิจอย่างใกล้ชิด และดำเนินการอย่างจริงจังกับการรักษาสິงแวดล้อม ส่วนผู้ที่นับถือพระเจ้าประเภท Authoritarian God ต้องการให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนองค์กรทางศาสนาประเภทที่

^{๑๑๙} Alisa, Menakanisa, “A Study on A Royal Temple in the Thai Urban Landscape: Wat Pho, Bangkok Thailand”, (Texas : United States of America :Texas University, 1999).

^{๑๒๐} Bradford W. Wilco, “A Study on Good Dads : Religion, Civic Engagement and Paternal Involvement in Low-Income Community”, (United States of America : University of Virginia, 2002).

เรียกว่าสถาบันแห่งศรัทธา (Faith-based Organization) ที่รัฐจัดตั้งขึ้นในหลายมลรัฐของสหรัฐอเมริกา^{๑๒๑}

Janett และ David ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพุทธศาสนาในประเทศพม่าในยุคร่วมสมัย (Commodification of Buddhism in Contemporary Burma)”, พบว่า พุทธศาสนาในประเทศพม่า เป็นปัจจัยที่สร้างพลังของชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ผู้บริหารประเทศมองเห็นความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีผลต่อพลังชีวิตของประชาชนและพยายามใช้อิทธิพลของพุทธศาสนาดังกล่าวนี้นี้เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของตนตัวอย่างของผู้ปกครองประเทศที่เห็นได้ชัด คือ การส่งเสริมให้พุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกับมรดกทางพุทธศาสนาของประเทศ การสร้างเอกลักษณ์และอิทธิพลของพุทธศาสนาที่ว่านี้ได้ประสานกลมกลืนกับโลกยุคไร้พรมแดนโดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจของประเทศที่สามารถใช้เป็นปัจจัยดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติและใช้เป็นสิ่งดึงดูดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ทั้งนี้ ผลการวิจัยระบุว่า ประเทศพม่าในปัจจุบัน พุทธศาสนากับการท่องเที่ยววันจะมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมากขึ้น ความสัมพันธ์ดังกล่าว เป็นปัจจัยสำคัญของการสร้างความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจของพม่า^{๑๒๒}

Mark ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อผลการเรียนของเยาวชนในชุมชนด้อยโอกาส โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างใน ๘๐ ชุมชน จำนวน ๙,๗๗๑ คน ทั้งกลุ่มคนที่มีรายได้ต่ำและกลุ่มรายได้สูง ทั่วสหรัฐอเมริกา”, ผลการวิจัยพบว่า สถาบันศาสนามีบทบาทต่อสังคมอย่างน้อยที่สุดก็เป็นสถานที่ที่จัดสวัสดิการให้แก่กลุ่มคนยากจนชุมชนที่ใกล้เคียงกับสถาบันศาสนาเหล่านั้น ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนดังกล่าวแทบจะไม่ได้รับผลประโยชน์ทางสังคมจากการค้าที่จดทะเบียนตามกฎหมาย รวมทั้งไม่ได้รับการจ้างงานในตำแหน่งดี ๆ จากนายจ้าง หรือแม้แต่ไม่มีโรงเรียนดี ๆ สำหรับเด็กในชุมชนด้อยโอกาส อย่างไรก็ตาม ชุมชนด้อยโอกาสนั้นกลับได้รับสวัสดิการจากสถาบันศาสนาในบริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะ “โบสถ์” ที่แม้ว่าจะเป็นสถาบันศาสนาที่กำลังตั้งอยู่บนความเสี่ยงมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ก็ยังสามารถสร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชนใกล้เคียงส่วนบทบาทของโบสถ์ที่มีต่อการเรียนของเด็กในชุมชนด้อยโอกาสนั้น การวิจัยนี้พบว่า โบสถ์มีส่วนช่วยให้เด็กเหล่านั้นยอมอยู่ในโรงเรียนมากกว่า

^{๑๒๑} Gallup, Organization and Baylor University, “A Study on American Piety in the 21st Century : New Insights to the Depth and Complexity of Religion in the US”, (America : United States of America, 2005).

^{๑๒๒} Janett, Philp and David Merse, “A Study on Commodification of Buddhism in Contemporary Burma”, (Australia : Latrobe University, 1999).

สถานที่อื่น นอกจากนี้ การเข้าโบสถ์และร่วมกิจกรรมทางศาสนาของโบสถ์มีผลในทางบวกต่อความก้าวหน้าทางการศึกษาของเด็กในชุมชนรายได้ต่ำเมื่อเทียบกับเด็กในชุมชนรายได้สูง^{๑๒๓}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ตามที่ผู้วิจัยได้ประมวลเนื้อหาไว้พบว่า ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ดังแสดงในตารางที่ ๒.๕ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๕ ผลการวิจัยของนักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

นักวิจัย	ผลการวิจัย
กรมการศาสนา (รายงานการวิจัย, ๒๕๔๐)	เจ้าอาวาส ต้องมีบุคลิกภาพภาวะผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ การปฏิบัติตนในพระธรรมวินัยและกระบวนการบริหารและการทำงานอย่างเป็นระบบในวัดโดยเฉพาะต้องดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม
จริน ศิริ (วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, ๒๕๔๙)	การพัฒนาศักยภาพชุมชนพร้อมกับวัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาให้เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชน
จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า (วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, ๒๕๕๕)	กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์กรรวมมากขึ้น
จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ (วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต, ๒๕๔๙)	การสร้างชุมชนดี มีคุณธรรมเป็นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็งทางวัฒนธรรมที่ดี

^{๑๒๓} Mark D. Regnerus, “A Study on Religious Influences Affecting Youths’ Educational Performance in Disadvantaged Communities”, (United States of America : Baylor University, 2002).

ตารางที่ ๒.๕ (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
ชวลิต อธิปัตยกุล (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมควรต้องมีการพัฒนาการที่เหมือนกัน คือ การยึดรูปแบบจากแบบดั้งเดิมเอาไว้ รวมถึงคติความเชื่อตั้งแต่อดีตส่งผลให้มีการความเชื่อสืบทอดเช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน
ธรร กิตติกานต์ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	มหาธาตุ/พระธาตุ/สถาปัตยกรรมไทย ได้รับการพัฒนาสืบทอดกันมาเป็นลำดับตามยุคสมัย
นินา พิมพ์เศษ (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๔)	แนวทางการอนุรักษ์ คือ ให้การศึกษา พัฒนากิจกรรม อนุรักษ์ส่งเสริมบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถานอันเป็นศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า
บุษยากร ตีระพุดติกุลชัย (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๓)	บริบทของชุมชนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมนั้น ชุมชนต้องมีทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคมสูง มีโครงข่ายการสื่อสาร ของชุมชนที่เข้มแข็ง
เมธพร คงคาน้อย (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, ๒๕๕๓)	การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนดำรงรักษาวัฒนธรรมไทยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ การสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบ หลักการความร่วมมือและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ชัดเจน การเร่งรัดแก้ไขกฎ ระเบียบ สภาวัฒนธรรมให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรสภาวัฒนธรรม การจัดตั้งอาสาสมัครวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นของภาครัฐเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรม และการประชาสัมพันธ์องค์ความรู้และสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่งานวัฒนธรรมเชิงรุก

สรุปได้ว่า การพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้มีคุณภาพและนำไปสู่ความเจริญยิ่งขึ้นนั้น ควรต้องมีการบูรณางานวัฒนธรรมและศูนย์กลางองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรม มีนโยบายส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการพัฒนางานวัฒนธรรม นโยบายสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานวัฒนธรรม และส่งเสริมการประชาสัมพันธ์งานวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมสามารถเห็นและจับต้องได้และถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาและอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาอันเหมาะสมดีงาม และควรปรับประยุกต์การพัฒนางานอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้เข้ากับยุคสมัยกาลเวลา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการอนุรักษ์ส่งเสริมที่ยั่งยืนในอนาคตต่อไป

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย และสภาพการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนสังเคราะห์และนำเสนอแนวทางการพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้ใหม่ “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแบบยั่งยืน” อันเป็นประโยชน์มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิด ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๖ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๙. สรุปวิเคราะห์

๑) แนวคิดการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมโดยรวม

มนุษยชาติมีพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมรักษาและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และการดำเนินวิถีชีวิต ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น มากกว่าหลายร้อยปี กว่าที่จะสร้างหลักเกณฑ์หรือทฤษฎีในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานได้ และทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุตลอดจนวัฒนธรรมที่นิยมใช้แพร่หลายในปัจจุบัน คือ กฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากหลากหลายความคิด จนกลายเป็นบทสรุปของหลักเกณฑ์การส่งเสริมและศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถานสากล ส่งผลให้เกิดหลักเกณฑ์การส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานทั่วโลกและรวมทั้งในประเทศไทยเราด้วย ถึงแม้สาระบางส่วนจะมีความแตกต่างกันแต่โดย เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ยังคงอิงกับกฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เป็นสำคัญ ซึ่งการเกิดขึ้นของ (Venice Charter) ในช่วงหลังสงครามโลกทำให้เกิดกระแสการจัดตั้งองค์กรต่างๆ และมีการจัดประชุมต่างๆ เพื่อที่จะหาแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานที่เสียหายมากที่สุด

๒) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีต

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีตอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของไทย ในยุคระบอบราชประเพณีของกษัตริย์ราช สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ ๑-๓ (พ.ศ.๒๕๒๕- ๒๓๙๓) เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบการบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชวัง กระทำเป็นราชประเพณีของ กษัตริย์ราชเจ้า ซึ่งนอกจากปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญของกษัตริย์อันเป็นการแสดงนัยทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ เป็นเครื่องบอกซึ่งความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย และยังเป็นการเสริมสร้างแสนยานุภาพ เพิ่มพูนความเชื่อ ความศรัทธาต่อผู้ได้ปกครองให้มีความจงรักภักดีอีกด้วย

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคแห่งการพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม สมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (พ.ศ.๒๓๙๔-ก่อน พ.ศ.๒๔๕๓) ก็เป็นส่งเสริมและบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชวัง วัง กระทำเป็นราชประเพณีของกษัตริย์ราชเจ้าเช่นเดิม เพื่อสะท้อนบารมีของกษัตริย์ หากแต่มีกฎหมายฉบับแรกที่บัญญัติเพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายโบราณสถาน ได้แก่ วัดวาอาราม และที่สำคัญได้เกิดกระบวนการการวินิจฉัยและชั้นสูตรก่อนที่จะสถาปนาปฏิสังขรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ไม่ได้เป็นกระบวนการเฉพาะที่ทำกับอาคารที่จะซ่อมแซมทุกหลัง และไม่สามารถระบุถึงวิธีการปฏิบัติต่างๆ อย่างชัดเจนนัก นับได้ว่าเป็นการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ

อย่างไรก็ดี การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมยุคของการปรับปรุงองค์กร (พ.ศ.๒๔๕๔-๒๔๗๕) หรือในสมัย รัชกาลที่ ๖-๗ เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ในฐานะการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม และการส่งเสริมและการอนุรักษ์ได้กลายมาเป็นงานในระบบราชการอย่างเต็มตัว โดยให้ยึดหลักในการสงวนรักษาตามรูปแบบดั้งเดิมและรักษาสภาพแวดล้อมของศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานเป็นสำคัญ ซึ่งพาดานความรู้ในการบูรณะในตอนนี้เป็นลักษณะการศึกษาแบบการอ่านค้นคว้าด้วยตนเอง และแลกเปลี่ยนทัศนะจากกลุ่มผู้รู้ในส่วนกลางและกระจายไปสู่ท้องถิ่น อีกทั้ง เริ่มมีการใช้คำว่าบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นในงานราชการ และเริ่มพบแนวคิดในการมองศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานในแง่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ แนวคิดต่างๆ ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตกอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.๒๔๗๕ - ๒๕๐๕) มีลักษณะวิธีการตลอดจนวิธีการทำงานอนุรักษ์ คือ นโยบายชาตินิยมแบบเน้นความเป็นไทยในแบบสากล และแบบท้องถิ่นนิยมตลอดจนการเข้ามาของนักวิชาการตะวันตก โดยกรมศิลปากรรับผิดชอบบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานตามที่ประกาศขึ้นประกาศไว้ และการดำเนินงานต้องอาศัยแนวทางที่สำนักวิชาการฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศดำเนินการบูรณะใน อินโดจีนเป็นหลัก โดยถือหลักว่า ไม่ซ่อมแซมโบราณวัตถุ แต่คำจุนรักษาโบราณสถานอันเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทย ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งพังทลายไป ก็ใช้หินหรือไม้ใหม่ หรือวัสดุประเภทเดียวกันเข้ามาแทนที่พอรองรับกันได้

๓) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยยุคปัจจุบัน

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยยุคปัจจุบันเป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องแนวทางการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น สามารถสรุปได้ดังนี้

(๑) การเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณี กล่าวคือ สังคมวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมแห่งความหลากหลาย ที่มีกลุ่มคนที่มีศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่หลากหลายร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมแห่งความหลากหลายนี้ คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อมตน

(๒) การกระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญและภาคภูมิใจในศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของตน อันจะนำมาสู่การมีจิตสำนึกและการรวมตัวของคนในท้องถิ่น เพื่อทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่น

(๓) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น ทั้งในส่วนของ การเสนอความคิดเห็นและการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่นในการดูแลรักษาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตน

(๔) การดำเนินกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น อันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก และก่อประโยชน์ให้กับท้องถิ่น อาทิ ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา เป็นต้น

(๕) การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปของการศึกษาวิจัย กล่าวคือ คนในท้องถิ่นทำหน้าที่สำรวจ ค้นหา และบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง เพื่อเผยแพร่และดำรงไว้สืบไป

(๖) การสร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม ส่งเสริมให้สังคมสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นอย่างบูรณาการ

๔) พระสงฆ์ไทยกับการส่งเสริมมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมาก และทำให้มีผู้นับศาสนาในแง่ต่างๆ ทั้งในแง่ดีหรือแง่บวกและในแง่ร้ายหรือแง่ลบก็ตาม แต่พุทธศาสนาก็ยังนับว่ามีอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมอยู่มากในจิตใจของคนไทย และแสดงออกมาในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี นิธิย ศิลปวัฒนธรรม หรือความเมตตาปรานี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้ อาจเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพุทธศาสนาจึงถือว่าสังคมไทยก็คือสังคมพุทธนั่นเอง ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ พระสงฆ์ สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันจารีตที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาและกิจกรรมทางโลก พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตน ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นสถาบันพระพุทธศาสนาที่ขาดเสียไม่ได้ ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิงทางใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้ทำนาให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจ ศาสนพิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ส่งเสริมรักษาอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและให้บริการด้านอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและทั้งยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย

บทที่ ๓

สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ในบทนี้ศึกษาวิเคราะห์ในเรื่อง สภาพปัญหาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆ จากเอกสารและงานวิจัยทางวิชาการ และสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นหลัก โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

๓.๑ สภาพการณ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน

๓.๒ สภาพปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน

๓.๓ แนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน

๓.๔ วิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environment Analysis)

๓.๕ สรุปวิเคราะห์

๓.๑ สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน

๓.๑.๑ สภาพทั่วไปของการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

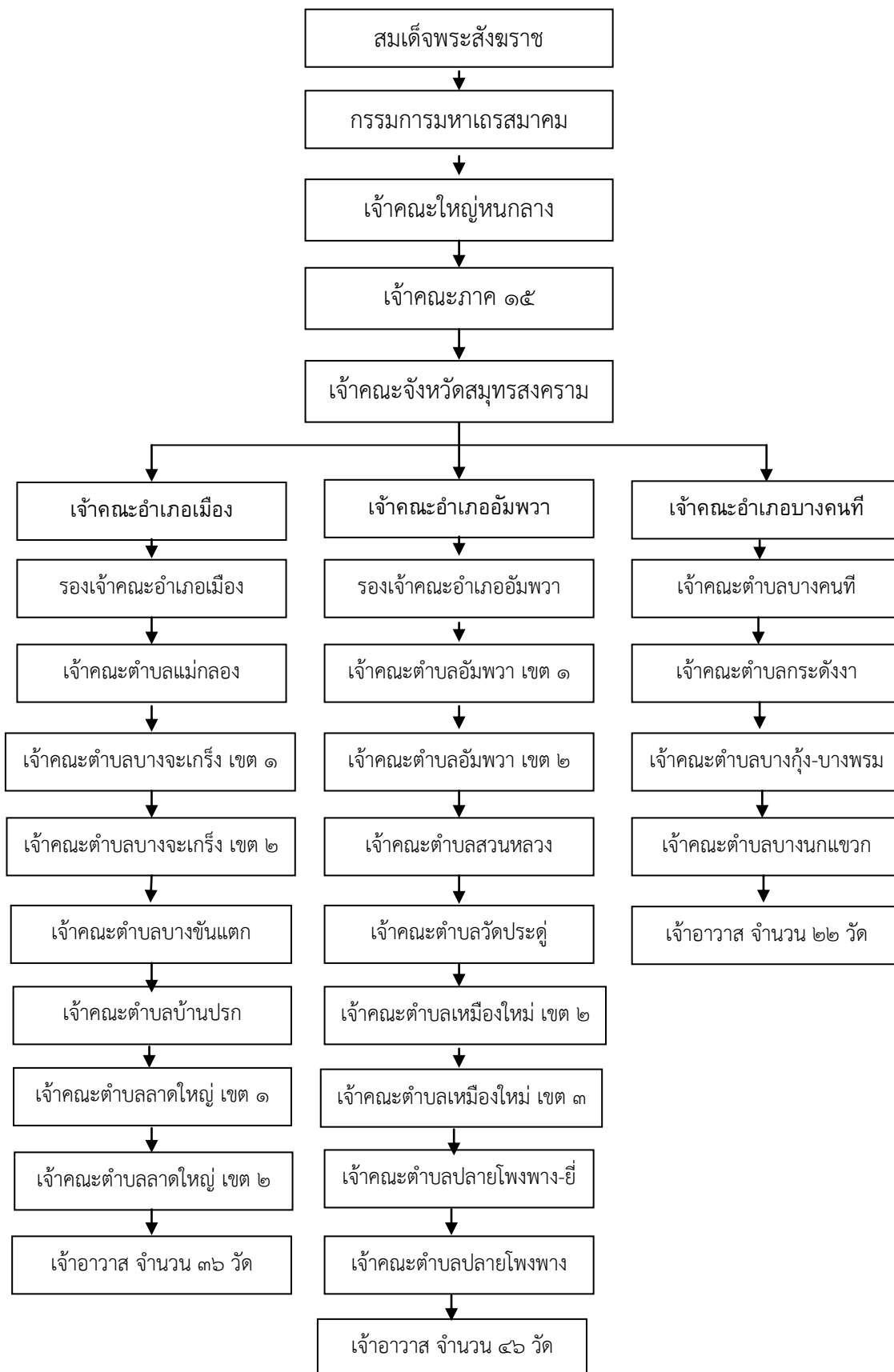
ในอดีตการบริหารและการปกครองเป็นไปตามสมัยสุโขทัย อยุธยา กรุงธนบุรี รัตนโกสินทร์ จนมาถึงในปัจจุบัน มีการจัดโครงสร้างการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ การตราพระราชบัญญัติฉบับนี้เกิดจากความต้องการของรัฐบาลในสมัยนั้นซึ่งมี จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มุ่งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองประเทศของ จอมพลสฤษดิ์ ที่นิยมการรวบอำนาจการตัดสินใจเด็ดขาดไว้กับผู้นำที่เข้มแข็ง จอมพลสฤษดิ์เห็นว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีการถ่วงดุลอำนาจกันนั้นนำมาซึ่งความล่าช้าและความขาดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ดังนั้น จึงเห็นว่าการแยกอำนาจบัญชาการคณะสงฆ์ออกเป็น ๓ ทาง คือ สังฆสภาคณะสังฆมนตรี และคณะวินัยธร ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นระบบที่มีผล บั่นทอนประสิทธิภาพในการดำเนินกิจการคณะสงฆ์ให้ต้องประสบอุปสรรคและล่าช้า

ด้วยเหตุผลดังกล่าวคณะรัฐมนตรีจึงได้ลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับ ใหม่ขึ้นในพ.ศ. ๒๕๐๓ เมื่อคณะกรรมการทำงานสำเร็จ รัฐบาลจึงได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในฐานะรัฐสภา

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือ โดยที่การจัดดำเนินการคณะกรรมการคณะสงฆ์ มิใช่เป็นกิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการกิจการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราช องค์สกลมหาสังฆปริณายก ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมายและพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา^๑

จากการที่กล่าวข้างต้น การปกครองคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน (มหานิกาย) จึงเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติ โดยการบริหารและการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเป็นไปในรูปแบบการจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคเป็นไปตามความในมาตรา ๒๒ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ที่กำหนด ตำแหน่งพระสังฆาธิการ หรือผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นคือ ๑) เจ้าคณะภาค ๒) เจ้าคณะจังหวัด ๓) เจ้าคณะอำเภอ ๔) เจ้าคณะตำบล และ ๕) เจ้าอาวาส ดังได้แสดงในแผนภูมิที่ ๓.๑ ดังนี้

^๑พระวิสุทธิกษัตริย์ (ประสิทธิ์ พุทธิมรฺรสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๖๗.

แผนภูมิที่ ๓.๑ แสดงคณะสงฆ์ผู้บริหารและผู้บริหารที่สำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์
จังหวัดสมุทรสงคราม (มหานิกาย)

ดังนั้นการบริหารงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน (มทหนิกาย) สามารถแสดงรายละเอียดตามลำดับชั้นผู้บริหารคณะสงฆ์ได้ดังนี้

๑. สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุข
๒. กรรมการมหาเถรสมาคม
๓. เจ้าคณะใหญ่หนกลาง สมเด็จพระพุฒาจารย์วรงค์ วัดพิชยญาติการามวรวิหาร
๔. เจ้าคณะภาค ๑๕ พระพรหมเวที วัดพระปฐมเจดีย์ราชมหารัชมงคล
๕. ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม พระเทพสมุทรโมลี วัดเพชรสมุทรวรวิหาร

๖. เจ้าคณะจังหวัดพระสมุทรธรรมคณี วัดกลางเหนือ มีเขตปกครองระดับอำเภอ ๓ อำเภอ ระดับตำบล ๑๙ ตำบล ระดับวัด ๑๐๔ วัด ดังนี้

๑) อำเภอเมือง

- ๑) เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม พระราชวรดิฐ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร
 - ๒) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง พระครูสุตธรรมนิเทศ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร
- มีเขตปกครองทั้งหมด ๗ ตำบล ดังนี้
- ๑) เจ้าคณะตำบลแม่กลอง พระสมุทรวรโชติภณ วัดเพชรสมุทรวรวิหาร
 - ๒) เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๑ พระครูสมุทรวิมลคุณ วัดป้อมแก้ว
 - ๓) เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒ พระครูพิพิธพัฒนโกศล วัดศรีทธาธรรม
 - ๔) เจ้าคณะตำบลบางขันแตก พระครูเกษมสมุทรคุณ วัดนางพิมพ์
 - ๕) เจ้าคณะตำบลบ้านปรก พระครูสุวิมลสมุทรกิจ วัดคูสนามจันทร์
 - ๖) เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ พระครูไพศาลสมุทรกิจ วัดดาวโด่ง
 - ๗) เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๒ พระครูพิศาลสมุทรกิจ วัดลาดใหญ่
- มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๓๖ วัด

๒) อำเภออัมพวา

- ๑) เจ้าคณะอำเภออัมพวา พระครูสมุทรทิวาภรณ์ วัดปากน้ำ
 - ๒) รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา พระครูประภัสร์วรพินิจ วัดเทพประสิทธิ์คณาวาสมี
- เขตปกครองทั้งหมด ๘ ตำบล ดังนี้
- ๑) เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ วัดบางพรหม
 - ๒) เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๒ พระครูสมุทรชัยคุณ วัดมณีสวรรค์
 - ๓) เจ้าคณะตำบลสวนหลวง พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ วัดสวนหลวง
 - ๔) เจ้าคณะตำบลวัดประดู่ พระครูพิศาลจริยาภิรม วัดประดู่

- ๕) เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ เขต ๒ พระครูปิยธรรมากร วัดบางเกาะเทพศักดิ์
 - ๖) เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ เขต ๓ พระครูสมุทรธรรมาภรณ์ วัดปรกสุธรรมาราม
 - ๗) เจ้าคณะตำบลปลายโพงพาง-ยี่สาร พระครูอมรธรรมนายก วัดอมรวดี
 - ๘) เจ้าคณะตำบลปลายโพงพาง เขต ๒ พระครูใบฎีกาชาญ วัดสี่แยกราษฎร์บำรุงมี
- วัดในเขตปกครอง จำนวน ๔๖ วัด

๓) อำเภอบางคนที

เจ้าคณะอำเภอบางคนที พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ วัดปราโมทย์
มีเขตปกครองทั้งหมด ๔ ตำบล ดังนี้

- ๑) เจ้าคณะตำบลบางคนที พระครูสมุทรประภากร วัดตะโหนดราย
 - ๒) เจ้าคณะตำบลกระดังงา พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ วัดไพร
 - ๓) เจ้าคณะตำบลบางกุ้ง พระครูวิมลสมุทรกิจ วัดแก่นจันทร์เจริญ
 - ๔) เจ้าคณะตำบลบางนกแขวก พระครูสมุทรปัญญาวัฒน์ วัดเจริญสุขารามฯ
- มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๒๒ วัด^๒

สรุปได้ว่า การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของในจังหวัดสมุทรสงครามนั้น พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่สำคัญมากในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป เพราะรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมล้วนอยู่กับวัดแทบทั้งสิ้น โดยการร่วมมือกับหน่วยของภาครัฐช่วยสนับสนุนบ้างเช่นวัฒนธรรมจังหวัดและกรมศิลปากร เป็นต้น แต่ถึงกระนั้นการเสริมสร้างการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในทุกบริบท ทุกด้านของงานศิลปวัฒนธรรมพระสงฆ์ยังคงต้องเป็นฐานหลักชัยให้กับชุมชนและสังคมในการพัฒนารักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมสืบต่อไป

^๒สำนักงานเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, เอกสารประกอบการประชุมพระสังฆาธิการ
จังหวัดสมุทรสงคราม ประจำปี ๒๕๕๗, : (เอกสารเย็บเล่ม)

๓.๒ สภาพปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัด สมุทรสงครามในปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์ปัญหาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามได้ดังนี้

๑. ปัญหาจังหวัดสมุทรสงครามที่มีศิลปวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษแต่โบราณกาล ศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงครามและประจำชาติของไทย มีทั้งในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา การแต่งกาย และในรูปของศิลปวัตถุ ปรากฏให้เห็นอยู่โดยทั่วไป ปัจจุบันความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วทั้งในด้านการสื่อสาร คมนาคม ธุรกิจและการค้าต่างๆ มีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามจากแบบอย่างที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ดั้งเดิมเป็นอันมาก ทำให้ศิลปวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมบางอย่างของจังหวัดสมุทรสงครามที่ควรสงวนและรักษาไว้ค่อยๆ เลือนหรือถูกทำลายไปและถูกวัฒนธรรมจากต่างชาติเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว^๓

๒. ปัญหาศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามในรูปของโบราณวัตถุสถาน อันแสดงถึงสัญลักษณ์ของความเจริญของพระพุทธศาสนาในด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรมและปฏิมกรรม ซึ่งปรากฏหลักฐานในรูปของวัดวาอาราม โบราณสถานและปูชนียวัตถุที่สำคัญๆ ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ได้ถูกทำลายขาดการดูแลรักษาอย่างจริงจังไปเป็นอันมาก^๔

๓. ปัญหาการตื่นตัวทางการเมืองของคนรุ่นใหม่ในจังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้เกิดแนวความคิดทางวัฒนธรรมการเมืองและได้แสดงออกในทางปฏิบัติ เช่น การเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ความเป็นธรรม ความเสมอภาค การแสดงออกในทางดนตรี และวรรณกรรมที่ชื่นชมถึงชีวิตในสังคมใหม่ สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุที่ทำให้คนรุ่นใหม่ละทิ้งศิลปวัฒนธรรมที่เคยถือว่าดีงามของชาวสมุทรสงครามไป^๕

๔. ปัญหาขาดนโยบายและแผนงานหลักเกี่ยวกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนผู้รับผิดชอบอย่างจริงจัง จะเห็นได้จากหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านศิลปวัฒนธรรมในจังหวัด

^๓สัมภาษณ์ พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานคโร), เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๔สัมภาษณ์ พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ (จรินทร์ จิตนโนโท), เจ้าคณะตำบลกระดังงา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๕สัมภาษณ์ พระครูประกาศร์วรพินิจ (ศิวกร พุทฺธสโร), รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

สมุทรสงครามแยกอยู่กันอย่างกระจัดกระจาย และต่างฝ่ายต่างดำเนินงาน ไม่มีการประสานงานและการกำหนดมาตรการและเป้าหมายร่วมกัน^๖

๕. ปัญหาการเผยแพร่ การให้ความรู้และแนวทาง เพื่อปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมในศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ไม่สามารถทำได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึง ทำให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจ และความสนใจในความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมที่ดั่งามของชาติที่มีอยู่แล้วและรับเอาศิลปวัฒนธรรมจากต่างประเทศโดยมิได้มีการดัดแปลง หรือปรับปรุงให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสงครามและสังคมไทย^๗

๖. ปัญหาการเสื่อมถอยของประเพณีอันดีงามของประเพณีท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม^๘

๗. ปัญหาการเสื่อมถอยของศาสนาตามกระแสสังคมไทยสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว^๙

๘. ปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงครามกำลังจะสูญหายไป^{๑๐}

๙. ปัญหาการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก หรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และรับวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามา^{๑๑}

๑๐. ปัญหาการเปรียบเทียบวัฒนธรรมตะวันตกที่ไม่ซับซ้อน กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น ซึ่งสลับซับซ้อน ลึกซึ้ง เข้าใจได้ยาก ส่งผลให้ละเลยและหลงลืมวัฒนธรรมดั้งเดิมเด็กยุคใหม่หลงลืมวัฒนธรรมมารยาทไทยซึ่งเป็นสิ่งดีงามไป แต่กลับไปเลียนแบบวัฒนธรรมตะวันตก^{๑๒}

๑๑. ปัญหาความเจริญทางเทคโนโลยีที่เข้ามา เช่นการพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นับเป็นสื่ออันสำคัญที่ทำให้ชุมชนได้รับข่าวสารเรื่องราวต่าง ๆ เกิดการเรียนรู้ ยอมรับและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมุ่งความทันสมัย ไม่คำนึงถึงรากฐานวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม^{๑๓}

^๖ สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโง), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากร (วีรศักดิ์ ทิวากโร), เจ้าคณะอำเภอมอรวาร, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๘ สัมภาษณ์ นางสาววารี ยอดครุฑ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^๙ สัมภาษณ์ นางสาวพรทิพย์ ไชยา, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางสาววิภา ภูสุวรรณ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางสาวจุรีรัตน์ ขาวอ่อน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางยลกรานต์ เทียงแท้, นักจัดการทั่วไปชำนาญการด้านวัฒนธรรม, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระราชวรดิษฐ์ (กิตติวัฒน์ กิตติวฑฺฒโน) เจ้าคณะอำเภอมอรวารเมืองสมุทรสงคราม, ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

๑๒. ปัญหาความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน ของจังหวัดสมุทรสงคราม ได้มีการวางแผนโครงการด้านต่าง ๆ ทำให้ท้องถิ่นเกิดความเจริญ มีความสะดวกสบายในด้านต่าง ๆ^{๑๔}

๑๓. ปัญหาเมื่อสังคมและชุมชนในจังหวัดสมุทรสงครามมีการขยายตัวอย่างขวางขวาง ผู้คนหันไปสนใจเศรษฐกิจมากขึ้น เกิดการแข่งขันทำให้เกิดการหลงลืมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น^{๑๕}

๑๔. ปัญหาความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมในจังหวัดสมุทรสงคราม ไม่ได้ศึกษา ทำให้ยากต่อการปฏิบัติและขาดความกล้าในการปฏิบัติตามวัฒนธรรม รวมถึงการแต่งกาย ภาษาพูด ขนบธรรมเนียมประเพณี^{๑๖}

๑๕. ปัญหาด้วยอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไม่เท่ากัน เมื่อวัฒนธรรมทางวัตถุที่เจริญก้าวหน้า แต่วัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น ความคิด ความเชื่อ วิธีการปฏิบัติยังคงเป็นแบบเดิมๆ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องการปรับตัว เช่น การขยายตัวอุตสาหกรรมย่อมต้องปรับพร้อมกับการขยายตัวทางการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งไม่สามารถตามทันหรือปรับตัวเข้ากันไม่ได้ก็จะเกิดการหักล้างทางวัฒนธรรม (Culture lag) จากการปรับตัวไม่ทันก็จะมีปัญหาตามมา เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการจราจร ปัญหาที่อยู่อาศัย ความเสื่อมโทรม เป็นต้น ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จึงควรเป็นไปอย่างสมดุลและสัมพันธ์กัน^{๑๗}

๑๖. ปัญหาของวัดในจังหวัดสมุทรสงครามยังให้การส่งเสริมด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมยังไม่เป็นรูปธรรมที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ^{๑๘}

๑๗. ปัญหาบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมกับวัด เช่น นักเรียนยังไม่เห็นคุณค่าความสำคัญของการทำกิจกรรมด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นเพียงเข้ามาฝึกอบรมทำตามหน้าที่เท่านั้น^{๑๙}

^{๑๔}สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา พัฒราช, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระครูสุตธรรมนิเทศ (สุนทร สุทฺธิจิตฺโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระมหาจรัญ ฐานโกโร, เจ้าอาวาสวัดธรรมารุชาราม, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระปลัดเกรียงศักดิ์ สุทธิญาโณ, เจ้าคณะตำบลปลายโพรงพงเขต ๑, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๙}สัมภาษณ์ พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสธโร), เจ้าคณะตำบลบ้านปรก, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๑๘. ปัญหาการสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อาจทำให้เกิดความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันหรือไม่ตรงกันในเรื่องของแนวทางในการอนุรักษ์ หรือการจัดงานบุญประเพณีเนื่องมาจากผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ทำให้มุ่งไปที่ประโยชน์ส่วนตนที่จะได้รับมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม^{๒๐}

๑๙. ปัญหาการจัดงานเทศกาลงานประเพณีในปัจจุบัน มักจะมีสิ่งเร้าเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การแสดงดนตรี เป็นเหตุให้มีการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มวัยรุ่น^{๒๑}

๒๐. ปัญหาภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบัน เป็นเหตุให้คนที่เข้าวัดหรือมาร่วมงานบุญประเพณีต่างๆ มีจำนวนน้อยลง เนื่องจากต้องทำงานเลี้ยงตนเองและครอบครัว ซึ่งปัจจุบันคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ทำงานในกรุงเทพมหานครเป็นส่วนมาก^{๒๒}

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยสรุปวิเคราะห์ ลงในตารางที่ ๓.๑ ได้ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ ผลการวิเคราะห์สภาพปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ข้อ	ประเด็นปัญหา	ความถี่ (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูล
๑	การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๘	(๑), (๒), (๓), (๖), (๗), (๙), (๑๑), (๑๒), (๑๗), (๒๐), (๒๓), (๒๔), (๒๖), (๒๗), (๒๘), และ (๒๙)

สรุปผลได้ว่า ปัญหาในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามสืบเนื่องมาจากผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีทั้งความหลากหลายและรวดเร็วในการรับข้อมูลข่าวสาร ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมามากมาย นับตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมปัญหาวิกฤตศิลปวัฒนธรรมนับเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งของวัดและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและสังคมไทย เนื่องจากเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและชักนำลักษณะการดำเนินชีวิต ความประพฤติ ความคิด ทศนคติ และคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม ในปัจจุบันปัญหาวิกฤตศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามที่สำคัญ ได้แก่ การยึดถือวัตถุนิยมหรือความต้องการทางวัตถุ ทำให้เกิดความโลภ ไม่รู้จักพอ ความเป็นปัจเจกบุคคล/การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเพิกเฉยต่อปัญหาส่วนรวม และการขาดความรู้ที่เท่าทันในการปรับตัวต่อการ

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางพิสมัย ทองสมนึก, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ไพศาล อารยธมฺโม, เจ้าอาวาสวัดบางกะพ้อม, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูวิกรมปัญญาภรณ์, เจ้าคณะตำบลสวนหลวง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

เปลี่ยนแปลงจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ การมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปของเด็กวัยรุ่น ก่อให้เกิดโรคทางสังคมแบบใหม่ คือ เสพติดอาหาร เครื่องดื่ม สารที่ไม่เป็นคุณต่อร่างกายและสติปัญญา เช่น บุหรี่ เหล้า และอินเทอร์เน็ต ฯลฯ วิถีศิลปวัฒนธรรมและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเหล่านี้ นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาทอดทิ้งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหาย ปัญหาสุขภาพ ค่านิยมทางเพศที่ไม่เหมาะสม เป็นต้น

ในอีกทางหนึ่ง ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ชุมชนและท้องถิ่นต่างๆ ได้พัฒนาและสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต โดยแสดงออกในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ทั้งในรูปแบบของวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะการแสดง ฯลฯ

เพื่อสนองนโยบายคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความตระหนัก มีความตื่นตัวและเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟู เผยแพร่และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณค่าความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทย ทั้งที่เป็นวิถีชีวิต ค่านิยมที่ดีงาม และความเป็นไทยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมซึ่งมีภาระหน้าที่ในการส่งเสริม บำรุง รักษา วัฒนธรรมไทย และส่งเสริมหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนให้มีการอนุรักษ์ สืบสาน ฟื้นฟู ถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม จึงกำหนดให้มีโครงการส่งเสริมการถ่ายทอดค่านิยม วิถีชีวิต และความเป็นไทยขึ้น เพื่อร่วมกันรักษาคุณค่าแห่งความเป็นไทยไว้เป็นมรดกของชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

๓.๓ แนวทางการแก้ไขปัญหาคู่อุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิผู้บริหารผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยได้สรุปวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหาคู่อุปสรรคในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดังนี้

๑. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องขยายงานเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และให้ความรู้ความเข้าใจในสำคัญของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ให้แก่ประชาชน นักเรียน นิสิต และนักศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทางด้านประชาชนให้มีการเพิ่มจำนวนสถานที่เพื่อเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมให้ทั่วถึง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคทางด้านนักเรียน นิสิต และนักศึกษา จะต้องกำหนดแนวทางให้ใช้สถานศึกษาเป็นแหล่งเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามให้กว้างขวางยิ่งขึ้น^{๒๓}

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลจริยาภิรม (สุรศักดิ์ อดิสิกโข), เจ้าคณะตำบลวัดประดู่, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๒. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องส่งเสริมนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชนให้จัดกิจกรรมเป็นพิเศษเกี่ยวกับการบูรณะปฏิสังขรณ์และรักษาศิลปวัฒนธรรมขึ้นในวันสำคัญๆ ประจำปี เพื่อเป็นการปลูกฝังทัศนคติและความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว แต่ทั้งนี้จะต้องหาวิธีการเพื่อรับความร่วมมือจากองค์กรต่าง ๆ ที่มีอยู่ให้กว้างขวาง^{๒๔}

๓. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องจัดทำแผนหลักในการทำนุบำรุงและรักษาศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้เป็นแนวนโยบายและมาตรการที่หน่วยงานต่าง ๆ จะได้ยึดถือไปปฏิบัติและดำเนินการโดยประสานสอดคล้องกันต่อไป^{๒๕}

๔. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องศึกษา ค้นคว้า และการวิจัย วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งที่มีการรวบรวมไว้แล้วและยังไม่ได้ศึกษา เพื่อทราบความหมายและความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นมรดกของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างถ่องแท้ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิต เพื่อให้เห็นคุณค่าทำให้เกิดการยอมรับ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมต่อไป^{๒๖}

๕. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่า ร่วมกันรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนและตอบสนองกระแสวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างเหมาะสม^{๒๗}

๖. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องรณรงค์ให้ประชาชนและภาคเอกชนตระหนักในสำคัญของวัฒนธรรม ว่าเป็นเรื่องที่ต้องให้การรับผิดชอบร่วมกันในการส่งเสริมสนับสนุน ประสานงานการบริการความรู้ทางวิชาการ และทุนทรัพย์สำหรับจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม^{๒๘}

๗. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องส่งเสริมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมภายในจังหวัดสมุทรสงครามกับจังหวัดอื่น ๆ โดยการใช้ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามที่เป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน^{๒๙}

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญวัฒน์ (บุญเลิศ เตชปญโญ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายณฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์สมพงษ์ เขมธมโม, เจ้าอาวาสวัดเขายี่สาร, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูอาทรวิริยานุวัตร (สุชาติ สุธีโร), ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจุฬามณี, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธพัฒนโกศล (วัชรชัย ญาณวิโร), เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายณฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

๘. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องสร้างทัศนคติ ความรู้ และความเข้าใจว่าทุกคนมีหน้าที่เสริมสร้าง พื้นฟู และการดูแลรักษา สภาพแวดล้อมทางศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติของชาติ และมีผลโดยตรงของความเป็นอยู่ของทุกคน^{๓๐}

๙. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องจัดทำระบบเครือข่ายสารสนเทศทางด้านวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผลงาน เพื่อให้ประชาชนเข้าใจสามารถเลือกสรรตัดสินใจ และปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตทั้งนี้ สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้นด้วย^{๓๑}

๑๐. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมต่างๆ สร้างจิตสำนึกของความเป็นคนท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม ที่จะต้องร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ชุมชนขึ้น เพื่อแสดงสภาพชีวิตและความเป็นมาของชุมชน อันจะสร้างความรู้และความภูมิใจในชุมชนท้องถิ่นด้วย^{๓๒}

๑๑. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาของชาวบ้านในจังหวัดสมุทรสงครามที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น โดยเฉพาะพื้นฐานทางจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม^{๓๓}

๑๒. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องพัฒนา ควรริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยใช้ภูมิปัญญาเป็นพื้นฐานในการรวมกลุ่มการพัฒนาอาชีพควรนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมาช่วยเพื่อต่อยอดใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ตลอดจนการป้องกันและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในจังหวัดสมุทรสงคราม^{๓๔}

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธพัฒนโกศล (อวัชชัย ญาณวีโร), เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสุตธรรมนิเทศ (สุนทร สุพุทธจิตโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระครูวิมลภาวนาจารย์ (ถาวร ปิยธโร), เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ (จรินทร์ จิตนนโท), เจ้าคณะตำบลกระดังงา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระมหาจรรยา ฐานกโร, เจ้าอาวาสวัดธรรมมาธาราม, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๑๓. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องการถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามีเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในจังหวัดสมุทรสงครามได้รับรู้ เกิดความเข้าใจ ตระหนักในคุณค่า คุณประโยชน์และปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม โดยผ่านสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ของวัดและหน่วยงานราชการอื่นที่เหมาะสม^{๓๕}

๑๔. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างต่อเนื่อง^{๓๖}

๑๕. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง โดยให้มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ อย่างกว้างขวาง รวมทั้งกับในจังหวัดอื่นๆ ด้วย^{๓๗}

๑๖. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงเสริมสร้างปราชญ์ท้องถิ่น โดยการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ผู้ดำเนินงานให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่ มีการยกย่องประกาศเกียรติคุณในลักษณะต่าง ๆ^{๓๘}

๑๗. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคีในวัด ชุมชน และหน่วยงานราชการ และการมีส่วนร่วมในการช่วยส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนของตนเอง เป็นหูเป็นตาช่วยตรวจสอบในการดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรม^{๓๙}

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายณฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ (ใหม่ ปญฺญาธโร), เจ้าคณะตำบลสวนหลวง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๓๙} สัมภาษณ์ พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคโร), เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๑๘. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงต้องร่วมมือกันพัฒนาความคิดของทุกฝ่ายให้มีจิตสาธารณะ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งจะทำให้การมีเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามที่มีความเข้มแข็งและเป็นหนึ่งเดียวได้^{๔๐}

๑๙. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามควรมีการฝึกอบรมให้กับคณะสงฆ์ได้เรียนรู้การจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้การจัดกิจกรรมได้อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ^{๔๑}

๒๐. วัดและคณะสงฆ์มีการพัฒนาการศึกษาให้คนในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะท้องถิ่นมีความรู้ รักและหวงแหนใช้วัฒนธรรมของตนเองเป็นเครื่องในดำรงชีพ ยึดปรัชญาที่ว่า การศึกษาคือ กระบวนการสืบทอดและสร้างสรรค์วัฒนธรรมตนเอง (ชาติ – ท้องถิ่น) โดยจัดทำหลักสูตรให้การศึกษาอยู่บนรากเหง้าวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้เยาวชนเกิดภูมิคุ้มกันสามารถใช้ในชีวิตประจำวันเช่น^{๔๒}

- เข้าใจซาบซึ้งและมีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมตนเองหรือท้องถิ่นที่บรรพชนสืบทอดกันมา
- รักษาสืบทอด และพัฒนารูปแบบในการดำรงชีพที่ดำรงทั้งอาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค สุขภาพพลานามัย และที่อยู่อาศัยในชีวิตประจำวัน^{๔๓}
- รักษาและประพฤติตามแนวทาง และบรรทัดฐานท้องถิ่น คือ ใช้หลักธรรมทางศาสนา เป็นแกนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- สืบทอดและพัฒนาภาษาถิ่น ภาษาชาตรวมทั้งกิริยามารยาทที่ดี เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่สามารถอยู่ร่วมในสังคมอย่างสันติ
- รักษารูปแบบศิลปะและการละเล่นตามเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้เป็นหลัก
- รักษารูปแบบครอบครัว สังคม เครือญาติ และปกครองตนเองได้

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายณฐกร จิรภักพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูวิมลภาวนาจารย์ (ถาวร ปิยธโร), เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธพัฒน์โกศล (อวัชชัย ญาณวีโร), เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางสาวจรีรัตน์ ขาวอ่อน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๒๑. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามควรเสริมสร้างพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม โดยรัฐเป็นผู้สนับสนุน^{๔๔}

๒๒. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเสริมสร้างความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของชาติ และความจำเป็นของการสืบทอดมรดก^{๔๕}

๒๓. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามควรเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับกลไกและเครือข่ายการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน ชุมชน และประชาชน โดยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ให้มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการการอนุรักษ์คุ้มครอง ฟื้นฟู และสามารถเชื่อมโยงกับเครือข่ายระหว่างงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อดำเนินการร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและทั่วถึง^{๔๖}

๒๔. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามควรใช้กลไกของหน่วยอนุรักษ์ศิลปกรรมวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ในจังหวัดสมุทรสงครามอยู่แล้ว เป็นเครือข่ายการดำเนินงานการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างบูรณาการทั้งระบบและเหมาะสมกับท้องถิ่น^{๔๗}

๒๕. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามควรมีการพัฒนาระบบการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลนำเทคโนโลยีสมัยใหม่และเหมาะสมมาใช้ในการจัดทำฐานข้อมูล และการทำงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการกำหนดนโยบาย แผน มาตรการ และการติดตามประเมินผลในงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม^{๔๘}

๒๖. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงสนับสนุนในทุกรูปแบบ เพื่อให้ท้องถิ่นดำเนินการฟื้นฟูวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่ดwindง เพื่อรักษาเอกลักษณ์ตนเองไว้โดยวิธีต่าง ๆ เช่น การกำหนดนโยบายพัฒนาวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและกระบวนการตามวัฏจักรการดำเนินงานจัด องค์กรให้

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางพิสมัย ทองสมนึก, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวิมลสมุทรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านปรก, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๖} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรสมพงษ์ เขมธมโม, เจ้าอาวาสวัดเขายี่สาร, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๔๘} สัมภาษณ์ พระครูสุตธรรมนิเทศ (สุนทร สุทธิจิตโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

ชัดเจน ใครมีบทบาทในส่วนไหนและควรทำอย่างไร และฝึกบุคลากรรวมทั้งองค์กรในท้องถิ่นให้ชำนาญในการบริหารและจัดการงานศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม^{๔๙}

๒๘. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงให้องค์ความรู้และนำปฏิบัติในการส่งเสริมวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ โดยประเพณี ภูมิปัญญาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ทั้งศิลปะ วรรณกรรม ประเพณีต่าง ๆ คุณธรรม จริยธรรม ตามหลักศาสนา มารยาทไทย ศิลธรรมจรรยาต่าง ๆ เพื่อธำรงรักษาเอกลักษณ์ของชาติและชาวจังหวัดสมุทรสงคราม และมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม^{๕๐}

๒๙. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามพึงให้องค์ความรู้และนำปฏิบัติในการถ่ายทอด สืบสานวัฒนธรรม โดยการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ครอบครัว ผู้ใหญ่ หรือบุคคลอื่น ซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามนำมาปฏิบัติ ถ่ายทอด อาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การตั้งชมรมวัฒนธรรมในซึ่งเป็นงานทางวัฒนธรรมประเพณีที่สั่งสมไว้ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีงามนำมาปฏิบัติ ถ่ายทอด อาจออกมาในรูปแบบกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ป้ายโฆษณา แผ่นพับ วิชิต และโทรทัศน์ เป็นต้น เพื่อธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาวสมุทรสงครามสืบไป^{๕๑}

๓๐. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามควรพัฒนารูปแบบปรับปรุงการเผยแพร่ งานทางวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยสร้างความรู้ความเข้าใจโดยอาศัยสื่อต่าง ๆ โดยเน้นการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกัน หรืออาจขอความร่วมมือจากศิลปิน เพลงสร้างสรรค์เนื้อเพลงและร่วม ร้องเพลงเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย โดยสอดแทรกปรัชญาและวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย ชี้้นำให้คนไทยเลือกสรรวัฒนธรรมที่ดีงาม และปฏิเสธวัฒนธรรมอื่น ที่ไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตแบบไทย เพื่อเอกลักษณ์ประจำชาติ ให้ชาวต่างชาติได้เข้าใจในวัฒนธรรมไทย^{๕๒}

๓๑. รัฐบาลต้องสนับสนุนและส่งเสริมองค์กรที่เกี่ยวข้อง ในการรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์ อบรมให้ความรู้เสนอข่าว ประชาสัมพันธ์ ฟันฟู เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามและไทยเพื่อให้ชาวต่างชาติรู้จัก^{๕๓}

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางสาวจรัสรัตน์ ขาวอ่อน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระมหาจรัญ ฐานโกโร, เจ้าอาวาสวัดธรรมมาจุฬาราม, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๓} สัมภาษณ์ พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคโร), เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

๓๒. วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นศูนย์กลางแห่งการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น หมายถึง การพิทักษ์รักษา และธำรงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม เพื่อก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจ ในความเป็นชาติ ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าของคนรุ่นหลัง ซึ่งนักเรียนสามารถมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยร่วมมือกับภาครัฐบาล ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป ดังนี้^{๕๔}

- การศึกษาค้นคว้าการสำรวจ รวบรวม แล้วบันทึกรวบรวมอย่างเป็นระบบการแยกประเภท ควรแยกประเภทข้อมูลที่สำรวจรวบรวมให้เป็นหมวดหมู่แจ้งให้หน่วยงานที่รับผิดชอบทราบ ในกรณีที่พบเห็นสิ่งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ ชำรุด เสียหาย หรือพบผู้ที่จะทำลายให้เกิดความเสียหาย^{๕๕}

- ส่งเสริม เผยแพร่ และพัฒนานักเรียนสามารถทำได้ด้วยการประสานงานให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่นและใกล้เคียงได้เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

- การบำรุงรักษา เช่น การจัดทำให้คงสภาพไม่รื้อทำลาย หรือแต่งเติมขึ้นใหม่จนไม่มีเค้าเดิมโดยใช้หลักวิชาการ ความรู้ความชำนาญเพื่อการคงอยู่ของรูปแบบเพื่อคงคุณค่าของท้องถิ่น

- ป้องกันไม่ให้ถูกทำลาย ศิลปกรรม และโบราณคดีท้องถิ่นมักถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

- ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนเพื่อจัดให้มีการเชิดชูเกียรติแก่บุคคลในท้องถิ่นที่มี ส่วนอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปกรรมและโบราณคดีท้องถิ่นในโอกาสต่าง ๆ^{๕๖}

- จัดให้มีการอบรมแก่ประชาชนเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ในแต่ละท้องถิ่น

- จัดให้มีการส่งเสริมเผยแพร่ผลงานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสมโดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนจัดตั้งสมาคมเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดสมุทรสงคราม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลแนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยสรุปวิเคราะห์ ลงในตารางที่ ๓.๒ ได้ดังนี้

^{๕๔} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา พัฒราช, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางสาวจรรีรัตน์ ขาวอ่อน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๓.๒ ผลการวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาสภาพที่เกิดขึ้นกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ข้อ	ประเด็นการแก้ไขปัญหา	ความถี่ (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูล
๑	การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๘	(๑), (๓), (๕), (๗), (๘), (๙), (๑๐), (๑๑), (๑๒), (๑๔), (๑๕), (๑๖), (๑๗), (๒๑), (๒๒), (๒๓), (๒๔), และ (๒๕)

สรุปได้ว่า การที่จะให้ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามจะดำรงอยู่อย่างมั่นคงคู่ชาติไทยได้ ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจจากวัดโดยมีคณะสงฆ์เป็นแกนหลักสำคัญ และประชาชนชาวจังหวัดสมุทรสงครามผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมอย่างแท้จริงช่วยกันจรรโลง ช่วยกันพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาวสมุทรสงครามให้คงความเป็นชาติไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชาติ ซึ่งถูกถ่ายทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้รับการยกย่องทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สง่างาม อีกทั้งเป็นชาติที่มีอหิชาศัยไมตรี ซึ่งแสดงออกมาจากกริยามารยาท และท่าทางที่เป็นเอกลักษณ์แบบไทย เช่น มารยาทการพูด การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมต่างๆ รวมไปถึงการฟ้อนรำและดนตรี ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ดำรัสว่า “ อริฐเพียงแผ่นเดียวก็มีค่า ควรที่เราจะได้ช่วยกันรักษาไว้ ” เปรียบเหมือนวัฒนธรรมไทยเป็นของคนทั้งชาติ จึงควรมีการร่วมมือกัน อนุรักษ์ พัฒนาให้เจริญงอกงามทัดเทียมอารยะประเทศ ดังข้อคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้คำจำกัดความ “วัฒนธรรม” ว่า “วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ ” ซึ่งความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะของท่าน หมายถึง “ตัววัฒนธรรมที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ชีวิตของประชาชนนั่นเอง”

๓.๔ วิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environment Analysis)

การวิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environment Analysis) การพัฒนางาน การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) จุดแข็ง (Strengths-S) ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

(๑) วัดในจังหวัดสมุทรสงครามยังเป็นศูนย์รวมของประชาชนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ส่วนหนึ่งก็ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ฉะนั้น การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ จึงมีความสำคัญในการดำเนินงาน ของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์และ การพัฒนาศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติต่อไป โดยมีหลักธรรมที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติ ดังนี้^{๕๗}

- กตัญญู กตเวที คือ รู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษ ได้สร้างและมอบไว้ให้กับชนรุ่นหลัง แล้วต้องรู้จักอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม หรือประเพณีต่าง ๆ โดย บูรณปฏิสังขรณ์หรือบำรุงรักษาไว้ให้กับคนรุ่นหลังในอนาคตสืบต่อไป

- สัทธาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความเชื่อในศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่ามี ความสำคัญของแต่ละท้องถิ่นและประเทศชาติ

- สีสสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการอนุรักษ์รักษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและ ประเทศชาติ

- จาคสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยการสนับสนุนทั้งที่เป็นจำนวนเงินหรือแรงงานใน การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

- ปัญญาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยความรู้ ความเข้าใจ ในการพัฒนาส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง

(๒) บริบทของจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นเมืองสามน้ำ จึงทำให้มีสภาพแวดล้อมที่อุดม สมบูรณ์ และมีวัดที่เก่าแก่เป็นจำนวนมาก จึงให้ศาสนสถานต่าง ๆ มีโบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธ ศิลป์ จำนวนมาก จึงเป็นสิ่งที่เล่าเรื่องราวในอดีตของคนในชุมชนให้แก่ลูกหลานได้ และคนในจังหวัด สมุทรสงครามมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย รักถิ่นกำเนิดจึงทำให้มีวัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชนที่ น่าสนใจ จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย^{๕๘}

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระราชวรดิศ (กิตติวัฒน์ กิตติวาทิน), เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

(๓) จังหวัดสมุทรสงครามถือว่าโชคดีที่ธรรมชาติแวดล้อมยังสมบูรณ์ โดยโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมชุมชน คณะสงฆ์และชุมชนวัดต่าง ๆ ยังมีการพัฒนารักษาสภาพแวดล้อมดังกล่าวไว้อย่างดี ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาทัศนศึกษามีจำนวนมากขึ้น^{๕๙}

(๔) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามได้ปรับเปลี่ยนการบริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทำให้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในวัดและคณะสงฆ์ให้การดำเนินงานสอดคล้องกับภารกิจงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามที่ได้รับ^{๖๐}

(๕) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามชัดเจน สามารถลดขั้นตอนการดำเนินงานและคล่องตัวในการบริหารงาน^{๖๑}

(๖) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีการอำนวยความสะดวกโดยยึดประชาชน ผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลางงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้ผู้รับบริการมีความพึงพอใจมากขึ้น^{๖๒}

(๗) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการปรับปรุงภาพลักษณ์ขององค์กรในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียพึงพอใจมากขึ้น^{๖๓}

(๘) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการเพิ่มศักยภาพบุคลากรหรือเครือข่ายศิลปวัฒนธรรมที่มีความรู้ความเข้าใจในงานเป็นอย่างดี และมีความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมตามที่ได้รับผิดชอบ ทำให้วัดและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเกิดการพัฒนา^{๖๔}

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคโร), เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูประกาศธรรมพิณิจ (ศิวกโร พุทธสโร), รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางยลกรรณต์ เทียงแท้, นักจัดการทั่วไปชำนาญการด้านวัฒนธรรม, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากร (วีรศักดิ์ ทิวาโกร), เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๓} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา พัฒราช, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูสุตธรรมนิเทศ (สุนทร สุพุทธจิตโต), รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

(๙) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการเพิ่มเครือข่ายวัฒนธรรมผ่านสภาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในระดับอำเภอ ตำบล และวัดมากขึ้นทำให้สามารถส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมได้ทั่วถึง^{๖๕}

(๑๐) คณะสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญในพัฒนาชุมชนและสังคม และมีส่วนร่วมการดำรงชีวิตของคนในสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นที่พึงพอใจของคนในสังคม เพราะคนในสังคม ส่วนใหญ่ต้องการให้วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของสังคมและประชาชน และพระพุทธศาสนา สามารถเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจในด้านปกครองตน ของประชาชนได้^{๖๖}

(๑๑) การบริหารจัดการส่งเสริมวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในวัดต่าง ๆ จะทำหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริม บำรุงรักษาวัฒนธรรมไทย มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน การจัดพิธีกรรม และงานเทศกาลของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมา และจะสนับสนุนงบประมาณให้วัดต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน^{๖๗}

(๑๒) สำหรับสัมฤทธิ์ผลต่อคณะสงฆ์และสังคมไทย คือ คณะสงฆ์จะเป็นผู้นำของชุมชนในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นบ่อเกิดของความสามัคคีของสังคมเมืองและสังคมชนบท เกิดความร่วมมือในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่ดียิ่ง นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่คนในชาติเป็นที่รู้จักของชาวโลก^{๖๘}

(๑๓) วัดในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นสถานที่แหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ที่สำคัญและยังคงเป็นเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมไว้เป็นอย่างดี ตลอดจนวัดในจังหวัดสมุทรสงครามยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งการเรียนรู้ เป็นสถานที่ศึกษาเสริมประสบการณ์ตรง และเป็นการดึงคนให้เข้าวัด เพื่อมาศึกษาศิลปวัฒนธรรม^{๖๙}

^{๖๕} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชปญโญ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคร), เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๘} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ (จรินทร์ จิตนนโท), เจ้าคณะตำบลกระดังงา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๖๙} สัมภาษณ์ พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสโร), เจ้าคณะตำบลบ้านปรก, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

(๑๔) วัดในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมให้เยาวชนหรือบุคคลทั่วไปได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและเป็นการส่งเสริมปลูกฝังให้เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม^{๗๐}

(๑๕) วัดและคณะสงฆ์มีการใช้เป็นสื่อในการโฆษณา ประชาสัมพันธ์ ได้อย่างรวดเร็วทำให้เห็นภาพ เป็นการจูงใจ โน้มน้าว ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม และการประชาสัมพันธ์ของงานในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของทางวัดต่าง ๆ ทำให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ข่าวสารของการจัดงาน โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทำให้ข่าวสารได้ขยายวงกว้างไปยังจังหวัดอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว และประหยัดค่าใช้จ่าย^{๗๑}

(๑๖) นับตั้งแต่อดีตจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของสังคมของชาวสมุทรสงคราม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา และวัดยังเป็นศูนย์รวมของประชาชนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย และวัดเป็นบ่อเกิดของความสามัคคีในชุมชน ระหว่างวัดกับชุมชน และเป็นโอกาสอันดีที่คณะสงฆ์จะได้เผยแผ่หลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกในการที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คือ กตัญญู กตเวที กล่าวคือ คนรุ่นหลังหรือคนในยุคปัจจุบันต้องรู้คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมโดยไม่ทำลายที่คนในยุคอดีตได้สร้างไว้ แต่จะต้องช่วยกันรักษาหรือพัฒนาให้เจริญต่อไป^{๗๒}

- ปลูกฝังค่านิยมให้กับในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและมีความสำคัญของท้องถิ่น ให้คงอยู่อย่างมั่นคง

- คณะสงฆ์ ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในวัด ชุมชน และท้องถิ่น หรือที่เรียกว่าการจัดการความรู้ (knowledge management) เพื่อให้ความรู้นั้นอยู่กับวัด ชุมชน และท้องถิ่น ไม่ให้สูญหาย

- ส่งเสริมสร้างความร่วมมือกัน ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้มีการประสานงานในการทำงานร่วมกัน ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม^{๗๓}

^{๗๐} สัมภาษณ์ นางพิสมัย ทองสมนึก, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๑} สัมภาษณ์ พระมหาจรัญ ฐานกโร, เจ้าอาวาสวัดธรรมาวุธาราม, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ (ใหม่ ปญฺญาโร), เจ้าคณะตำบลสวนหลวง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

(๑๗) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเริ่มมีความตื่นตัวมีการจัดการอบรมให้ความรู้คณะสงฆ์ในการใช้สื่อต่าง ๆ ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เป็นการฝึกอบรมพัฒนาพระสงฆ์หรือบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม และควรมีการประชุมร่วมกันระหว่างวัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมการจัดทำแหล่งเรียนรู้ในวัดหรือชุมชนของตนเอง นอกจากนี้คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ยังทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดให้มีการอบรมปฏิบัติธรรมให้แก่คนในชุมชน และยังให้ใช้สถานที่ในการจัดกิจกรรมการเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม^{๗๔}

๒) จุดอ่อน (Weaknesses-W) ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

(๑) พระสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามที่เป็นผู้นำในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยมองข้ามสิ่งที่เป็นคุณค่าทางด้านจิตใจของศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของความสำเร็จในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมให้คงสภาพเดิม และการขาดงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งคณะสงฆ์ต้องหางบประมาณเองในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม^{๗๕}

(๒) วัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่เป็นวัดที่มีชื่อเสียงในเรื่องพระเครื่อง ผู้คนศรัทธาและมีการเดินทางมาเช่าบูชา ทำให้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพิ่มมากขึ้น ความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีชื่อเสียงและควรแก่การส่งเสริม อาจลดน้อยลงไป บางวัดมีการติดตั้งป้ายประชาสัมพันธ์ บดบังทัศนียภาพอันสวยงามของศิลปวัฒนธรรมในชุมชน^{๗๖}

(๓) ในการบูรณะหรือการพัฒนางานศิลปวัฒนธรรม ในบางสถานที่ที่ไม่มีความรู้หรือขาดช่างศิลปะที่จะบูรณะ และงบประมาณที่จะช่วยสนับสนุนจากทางรัฐ ซึ่งทางวัดต้องจัดหางบประมาณเอง^{๗๗}

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เทชปณโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระครูวิมลภาวนาจารย์ (ถาวร ปิยธโร), เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๖} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๗๗} สัมภาษณ์ นางสาวจรีรัตน์ ขาวอ่อน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

(๔) วัดและคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการชี้แจง แนะนำให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาและดูแลรักษาศิลปวัฒนธรรม และการจัดการยังไม่เป็นสัดส่วนตามหลักวิชาการ เช่น พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้^{๗๘}

(๕) เนื่องจากวัดต่าง ๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ ลำคลอง ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ซึ่งมีผลกระทบต่อโครงสร้างของโบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ ที่มีมาแต่โบราณ^{๗๙}

(๖) ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของสังคม ถือเป็นกิจกรรมของคณะสงฆ์ สิ่งที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างมากคือ ประชาชนในสังคม หากไม่ให้ความสำคัญ ไม่มีความเลื่อมศรัทธาชน หรือให้การสนับสนุน กิจกรรมของคณะสงฆ์ จะมีผลทำให้สิ่งที่ควรจะพัฒนาด้านศิลปวัฒนธรรมในสังคม ไม่ประสบผลสำเร็จตามความต้องการของสังคม^{๘๐}

(๗) คณะสงฆ์ขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้การนำสื่อมาใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไม่มีประสิทธิภาพ^{๘๑}

(๘) คนในชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญในด้านกิจกรรมเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากต้องประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพในชีวิตประจำวัน^{๘๒}

๓) โอกาส (Opportunities) ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

(๑) กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและการจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมีมากขึ้น จากการกระจายอำนาจโดยภาครัฐ ในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน ขณะที่ในด้านศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ค่อย ๆ หายไป ทั้งระบบคุณค่าของสังคมไทยในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทรและการช่วยเหลือกันและกัน เริ่มเสื่อมถอย แม้จะมีความสะดวกมากขึ้น แต่กลับมีความสุขน้อยลง^{๘๓}

^{๗๘} สัมภาษณ์ นางพิสมัย ทองสมนึก, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๗๙} สัมภาษณ์ นางสาวสุธิดา พัฒราช, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคโร), เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๑} สัมภาษณ์ นางสาววารี ยอดครุฑ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๒} สัมภาษณ์ นางยลกรานต์ เทียงแท้, นักจัดการทั่วไปชำนาญการด้านวัฒนธรรม, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทิวากร (วีรศักดิ์ ทิวากโร), เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

(๒) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยปัจจุบันประเทศที่พัฒนาแล้วหลายประเทศกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยการขยายตลาดสินค้าเพื่อสุขภาพ การให้บริการด้านอาหารสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแพทย์พื้นบ้าน สถานที่ท่องเที่ยวและการพักผ่อนระยะยาวของผู้สูงอายุ จึงนับเป็นโอกาสในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการเป็นการอนุรักษ์เผยแพร่วัฒนธรรมได้ประการหนึ่ง^{๘๔}

(๓) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสมุทรสงคราม จึงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงโดยการนำเทคโนโลยีมาผสมผสานร่วมกับจุดแข็งในสังคมไทย สร้างความเชื่อมโยงเทคโนโลยีกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพิ่มคุณค่า ทั้งการบริหารจัดการลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรและการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลประโยชน์ที่เป็นธรรมกับชุมชน^{๘๕}

(๔) สถานศึกษาในจังหวัดสมุทรสงครามเริ่มตระหนักถึงการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อเป็นการปลูกฝังให้กับเยาวชนให้มีความรู้ ความเข้าใจ เห็นคุณค่าความสำคัญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมพื้นบ้านอันดีงามและเป็นประโยชน์ของจังหวัดสมุทรสงคราม^{๘๖}

(๕) การส่งเสริมและดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยด้วยศิลปวัฒนธรรมอันดีงามเป็นความต้องการของสังคมชาวสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น^{๘๗}

(๖) ปัจจุบันประชาชนในจังหวัดสมุทรสงครามส่วนใหญ่มีการศึกษาดีขึ้น ทำให้การส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านช่องทางต่างๆ ได้มากขึ้น^{๘๘}

(๗) ในปัจจุบันมีนวัตกรรมการติดต่อสื่อสารระหว่างคณะสงฆ์ บุคคล หรือ หน่วยงานต่างๆ ผ่านสังคมออนไลน์ ผ่านเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทำให้การส่งเสริม อนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมสามารถทำได้ง่าย เข้าถึงได้ง่าย และสะดวกยิ่งขึ้นการดำเนินงานของวัดและ

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระปลัดเกรียงศักดิ์ สุทธิญาณ, เจ้าคณะตำบลปลายโพงพางเขต ๑, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๕} สัมภาษณ์ นางพิสมัย ทองสมนึก, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๖} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

^{๘๗} สัมภาษณ์ นางสาวพรทิพย์ ไชยา, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นางยลกรานต์ เทียงแท้, นักจัดการทั่วไปชำนาญการด้านวัฒนธรรม, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

คณะสงฆ์ มี พ.ร.บ. รองรับจากรัฐบาลมีนโยบายที่ชัดเจนในการสนับสนุน และส่งเสริมการดำเนินงาน การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม^{๘๙}

(๘) การบริหารจัดการของกรมศิลปากร ต่อคณะสงฆ์ในวัดต่าง ๆ จะทำหน้าที่อนุรักษ์ บำรุงรักษา ฟื้นฟูโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุในวัดต่าง ๆ ที่อยู่ในความดูแลของกรมศิลปากร โดยการสำรวจ ทำบัญชีและคัดเลือกโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุขึ้นสำคัญและมีคุณค่าพิเศษและประกาศขึ้นทะเบียนในราชกิจจานุเบกษา และจะสนับสนุนงบประมาณให้วัดต่าง ๆ ในการบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุ^{๙๐}

(๙) หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรสนับสนุนงบประมาณในการกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้แก่คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม^{๙๑}

(๑๐) ในกิจกรรมการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ต้องใช้ผู้มีความรู้ ความชำนาญ และการติดต่อประสานงานที่รวดเร็ว ขาดหน่วยงานที่ดำเนินงานโดยตรงในพื้นที่ และงบประมาณ ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในแต่ละครั้งไม่เพียงพอต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ ต้องอาศัยแรงศรัทธาของประชาชนอีกทางหนึ่ง^{๙๒}

๔) ภัยคุกคาม (Threats) การการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

(๑) การเคลื่อนไหลของวัฒนธรรมต่างชาติที่เป็นปัญหาของการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม และสังคมไทย เพราะสังคมไทยกำลังประสบปัญหาวิกฤติค่านิยมที่เป็นผลกระทบจากการเคลื่อนไหลทางวัฒนธรรมต่างชาติเข้าสู่ประเทศทั้งสื่อเทคโนโลยีที่ขาดการคัดกรองและเลือกรับศิลปวัฒนธรรมที่ดีงามทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของคนไทยลดลง โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยมเพิ่มมากขึ้น^{๙๓}

(๒) เกิดความสูญเสียความภาคภูมิใจ และสูญเสียความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นชนบทของจังหวัดสมุทรสงคราม เนื่องจากได้เกิดวัฒนธรรมเมืองหลวงขึ้นมาใหม่ที่รับเอาวัฒนธรรมต่างประเทศเข้ามาผสมผสานแล้วเผยแพร่แทรกซึมไปทั่ว ผ่านสื่อสารมวลชนต่างๆ ไปให้ประชาชนรับสืบทอดกันมา ทำให้วัยรุ่นจำนวนมากในปัจจุบันมีความรู้สึกต่อวัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบเดิมๆ ที่

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสธโร), เจ้าคณะตำบลบ้านปรก, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระครูสมุห์ไพศาล อารยธมโม, เจ้าอาวาสวัดบางกะพ้อม, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ (ใหม่ ปญญาธโร), เจ้าคณะตำบลสวนหลวง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลจริยาภิรม (สุศักดิ์ อติสกุโข), เจ้าคณะตำบลวัดประดู่, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

เคยมีมา โดยเฉพาะของชนบทในทางที่ไม่ดี คือ จะเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นสิ่งที่เขย ล้าสมัย ปฏิบัติหรือทำตามแล้วน่าอาย แต่กลับให้ความสำคัญแก่วัฒนธรรมข้ามชาติที่เดินทางมาตามสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบนวนิยาย วรรณกรรม ละครโทรทัศน์ การ์ตูน ที่เห็นมาแรงมากขณะนี้ก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่าคงเป็นวัฒนธรรมเกาหลี และญี่ปุ่น นั่นเอง^{๙๔}

(๓) เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม อย่างรุนแรง นั้นมาจากการนำเอาค่านิยมทางเศรษฐศาสตร์ของทุนนิยมมาใช้ ในการจัดสรรทรัพยากร เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์อย่างสูงสุด และตอบสนองความโลภของนายทุนอย่างสูงสุด เช่นกัน เป็นการสนองนายทุนเพื่อประโยชน์ของนายทุน แต่ไม่ได้เก็บรักษาทรัพยากรไว้เพื่อประโยชน์แก่ลูกหลานสืบต่อไปในอนาคต โดยบางครั้งนายทุนเหล่านั้นอาจเป็นต่างชาติที่เข้ามาลงทุน และต้องการเพียงกอบโกยให้ได้มากที่สุดจากการใช้ทรัพยากรของเรา แล้วก็ตีจากไปพร้อมกับเงินจำนวนมหาศาลเมื่อทรัพยากรเหล่านั้นหมด จะเหลือทิ้งไว้เพียงซากเศษของทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ หรือเศษเงินที่ถูกจ้างชาวไทยได้รับจากนายทุนต่างชาตินั้นๆ อย่างการทำเหมืองแร่ในอดีตก็แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างไว้แล้วชัดเจน^{๙๕}

(๔) ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของระบบเศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดช่องว่างของบุคคลในสังคม เนื่องจากแต่ละบุคคลจะมีความรู้ความเข้าใจ ความเห็น ทักษะคติ และมีพฤติกรรมในการปฏิบัติตน การทำงาน การกินอยู่ต่างกัน จึงมีผลให้ไม่สามารถแสวงหาผลประโยชน์จากระบบทุนนิยมได้เท่าเทียมกัน ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันมากขึ้น นอกจากนี้คนเราจะมีระดับของศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามที่ต่างกัน ก็จะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดปัญหาในการทำงานร่วมกัน คือเมื่อคนเข้าใจในระบบทุนต่างกัน ก็แน่นอนว่าจะไม่สามารถแสวงหาผลประโยชน์จากทุนได้เท่ากัน บ้างก็เพียงเป็นได้แค่ข้าของทุนนั้น หรือมีบ้างที่มีโอกาส และมีการศึกษาก็อาจขึ้นไปได้ในระดับที่สูงกว่าในรูปแบบของตำแหน่งงานที่สูงกว่า หรืออาจจะเป็นเจ้าของทุนเสียเอง เมื่อเป็นเช่นนั้นสังคมก็จะเกิดช่องว่างที่ไม่มีทางจะแคบลงได้ จะมีแต่ถ่างมากขึ้นทุกวัน เพราะเจ้าของทุน หรือแม้แต่ผู้ที่มีโอกาสดีกว่าก็จะสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากระบบทุนได้มากกว่าโดยใช้โอกาสของตนที่มีออกไปในรูปแบบต่างๆ แต่ขณะเดียวกันผู้ไม่มีโอกาสก็ทำได้เพียงรอคำบัญชาการจากระบบทุนหรือผู้ที่อยู่สูงกว่า และกินเงินเป็นรายเดือน หรือรายวันแค่นั้น ไม่สามารถมีช่องทางอื่นที่จะเพิ่มรายได้ของตนได้^{๙๖}

^{๙๔} สัมภาษณ์ นางสาววิภา ภูสุวรรณ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๕} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๖} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลจริยาภิรม (สุรศักดิ์ อติสกุโข), เจ้าคณะตำบลวัดประดู่, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

(๕) ผลกระทบต่อวัฒนธรรมราชการไทย ระบบทุนนิยมทำให้ราชการถูกมองว่าเป็นอาชีพล่าหลัง รายได้ต่ำ ผู้การทำงานการค้า หรือธุรกิจไม่ได้ ทำให้เกิดภาวะสมองไหล คนเก่งๆ มีความสามารถออกไปทำธุรกิจร่วมกับภาคเอกชนมากขึ้น นอกจากนี้ค่านิยมในการบริโภคในระบบทุนนิยมที่มีแต่จะเร่งเร้าให้เกิดความต้องการด้านวัตถุ โดยด้านวัตถุนั้นสิ่งที่จะสามารถตอบสนองมันได้ก็คือเงิน ด้วยความต้องการที่มากขึ้นแบบก้าวกระโดดนี้แหละมีส่วนทำให้ข้าราชการไทยทุจริตในหน้าที่โดยปราศจากความละอายมากขึ้น มีการแก่งแย่งชิงดี ประจบนักการเมืองเพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนและพวกพ้อง นับว่าเป็นความเสื่อมของวัฒนธรรมราชการที่ส่งผลในทางลบต่อการปกครองชาติบ้านเมืองในส่วนรวม นั่นก็แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อสภาพสังคมโดยทั่วไป^{๙๗}

(๖) คุณธรรม จริยธรรม บนพื้นฐานของวัฒนธรรมเกษตรของไทยสั่นคลอน กล่าวคือสังคมไทยที่เคยอยู่กับแบบสันโดษเรียบง่าย และเคยมีความสงบสุขร่มเย็นแบบง่ายๆ ต้องถูกกระแสของระบบทุนนิยม บริโภคนิยมโหมกระหน่ำ ให้กลายเป็นสังคมที่มีแต่ความโลภ เห็นแก่ตัว ทำให้เกิดค่านิยมใหม่ที่ลอกเลียนแบบสังคมนักธุรกิจ คือมีความรู้สึกรักอยากให้ความเป็นอยู่ของตนเองสูงขึ้นจนเกินตัว โดยไม่คำนึงถึงความสามารถในการหารายได้ที่มีขอบเขตจำกัด อันนำไปสู่ภาวะหนี้สินล้นตัวเมื่อเป็นหนี้แล้วก็ต้องหาเงินมาใช้หนี้ก็อาจจะต้องขายที่ดินทำกินหรือสมบัติที่ตนมีอยู่แล้วไปเป็นลูกจ้างขายแรงงาน หรือถ้าไม่มีความรู้จำหนทางแต่อยากมีรายได้สูงก็ไปขายบริการทางเพศ ก็เป็นไปได้^{๙๘}

(๗) เกิดวิกฤตการณ์ต่อระบบการศึกษาของชาติ โดยการศึกษาปัจจุบันมุ่งสร้างคนให้เป็นคนสมัยใหม่ ไม่คำนึงถึงความสอดคล้องกับวัฒนธรรมพื้นฐานเดิมของชาวสมุทรสงครามและสังคมไทย การศึกษากลับกลายเป็นการแบ่งแยกคนในสังคม เป็นการยกระดับฐานะทางสังคมของคนและกลุ่มประชาชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาก็จะได้อาชีพที่ต่ำๆ ความเป็นอยู่ก็แบบต่ำๆ ไปด้วย ทำให้ถูกดูหมิ่นดูแคลนจากกลุ่มที่มีการศึกษาสูงกว่า ถ้าเป็นเช่นนี้ในอนาคตอันใกล้เราจึงต้องมุ่งให้เกิดระบบการศึกษาที่พัฒนาคน พัฒนาสังคม สิ่งแวดล้อม โดยการเอาศิลปวัฒนธรรมประกอบกับความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ขนบประเพณีที่ได้สั่งสมมา ผสมผสานกันแล้วพิจารณาเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาให้เหมาะสมต่อไป^{๙๙}

(๘) ระบบทุนนิยมยังเป็นผู้สร้างปัญหาความยากจน และทำลายศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามและสังคมไทย เดิมทีสังคมชาวสมุทรสงครามนับแต่อดีตดำเนินไปโดยผูกพันแนบ

^{๙๗} สัมภาษณ์ พระครูปราโมทย์ปัญญาวุฒน์ (บุญเลิศ เตชปณโณ), เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระมหาจรัญ ฐานกโร, เจ้าอาวาสวัดธรรมมาจุฬาราม, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๙๙} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธพัฒน์โกศล (ธวัชชัย ญาณวีโร), เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

แน่นทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง ทำให้สังคมอยู่แบบเป็นสุขและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ระบบทุนนิยมนั้นจะเป็นตัวแปรหนึ่งที่กระตุ้นให้ครอบครัว ชุมชน และประเทศ ขยายความต้องการในการบริโภคสินค้าจากต่างถิ่นหรือจากต่างประเทศ ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่สังคมเราอาจจะผลิตไม่ได้ จึงต้องสั่งผลผลิตเข้ามาจากต่างประเทศทำให้ขาดดุลการค้า และอาจเป็นผลให้แต่ละครอบครัวในสังคมต้องดิ้นรนเอาตัวรอดไม่เอื้อเฟื้อต่อกันจากภาวะเศรษฐกิจทุนนิยมที่ตึงเครียด ต้องแข่งขันตลอดเวลา ผลเหล่านี้ทำให้การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมไทยที่ดงามต่อไปนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะทุกคนมัวแต่เป็นห่วงเรื่องปากท้องเรื่องความอยู่รอดของตนเองเสมอ จนลืมที่จะห่วงสภาพสังคมส่วนรวมโดยสิ้นเชิง^{๑๐๐}

(๙) ความสัมพันธ์ ความอบอุ่น และความเป็นปึกแผ่นของสมาชิกในครอบครัวและสังคมเสื่อมลง เนื่องจากสังคมชาวจังหวัดสมุทรสงครามและของไทยได้เคยก้าวเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมตามนโยบายการพัฒนาประเทศแบบทุนนิยม ทำให้ประชากรในประเทศมีการโยกย้ายถิ่นฐานทั้งการประกอบอาชีพเกษตร เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมและภาคบริการต่างๆ ต้องแยกตัวจากพ่อ แม่ ครอบครัวย้ายไปทำงานในเมือง ทำให้ความสัมพันธ์กับครอบครัวที่อบอุ่นและเคยมีหมดไป ส่งผลกระทบต่อทุกคนในครอบครัว ทำให้เกิดปัญหาในสังคมได้ง่ายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดที่เป็นปัญหาหลักในการทำลายเยาวชนของชาติ ปัญหาการติดเชื้อ HIV ปัญหาผู้หญิงขายบริการที่มีเพิ่มขึ้นพร้อมกับอัตราอายุเฉลี่ยในการขายบริการที่ลดลง ปัญหาอาชญากร และ ฯลฯ กำลังเพิ่มขึ้นอย่างน่าวิตกในปัจจุบัน^{๑๐๑}

(๑๐) ลักษณะนิสัย และค่านิยมที่ดงามต่างๆ ของคนในจังหวัดสมุทรสงครามเสื่อมลง เดิมเคยมีแต่ความสุภาพอ่อนโยน มีเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อ และมีความเป็นมิตรกับทุกคน เพราะชาติไทยยังได้รับสมญานามว่า "Land of Smile" สยามเมืองยิ้ม สิ่งเหล่านี้เป็นค่านิยมและลักษณะที่ดงามที่สืบทอดกันมา กลายเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตามของคนไทยทุกคน รวมถึงความเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม ความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร มีความยุติธรรมและเสียสละ ทำให้สังคมชาวจังหวัดสมุทรสงครามและสังคมไทยที่ผ่านมา มีความสงบสุขราบรื่นร่มเย็น แต่มาในยุคปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่าสิ่งที่ดงามตามที่กล่าวนั้น ได้มีการปฏิบัติกันน้อยลงมาก จนหาคนที่มีคุณสมบัติดีงามเช่นนั้นได้ยาก มันเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สังคมเกิดความสับสนวุ่นวาย ทำให้เกิดการทุจริต เห็นแก่ตัว

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ พระครูวิมลภาวนาจารย์ (ถาวร ปิยธโร), เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ นายณัฐกร จิรภัคพงศ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ เมษายน ๒๕๕๗.

ขาดจรรยาบรรณของตนเอง และไม่เคารพกฎหมายของบ้านเมือง เหล่านี้ย่อมเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึง ความเสื่อมทรามของลักษณะนิสัยของคนในชาติได้อย่างชัดเจน^{๑๐๒}

(๑๑) ระบบทุนนิยมมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและสังคมชาวจังหวัดสมุทรสงคราม ทำให้ วัฒนธรรมและสังคมเปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนแปลงไปพร้อมๆ กัน แบบที่เรียกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่ มีความสัมพันธ์กันระหว่างวัฒนธรรมและสังคม เปลี่ยนแปลงไปแบบพึ่งพาอาศัยกัน แต่สิ่งต่างเป็น ตัวแปรให้แกกัน แต่ในขณะเดียวกันทั้งสองอย่างคือศิลปวัฒนธรรมและสังคมที่เปลี่ยนแปลงแบบไม่ หยุดนิ่งขณะนี้ ได้บ่อนทำลายสิ่งดีงามหรือศิลปวัฒนธรรมและสังคมเดิมที่มีอยู่แบบค่อยเป็นค่อยไป แบบไม่หยุดยั้ง จนในอนาคตเราอาจจะไม่เหลือศิลปวัฒนธรรมไทยแบบดั้งเดิมที่เคยเป็นของเรา จริงๆ^{๑๐๓}

(๑๒) เครือข่ายทางศิลปวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นคนในชุมชน และประกอบอาชีพทำสวน ทำให้มีเวลาว่างไม่ตรงกัน ทำให้มีเวลาในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในชุมชนน้อยลง^{๑๐๔}

(๑๓) ความตึงเครียดในด้านกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการอนุรักษ์ส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงาน และการอนุรักษ์ส่งเสริมรักษาขึ้นอยู่กับกรม ศิลปากรในการดูแลรักษา วัดและหน่วยงานต่างที่มีความพร้อมในทุกด้านไม่สามารถเข้าไปช่วยบูรณ ซ่อมแซมได้เพราะผิดระบบระเบียบ จึงมีความตึงเครียดในระบบและกระบวนการที่ล่าช้าเพราะมีขั้นตอน และการดูแลไม่ทั่วถึง การทำนุบำรุงอนุรักษ์ซ่อมแซม ในการทำให้ศิลปวัฒนธรรมคงสภาพเดิมไว้ได้ โดยเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุอันมีคุณค่าทางวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามชำรุดทรุดโทรม จนเกิดความเสียหายไปหลายวัดหลายสถานที่^{๑๐๕}

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ), เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ (จรินทร์ จิตนนโท), เจ้าคณะตำบลกระดังงา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

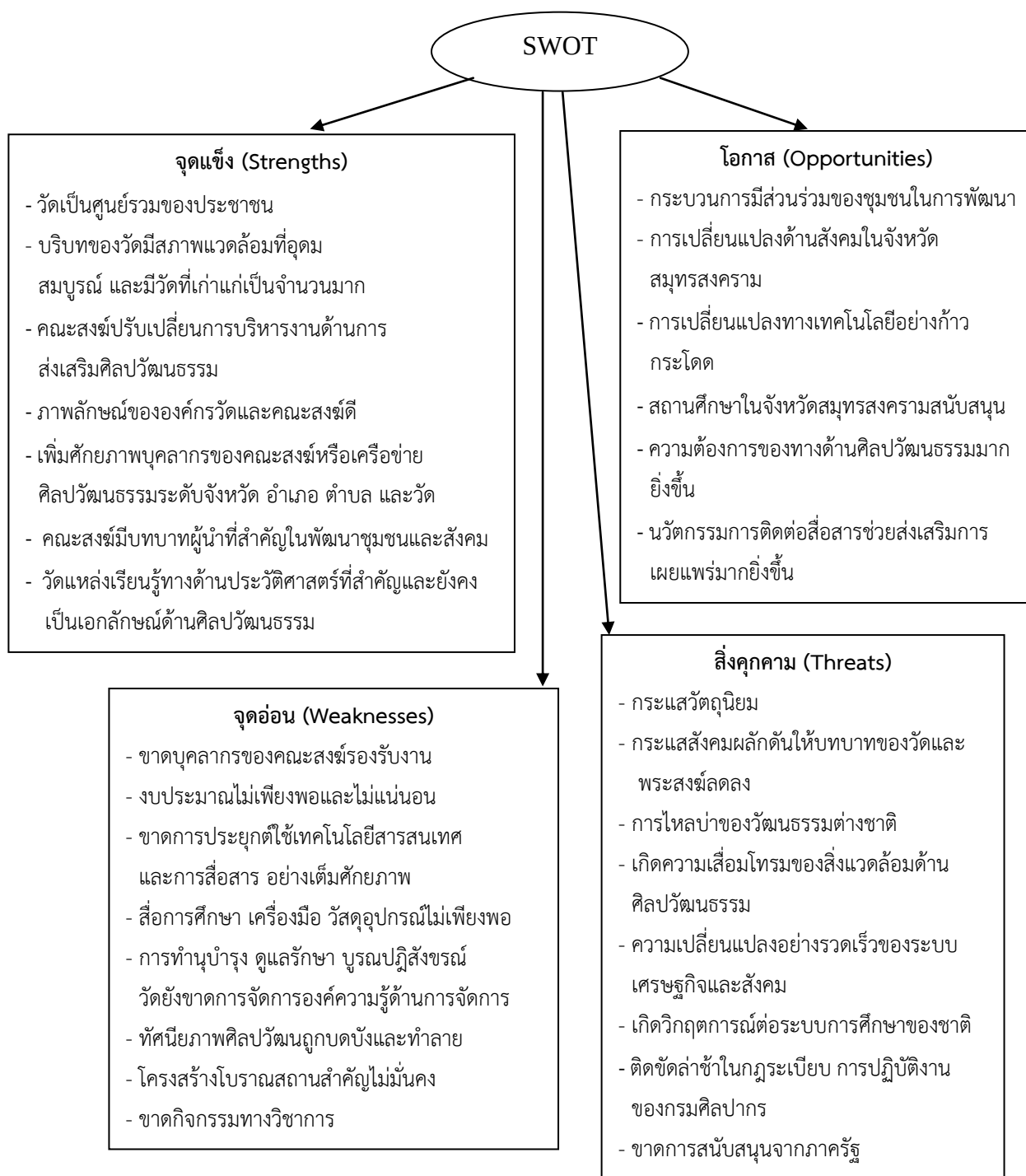
^{๑๐๔} สัมภาษณ์ พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม), เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธพัฒน์โกศล (ธวัชชัย ญาณวีโร), เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

ตารางที่ ๓.๓ ผลการวิเคราะห์การตรวจสอบสภาพแวดล้อม (Environment Analysis) การพัฒนา
ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ประเภท	ประเด็น	ความถี่ (รูป/คน)	ผู้ให้ข้อมูล
จุดแข็ง	การพัฒนางานส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๗	(๑), (๒), (๓), (๔), (๕), (๖), (๗), (๘), (๑๐), (๑๑), (๑๒), (๑๗), (๒๒), (๒๓), (๒๔), และ (๒๙)
จุดอ่อน	การพัฒนางานส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม	๘	(๓), (๑๖), (๒๒), (๒๓), (๒๔), (๒๕), (๒๘), และ (๒๙)
โอกาส	การพัฒนางานส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๐	(๔), (๘), (๑๐), (๑๑), (๑๘), (๒๐), (๒๒), (๒๓), (๒๖), และ (๒๙)
อุปสรรค	การพัฒนางานส่งเสริมศิลปะ วัฒนธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดสมุทรสงคราม	๑๐	(๑), (๕), (๘), (๑๑), (๑๒), (๑๔), (๑๖), (๑๗), (๒๒), และ (๒๗)

สรุปได้ว่า การพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Analysis) จากประเด็น SWOT มีประเด็นสำคัญ ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๓.๒

แผนภูมิที่ ๓.๒ แสดงการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical Analysis) จากประเด็น SWOT สรุปเป็นแนวในการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดังนี้

แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม มีการกำหนดทิศทางในการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผล สรุปได้ ๔ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ประชาชนในชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ ๒ ประชาชนในชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการอนุรักษ์

ประเด็นที่ ๓ ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตอันเป็นการส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

ประเด็นที่ ๔ ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้ เห็นคุณค่าในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตพร้อมทั้งเพิ่มคุณค่าสร้างอาชีพสร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

๓.๔ สรุปวิเคราะห์

๑) ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ : หลักทางพระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญมาก โดยเฉพาะผู้นำทางพระพุทธศาสนาที่ปลุกกระแสสังคมให้นับคุณค่าของจิตใจมากกว่าวัตถุ ในท่ามกลางสังคมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นทุกขณะ คนในสังคมหันมาให้ความสำคัญกับคุณค่าของจิตใจมากขึ้น ขณะที่ในงานศิลปะได้นับคุณค่าของศิลปะของคนชั้นล่างมากขึ้น การเกิดขึ้นของเพลงเพื่อชีวิต เพลงพื้นบ้าน การให้คุณค่าของงานประดิษฐ์ที่ใช้ฝีมือมีความสำคัญมากขึ้น มีการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเพื่อให้คุณค่าและความหมายใหม่ให้กับสังคม ขณะเดียวกันความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับมากขึ้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเชื่อชาติ เผ่าพันธุ์ใด การยอมรับในความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมได้สะท้อนถึงนัยของการเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันท่ามกลางการพัฒนากระแสหลักได้ก่อรูปการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในแนวทางเลือกที่เห็นได้จากปรากฏการณ์ของสังคมและการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย การเคลื่อนตัวของสังคมไทยหากพิจารณาเปรียบเทียบกับเปลี่ยนแปลงของโลกพบว่าตรงกับยุคหลังสมัยใหม่ (post-modernization) ซึ่งในยุโรปมีการต่อสู้ในเรื่องแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่กระบวนการทัศน์ทางเลือก

หากพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของสังคมจะเห็นภาพของการพัฒนากระแสหลักที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในทุกภาคส่วนทั้งในเชิงนโยบายและสถานการณ์จริงของสังคม รัฐยังคงส่งเสริมการแข่งขันทางเศรษฐกิจในโลกเสรี การส่งออกยังคงมีบทบาทสำคัญในภาคเศรษฐกิจ ขณะเดียวกันรัฐบาล

ได้ประกาศนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นความสุขมากกว่าผลได้ทางเศรษฐกิจ ภาพของ การพัฒนา กระแสหลักและการพัฒนาตามแนวทางเลือกจึงมีลักษณะเชิงซ้อน ซึ่งบ่อยครั้งที่ก่อให้เกิดความสับสน ในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานทางสังคม เนื่องจากไม่เข้าใจรากคิดทางปรัชญาที่แท้จริงของกระบวนทัศน์ในการ พัฒนา นอกจากนี้แปรแนวคิดสู่การปฏิบัติเพื่อสิ่งใหม่ที่ดีกว่า โดยการคัดเลือกจุดดีของ ทั้ง ๒ กระบวน ทัศน์เพื่อมุ่งสู่แนวทางของการปรับปรุงภายใต้กระแสของการเปลี่ยนแปลงยังคงเป็นที่ถกเถียงในทุก ภาคส่วนทิศทางการเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ในการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมต่อไป

๒) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของในจังหวัดสมุทรสงคราม : พระสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ สำคัญมากในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป เพราะรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมล้วน อยู่กับวัดแทบทั้งสิ้น โดยการร่วมมือกับหน่วยของภาครัฐช่วยสนับสนุนบ้างเช่นวัฒนธรรมจังหวัดและ กรมศิลปากรเป็นต้น แต่ถึงกระนั้นการเสริมสร้างการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในทุกบริบท ทุกด้านของ งานศิลปวัฒนธรรมพระสงฆ์ยังคงต้องเป็นฐานหลักช่วยให้กับชุมชนและสังคมในการพัฒนารักษามรดก ทางศิลปวัฒนธรรมสืบต่อไป

๓) ปัญหาในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม : สืบเนื่องมาจาก ผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีทั้งความหลากหลายและ รวดเร็วในการรับข้อมูลข่าวสาร ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของ จังหวัดสมุทรสงคราม ปัญหา ๖ คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) สื่อ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) กิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรม และ ๖) เครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา มากมาย นับตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมปัญหาวิกฤตศิลปวัฒนธรรม นับเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งของวัดและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและสังคมไทย เนื่องจากเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงและชักนำลักษณะการดำเนินชีวิต ความประพฤติ ความคิด ทัศนคติ และคุณธรรมจริยธรรม ของคนในสังคม ในปัจจุบันปัญหาวิกฤตศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามที่สำคัญ ได้แก่ การ ยึดถือวัตถุนิยมหรือความต้องการทางวัตถุ ทำให้เกิดความโลภ ไม่รู้จักพอ ความเป็นปัจเจกบุคคล/การ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเพิกเฉยต่อปัญหาส่วนรวม และการขาดความรู้ที่เท่าทันในการปรับตัวต่อ การเปลี่ยนแปลงจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ การมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปของเด็กวัยรุ่น ก่อให้เกิดโรคทางสังคมแบบใหม่ คือ เสพติดอาหาร เครื่องดื่ม สารที่ไม่เป็นคุณต่อร่างกายและ สติปัญญา เช่น บุหรี่ เหล้า และอินเทอร์เน็ต ฯลฯ วิกฤตศิลปวัฒนธรรมและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เหล่านี้ นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาทอดทิ้งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ปัญหาภูมิปัญญา ท้องถิ่นสูญหาย เป็นต้น

๔) แนวทางการแก้ไขปัญหาในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

: การที่จะทำให้ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามจะดำรงอยู่อย่างมั่นคงคู่ชาติไทยได้ ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจจากวัดโดยมีคณะสงฆ์เป็นแกนหลักสำคัญ และประชาชนชาวจังหวัดสมุทรสงครามผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมอย่างแท้จริงช่วยกันจรรโลง ช่วยกันพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาวสมุทรสงครามให้คงความเป็นชาติไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชาติ ซึ่งถูกถ่ายทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้รับการยกย่องทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สง่าสวยงาม อีกทั้งเป็นชาติที่มีอัครยาชัยไมตรี ซึ่งแสดงออกมากจากกริยามารยาท และท่าทางที่เป็นเอกลักษณ์แบบไทย เช่น มารยาทการพูด การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมต่างๆ รวมไปถึงการฟ้อนรำและดนตรี ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ดำรัสว่า “อิฐเพียงแผ่นเดียวก็มีค่า ควรที่เราจะได้ช่วยกันรักษาไว้” เปรียบเหมือนวัฒนธรรมไทยเป็นของคนทั้งชาติ จึงควรมีการร่วมมือกัน อนุรักษ์ พัฒนาให้เจริญงอกงามทัดเทียมอารยะประเทศ ดังข้อคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้คำจำกัดความ “วัฒนธรรม” ว่า “วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะ เป็น พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคม นั้น ๆ” ซึ่งความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะของท่าน หมายถึง “ตัววัฒนธรรมที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ชีวิตของประชาชนนั่นเอง”

บทที่ ๔

การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

การศึกษาเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม” นี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะผู้ปกครองผู้บริหารงานคณะสงฆ์ด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้ทรงคุณวุฒิด้านศิลปวัฒนธรรม ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการสนองงานคณะสงฆ์ด้านวัฒนธรรม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๙ รูป/คน และใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการผู้บริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมรวมทั้งสิ้นจำนวน ๘ รูป/คน เพื่อพิจารณาการการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามให้มีความเหมาะสมและความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑ การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

๔.๑ การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์เรื่องการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม จากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตลอดจนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ พระสังฆาธิการผู้บริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม สรุปผลได้ดังนี้

๔.๑.๑ แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ด้านการบริหารจัดการ

แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามด้านการบริหารจัดการ เป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ หรือเรียกว่า POSDCORB ตามทฤษฎีการบริหารจัดการกุลlickและเออร์วิค (Gulick and Urwick)^๑ มาปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการบริหารจัดการงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นหลักการสำคัญมูลฐานของกระบวนการบริหารจัดการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ถือว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง การวางแผนในรูปแบบการบริหารจัดการนั้นจะจัดเป็นแผนระยะสั้น หรือแผนระยะยาว รูปแบบของแผนงานประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติและมาตรฐานของงาน ซึ่งในองค์กรสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้วางแผนงานและกรอบขั้นตอนการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนั้นโดยมีคณะกรรมการผู้บริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสช่วยกันกำกับดูแลอย่างสมดุลง่ายภาพเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม มีการกำหนดทิศทางแผนงานและวัตถุประสงค์หลักในการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผล ไว้ ๑๐ ประการ ดังนี้

วัตถุประสงค์ประการที่ ๑ ประชาชนในชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ประการที่ ๒ ประชาชนในชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาและอนุรักษ์ให้ทรงคุณค่า^๒

วัตถุประสงค์ประการที่ ๓ ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตอันเป็นการส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม^๓

^๑Gulick and Urwick, อังโนวิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์โพธิ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

^๒สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๓สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิธรณ์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

วัตถุประสงค์ประการที่ ๔ ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้ เห็นคุณค่าในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตพร้อมทั้งเพิ่มคุณค่าสร้างอาชีพสร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป^๔

วัตถุประสงค์ประการที่ ๕ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์ประการที่ ๖ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม และของชาติได้รับการอนุรักษ์

วัตถุประสงค์ประการที่ ๗ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดสมุทรสงครามได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่เหมาะสม เข้าใจในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

วัตถุประสงค์ประการที่ ๘ บุคลากร วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดสมุทรสงคราม รวมกันเป็นองค์กรภาคีและแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมีสมรรถนะในการดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็งจนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^๕

วัตถุประสงค์ประการที่ ๙ องค์ความรู้ทางด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และเผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ประการที่ ๑๐ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่ดีงาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์^๖

๒. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนด ช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มีระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณูปการซึ่งกำหนดโดยมหาเถรสมาคม ไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับการจัดองค์กร คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการตามลำดับขั้น เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

^๔สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมาภ (เกษม ปิยธมฺโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๕สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิทอณร์ สุวรรณณณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^๖สนทนากลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๓. การจัดบุคลากรสงฆ์ (Staffing) ซึ่งเป็นกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ในส่วนของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากบุคลากรสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่นั้น มีระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชน ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ฉะนั้น การได้มาของบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสรรหา คัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ในการทำงานเพื่อองค์กร

๔. การอำนวยการ (Directing) เป็นขั้นตอนของการสั่งการจากระดับพระสังฆาธิการ ที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตนั้นๆ ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเขตนั้นๆ ในลักษณะของการสั่งการ ระเบียบ ข้อบังคับ

๕. การประสานงาน (Co-ordinating) เป็นการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม^๗

กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติตามกำหนดเวลาและสถานที่ตลอดจนผู้รับผิดชอบงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่าเป็นเวลาใด ใครทำอะไร ที่ไหน และทำอย่างไร เป็นการสะดวก ทุกฝ่ายในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการของการผลิตและผลผลิตต่อไป

๖. การรายงาน (Reporting) ในการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของบุคลากรสงฆ์ต้องมีการรายงานผลการปฏิบัติและการประชาสัมพันธ์ขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เริ่มจากการวางแผนการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่หน้าที่ขององค์กรสงฆ์ ส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จะต้องติดตามผลว่าสิ่งที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์กร และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

^๗ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๗. งบประมาณ (Budgeting) รูปแบบการบริหารจัดการการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบคำสั่งจากมหาเถรสมาคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาบุคลากรส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

นอกจากนี้การบริหารจัดการงานการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามให้สมบูรณ์แบบยิ่งขึ้นคณะสงฆ์ควรมีการนำหลักการจัดการของเฮนรี ฟาโยล (Henry Fayol)^๔ อีก ๕ ประการ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน (P=Planning) องค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม จะต้องทำแผนงานสำหรับกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ความสำเร็จของการวางแผนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับวิเคราะห์ข้อมูลในอดีต การตัดสินใจในปัจจุบันและการประเมินสภาพแวดล้อมของอนาคตของคณะสงฆ์ในงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๒. ด้านการจัดองค์กร (O=Organizing) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามควรมีการจัดระเบียบโดยการนำเอาส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมกันในรูปของส่วนรวมให้มากที่สุด เพื่อให้การใช้อำนาจบริหารงานและเป็นศูนย์อำนวยการให้งานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามดำเนินลุล่วงเป้าหมายที่กำหนดไว้

๓. ด้านการบริหารงานบุคคลากร (S=Staffing) องค์กรคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม จะต้องจัดหาคนให้มีความเหมาะสมกับลักษณะของงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้วยมุมมองขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและข้อกำหนดของการสรรหาบุคคลากร โดยใช้ข้อมูลการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อนำมาตัดสินใจที่จะเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติที่ดีเข้ามาทำงานให้กับองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

^๔ Henry Fayol, อ้างในวิรัช วิชณีภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น และไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพช, ๒๕๔๕), หน้า ๓๙.

๔. ด้านการอำนวยการ (D=Direction) องค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามจะต้องหาทางเลือกอยู่ตลอดเวลาว่าจะทำอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน เมื่อไร และบางครั้งก็ต้องคิดว่าทำอย่างไรอย่างเหมาะสมถึงสามารถเกิดประสิทธิผลต่องานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามให้ได้มากที่สุด

๕. ด้านการควบคุม (C=Controlling) องค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามต้องมีวิธีการตรวจสอบ ดูแลและควบคุมกระบวนการทำงานขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนบุคลากรด้านต่างๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามนั้น องค์กรสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเองจะต้องทราบบทบาทของตนเองเกี่ยวกับเทคนิคดังกล่าวในกระบวนการบริหารจัดการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จากกลุ่มทฤษฎีองค์กรจะเห็นได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการจัดการองค์กรโดยส่วนรวมที่เน้นในเรื่องของวิธีการปรับปรุงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทั้งหมดของกระบวนการดำเนินการ

ดังนั้นกระบวนการดำเนินตามภารกิจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขององค์กรคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามสามารถที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดความสามารถ มีทักษะ และมีศักยภาพในการบริหารจัดการด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามให้เกิดคุณภาพในการทำงานเพื่อรักษาสมบัติของพระพุทธศาสนาอย่างมาก

๔.๑.๒ ยุทธวิธีของคณะผู้บริหารของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

แนวทางในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามควรมีการวางแผนทางยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมเพื่อเป็นกรอบการทำงาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ความเป็นไทยของวัดและชุมชนชาวสมุทรสงครามที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบแบบแผนที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน^๔

^๔ สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), เจ้าคณะตำบลบางกระเปาะ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๒) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมสร้างความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงกระแสพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความเพียรและความรู้รักสามัคคี รวมทั้งสนับสนุนให้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอัน ทรงคุณค่าของจังหวัดสมุทรสงครามเอาไว้^{๑๐}

๓) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการสนับสนุนให้มีการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตแก่ประชาชนจังหวัดสมุทรสงคราม อย่างเป็นองค์รวม ทั้งในเรื่องของการศึกษา พัฒนาทักษะ ฝีมืออบรม การกลั่นกรองและใช้ประโยชน์ จากข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาสุขภาพของตนเองและครอบครัว การเสริมสร้าง วิถีประชาธิปไตย ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงครามของตนเอง

๔) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการพัฒนาบุคลากรของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามให้มีคุณภาพและมีทักษะในการเผยแพร่ งานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในการดำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณชนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม^{๑๑}

๕) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประยุกต์หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่วิถีปฏิบัติของ ประชาชนอย่างถูกต้องเหมาะสม และเปิดพื้นที่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสาธารณะของศาสน สถานในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจคนและพัฒนาสังคม รวมทั้งกำกับดูแลส่งเสริมองค์การสงฆ์ ของจังหวัดสมุทรสงครามให้เน้นเผยแพร่หลักคำสอนที่ถูกต้องในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอัน ทรงคุณค่าแก่ประชาชนและสังคมไทยต่อไป

๖) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการพัฒนาคุณภาพและคุณธรรมของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษามีความเข้าใจในการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า โดยคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามเป็นแกนนำในการพัฒนา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ควบคู่กับการปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และประสานความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนร่วมกันตามความ เหมาะสมในด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมโดยความถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์ต่อทุกๆ ฝ่าย

^{๑๐} สทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณณีนี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๓) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการสนับสนุนให้บ้าน พุทธศาสนสถาน สถาบันการศึกษาทุกระดับปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณีที่สั่งตามหลักพุทธศาสนาของคนในชุมชน และการนำภูมิปัญญาไปใช้ในทางปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อต่าง ๆ เชื่อมต่อเครือข่ายภูมิปัญญาเพื่อให้สามารถเข้าถึงชุมชนในทุกระดับ^{๑๒}

๔) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ให้มีโอกาสทำประโยชน์เพื่อชุมชนโดยเฉพาะการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม^{๑๓}

๕) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการรวบรวม วิจัย สืบค้นและพัฒนายอดภูมิปัญญางานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบและสามารถเข้าถึงได้สะดวก^{๑๔}

๖) ยุทธวิธีในการพัฒนางานด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนประชาชน หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามและของชาติของการไว้น้อมเชื่อใจการประนีประนอม การสร้างสันติและความสามัคคี^{๑๕}

๔.๑.๓ แรงจูงใจ/ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและประชาชน

แรงจูงใจ/ความเข้าใจในการพัฒนาส่งเสริมปลูกฝังการมีส่วนร่วมและความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงครามสามารถสรุปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านคุณค่าความภาคภูมิใจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เพราะศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องยืนยันถึงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามและของชาติไทย ดังนั้นชาติใดที่มีศิลปวัฒนธรรมมากย่อมทำให้คนในชุมชนนั้นเกิดความภาคภูมิใจเกิดความสมัครสมาน

^{๑๒} สทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยะธรรมากร (เกษม ปิยะธมฺโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญฺโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

สามัคคีเกิดความรัก และเกิดความหวงแหนแผ่นดินเกิดและประเทศชาติ ทำให้คนในชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและส่งเสริมให้มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามให้แพร่หลายต่อไป^{๑๖}

๒. ด้านการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของศิลปวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคต้นๆ หรือก่อนประวัติศาสตร์ อุปสรรคที่สำคัญคือการมีหลักฐานน้อย ไม่แน่ชัด ไม่สมบูรณ์ หลักฐานประเภทตำนานพงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มักจะเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นจากเหตุการณ์จริงซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงไปมาก ดังนั้นการศึกษาประวัติศาสตร์ในระยเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถานนั้นนับว่ามีคุณค่าต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง^{๑๗}

๓. ด้านการสร้างคุณค่าทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามสามารถที่จะบอกกล่าวได้ถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านสมุทรสงครามกับสิ่งแวดล้อมมาแต่โบราณจึงเป็นการยืนยันว่าสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก^{๑๘}

๔. ด้านการสร้างคุณค่าทางด้านทางการศึกษาศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถานสามารถทำให้ทราบเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชนชาวจังหวัดสมุทรสงครามในอดีตให้กระจ่างยิ่งขึ้น เช่น การสร้างพุทธศาสนสถานตามคติความเชื่อ การสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ผ่านทางภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือลวดลายแกะสลัก ภาพปั้นที่ประดับตามอาคารของโบราณสถานในจังหวัดสมุทรสงครามเป็นต้น^{๑๙}

๕. ด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดสมุทรสงครามได้กลายเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดสมุทรสงครามและประเทศ แต่

^{๑๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมมากร (เกษม ปิยธมโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๑๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ละชุมชนท้องถิ่นและประเทศต่างใช้ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนจังหวัดสมุทรสงครามและประเทศชาติ ให้มาชื่นชมเพื่อความเพลิดเพลินและได้รับความรู้ การที่นักท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเดินทางเข้ามาทำให้ประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม และประเทศชาติมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันทำให้เกิดอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ อีกหลายอย่างตามมา นอกจากนี้โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิธีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดสมุทรสงครามยังเป็นสิ่งเชิดชูศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปในนานาประเทศอีกด้วย^{๒๐}

๖. ด้านการส่งเสริมสนับสนุนการ ในปัจจุบันจังหวัดสมุทรสงครามได้มีการพัฒนาแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่อันเหมาะสมตามหลักวิชาเพื่อให้บริเวณชุมชนโบราณสถานเหล่านั้นสามารถเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของ ประชาชนได้ด้วย เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปพักผ่อนในบริเวณทุกแห่งล้วนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของชาวจังหวัดสมุทรสงครามและของชาติทั้งสิ้น จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนชาวสมุทรสงครามควรสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษาเพื่อการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับชาวจังหวัดสมุทรสงครามสืบต่อไป

๗. ด้านคุณค่าการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยระเบียบวิธีการในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านโบราณสถานตามวิธีการทางโบราณคดีคือ การสำรวจขุดค้น วิเคราะห์ศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้นล้วนเป็นกระบวนการแห่งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติโดยตรงทั้งนั้น ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุจึงย่อมเป็นกระบวนการที่ช่วยในการสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามไปสู่อนุชนอย่างมีประสิทธิภาพ^{๒๑}

สรุปได้ว่า การสร้างแรงจูงใจ/ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและประชาชน ศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสมุทรสงครามมีคุณค่าสมควรแก่การเอาใจใส่ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามไว้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นหลังให้ได้สัมผัสและชื่นชมความสำคัญในคุณค่าของแหล่งศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีได้อยู่ที่การตีราคาเป็นมูลค่า หากแต่อยู่ที่ไม่อาจหาสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ และความภาคภูมิใจอื่นทดแทนได้

^{๒๐} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปณฺโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๑} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นางศศิธรณีย์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๔.๑.๔ สิทธิประโยชน์ของวัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ในการมีส่วนร่วมพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม สรุปได้ดังนี้

๑. มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ของจังหวัดสมุทรสงครามได้รับการอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน^{๒๒}

๒. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงคราม มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมและมีค่านิยมที่ดีงาม

๓. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม สร้างทุนทางวัฒนธรรมเกิดคุณค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ

๔. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงคราม นำองค์ความรู้ทางศิลปศาสนาและวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์

๕. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม

๖. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการอนุรักษ์^{๒๓}

๗. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต

๘. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีโอกาสดำเนินกิจกรรมเห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมและนำไปใช้ประโยชน์

๙. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑๐. มีการวิจัยพัฒนาและจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น^{๒๔}

๑๑. มีกลไกรองรับการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาและสิทธิทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

^{๒๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๓} สทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิธรณีย์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๑๒. องค์ความรู้ และกิจกรรมถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมของ จังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น^{๒๕}

๑๓. ได้รับการสนับสนุนภาคีเครือข่ายในการฟื้นฟูกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของ จังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๔. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามได้รับการประกาศยกย่องและขึ้น ทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม^{๒๖}

๑๕. ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเผยแพร่ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด สมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๖. ได้รับการสนับสนุนองค์กรเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญา ท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น^{๒๗}

๑๗. ได้รับการจัดกิจกรรมรณรงค์เผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ค่านิยม จิตสำนึกของ จังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๘. ได้รับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และให้บริการทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด สมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๙. ผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณะ ของจังหวัด สมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๔.๑.๕ ผลของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงาน ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ ดังนี้คือ

๑. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยน ศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามกับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

๒. ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม และของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๒๘}

^{๒๕} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัด สมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิทองณ์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๒๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

๓. ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ พื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์^{๒๙}

๔. ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม

๕. จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาครัฐ เครือข่าย และประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น^{๓๐}

๖. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ

๗. บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น^{๓๑}

๘. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามและของชาติ^{๓๒}

๙. ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสมุทรสงครามสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม^{๓๓}

๑๐. ผลักดันให้สภากาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป^{๓๔}

^{๒๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมมาร (เกษม ปิยธมโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังโกโร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมมาร (เกษม ปิยธมโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายประดัด โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมวัดและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเพราะจะทำให้การพัฒนาขึ้นอยู่กับรากฐานของตนเองและภูมิปัญญาของชุมชนและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว โดยจะต้องมีการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นองค์รวม คือการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมอันดีงามทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่กว้างขวาง และรู้จักเลือกสรรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม มีแนวทางการพัฒนาดังนี้คือ

๔.๑.๖ การพัฒนาด้านสภาพแวดล้อมของศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

พบว่า : ด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ / วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือกายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด^{๓๕} มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดทุกวัดจังหวัดสมุทรสงครามทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า^{๓๖} และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน^{๓๗}

แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม มีดังนี้คือ

(๑) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามได้แสดงออกและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ คุณค่าและความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม

^{๓๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปงกโร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๖} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุญ นาคปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๗} สทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิธรณ์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

(๒) บริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทุนทางศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำปรึกษาบ่มเพาะ พัฒนาศักยภาพและส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจด้านการพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการโดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม^{๓๘}

(๓) ส่งเสริมโอกาส พื้นที่ เวทีและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม

(๔) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งบูรณะ พื้นฟู ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน พุทธศาสนสถาน และแหล่งโบราณคดี แหล่งศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนที่มีความสำคัญในจังหวัดสมุทรสงคราม^{๓๙}

(๕) พัฒนาศักยภาพ (ภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก สารัตถะ การนำเสนอ ฯลฯ) ของแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล รวมทั้งพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม สร้างโอกาส สร้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องและประชาชนในท้องถิ่น

(๖) ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงครามผ่านสื่อท้องถิ่น สื่อกระแสหลักและสื่อสังคม (social network) ในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึงอย่างเป็นรูปธรรม^{๔๐}

(๗) พัฒนาเมืองที่มีศักยภาพและมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวแหล่งทางศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสมุทรสงคราม^{๔๑}

(๘) ศึกษาวิจัยและพัฒนาเมืองนิเวศวัฒนธรรมต้นแบบรองรับการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

(๙) ส่งเสริมกิจกรรมพุทธศาสนิกสัมพันธ์และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างระหว่างวัดเจ้าของพื้นที่ ผู้นำและประชาชนในแต่ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม

^{๓๘} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๓๙} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุญ นาทปณฺโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมมาร (เกษม ปิยธมฺโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

(๑๐) สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการสร้างรายได้จากสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม รวมถึงพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม

(๑๑) พัฒนาการแสดงและเทคนิคการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัย ให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และการเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ

(๑๒) ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางศิลปวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของจังหวัดสมุทรสงคราม ในลักษณะอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมของประเทศ เช่น ภาพยนตร์ แอนิเมชันละคร ละครโทรทัศน์ ดนตรี เกม แฟชั่น และอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

(๑๓) บูรณาการ และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมช่องทางในการโฆษณา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และกระจายสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึง

๔.๑.๗ การพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี /พิธีกรรม : กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม^{๕๒} และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบรรพชา เป็นต้น^{๕๓} ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดสมุทรสงครามได้ประเพณีปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน^{๕๔}

^{๕๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมมากร(เกษม ปิยธมฺโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๓} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๔} สนทนากลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

แนวทางการพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม

(๑) คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควรมีการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเพศชายให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เช่น จัดกิจกรรมที่เพศชายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การบวชตามประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

(๒) คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควรมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนซึ่งมีอายุน้อยยังอยู่ในวัยศึกษาหรือวัยเริ่มทำงานให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มีความน่าสนใจร่วมสมัยและเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น จัดหลักสูตร อบรมร่วมกับโรงเรียน การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมธรรมทางศิลปวัฒนธรรมประกอบเป็นองค์แห่งการเรียนรู้ด้วย เป็นต้น

(๓) คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควรให้ผู้มีรายได้น้อย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา และสามารถขยายโอกาสในการประกอบอาชีพ เช่น การจัดงานในเทศกาลพิธีวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ให้มีโรงทาน เลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงานฟรี วัดก็เปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อยเข้ามาร่วมเปิดร้านค้าขายสินค้า เป็นต้น^{๕๕}

(๔) คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควรมีรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้การศึกษาน้อยให้เข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น อาศัยผู้มีความสำคัญต่อจิตใจของชุมชน อาจเป็นผู้นำชุมชนหรืออาจารย์ในโรงเรียนในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือชี้คุณและประโยชน์ อาจเริ่มจากการเข้าวัดในวันพระ เป็นต้น

(๕) คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควรมีการส่งเสริมให้ผู้ที่มีการรับรู้ข่าวสารน้อยได้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนามากขึ้นเช่น เพิ่มสื่อการกระจายข่าวสารจากเดิมที่มีอยู่อาจจะเพิ่มในช่องทาง ป้ายประกาศ หอกระจายเสียง เป็นต้น^{๕๖}

(๖) คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควรส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย อาจยังไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เลยยังขาดการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรมหรือจัดงานที่เพิ่มความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้

^{๕๕} สทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๖} สทนากลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ปรับตัวและเกิดความสนิมสนมกับผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนก็จะเป็นการดึงเอาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น^{๔๗}

๔.๑.๘ การพัฒนาด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม : รูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่น จำแนกได้ดังนี้

(๑) สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรในวัดของจังหวัดสมุทรสงคราม และผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง^{๔๘} นอกจากนี้ด้วยจริยวัตรและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดบารมี ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา และยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงเกิดการเรียนรู้และสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจในส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สัมฤทธิ์ผลได้^{๔๙}

(๒) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์ ธรรมชาติ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ที่มีอยู่ในวัด และชุมชนต่าง ๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเน้นสภาพแวดล้อมบรรยากาศที่อยู่ โดยรอบตัวมนุษย์อันเกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ^{๕๐} วัดที่เป็นกรณีศึกษาอาจแบ่งกว้างๆเป็นสองกลุ่มคือวัดที่ตั้งอยู่ในย่านความเจริญหรือวัดเก่า มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในชนบท มีจุดเด่น คืออยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความสงบ และเป็นสื่อสอนธรรม^{๕๑} ส่วนวัดในเมืองแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ แต่ก็สร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้ชิดธรรมชาติและบรรยากาศที่สงบร่มรื่น

^{๔๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศาลสมุทรกิจ (ไพศาล ธนปญโญ), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๒ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๔๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๐} สทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๑} สทนากลุ่มเฉพาะ นางจริยา ชูรอด, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

(๓) สื่อสิ่งพิมพ์ มีการจัดทำหลากหลายรูป เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสาร จดหมายข่าว ข่าวสาร แผ่นพับ ฯลฯ แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และโอกาส โดยทั่วไป ถ้าเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้มักจัดทำเป็นแผ่นพับ แต่ถ้าเป็นโอกาสสำคัญหรือโอกาสพิเศษมักจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป^{๕๒} และวัดบางวัดจัดทำวารสาร เผยแพร่ในการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามและข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องด้วย

(๔) สื่อโสตทัศนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น รายการวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซีดีรอม เว็บไซต์ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดที่เผยแพร่ธรรมไปยังต่างประเทศจัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อการเผยแพร่ธรรม รวมทั้งประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมของวัดด้วยเพื่อเป็นการการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม^{๕๓}

(๕) สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง เช่น แผ่นป้ายตามที่สาธารณะ โปสเตอร์ ที่การเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ติดอยู่ในบริเวณวัดหรือในชุมชนต่างๆ

(๖) สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณี เช่น พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน ดนตรี การแต่งกาย ไบลาน สมุดไทย เครื่องปั้นดินเผา ศิลปวัตถุต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น^{๕๔}

(๗) สื่อชุมชน หรือ สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น

๔.๑.๙ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม : การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่รวมทั้งเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สารความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอก ได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น^{๕๕}

^{๕๒} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๓} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๔} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นางจริยา ชูรอด, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๕} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

โดยแนวทางการพัฒนาการแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในหลายอย่างคือ

(๑) สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด ฯลฯ

(๒) เผยแพร่คุณค่า รักษา สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต^{๕๖}

(๓) เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๔) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๕) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๖) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเองขึ้นทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๗) จัดหาความร่วมมือ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๘) มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๙) บูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

๔.๑.๑๐ การพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม :

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ปุจฉาวิสัชนาและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสัญจร การเจ็ดนำชมวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสวดมนต์^{๕๗} และการประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม

^{๕๖} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๗} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังกร), เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนามัย การอนุรักษ์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ^{๕๘}

แนวทางการพัฒนาการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีแนวทางการปฏิบัติดังนี้คือ

โดยใช้รูปแบบ PDCA คือ

(๑) สำรวจ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และ ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

(๒) กำหนดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามไว้ในแผนยุทธศาสตร์, แผนปฏิบัติงานการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามประจำปี

(๓) เสนอของบประมาณดำเนินโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการต่อ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๔) ตั้งคณะทำงานผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ หน่วยงานทางราชการผู้รับผิดชอบ ตลอดจนผู้นำชุมชน และประชาชนเจ้าของพื้นที่ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างทั่วถึงเป็นรูปธรรม^{๕๙}

(๕) จัดทำรายละเอียดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อขออนุมัติดำเนินการ

(๖) ดำเนินการโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

- ติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการฝึกอบรม ต้องติดต่อวิทยากรที่อาจเป็นคณะสงฆ์ผู้นำศาสนาหรือปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงาน อื่นๆ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องใช้สถานที่ราชการหรือศาสนสถานเป็นที่ฝึกอบรมให้ ประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือพุทธศาสนสถานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอใช้อาคารหรือสถานที่ จัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่ม จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการอบรม

- หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามตัวชี้วัดขั้นพัฒนา เช่น ตามมาตรฐานการ สร้างเครือข่าย โดยอาศัยการจัดการฐานข้อมูลด้านพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณี

^{๕๘} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูปิยธรรมมากร (เกษม ปิยธมโม), เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัด สมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๕๙} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัด สมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสืบค้นและรวบรวมข้อมูลที่อาจหาได้จาก เว็บไซต์ต่างๆผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด คณะสงฆ์ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

- ประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนใจทั่วไปทราบ
- ดำเนินการและตรวจสอบการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้
- ประเมินผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๗) สรุปผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ พิจารณาผลดี-ผลเสียปัญหาอุปสรรครวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามต่อไป

๔.๑.๑๑ การพัฒนาด้านสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม : เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน^{๖๐} ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของวัดพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะจังหวัดสมุทรสงครามและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง^{๖๑} และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้^{๖๒} และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความ

^{๖๐} สนทนากลุ่มเฉพาะ นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี, วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๖๑} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุรณ์ นาถปญโญ), เจ้าคณะตำบลอัมพวา เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๖๒} สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทฺธิกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

ร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ไปยังนาๆ ประเทศ^{๖๓}

แนวทางวิธีการปฏิบัติงานการสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

การส่งเสริมให้วัดคณะสงฆ์ หน่วยงานต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน และเคารพในหลักของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นมีกรอบแนวคิดที่ควรนำไปเป็นแนวทางดำเนินการ ดังนี้

(๑) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นของตนระหว่างหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

(๒) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ภาคเอกชนภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ ตลอดจนจารีตประเพณีท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม

(๓) ส่งเสริมหรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นเครือข่ายระดับวัด ระดับบุคคล ระดับครอบครัว หรือระดับท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพ อนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลป วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะต่างๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม กลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาคต่อไป^{๖๔}

(๔) จัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างเครือข่ายด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ซึ่งข้อมูลดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บรวบรวมเพื่อประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอยู่แล้ว

(๕) การบูรณาการคุณค่าทางวัฒนธรรมที่หลากหลายให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อชุมชนรูปแบบของเครือข่าย/องค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดสมุทรสงคราม

^{๖๓} สันทนา กลุ่มเฉพาะ นายระดับ โพธิญาณวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

^{๖๔} สันทนา กลุ่มเฉพาะ พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสาโร), เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่ เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

(๖) การยอมรับความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นซึ่งกันและกัน

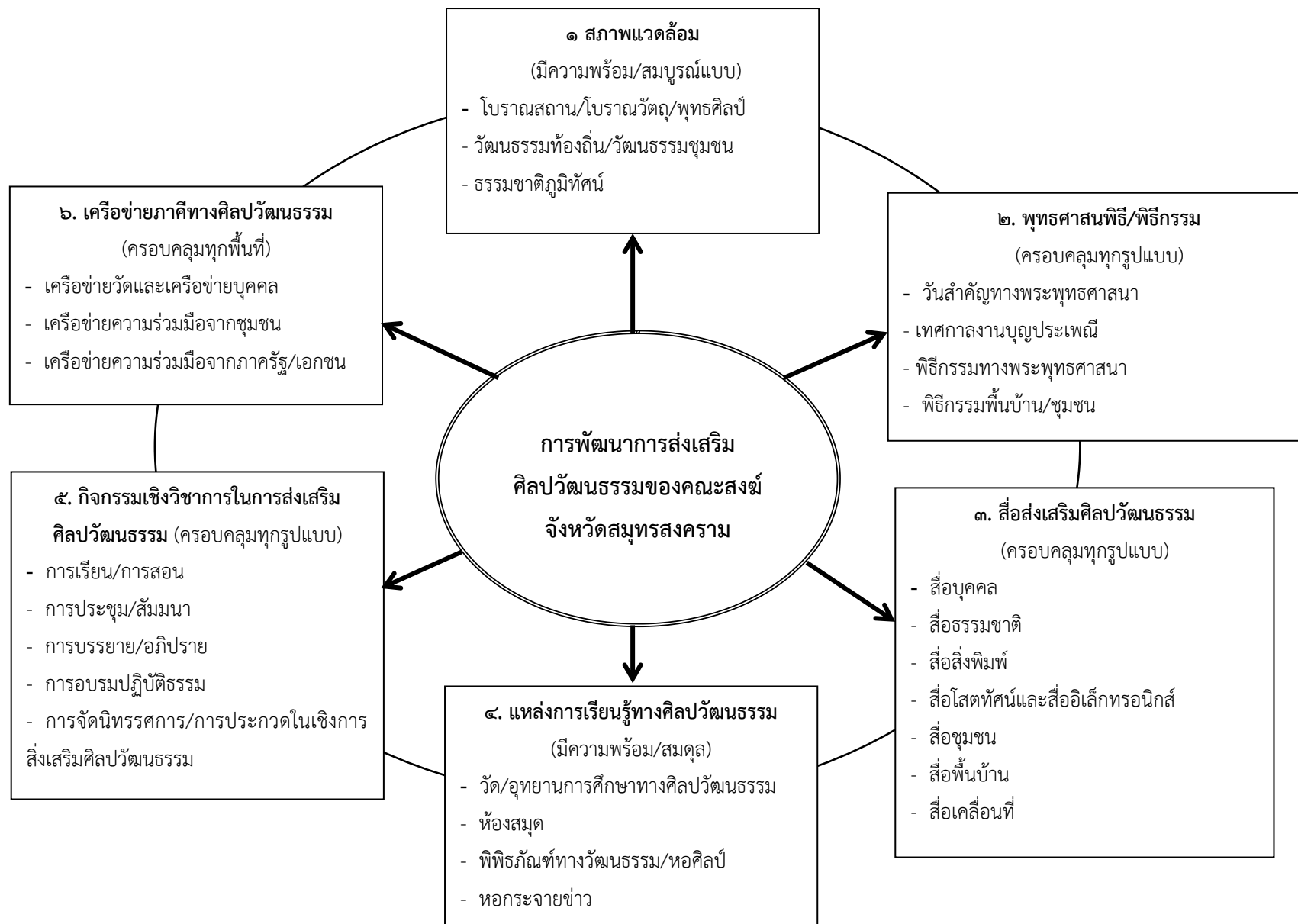
(๗) การซึมซับวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามกับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม และของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ พัฒนาจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น ส่งเสริมสนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามและของชาติ ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสมุทรสงครามสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม ผลักดันให้สภากาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเสื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้เป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๔.๒ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย (Body of Knowledge)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้สรุปเป็นองค์ความรู้ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๔.๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๔.๒ แสดงองค์ความรู้ในการพัฒนากการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

สรุปองค์ความรู้ : การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยได้ค้นพบดังแสดงในแผนภูมิที่ ๔.๒ ได้ดังนี้

๑. แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามด้านการบริหารจัดการ

แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามด้านการบริหารจัดการ เป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ โดยการปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการบริหารจัดการงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ การวางแผน (Planning) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีการวางแผนเป็นหลักการสำคัญมูลฐานของกระบวนการบริหารจัดการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ถือว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง การวางแผนในรูปแบบการบริหารจัดการทั้งแผนระยะสั้น และแผนระยะยาว รูปแบบของแผนงานประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติและมาตรฐานของงาน ซึ่งในองค์กรสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้วางแผนงานและกรอบขั้นตอนการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนั้นโดยมีคณะกรรมการผู้บริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสช่วยกันกำกับดูแลอย่างสมดุลงภาพเพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

๑.๒ การจัดองค์การ (Organizing) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีการกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนด ช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มีระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณูปการซึ่งกำหนดโดยมหาเถรสมาคม ไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับการจัดองค์การ คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการตามลำดับขั้นเพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

๑.๓ การจัดบุคลากรสงฆ์ (Staffing) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ในส่วนของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากบุคลากรสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่นั้น มีระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชน ประชาชนผู้มีปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ฉะนั้น การได้มาของบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสรรหา คัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ในการทำงานเพื่อองค์กร

๑.๔ การอำนวยการ (Directing) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีขั้นตอนของการสั่งการจากระดับพระสังฆาธิการ ที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม โดยเฉพาะอย่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตนั้นๆ ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเขตนั้นๆ ในลักษณะของการสั่งการ ระเบียบ ข้อบังคับอย่างเหมาะสมดั่งมา

๑.๕ การประสานงาน (Co-ordinating) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรการประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

๑.๖ การรายงาน (Reporting) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของบุคลากร โดยมีการรายงานผลการปฏิบัติและการประชาสัมพันธ์ขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เริ่มจากการวางแผนการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่ขององค์กรสงฆ์ ส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จะต้องติดตามผลว่าสิ่งที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรุดหน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์กร และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

๑.๗ งบประมาณ (Budgeting) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามมีรูปแบบการบริหารจัดการการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบคำสั่งจากมหาเถรสมาคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาบุคลากรส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีการปฏิบัติงานที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

๒. การพัฒนาด้านสภาพแวดล้อมของศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/ วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือกายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และ

สถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดทุกวัดจังหวัดสมุทรสงครามทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม คือ เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามได้แสดงออกและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ คุณค่า และความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม พร้อมทั้งมีการบริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทุนทางศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำ บริक्षाบ่มเพาะ พัฒนาศักยภาพและส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจด้านการพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการโดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ส่งเสริมโอกาส พื้นที่ เวทีและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ อันดีระหว่างวัด เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม

มีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งบูรณะ พื้นฟู ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน พุทธศาสนสถาน และแหล่งโบราณคดี แหล่งศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนที่มีความสำคัญในจังหวัดสมุทรสงครามพัฒนาเมืองที่มีศักยภาพและมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวแหล่งทางศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดสมุทรสงคราม พร้อมทั้งศึกษาวิจัยและพัฒนาเมืองนิเวศวัฒนธรรมต้นแบบรองรับการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงครามอย่างต่อเนื่อง

๓. การพัฒนาด้านพุทธศาสนาพิธี /พิธีกรรม :

ด้านกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบรรพชา เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดสมุทรสงครามได้ประพฤติปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

แนวทางการพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม คณะสงฆ์ของจังหวัดสมุทรสงครามควร มีการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเพศชายให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธ ศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เช่น จัดกิจกรรมที่เพศชายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การบวช ตามประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น โดยมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนซึ่งมี อายุอ่อน้อยยังอยู่ในวัยศึกษาหรือวัยเริ่มทำงานให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมทางพุทธ ศาสนาให้มีความน่าสนใจร่วมสมัยและเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น จัด หลักสูตร อบรมร่วมกับโรงเรียน การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมธรรมทางศิลปวัฒนธรรมประกอบเป็น องค์แห่งการเรียนรู้ด้วย โดยมีรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้ศึกษาน้อยให้เข้าใจถึงประโยชน์และ ความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น อาศัยผู้มีความสำคัญต่อจิตใจ ของชุมชน อาจเป็นผู้นำชุมชนหรืออาจารย์ในโรงเรียนในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือชี้คุณ และประโยชน์ อาจเริ่มจากการเข้าวัดในวันพระเป็นต้น และส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชน น้อยเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย อาจยังไม่ เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เลยยังขาดการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ควรจัด ให้มีการอบรมหรือจัดงานที่เพิ่มความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้ ปรับตัวและเกิดความสนิมสนมกับผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนก็จะเป็นการดึงเอาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้เข้า มามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

๔. การพัฒนาด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

รูปแบบต่างๆ สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรในวัดของจังหวัด สมุทรสงคราม และผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและ ผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ สื่อสิ่งพิมพ์ มีการจัดทำหลากหลาย รูป เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสาร จดหมายข่าว ข่าวสาร แผ่นพับ ฯลฯ แตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และโอกาสโดยทั่วไป ถ้าเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้จัดทำเป็น แผ่นพับ แต่ถ้าเป็นโอกาสสำคัญหรือโอกาสพิเศษมักจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้า ต่อไป และวัดบางวัดจัดทำวารสาร เผยแพร่ในการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด สมุทรสงครามและข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องด้วย สื่อโสตทัศนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น รายการวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซีดีรอม เว็บไซต์ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดที่เผยแพร่ธรรมไป ยังต่างประเทศจัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อการเผยแผ่ธรรม รวมทั้งประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมของวัด ด้วยเพื่อเป็นการการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อ กลางแจ้ง เช่น แผ่นป้ายตามที่สาธารณะ โปสเตอร์ ที่การเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัด

สมุทรสงคราม ติดอยู่ในบริเวณวัดหรือในชุมชนต่าง ๆ สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณี เช่น พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน ดนตรี การแต่งกาย โบราณ สมุดไทย เครื่องปั้นดินเผา ศิลปวัตถุต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และสื่อชุมชน หรือ สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น

๕. การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่รวมทั้งเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สาระความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอกได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้นโดยแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในการสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์สถาน หอสมุด ฯลฯ โดยการเผยแพร่คุณค่า รักษา สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทางศิลปวัฒนธรรม จัดเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเองขึ้นทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม สร้างความร่วมมือ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนบูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

๖. การพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสัจจะ การจัดนาชมวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสดมภ์ และการประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถัย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ แนวทางการพัฒนาการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม พึงมีแนวทางการปฏิบัติคือ

โดยใช้รูปแบบ PDCA คือ สำรวจ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น กำหนดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามไว้ในแผนยุทธศาสตร์, แผนปฏิบัติงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามประจำปี เสนอของบประมาณดำเนินโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งคณะทำงานผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ หน่วยงานทางราชการผู้รับผิดชอบ ตลอดจนผู้นำชุมชน และประชาชนเจ้าของพื้นที่ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างทั่วถึงเป็นรูปธรรม จัดทำรายละเอียดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามเพื่อขออนุมัติดำเนินการ ดำเนินการโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม สรุปผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ พิจารณา ผลดี-ผลเสียปัญหาอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามต่อไป

๗. การพัฒนาด้านสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของวัดพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะจังหวัดสมุทรสงครามและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม สามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้วัดที่เป็นกรณีศึกษามีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายและกว้างขวางกับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ไปยังนาๆ ประเทศ แนวทางวิธีการปฏิบัติงานการสร้างเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมให้วัดคณะสงฆ์ หน่วยงานต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน และเคารพในหลักของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นมีกรอบ

แนวคิดที่ควรนำไปเป็นแนวทางเดียวกัน พร้อมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นของตนระหว่างหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม และการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม ส่งเสริมหรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นเครือข่ายระดับวัด ระดับบุคคล ระดับครอบครัว หรือระดับท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพ อนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะต่างๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น สภาวัฒนธรรม กลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาค ตลอดจนจัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างเครือข่ายด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งข้อมูลดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บรวบรวมเพื่อประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม” โดยมีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน (๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม และวิเคราะห์สภาพปัญหาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ (In-depth Interview) จำนวน ๒๙ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จำนวน ๘ รูป/คน เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ลักษณะของแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิด โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้านเนื้อหาเชิงพรรณนาความ ผลจากการวิจัยสรุปได้ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม สรุปได้ดังนี้

๑. วิเคราะห์การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย

ผลการวิจัยพบว่า

(๑) แนวคิดในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมองค์กร

พบว่า : มนุษยชาติมีพัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมรักษาและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม อันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และการดำเนินวิถีชีวิต ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นมากกว่าหลายร้อยปี กว่าจะสร้างหลักเกณฑ์หรือทฤษฎีในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานได้ และทฤษฎีการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุตลอดจนวัฒนธรรมที่นิยมใช้แพร่หลายในปัจจุบัน คือ กฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากหลากหลายความคิด จนกลายเป็นบทสรุปของหลักเกณฑ์การส่งเสริมและศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะโบราณสถานสากล ส่งผลให้เกิดหลักเกณฑ์การส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานทั่วโลกและรวมทั้งในประเทศไทยเราด้วย ถึงแม้สาระบางส่วนจะมีความแตกต่างกันแต่โดย เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ยังคงอิงกับกฎบัตรสากลเมืองเวนิซ (Venice Charter) เป็นสำคัญ ซึ่งการเกิดขึ้นของ (Venice Charter) ในช่วง

หลังสงครามโลกทำให้เกิดกระแสการจัดตั้งองค์กรต่างๆ และมีการจัดประชุมต่างๆ เพื่อที่จะหาแนวทางในการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานที่เสียหายมากที่สุด

(๒) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในอดีต

พบว่า : การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของไทยในอดีตอันเป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของไทย ในยุกระบอบราชประเพณีของกษัตริย์ราช สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นรัชกาลที่ ๑-๓ (พ.ศ.๒๕๒๕- ๒๓๙๓) เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในรูปแบบการบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชวัง กระทำเป็นราชประเพณีของ กษัตริย์ราชเจ้า ซึ่งนอกจากปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญของกษัตริย์อันเป็นการแสดงนัยทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ เป็นเครื่องบอกซึ่งความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทย และยังเป็นการเสริมสร้างแสนยานุภาพ เพิ่มพูนความเชื่อ ความศรัทธาต่อผู้ใต้ปกครองให้มีความจงรักภักดีอีกด้วย

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคแห่งการพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม สมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (พ.ศ.๒๓๔๙-ก่อน พ.ศ.๒๔๕๓) ก็เป็นส่งเสริมและบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระราชวัง วัง กระทำเป็นราชประเพณีของกษัตริย์ราชเจ้าเช่นเดิม เพื่อสะท้อนบารมีของกษัตริย์ หากแต่มีกฎหมายฉบับแรกที่บัญญัติเพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายโบราณสถาน ได้แก่ วัตถุอาราม และที่สำคัญได้เกิดกระบวนการการวินิจฉัยและชั้นสูตรก่อนที่จะสถาปนาปฏิสังขรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ไม่ได้เป็นกระบวนการเฉพาะที่ทำกับอาคารที่จะซ่อมแซมทุกหลัง และไม่สามารถระบุถึงวิธีการปฏิบัติต่างๆ อย่างชัดเจนนัก นับได้ว่าเป็นการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมไทยให้คงอยู่โดยพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำ

การส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมยุคของการปรับปรุงองค์กร (พ.ศ.๒๔๕๔-๒๔๗๕) หรือในสมัย รัชกาลที่ ๖-๗ เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ในฐานะการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม และการส่งเสริมและการอนุรักษ์ได้กลายมาเป็นงานในระบบราชการอย่างเต็มตัว โดยให้ยึดหลักในการสงวนรักษาตามรูปแบบดั้งเดิมและรักษาสภาพแวดล้อมของศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานเป็นสำคัญ ซึ่งเพดานความรู้ในการบูรณะในตอนนี้เป็นลักษณะการศึกษาแบบการอ่านค้นคว้าด้วยตนเอง และแลกเปลี่ยนทัศนะจากกลุ่มผู้รู้ในส่วนกลางและกระจายไปสู่ท้องถิ่น อีกทั้ง เริ่มมีการใช้คำว่าบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นในงานราชการ และเริ่มพบแนวคิดในการมองศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณสถานในแง่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ แนวคิดต่างๆ ได้รับอิทธิพลแนวคิดจากตะวันตกอย่างชัดเจน

การส่งเสริมและการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.๒๔๗๕ - ๒๕๐๕) มีลักษณะวิธีการตลอดจนวิธีการทำงานอนุรักษ์ คือ นโยบายชาตินิยมแบบเน้นความเป็นไทยในแบบสากล และแบบท้องถิ่นนิยมตลอดจนการเข้ามาของนักวิชาการตะวันตก โดยกรมศิลปากรรับผิดชอบบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานตามที่ประกาศขึ้นประกาศไว้ และการดำเนินงานต้องอาศัยแนวทางที่สำนักวิชาการฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศดำเนินการบูรณะใน อินโดจีนเป็นหลัก โดยถือ

หลักว่า ไม่ซ่อมแซมโบราณวัตถุ แต่คำจูนรักษาโบราณสถานอันเป็นศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทย ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งพังทลายไป ก็ใช้หินหรือไม้ใหม่ หรือวัสดุประเภทเดียวกันเข้ามาแทนที่พอรองรับกันได้

(๓) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน

พบว่า : การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในประเทศไทยยุคปัจจุบันเป็นไปตามระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องแนวทางการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น สามารถสรุปได้ดังนี้

๑) การเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีกล่าวคือ สังคมวัฒนธรรมไทยเป็นสังคมแห่งความหลากหลาย ที่มีกลุ่มคนที่มีศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีที่หลากหลายร่วมกัน การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมแห่งความหลากหลายนี้ คนในท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่แวดล้อมตน

๒) การกระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นถึงความสำคัญและภาคภูมิใจในศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีของตน อันจะนำมาสู่การมีจิตสำนึกและการรวมตัวของคนในท้องถิ่น เพื่อทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่น

๓) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น ทั้งในส่วนของการเสนอความคิดเห็นและการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสำนึกร่วมของคนท้องถิ่นในการดูแลรักษาศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตน

๔) การดำเนินกิจกรรมด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีท้องถิ่น อันจะเป็นการเผยแพร่ สืบสาน อนุรักษ์ และพัฒนาวัฒนธรรมท้องถิ่นให้ยังคงดำรงอยู่อย่างยั่งยืนท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก และก่อประโยชน์ให้กับท้องถิ่น อาทิ ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาท้องถิ่น การศึกษา เป็นต้น

๕) การจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ท้องถิ่นในรูปของการศึกษาวิจัย กล่าวคือ คนในท้องถิ่นทำหน้าที่สำรวจ ค้นหา และบันทึกองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมพื้นบ้านของตนเอง เพื่อเผยแพร่และธำรงไว้สืบไป

๖) การสร้างเครือข่ายสายใยวัฒนธรรม ส่งเสริมให้สังคมสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นๆ อย่างบูรณาการ

(๔) บทบาทพระสงฆ์ไทยกับการส่งเสริมมรดกทางศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาจะได้รับผลกระทบกระเทือนจากเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างมาก และทำให้มีผู้มองศาสนาในแง่ต่างๆ ทั้งในแง่ดีหรือแง่บวกและในแง่ร้ายหรือแง่ลบก็ตาม แต่พุทธศาสนายังนับว่ามีอิทธิพลทางด้านศิลปวัฒนธรรมอยู่มากในจิตใจของคนไทย และแสดงออกมาในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี นิสัย ศิลปวัฒนธรรม หรือความเมตตาปราณี และความโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ในสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพุทธศาสนาจึงถือว่าสังคมไทยก็คือสังคมพุทธนั่นเอง ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ พระสงฆ์ สถาบันสงฆ์จึงเป็นสถาบันจารีตที่มีความสำคัญยิ่ง พระสงฆ์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตของชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ทั้งทางด้านศีลธรรมจรรยาและกิจกรรมทางโลก พระสงฆ์เป็นหนึ่งในรัตนะ ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสถาบันพระพุทธศาสนาที่ขาดเสียไม่ได้ ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากจะเป็นที่พึ่งพิงทางใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยา โดยชี้ให้ทำนาให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนกิจ ศาสนพิธีแล้ว พระภิกษุสงฆ์ยังทำหน้าที่ส่งเสริมรักษานุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและให้บริการด้านอื่นๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไปให้บริการไม่ทั่วถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและทั้งยังมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่างๆ อีกด้วย

๒. วิเคราะห์สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการวิจัยพบสภาพปัญหา ดังต่อไปนี้

(๑) ปัญหาในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

พบว่า : ปัญหาสืบเนื่องมาจากผลกระทบการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีทั้งความหลากหลายและรวดเร็วในการรับข้อมูลข่าวสาร ก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ปัญหา ๖ คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) สื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) กิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) เครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อันส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมามากมาย นับตั้งแต่ระดับปัจเจกชน ครอบครัว ชุมชน และสังคมโดยรวมปัญหาวิกฤตศิลปวัฒนธรรมนับเป็นปัญหาที่สำคัญยิ่งของวัดและคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและสังคมไทย เนื่องจากเกี่ยวข้องเชื่อมโยงและชักนำลักษณะการดำเนินชีวิต ความประพฤติ ความคิด ทัศนคติ และคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม ในปัจจุบันปัญหาวิกฤตศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามที่สำคัญ ได้แก่ การยึดถือวัตรนิยมหรือความต้องการทางวัตถุ

ทำให้เกิดความโลภ ไม่รู้จักพอ ความเป็นปัจเจกบุคคล/การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน การเพิกเฉยต่อปัญหาส่วนรวม และการขาดความรู้ที่เท่าทันในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ การมีทัศนคติที่เปลี่ยนไปของเด็กวัยรุ่น ก่อให้เกิดโรคทางสังคมแบบใหม่ คือ เสพติดอาหาร เครื่องดื่ม สารที่ไม่เป็นคุณต่อร่างกายและสติปัญญา เช่น บุหรี่ เหล้า และอินเทอร์เน็ต ฯลฯ วิฤตศิลปวัฒนธรรมและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมเหล่านี้ นำไปสู่ปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาทอดทิ้งศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม ปัญหาภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหาย เป็นต้น

(๒) แนวทางการแก้ไขปัญหาในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

พบว่า : การที่จะให้ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามจะดำรงอยู่อย่างมั่นคงคู่ชาติไทยได้ ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจจากวัดโดยมีคณะสงฆ์เป็นแกนหลักสำคัญ และประชาชนชาวจังหวัดสมุทรสงครามผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมอย่างแท้จริงช่วยกันจรรโลง ช่วยกันพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาวสมุทรสงครามให้คงความเป็นชาติไทย ศิลปวัฒนธรรมไทยเป็นเอกลักษณ์ที่แสดงถึงวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในชาติ ซึ่งถูกถ่ายทอดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้รับการยกย่องทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่สง่าสวยงาม อีกทั้งเป็นชาติที่มีอภัยาศัยไมตรี ซึ่งแสดงออกมาจากกิริยามารยาท และท่าทางที่เป็นเอกลักษณ์แบบไทย เช่น มารยาทการพูด การแต่งกาย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ศิลปกรรมและวัฒนธรรมต่างๆ รวมไปถึงการฟ้อนรำและดนตรี ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าของไทยเป็นอย่างยิ่ง ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ดำรัสว่า “อิฐเพียงแผ่นเดียวก็มีค่า ควรที่เราจะได้ช่วยกันรักษาไว้” เปรียบเหมือนวัฒนธรรมไทยเป็นของคนทั้งชาติ จึงควรมีการร่วมมือกัน อนุรักษ์ พัฒนาให้เจริญงอกงามทัดเทียมอารยประเทศ ดังข้อคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้คำจำกัดความ “วัฒนธรรม” ว่า “วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น ๆ” ซึ่งความหมายของวัฒนธรรมในทัศนะของท่าน หมายถึง “ตัววัฒนธรรมที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ชีวิตของประชาชนนั่นเอง”

๓. การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดังนี้

๑) แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามด้านการบริหารจัดการ

แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามด้านการบริหารจัดการ เป็นไปตามกระบวนการบริหารจัดการประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ ๗ ประการ หรือเรียกว่า

POSDCORB มาปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสภาพการบริหารจัดการงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. การวางแผน (Planning) การวางแผนเป็นหลักการสำคัญมูลฐานของกระบวนการบริหารจัดการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ถือว่าแผนงานเป็นหลักและเป็นรากฐานของการปฏิบัติงานทั้งปวง การวางแผนในรูปแบบการบริหารจัดการนั้นจะจัดเป็นแผนระยะสั้น หรือแผนระยะยาว รูปแบบของแผนงานประกอบด้วยวัตถุประสงค์ นโยบาย แนวปฏิบัติ และมาตรฐานของงาน ซึ่งในองค์กรสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้วางแผนงานและกรอบขั้นตอนการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า จะทำอะไร (What) จะทำอย่างไร (How) จะใช้เงินเท่าไร (How money) จะมอบหมายให้ใครทำ (Who) และจะกระทำเมื่อไร (When) นอกจากนั้นโดยมีคณะกรรมการผู้บริหารงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาสช่วยกันกำกับดูแลอย่างสมดุลงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้

๒. การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการกำหนดงานควบคุมและบังคับบัญชาในลักษณะหน่วยงานหลัก หน่วยงานที่ปรึกษา และหน่วยงานช่วย พร้อมทั้งกำหนด ช่วงการบังคับบัญชาไว้ด้วย ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนี้ได้มีระเบียบว่าด้วยการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสาธารณูปการซึ่งกำหนดโดยมหาเถรสมาคม ไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับการจัดองค์การคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาดำเนินการตามลำดับขั้น เพื่อให้เกิดการสื่อสารความเข้าใจในองค์การเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ สายการบังคับบัญชาและการติดต่อ

๓. การจัดบุคลากรสงฆ์ (Staffing) ซึ่งเป็นกระบวนการสรรหาและคัดเลือกบุคลากรสงฆ์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาสู่องค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ในส่วนของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม เนื่องจากบุคลากรสงฆ์ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่นั้น มีระดับพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น ผู้นำชุมชนของแต่ละชุมชน ปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ฉะนั้น การได้มาของบุคลากรด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจำเป็นต้องมีการสรรหา คัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ในการทำงานเพื่อองค์กร

๔. การอำนวยการ (Directing) เป็นขั้นตอนของการสั่งการจากระดับพระสังฆาธิการที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างเจ้าคณะพระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม ถือว่าเป็นผู้ที่ต้องรับผิดชอบในเขตนั่นๆ ในลักษณะของการสั่งการ ระเบียบข้อบังคับอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน

๕. การประสานงาน (Co-ordinating) เป็นการติดต่อสื่อสารภายในองค์กร โดยเฉพาะองค์กรคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งแต่ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับวัด เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การประสานงานระหว่างหน่วยงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร การ

ประสานงานเป็นขั้นหนึ่งของรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติตามกำหนดเวลาและสถานที่ตลอดจนผู้รับผิดชอบงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบว่าในเวลาใด ใครทำอะไร ที่ไหน และทำอย่างไร เป็นการสะดวก ทุกฝ่ายในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับกระบวนการของการผลิตและผลผลิตต่อไป

๖. การรายงาน (Reporting) ในการปฏิบัติหน้าที่ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของบุคลากรสงฆ์ต้องมีการรายงานผลการปฏิบัติและการประชาสัมพันธ์ขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เริ่มจากการวางแผนการจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การสั่งการ การประสานงาน ต่อจากนั้นก็เป็นที่ขององค์กรสงฆ์ ส่วนหน่วยงานที่รับผิดชอบที่จะต้องติดตามผลว่าสิ่งที่ได้สั่งการหรือมอบหมายให้แก่ผู้ร่วมงานนั้น ผลการปฏิบัติงานรู้หน้าหรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคและข้อขัดข้องประการใด ผลการปฏิบัติงานสอดคล้องและบรรลุเป้าหมายขององค์กรหรือไม่ ทั้งนี้เพื่อจะได้เป็นการประเมินผลงานขององค์กร และประเมินผลการปฏิบัติงานของเพื่อนร่วมงานด้วย และจะได้เป็นข้อมูลในการรายงานผลการปฏิบัติงานต่อผู้บังคับบัญชา และประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบด้วย

๗. งบประมาณ (Budgeting) รูปแบบการบริหารจัดการการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขององค์กรสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีระเบียบคำสั่งจากมหาเถรสมาคม เพื่อเพิ่มศักยภาพและการพัฒนาบุคลากรส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีภารกิจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ มีภารกิจหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนแรก ได้แก่ การจัดทำงบประมาณซึ่งเป็นการวางแผนล่วงหน้าในการขอเงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างหรือค่าใช้จ่าย และขั้นตอนที่สอง ได้แก่ การดำเนินการใช้เงินเพื่อจัดซื้อหรือจัดจ้างตามงบประมาณที่ได้รับนั้น

นอกจากนี้การบริหารจัดการงานการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามให้สมบูรณ์แบบยิ่งยวดคณะสงฆ์ผู้บริหารด้านศิลปวัฒนธรรม มีการนำหลักการจัดการอีก ๕ ประการ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการพัฒนาส่งเสริมงานศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการวางแผน (P=Planning) องค์กรคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม จะต้องทำแผนงานสำหรับกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ความสำเร็จของการวางแผนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับภาวะข้อมูลในอดีต การตัดสินใจในปัจจุบันและการประเมินสภาพแวดล้อมของอนาคตของคณะสงฆ์ในงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้ดังต่อไปนี้

๒. ด้านการจัดองค์กร (O=Organizing) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามควรมีการจัดระเบียบโดยการนำเอาส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมารวมกันในรูปของส่วนรวมให้มากที่สุด เพื่อให้การใช้

อำนาจบริหารงานและเป็นศูนย์อำนวยการให้งานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามดำเนินลู่ลงเป้าหมายที่กำหนดไว้

๓. ด้านการบริหารงานบุคคลากร (S=Staffing) องค์การคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามจะต้องจัดหาคนให้มีความเหมาะสมกับลักษณะของงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้วยมุมมองขององค์การสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามและข้อกำหนดของการสรรหาบุคคลากร โดยใช้ข้อมูลการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อนำมาตัดสินใจที่จะเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติที่ดีเข้ามาทำงานให้กับองค์การอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ด้านการอำนวยการ (D=Direction) องค์การสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามจะต้องหาทางเลือกอยู่ตลอดเวลาว่าจะทำอะไร ใครเป็นคนทำ ทำที่ไหน เมื่อไร และบางครั้งก็ต้องคิดว่าทำอย่างไรอย่างเหมาะสมถึงมาเกิดประสิทธิผลต่องานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามให้ได้มากที่สุด

๕. ด้านการควบคุม (C=Controlling) องค์การสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามต้องมีวิธีการตรวจสอบ ดูแลและควบคุมกระบวนการทำงานขององค์การสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ตลอดจนบุคลากรด้านต่างๆ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับการทำงานด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

การบริหารจัดการงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามนั้น องค์การสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามเองจะต้องทราบบทบาทของตนเองเกี่ยวกับเทคนิคดังกล่าวในกระบวนการบริหารจัดการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จากกลุ่มทฤษฎีองค์กร จะเห็นได้ว่าเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นการจัดการองค์กรโดยส่วนรวมที่เน้นในเรื่องของวิธีการปรับปรุงประสิทธิภาพ และประสิทธิผลทั้งหมดของกระบวนการดำเนินการ

ดังนั้นกระบวนการดำเนินตามภารกิจในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมขององค์การคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามสามารถที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องส่งผลให้เกิดความสามารถ มีทักษะ และมีศักยภาพในการบริหารจัดการด้านศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามให้เกิดคุณภาพในการทำงานเพื่อรักษาสมบัติของพระพุทธศาสนาอย่างมาก

แนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม มีการกำหนดทิศทางในการปฏิบัติงานให้สัมฤทธิ์ผล สรุปได้ ๔ ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ ประชาชนในชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ ๒ ประชาชนในชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ได้รับการอนุรักษ์

ประเด็นที่ ๓ ประชาชนมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิตอันเป็นการส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงคราม

ประเด็นที่ ๔ ประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้ เห็นคุณค่าในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันมีคุณค่าของจังหวัดสมุทรสงคราม และนำไปใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตพร้อมทั้งเพิ่มคุณค่าสร้างอาชีพสร้างความมั่นคงอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ได้กำหนดเป้าประสงค์หลักในการพัฒนาไว้ ๕ ประเด็น ดังนี้คือ

ประเด็นที่ ๑ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเด็นที่ ๒ มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดสมุทรสงคราม และของชาติได้รับการอนุรักษ์

ประเด็นที่ ๓ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชนของจังหวัดสมุทรสงครามได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่เหมาะสม เข้าใจในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

ประเด็นที่ ๔ บุคลากร วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ของจังหวัดสมุทรสงคราม รวมกันเป็นองค์กรภาคีและแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมมีสมรรถนะในการดำเนินงานได้อย่างเข้มแข็งจนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประเด็นที่ ๕ องค์ความรู้ทางด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และเผยแพร่สู่สาธารณชนอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ ๖ วัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ของจังหวัดสมุทรสงคราม ได้รับการส่งเสริมให้มีค่านิยมที่ดีงาม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

สิทธิประโยชน์ของวัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ในการมีส่วนร่วมพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม สรุปได้ดังนี้

๑. มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ของจังหวัดสมุทรสงครามได้รับการอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

๒. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงคราม มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมและมีค่านิยมที่ดีงาม

๓. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม สร้างทุนทางวัฒนธรรมเกิดคุณค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ

๔. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงคราม นำองค์ความรู้ทางศิลปศาสนาและวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์

๕. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม

๖. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการอนุรักษ์

๗. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต

๘. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดสมุทรสงครามมีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมและนำไปใช้ประโยชน์

๙. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑๐. มีการวิจัย พัฒนาและจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๑. มีกลไกรองรับการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาและสิทธิทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๒. องค์ความรู้ และกิจกรรมถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๓. ได้รับการสนับสนุนภาคีเครือข่ายในการฟื้นฟูกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๔. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามได้รับการประกาศยกย่องและขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม

๑๕. ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเผยแพร่ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๖. ได้รับการสนับสนุนองค์กรเครือข่ายอนุรักษ์ฟื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๗. ได้รับการจัดกิจกรรมรณรงค์เผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ค่านิยม จิตสำนึกของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๘. ได้รับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และให้บริการทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

๑๙. ผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณะของจังหวัดสมุทรสงครามมากยิ่งขึ้น

สรุปการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทั้ง ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนาพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

๑. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามกับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

๒. ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม และของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ พื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงครามอย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

๔. ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดสมุทรสงคราม

๕. จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๖. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ

๗. บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

๘. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามและของชาติ

๙. ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดสมุทรสงครามสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม

๑๐. ผลักดันให้สภากาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดสมุทรสงครามในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานสำคัญของศิลปวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน และหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย

กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศิลปกรรม ถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน เพื่อให้คนประพฤติดี ประพฤติชอบ สร้างความเจริญดีงาม และความมั่นคงทางจิตใจ เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งหากคนในสังคมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตามหลักพุทธธรรมพระพุทธศาสนา ก็จะทำให้ต้องการเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีข้อค้นพบที่สำคัญ จึงนำอภิปรายผล ดังนี้

ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีจำนวน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม ได้ดังนี้

๑) ด้านการพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านสภาพแวดล้อม

พบว่า : โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการ จัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือกายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดทุกวัดจังหวัดสมุทรสงครามทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน จากข้อค้นพบสอดคล้องกับกองแผนงาน กรมการศาสนา^๑ ที่ว่า กระบวนการบริหารของเจ้าอาวาสวัดทุกรูป มีกระบวนการแบบธรรมาธิปไตย กล่าวคือ การบริหารที่ทุกคนมีส่วนร่วมรับฟังข้อคิดเห็นในลักษณะการปรึกษาหารือ โดยมุ่งประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน แบ่งเป็น ๒ ปัจจัย คือ ๑. ปัจจัยหลัก หรือปัจจัยโดยตรง ประกอบด้วย ความสามารถพิเศษหรือมีคุณลักษณะเฉพาะพิเศษของเจ้าอาวาส บุคลิกภาพ ภาวะผู้นำ เช่นความมีมนุษยสัมพันธ์ ความซื่อสัตย์ ระยะเวลาในการบวช ระดับการศึกษา

^๑ กองแผนงาน กรมการศาสนา, ปัจจัยส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒).

และกระบวนการบริหารในการทำงานอย่างเป็นระบบ เป็นต้น ๒. ปัจจัยเสริม หรือปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนได้แก่ สภาพแวดล้อม ท่าเลที่ตั้ง บรรยากาศในวัด และการที่วัดมีลักษณะพิเศษเฉพาะเช่น เป็นโบราณสถาน มีโบราณวัตถุทางศิลปวัฒนธรรม และอื่นๆ

สอดคล้องกับ **ทรงฤทธิ์ เหมือนพรม**^๒ ที่ว่างานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ เป็นการนำเอาศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมผสมจิตรกรรม ที่มีแนวคิดมาจากลัทธิอีสาน โดยโครงสร้างสถาปัตยกรรมนำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นของชาวอีสานที่แสดงออกมาโดยเรียบง่าย แต่ภายในจิตใจ ความเชื่อ แสดงออกมาชื่อๆ ผ่งด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับ **นิสา พิมพ์พิเศษ**^๓ ที่ว่าแนวทางการจัดการโบราณสถานสำหรับภาครัฐและภาคประชาชนนั้นมี ๕ แนวทาง สำหรับปัญหาแต่ละประการ ดังนี้ แนวทางที่ ๑ เพื่อพัฒนาการศึกษาและวิชาการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ โบราณสถาน การเก็บข้อมูลโบราณสถานเพิ่มเติม เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ จัดตั้งศูนย์รวบรวมข้อมูลบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณสถานในหลักสูตรการเรียน รวมถึงสนับสนุนการวิจัยระดับท้องถิ่น แนวทางที่ ๒ เพื่อพัฒนาการเข้าถึงแหล่ง ประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและดูแลรักษาเส้นทางคนบางคนเพื่อความสะดวกและปลอดภัย แนวทางที่ ๓ เพื่อพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประกอบด้วยกิจกรรมสร้างระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และดูแลรักษาอย่างเหมาะสม แนวทางที่ ๔ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจากธรรมชาติ ประกอบด้วยกิจกรรมอนุรักษ์และดูแลรักษาโบราณสถานอย่างต่อเนื่อง แนวทางที่ ๕ เพื่อลดความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพจาก มนุษย์ ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถาน เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

ตลอดจนสอดคล้องกับ **ชวลิต อธิปัตย์กุล**^๔ ที่ว่า รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี มีกลุ่มช่างรับจ้างหลายกลุ่มแต่รูปแบบโดยภาพรวมทุกกลุ่มช่างยึดถือแบบมาตรฐานจากกรมการศาสนา แตกต่างกันเฉพาะลวดลายประดับตกแต่ง และการสืบเนื่องทางงานช่างของทุกกลุ่มช่าง มีพัฒนาการที่เหมือนกัน คือ การทำรูปแบบจากแบบดั้งเดิมในระยะแรกรูปแบบลัทธินิยมมีการพัฒนาการจากกรมการศาสนาซึ่งสะท้อนให้เห็นในงานอุโบสถจนถึงปัจจุบันสะท้อนให้เห็น

^๒ทรงฤทธิ์ เหมือนพรม, “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^๓นิสา พิมพ์พิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^๔ชวลิต อธิปัตย์กุล, “รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๓๐ กับ การสืบเนื่องทางงานช่าง”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

จากการสร้างศาสนาควรวรรณถึงคติความเชื่อตั้งแต่อดีตผู้คนในจังหวัดอุตรธานี ยังคงมีความเชื่อสืบทอด เช่นเดิมไม่เปลี่ยนแปลงจนถึงปัจจุบัน

สาเหตุที่สอดคล้องกันเพราะว่า โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการจับสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือ กายภาพของสถานที่นั้น ๆ ย่อมมีจุดเด่นมีคุณค่าและความสำคัญต่อสถานที่นั้นเสมอ เป็นแหล่งการเรียนรู้ ที่มีเก่าแก่จะมีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่ทุกสถานที่ มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่าเหมือนกัน

๒) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านพุทธศาสนพิธี /พิธีกรรม

พบว่า : กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรม อนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดสมุทรสงครามจัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบวชพระ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริม อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ประพฤติปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ **จริน สิริ^๕** ที่ว่า วัฒนธรรมชุมชนเมืองก๊ิดที่สามารถ นำมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนทั้ง ๒ ประเภท และนำวัฒนธรรมชุมชนชุมชนที่ค้นพบมาเป็นฐาน ในการดำเนินการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวทั้ง ๒ ด้าน กล่าวคือ วัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์กรในชุมชน พบว่า มีวัฒนธรรมในชุมชนเมืองก๊ิด ๒ กลุ่ม คือ (๑) วัฒนธรรมด้านความเชื่ออันประกอบด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมดี กรรมชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับคำสาบานและความเชื่อเกี่ยวกับชาติภาพ กับ วัฒนธรรมทางบรรทัดฐานซึ่งประกอบด้วย วิถีประชา จารีตประเพณี กฎหมายบ้านเมือง

สอดคล้องกับ **จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ^๖** ที่ว่าการพัฒนากระบวนการสร้างความดี มี คุณธรรมด้วยหลักพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของคนดีมีคุณธรรมคือ คนที่มีศีล

^๕จริน สิริ, “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองก๊ิด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๙).

^๖จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ, การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม,(ศูนย์สง-เสริม และพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๔๙),

มีธรรมะมีสติ มีความรับผิดชอบประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปมีสัมมาอาชีวะ ยืนยันเพื่อยุติการทุจริตและความสำคัญของสิ่งที่ตั้งใจเพื่อแผ้วถางเมตตาหมั่นทำบุญทำทาน อดทนอดกลั้นอดออมสามัคคี กตัญญูกตเวทีมีจิตสำนึกสาธารณะมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมายรักชาติ ศาสนา ศักดิ์ศรี ระดับครอบครัว พบว่าครอบครัวดี มีคุณธรรมมีลักษณะสำคัญคือครอบครัวที่ตั้งอยู่ในศีล ๕ มีความรับผิดชอบต่อนานที่และบทบาทในครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีและอบอุ่นไม่ประมาท ทำการโดยใช้ปัญญาสุภาพรับฟังผู้อื่นใฝ่หาความรู้ของตนเป็นพลเมืองดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สงเคราะห์บำรุง ศาสนาระดับชุมชน พบว่าคุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนดีมีคุณธรรมคือคนในชุมชนเป็นสมาชิกที่ดี มีศีลธรรมมีผู้นำ/ผู้ปกครองที่ดี ชุมชนพึ่งตนเองได้รวมกันแก้ไขปัญหาเมืองนครเครือข่ายที่ เข้มแข็งกระบวนการสร้างชุมชนดี มีคุณธรรมโดยสร้างชุมชนให้เข้มแข็งสร้างกระบวนการเรียนรู้และสร้างองค์กร เครือข่ายที่เข้มแข็ง

สอดคล้องกับพระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์)^๗ ที่ว่า ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิสำเนาท้องถิ่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่ มาใช้เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยมส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

สาเหตุที่สอดคล้องกันเพราะว่า แนวทางการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม ถือเป็นสื่อพื้นบ้านหรือสื่อประเพณีตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนานั้น เน้นเพื่อสร้างความศรัทธาและสร้างคุณงามความดีเป็นที่ตั้งจึงเกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ตั้งใจ แม้จะมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็ตามแต่จุดประสงค์เดียวกันคือมุ่งสร้างคุณงามความดีและความเจริญรุ่งเรืองตามมานั่นเอง

^๗พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”, ปรินญาปรัชญาดุสิตบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

๓) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : รูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่อ อิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่น จำแนกได้ดังนี้

(๑) สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรในวัดของจังหวัดสมุทรสงคราม และผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง นอกจากนี้ด้วยจริยวัตรและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดบารมี ประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา และยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงเกิดการเรียนรู้และสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจในส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สัมฤทธิ์ผลได้

(๒) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์ ธรรมชาติ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนศิลป์ที่มีอยู่ในวัด และชุมชนต่าง ๆ ของจังหวัดสมุทรสงคราม โดยเน้นสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่อยู่ โดยรอบตัวมนุษย์อันเกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ วัดที่เป็นกรณีศึกษาอาจแบ่งกว้างๆ เป็นสองกลุ่ม คือวัดที่ตั้งอยู่ในย่านความเจริญหรือวัดเก่า มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในชนบท มีจุดเด่น คืออยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความสงบ และเป็นสื่อสอนธรรม ส่วนวัดในเมืองแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ แต่ก็สร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้ชิดธรรมชาติและบรรยากาศที่สงบร่มรื่น

(๓) สื่อสิ่งพิมพ์ มีการจัดทำหลากหลายรูป เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร จุลสาร จดหมายข่าว ข่าวสาร แผ่นพับ ฯลฯ แตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และโอกาส โดยทั่วไป ถ้าเป็นเอกสารเผยแพร่ความรู้มักจัดทำเป็นแผ่นพับ แต่ถ้าเป็นโอกาสสำคัญหรือโอกาสพิเศษ มักจัดทำเป็นหนังสือ เพื่อประโยชน์ในการค้นคว้าต่อไป และวัดบางวัดจัดทำวารสาร เผยแพร่ในการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงครามและข่าวสาร ความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องด้วย

(๔) สื่อโสตทัศนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น รายการวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ ซีดีรอม เว็บไซต์ เป็นต้น โดยเฉพาะวัดที่เผยแพร่ธรรมไปยังต่างประเทศจัดทำเว็บไซต์ของวัดเพื่อการเผยแพร่ธรรม รวมทั้งประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมของวัดด้วยเพื่อเป็นการการเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม

(๕) สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง เช่น แผ่นป้ายตามที่สาธารณะ โปสเตอร์ ที่การเผยแพร่ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ติดอยู่ในบริเวณวัดหรือในชุมชนต่างๆ

(๖) สื่อพื้นบ้าน หรือสื่อประเพณี เช่น พิธีกรรม การแสดงพื้นบ้าน ดนตรี การแต่งกาย ใบลาน สมุดไทย เครื่องปั้นดินเผา ศิลปวัตถุต่างๆ อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

(๗) สื่อชุมชน หรือ สื่อท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ**บุษยากร ตีระพุดิกุลชัย**^๙ ที่ว่ากระบวนการสื่อสารเพื่อขยายผลจากชุมชนบ้านดงไปสู่ระดับจังหวัด กลไกอำนาจจากภาครัฐก่อให้เกิดความตื่นตัว แต่กลไกการมีส่วนร่วมภายในชุมชนทำให้ประสบความสำเร็จ ข้อค้นพบสำคัญ คือ ๑) การถอดบทเรียนจากชุมชนต้นแบบต้องศึกษาและถ่ายทอดให้ครบถ้วนทั้งบริบท กระบวนการ และผลลัพธ์ ๒) ต้องใช้แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรมเป็นหลัก ๓) ต้องมีการตั้งคณะทำงานเฉพาะกิจซึ่งมีองค์ประกอบที่หลากหลาย ๔) ต้องมีกระบวนการสื่อสารอย่างเข้มข้นเพื่อสร้างความเข้าใจก่อนเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ ๕) ต้องทำให้พิธีกรรมงานศพเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนโดยสร้างกิจกรรมให้คนมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิต และ ๖) ต้องสนับสนุนให้ชุมชนสื่อสารโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์

จากข้อค้นพบยังสอดคล้องกับ**ทรงฤทธิ์ เหมือยพรม**^{๑๐} ที่ว่างานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ สื่อผสมในงานพุทธศิลป์ เป็นการนำเอาศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมผสมจิตรกรรม ที่มีแนวคิดมาจากสมิ้อีสาน โดยโครงสร้างสถาปัตยกรรมนำ เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นของชาวอีสานที่แสดงออกมาโดยเรียบง่าย แต่ภายในจิตใจ ความเชื่อ แสดงออกมาชื่อๆ แผงด้วยหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

สอดคล้องกับ**ทัศนีย์ เจนวิถีสุข**^{๑๑} ที่ว่าการสื่อสารที่มีผลมากในการส่งผลกระทบต่อชนถึงสังคมหรือมีส่วนเกี่ยวข้อง สนับสนุน หรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมคือ การสื่อสารมวลชน ส่วนการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เป็นการสื่อสารที่มีอิทธิพลและสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของสังคมเป็นสำคัญ ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมในลักษณะการร่วมกันเป็นสังคมโดยรวมการสื่อสารกับตนเองและการสื่อสารกับบุคคลอื่น เป็นการสื่อสารที่ไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดและเกี่ยวข้องกับสัมมาทิฐิ โดยมีรูปแบบและกระบวนการ คือ ทำการสื่อสารกับบุคคลอื่น (ปรโตโมหะ) + ทำการสื่อสารกับตนเอง (โยนิโสมนสิการ) + ทำการสื่อสารตามแนวทางประพฤติปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งทำให้ผู้รับสารเกิดปัญญา ที่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนตน และผู้อื่น อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคมองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักการและแนวทางปฏิบัติด้านการสื่อสารเชิงพุทธที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมที่สังเคราะห์ได้จากการศึกษา

^๙บุษยากร ตีระพุดิกุลชัย, “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายในพิธีกรรมงานศพ”, **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชานิเทศศาสตร คณะนิเทศศาสตร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๐}ทรงฤทธิ์ เหมือยพรม, “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

^{๑๑}ทัศนีย์ เจนวิถีสุข, “การสื่อสารเชิงพุทธกับการเปลี่ยนแปลงสังคม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

มีหลักการและแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ คือสื่อสารด้วยสติ บนพื้นฐานของความเข้าใจและเคารพในตนเอง และผู้อื่น บนหลักการของเหตุและผลตามความเป็นจริง ก่อให้เกิดปัญญา สร้างสรรค์และนำไปสู่การกระทำที่ดีงามทั้งต่อตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเชิงพุทธนี่เป็นดังเช่นมรรควิธีที่เป็นเหตุนำไปสู่ผลคือการเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่เป็นประโยชน์สุข โดยเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มจากภายในตนเองของบุคคลแล้วกระจายไปสู่สังคม

สาเหตุที่สอดคล้องกัน เพราะว่ารูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่นของทุกๆ สถานที่ทุกชุมชนมีอยู่แล้วล้าๆ กันตั้งแต่เพียงรูปแบบการนำเสนอด้านภาษาราชการบ้าง ภาษาถิ่นบ้าง และสื่อทุกสิ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ให้เกิดการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

๔) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ จากข้อค้นพบสอดคล้องกับ**จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า^{๑๑}** ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว เป็นกระบวนการดำเนินการตามแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมี ๔ ขั้นตอนคือ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินการตามแผน ขั้นสังเกตการณ์ และขั้นสะท้อนผล โดยมีสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกันพัฒนาตาม แผนปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง ๓ วงรอบกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนามีทั้งกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มี ลักษณะเป็นกิจกรรมบูรณาการระหว่างการเรียนการสอนทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของ ชุมชน ผลของการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ และกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ปรากฏว่า การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ โดยข้อบ่งชี้ของการบรรลุผลเชิงปริมาณคือการได้แผนปฏิบัติการพัฒนาและเกิดกิจกรรมทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรม จากการมีส่วนร่วมของ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตัวชี้วัดเชิงคุณภาพ ได้แก่ พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางบวกของชุมชน คือ การเกิดการมี ส่วนร่วมในการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้

^{๑๑}จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, *วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕).

ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวกและทำให้เกิด จิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์รวมมากขึ้น

จากข้อค้นพบสอดคล้องกับ**พระมหาขวัญ ภิรมโน**^{๑๒} วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน มีบทบาทต่อชุมชนหลายด้าน คือ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้านการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านการให้ความรู้ทางพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน ด้านการสืบทอดพระพุทธศาสนา บทบาทด้านการพัฒนาสังคม ด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในชุมชน ด้านการสงเคราะห์ชุมชน และด้านการส่งเสริมประเพณีและพิธีกรรมความสัมพันธ์ของบทบาทการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชนที่สำคัญมี ๔ ด้าน คือ ด้านความแน่นแฟ้นของศรัทธาประชาชนที่มีต่อวัดอรุณราชวราราม ด้านศักยภาพของวัดในการสร้างระบบสวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาส ด้านการขยายเครือข่ายและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา และด้านความเข้มแข็งในการเป็นสถาบันหลักของชุมชน

สอดคล้องกับ**จรีน ศิริ**^{๑๓} ที่ว่าการพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้ วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาวัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็นฐานในการพัฒนาศักยภาพการบริหาร จัดการกลุ่มหรือองค์กรชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน และวัฒนธรรมที่สามารถนำมาใช้เป็นฐาน ในการพัฒนาให้เป็นสิ่งดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวในชุมชน วัฒนธรรมด้านความเชื่ออันประกอบ ด้วย ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อเกี่ยวกับกรรมดี กรรมชั่ว ความเชื่อเกี่ยวกับคำสาบานและความเชื่อเกี่ยวกับชาติภาพ กับวัฒนธรรมทางบรรทัดฐานซึ่ง ประกอบด้วย วิถีประชา จารีตประเพณี กฎหมายบ้านเมือง

สอดคล้องกับ**สุปรียา ธีรสิรานนท์**^{๑๔} ที่ว่ากระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พฤติกรรมการเรียนรู้ของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีขั้นตอนเบื้องต้น โดยเริ่มจาก ศรัทธาหรือความเชื่อมั่นที่มีปัญหาประกอบ เช่น ได้ฟังบุคคลใดแสดงสาระที่น่าเชื่อถือจนเห็นหรือมั่นใจ ว่านำไปสู่ความจริงได้ ก็เริ่มศึกษาเรียนรู้จากแหล่งนั้น ศรัทธากับปัญญาก็ต้องประกอบด้วยกันจน

^{๑๒}พระมหาขวัญ ภิรมโน, “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, **ปริญาพุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๓).

^{๑๓}จรีน ศิริ, “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองก๊ิด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์ปริญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๙).

^{๑๔}สุปรียา ธีรสิรานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

กลายเป็นสัมมาทิฐิที่มีคุณภาพ ปัจจัยที่ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ คือ กัลยาณมิตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก โดยการแสวงหามิตรที่ดีเพื่อขอความรู้ คำแนะนำ เพื่อให้ได้ความรู้ จากนั้นจึงนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้ยินได้ฟังมาถั่งนกรอง วิเคราะห์ พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ อันเป็นปัจจัยภายในของตัวผู้ปฏิบัติเอง ในขั้นตอนนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อบุคคลมีโยนิโสมนสิการแล้ว สัมมาทิฐิก็จะเกิดขึ้นตามมา จากนั้นจึงนำตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือกระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายในมีความสำคัญเท่าๆ กัน หรือกล่าวได้ว่ามนุษย์จะมีความสมบูรณ์เมื่อชีวิตของมนุษย์มีความสัมพันธ์ครบ ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิต และปัญญา

สอดคล้องกับ Janett และ David^{๑๕} ที่ว่า พุทธศาสนาในประเทศพม่า เป็นปัจจัยที่สร้างพลังของชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ ผู้บริหารประเทศมองเห็นความสำคัญของพุทธศาสนาที่มีผลต่อพลังชีวิตของประชาชนและพยายามใช้อิทธิพลของพุทธศาสนาดังกล่าวนี้นเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของตนตัวอย่างของผู้ปกครองประเทศที่เห็นได้ชัด คือ การส่งเสริมให้พุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติที่สัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นกับมรดกทางพุทธศาสนาของประเทศ การสร้างเอกลักษณ์และอิทธิพลของพุทธศาสนาที่ว่านี้ ได้ประสานกลมกลืนกับโลกยุคไร้พรมแดนโดยเฉพาะในภาคเศรษฐกิจของประเทศที่สามารถใช้เป็นปัจจัยดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติและใช้เป็นสิ่งดึงดูดในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

สาเหตุที่สอดคล้องกัน เพราะว่าแหล่งการเรียนรู้เช่นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรมเป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพรร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ เป็นการเข้าไปเรียนรู้ประสบการณ์ตรง และสัมผัสได้จริงอย่างเป็นรูปธรรมกับศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกมากกว่าในตำราหรือผ่านสิ่งต่างๆ ซึ่งในทุกสถานที่มียู่แล้ว

๕) ด้านการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา การปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสัจจ การจ้ดนำชมวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสวดมนต์ และการประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา

^{๑๕} Janett, Philp and David Merse., A Study on Commodification of Buddhism in Contemporary Burma. Australia : Latrobe University, 1999.

ความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถัย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และอื่นๆ

จากข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ**เมธาพร คงคาน้อย^{๑๖}** ที่ว่าการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนธำรงรักษาวัฒนธรรมไทยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นพร้อมกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ การสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบ หลักการความร่วมมือและสนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ชัดเจน การเร่งรัดแก้ไขกฎระเบียบ สภาพัฒนธรรมให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรสภาวัฒนธรรม การจัดตั้งอาสาสมัครวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นของภาครัฐเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรม และ การประชาสัมพันธ์องค์ความรู้และสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่งานวัฒนธรรมเชิงรุก

สอดคล้องกับ**จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า^{๑๗}** ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การจัดกิจกรรมเชิงบูรณาการระหว่างการเรียนรู้การสอนทัศนศิลป์ นาฏศิลป์ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่บูรณาการกับ บริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมของชุมชน การมีส่วนร่วมในการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนา ร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองครวมมากขึ้น

สอดคล้องกับ**นิสา พิมพิเศษ^{๑๘}** ที่ว่าแนวทางการจัดการโบราณสถาน สำหรับภาครัฐและภาคประชาชนนั้นการพัฒนาด้านการศึกษาและวิชาการ ประกอบด้วยกิจกรรมที่เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ โบราณสถานการเก็บข้อมูลโบราณสถานเพิ่มเติม เผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการ จัดตั้งศูนย์รวบรวมข้อมูลบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับโบราณสถานในหลักสูตรการเรียน รวมถึงสนับสนุนการวิจัยระดับท้องถิ่น การพัฒนาการเข้าถึงแหล่ง ประกอบด้วยกิจกรรมการพัฒนาและดูแลรักษาเส้นทางคนบางคนเพื่อความ

^{๑๖}เมธาพร คงคาน้อย, “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต**, (สาขาวิชาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตและพัฒนามนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓).

^{๑๗}จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์คุชฎบัณฑิต**, (สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรี - นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕).

^{๑๘}นิสา พิมพิเศษ, “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิตร”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาคุชฎบัณฑิต**, (สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔).

สะดวกและปลอดภัย ประกอบด้วยกิจกรรมดูแลรักษาโบราณสถาน เผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมาย และบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานอย่างเคร่งครัด รวมถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณสถาน

สาเหตุที่สอดคล้องกัน เพราะในการจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา การปลูกฝังและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยเป็นการสร้างองค์ความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมรับรู้ปัญหาและหนทางแก้ไขปัญญา ตลอดจนร่วมกันค้นคว้าหาวิธีการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแต่ละสถานที่ให้มีความเหมาะสมลงตัวอย่างสมบูรณ์แบบ

๖) ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

พบว่า : เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่น เครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของวัดพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะจังหวัดสมุทรสงครามและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้วัดที่เป็นกรณีศึกษาที่มีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆที่หลากหลายและกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแพร่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรสงคราม ไปยังนาๆ ประเทศ

สอดคล้องกับจักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า^{๑๔} ที่ว่าการพัฒนาและเกิดกิจกรรมทั้งกิจกรรมศิลปศึกษาและกิจกรรมทางวัฒนธรรมการทำแผนปฏิบัติการ ความเป็นระบบในการทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนในชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนลาดพร้าว ยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้

^{๑๔} จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, (สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕).

ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปในทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์รวมมากขึ้น

สอดคล้องกับ**เมธาพร คงคาน้อย**^{๒๐} ที่ว่าการส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนธำรงรักษา วัฒนธรรมไทยการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม การสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมไทยและ วัฒนธรรมท้องถิ่นพร้อมกับการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดเก็บและเผยแพร่องค์ความรู้ การสนับสนุน ให้สถานศึกษาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม การกำหนดรูปแบบ หลักการความร่วมมือและ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนให้ชัดเจน การเร่งรัดแก้ไขกฎ ระเบียบ สภาวัฒนธรรม ให้เป็นปัจจุบัน การพัฒนาบุคลากรสภาวัฒนธรรม การจัดตั้งอาสาสมัครวัฒนธรรมท้องถิ่น การให้ งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้นของภาครัฐเพื่อดำเนินงานวัฒนธรรม และ การประชาสัมพันธ์องค์ความรู้ และสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่งานวัฒนธรรมเชิงรุก

สอดคล้องกับ**จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า**^{๒๑} ที่ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน การทำงานพัฒนาร่วมกัน และศักยภาพในการทำงานร่วมกันของ คนใน ชุมชนพัฒนาให้มีเครือข่ายความร่วมมือมากขึ้น นอกจากนี้การพัฒนาตามแผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่ง เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมยังส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจต คติ ของสมาชิกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เด็ก เยาวชน และผู้เข้าร่วมโครงการ คือ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดทักษะและ เจตคติ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีขึ้นทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนพัฒนาไปใน ทางบวก และทำให้เกิดจิตสำนึก สาธารณะในการทำงานให้ชุมชนโดยองค์รวมมากขึ้น

สอดคล้องกับ**พระมหาขวัญ ธิรมโน**^{๒๒} ที่ว่ารูปแบบการสร้างศรัทธาของวัดอรุณราชวรารามผ่านกิจกรรมตามภารกิจคณะสงฆ์ในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของ ชุมชน เป็นรูปแบบที่เน้นจุดแข็งของวัดอรุณราชวราราม คือ เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายการ พัฒนาชุมชนตามแนวคิด “บวร” ที่ให้ความสำคัญกับ ๓ สถาบันหลักในชุมชน ได้แก่ สถาบันครอบครัว (บ = บ้าน) สถาบันศาสนา (ว = วัด) และสถาบันการศึกษา (ร = โรงเรียน) โดยสรุป วัดอรุณราชวรารามมีบทบาทสำคัญมากมายต่อสังคมไทยทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรม สมควรที่หน่วยงานราชการและ

^{๒๐}เมธาพร คงคาน้อย, “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตและพัฒนามนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๕๓).

^{๒๑}จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า, “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”, **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรี-นครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕).

^{๒๒}พระมหาขวัญ ธิรมโน, “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”, **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓).

องค์กรที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาชุมชน เพื่อความสงบร่มเย็นของประชาชนและความมั่นคงของประเทศชาติสืบไป

เหตุผลที่สอดคล้องกัน เพราะว่า แนวการเครือข่ายทางการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในยุคปัจจุบันนี้มากในทุกสถานที่ที่มีแหล่งศิลปวัฒนธรรม เพราะจะทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลังแห่งความสามัคคีปรองดองกัน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนส่งผลประโยชน์ที่สะท้อนกลับมายังชุมชนอันเป็นเจ้าของแหล่งศิลปวัฒนธรรมนั้นๆ อีกด้วย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยทำให้ได้ข้อเสนอในประเด็นหลักแก่ผู้บริหารวัดและคณะสงฆ์ที่มีส่วนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และหน่วยงานภาครัฐปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางในการการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) คณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม ควรจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด

(๒) ภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น

(๓) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในรูปแบบของเอกสารหรือหนังสือประจำบ้าน แล้วแจกจ่ายให้แก่ทุกหลังคาเรือนในชุมชน โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย

(๔) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรดำเนินการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในชุมชน

(๕) หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชนอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรเปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณแก่วัดและชุมชนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(๑) ควรมีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับวัดและพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้

(๒) ควรประสานความร่วมมือกับกรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(๓) ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานेमรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

(๔) ควรจัดอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น แล้วคัดเลือก/แต่งตั้ง บุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรม ให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุประจำชุมชน

(๕) ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง วัด และชุมชน ควรทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน

(๖) คณะสงฆ์และภาครัฐ ควรให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลศิลปวัฒนธรรม ให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง โดยข้ามขั้นตอนของสายการบังคับบัญชาบางส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ทันการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

(๑) ควรศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนให้มีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบัน

(๒) ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ โดยเป็นตัวตั้งอย่างต่อเนื่อง

(๓) ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

เพื่อจะได้ทราบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทจริงในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด อย่างไร ซึ่งกล่าวได้ว่า งานในด้านการดูแลรักษา นี้ เป็นบทบาทโดยตรงและเป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(๔) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยศิลปากร. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยศิลปากร.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมศิลปากร. คู่มือถวายความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมานันท์, ๒๕๔๔.

.....คู่มือปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม.

กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๔๒.

.....โครงการดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ.

กรุงเทพมหานคร : สำนักโบราณคดี ศิลปากร, ๒๕๕๐.

.....แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.

.....ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๙.

.....ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการดำเนินการโบราณสถาน

โบราณคดี และการพิพิธภัณฑ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิธีกาล จำกัด, ๒๕๓๕.

.....วัฒนธรรมอารยธรรม ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร,

๒๕๔๕.

.....พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับมรดกของแผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๙.

เกษม จันทรแก้ว. เอกสารชุดวิชานีเวศวิทยาและการจัดการป่าไม้ การจัดการสิ่งแวดล้อม หน่วยที่

๘. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๑.

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. จดหมายเหตุรายวันในพระบาทสมเด็จพระ

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยในพระบรม

ราชูปถัมภ์, ๒๕๑๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

คณาจารย์เลี้ยงเซียงจงเจริญ. นวโกวาท ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลี้ยงเซียงจงเจริญ , ๒๕๔๒.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

ชาติรี ประจักษ์นทการ. การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์ชาตินิยม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗.

ทวี ทิมขำ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘.

นิตี เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๓.

นิติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์. บริษัทสกายบุ๊คส์ จำกัด, ๒๕๓๓.

บุหงา วัฒนะ. งานพระราชกุศลรัชชมงคลในสมัยพระพุทธเจ้าหลวง ใน พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า. พระนครศรีอยุธยา : สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑.

ประภาศรี สีอำไพ. วัฒนธรรมทางภาษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๖.

พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญโญ). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล). การบริหารวัด. พิมพ์ครั้งที่ ๗. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระราชวรมนี (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๖.

พระวิสุทธิภักทธาดา (ประสิทธิ์ พุทธิมรสี). พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

รอง ศยามานนท์. ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมี
บุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง ผศ.ดร.. การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : เจริญ
วิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.
- วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก. กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ,
๒๕๔๕.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส
ญี่ปุ่น และไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โพธิ์เพชร, ๒๕๔๕.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชิรญาณวโรรส. วินัยมุข เล่ม ๓. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราช
วิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๒๕.
- สมพร เทพสิทธิธา. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาอุรวพุทธิกสมาคม
แห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๘.
- สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงาน
สถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป
จำกัด, ๒๕๓๖.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ. กรุงเทพมหานคร : เอมีเทรตติ้ง, ๒๕๔๑.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. รายงานการประชุมทางวิชาการเรื่องทิศทางการพัฒนา
การศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง : สกศ. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน
จำกัด วี.ที.ซี. คอมมิวนิเคชั่น, ๒๕๔๕.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. การถวายเป็นบุญแด่พระสงฆ์
การ หลักสูตรการอนุรักษ์และพัฒนาศิลปกรรมของวัด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๐.
- _____. แผนแม่บทโครงการสืบสานวัฒนธรรมไทย พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๐. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- _____. หนังสือแนะนำสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๖.
- สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับสถานสำหรับพระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.

_____ . **คู่มือการดูแลรักษาโบราณสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. นนทบุรี : โรงพิมพ์ วารสารส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, ๒๕๕๐.

_____ . **การดูแลทรัพย์สินทางศิลปวัฒนธรรมของชาติของพระสังฆาธิการ**, กรุงเทพมหานคร : สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **“วัฒนธรรมวิทยา ประชานิเทศน์”** เล่ม ๓ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๐.

สุพิศวง ธรรมพันทา. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ดี.ดี. บุ๊คส์โตร์, ๒๕๓๒.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. **วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๔.

อุษณีย์ ธงไชย. **จารึกและตำนาน : หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาลังกาวงศ์**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

(๒) บทความ :

ทรงสรรค์ นิลกำแหง. “เฮนรี อาลาบาสเตอร์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานและสวนสาธารณะ เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๗”. **ศิลปากร**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน ๒๕๑๗) :

ปฐมฤกษ์ เกตุทัต. “พัฒนาการโบราณคดีในประเทศไทย”. **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๘ ฉบับที่ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๘) : ๑๕.

ศิรินันท์ บุญศิริ. “แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร”. **ศิลปากร**. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๘) : ๖๗.

สมชาติ จีงสิริอารักษ์. “แนวความคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานในศตวรรษที่ ๑๙ ของอังกฤษ”. **เมืองโบราณ**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม-มกราคม ๒๕๓๘) : ๙.

สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ. “พระปฐมเจดีย์กับเมืองนครปฐม”. **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (เมษายน ๒๕๓๓) : ๑๕๘.

สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. “การอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทย”. **อาษา**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๓๗) : ๓๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๓) งานวิจัย/วิทยานิพนธ์ :

กนกพร นิมพลี. “รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๕.

กรมการศาสนา. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน”. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : กองแผนงานกรมการศาสนา, ๒๕๔๐.

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย” .

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

กริชพัฒน์ ภูวนา. “รูปแบบการพัฒนาชุมชนอยู่ดีมีสุข กรณีศึกษา : บ้านดอนมัน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, ๒๕๕๔.

เกรียงศักดิ์ บุญญา. “การพัฒนาศักยภาพผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษาเอกชนด้านอาชีวศึกษาตามสภาวะการพัฒนากิจการในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : ศิลปากร, ๒๕๕๐.

คณิงกรณ วังเวียน. “การพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาเกาะเสม็ด จังหวัดระยอง”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนาบัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๔.

จริน ศิริ. “การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านการท่องเที่ยวโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา : กรณีชุมชนเมืองเก่า อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการวางแผนพัฒนาชนบท บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๙.

จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า. “การมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชน ลาดพร้าว”. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๕.

จุมพล พูลภัทรชีวิน และคณะ. การวิจัยและพัฒนากระบวนการสร้างความดีมีคุณธรรม. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรมสำนักงานบริหารและพัฒนาองค์ความรู้ (องค์การมหาชน), ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชวลิต อธิปัตย์กุล. “รูปแบบอุโบสถในจังหวัดอุดรธานี ช่วง พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๓๐ กับการสืบเนื่องทางงานช่าง”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
- ณัฐหทัย ชลายนวัฒน์. “การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักธรรม : กรณีศึกษา บริษัท ๕๐๕ โภคภัณฑ์ จำกัด”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- ทรงฤทธิ์ เหมือนพรม. “งานสร้างสรรค์ศิลปะไทย/สื่อผสมในงานพุทธศิลป์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
- ธนธร กิตติกานต์. “มหาธาตุ/พระธาตุ/สถาปัตยกรรมไทย”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะไทย บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
- ธยาภัทร เหมวรกุล. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏ วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๘.
- นิตา พิมพ์เศษ. “แนวทางการจัดการโบราณสถานในจังหวัดอุดรดิษฐ์”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
- บุษยากร ตีระพลดีกุลชัย. “กระบวนการสื่อสารเพื่อปรับแปลงความหมายในพิธีกรรมงานศพ”. **วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาขวัญ ธิรมโน. “วัดอรุณราชวราราม : บทบาทการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของวัดที่ส่งผลต่อศรัทธาของประชาชน”. **ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์). “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”. **ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.
- เมธาพร คงคาน้อย. “นโยบายและแนวทางส่งเสริมการปฏิบัติงานของสภาวัฒนธรรมในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการศึกษาดนตรีและพัฒนามนุษย์ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

วันชัย สุขตาม. “การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕.

วิทยา จันทรแดง. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.

สุภาวดี เจริญเศรษฐม. การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ขององค์กรอาชีพท้องถิ่น. **วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๕๓.

(๔) เอกสารออนไลน์ :

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, **เอกสารมาตรฐานการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณีท้องถิ่น ๒๕๕๒**, หน้า ๑-๓, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.dla.go.th/servlet/EbookServlet?ebookGroup=๓.html>, [๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗].

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, **กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ.๒๕๕๔**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.culture.go.th/thai/index.php/> [๒๐ มี.ย. ๒๕๕๗].

เอกสารดาวโหลด/กฎกระทรวง แบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔/หน้า ๒๒-๒๖ [๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗].

จันทิรา ธนสงวนวงศ์, **ชีวิตและวัฒนธรรมไทย**, [ออนไลน์] : <http://mos.eteach.ac.th/mdec/> พีเดีย สารานุกรมเสรี, **ศิลปะไทย**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/ศิลปะไทย.html> [๑๕ มี.ค. ๕๗].

สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์, **แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙)**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.m-culture.go.th/policy/index.php/เอกสารดาวโหลด/แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ \(พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙\), หน้า ก-ข, \[๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗\].](http://www.m-culture.go.th/policy/index.php/เอกสารดาวโหลด/แผนแม่บทวัฒนธรรมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๙), หน้า ก-ข, [๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗].)

สำนักนิติการ, **พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพ.ศ.๒๕๕๓**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.m-culture.go.th/legal/index.php/องค์ความรู้ ๓/เอกสารดาวโหลด/พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพ.ศ.๒๕๕๓, หน้า ๒๙-๓๙. \[๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗\].](http://www.m-culture.go.th/legal/index.php/องค์ความรู้ ๓/เอกสารดาวโหลด/พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ ปีพ.ศ.๒๕๕๓, หน้า ๒๙-๓๙. [๒๐ มี.ค. ๒๕๕๗].)

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๕) สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ :

พระสมุทรธรรมคณี (จำลอง อาสโภ). เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระราชวรดิฐ (กิตติวัฒน์ กิตติวาทโน). เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๗.

พระราชสมุทรรังสี (สมศักดิ์ ชานโคร). เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูสมุทรทิวากรคุณ (วีรศักดิ์ ทิวาโร). เจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูปราโมทย์ปัญญาวัง (บุญเลิศ เตชปณฺโณ). เจ้าคณะอำเภอบางคนที, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูประภัสร์วรพินิจ (ศิวกร พุทธโร). รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูสุตธรรมนิเทศ (สุนทร สุทนต์โต). รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม, ๔ มิถุนายน ๒๕๕๗.

พระครูพิศาลจริยาภิรม (สุศักดิ์ อติสโก). เจ้าคณะตำบลวัดประดู่, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูสุวิมลสมุทรกิจ (บุญชู ยโสโร). เจ้าคณะตำบลบ้านปรก, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ (ใหม่ ปญฺญโร). เจ้าคณะตำบลสวนหลวง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูเกษมสมุทรคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม). เจ้าคณะตำบลบางขันแตก, ๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ (จรินทร์ จิตนนฺโท). เจ้าคณะตำบลกระดังงา, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูพิพิธพัฒนโกศล (ธวัชชัย ญาณวีโร). เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูวิมลภาวนาจารย์ (ถาวร ปิยโร). เจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์กุฎีทอง, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระมหาจรัญ ฐานกาโร. เจ้าอาวาสวัดธรรมาวุฑธาราม, ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระสมุห์ไพศาล อรรถธมฺโม. เจ้าอาวาสวัดบางกะพร้อม, ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูวินัยธรพัฒนา ฐานโชติโก. เจ้าอาวาสวัดบางแค่น้อย, ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูปลัดเกรียงไกร สุทธิญาโน. เจ้าคณะตำบลปลายโพงพาง เขต ๑, ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระสมุห์สมพงษ์ เขมธมฺโม, เจ้าอาวาสวัดเขาอีสาร, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูอาหารวิริยานุวัตร (สุชาติ สุธีโร). ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจุฬามณี, ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

พระครูใบฎีกาดำริห์ ธมฺมิโก. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดป้อมแก้ว, ๓ มิถุนายน ๒๕๕๗.

นายณฐกร จิรภัคพงศ์. อดีตผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นางพิศมัย ทองสมนึก, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

นางสาวสุธิดา พัฒราช, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษจังหวัดสมุทรสงคราม, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

นางสาวจุรีรัตน์ ขาวอ่อน, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

นางสาวพรทิพย์ ไชยา, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

นางสาววิภา ภูสุวรรณ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

นางสาววารี ยอดครุฑ, นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

นางยลกรานต์ เทียงแท้, นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการจังหวัดสมุทรสงคราม, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗.

(๖) สันทนากลุ่มเฉพาะ :

พระครูไพศาลสมุทรกิจ (ทวี กตสโร). เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

พระครูพิศาลสมุทรกิจ (ไพศาล ธนปญโญ). เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่เขต ๒ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

พระครูปิยธรรมมากร (เกษม ปิยธมฺโม). เจ้าคณะตำบลเหมืองใหม่ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

พระครูวิจิตรสมุทรคุณ (สมบุญ ณถปญโญ). เจ้าคณะตำบลอัมพวาเขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

พระครูสมุทรประภากร (เฉลิม ปภังโกโร). เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

นายประดับ โพธิกาญจนวัตร. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

นางศศิธรณ์ สุวรรณมณี. วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

นางจริยา ชูรอด. นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ จังหวัดสมุทรสงคราม, ๒๘ มกราคม ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๒. ภาษาอังกฤษ

Alisra Menakanisa. “A Study on A Royal Temple in the Thai Urban Landscape: Wat Pho, Bangkok Thailand”. Texas : United States of America :Texas University, 1999.

Buchanan, C.& Partners. A Study in Conservation. Report to the Minister of Housing and local and Government and Bath City Council, London : HMSO, 1968.

Bradford W. Wilco. “A Study on Good Dads : Religion, Civic Engagement and Paternal Involvement in Low-Income Community”. United States of America : University of Virginia, 2002.

Gallup. Organization and Baylor University. “A Study on American Piety in the 21st Century : New Insights to the Depth and Complexity of Religion in the US”. America : United States of America, 2005.

Janett Philp and David Merser. “A Study on Commodification of Buddhism in Contemporary Burma”. Australia : Latrobe University, 1999.

Middietion Michale. Conservation in Action. London : Civic Trust, 1972.

Mark D. Regnerus. “A Study on Religious Influences Affecting Youths’ Educational Performance in Disadvantaged Communities”. United States of America : Baylor University, 2002.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหิให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมัสการ พระเดชพระคุณพระสมุทรธรรมคณิ เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรทิวชิโรโสณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณ
เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการ
เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเคราะหิได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สัมภาษณ์
สัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่
จะให้สัมภาษณ์สัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระสมุทรธรรมคณิ)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

เจ้าคณะจังหวัดสมุทรสงคราม

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๐/พ.ค./๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมีสการ พระราชวรดิฐ เจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรดิฐโสภณ (แถมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเผยแพร่ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้ นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมีสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระพรหมมุนี
รศ.ดร.ม.ค.
พระพรหมมุนี
(พระพรหมมุนี, ๑๕)
๑๕ มิ.ย. ๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระราชสมุทรรังสี เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยารามวรวิหาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขันธ์โสภณ (แถมกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอสมการมาด้วยความเคารพ

W: ๗๕๕๕๕๕๕๕
(พระราชมารรังสี)
เจ้าอาวาสวัดอัมพวันเจติยาราม
๒๑/พ.ค./๒๕๕๗

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูประภัตรวรพินิจ รองเจ้าอาเภออัมพวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขรรค์โสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูประภัตรวรพินิจ)

รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา

เจ้าอาวาสวัดเทพประดิษฐนิคม

๒๐/พ.ค. ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นัมัสการ พระครูสมุทรทิวากรคุณ เจ้าคณะอำเภออัมพวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรทิวากรคุณ (อัมมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนัมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนัมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูสมุทรทิวากรคุณ)

เจ้าคณะอำเภออัมพวา

เจ้าอาวาสวัดปากน้ำ

๒๐/พ.ค./๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้หนังสือพิมพ์เพื่อการวิจัย

นิตยสาร พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์ เจ้าคณะตำบลกระดังงา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรโฆษโกณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูสมุทรสิทธิวัฒน์)

เจ้าคณะตำบลกระดังงา

เจ้าอาวาสวัดลำไทร

๒๐/พ.ค. ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอง่างน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๒๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูปราโมทย์ปัญญาวังษ์ เจ้าคณะอำเภอบางคนที

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทพรชโรโสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

พระครูปราโมทย์ปัญญาวังษ์
เจ้าคณะอำเภอบางคนที
เจ้าอาวาสวัดปราโมทย์
๒๒ /พ.ค. ๒๕๕๗

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระครูวิกรมปัญญาภรณ์ เจ้าคณะตำบลสวนหลวง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรชโรโสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูวิกรมปัญญาภรณ์
เจ้าคณะตำบลสวนหลวง
เจ้าอาวาสวัดสวนหลวง
๒๐/พ.ค./๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
 เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
 อพยยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๘๘๒-๒๓๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้ผลิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมัสการ พระสมุห์ไพศาล อรรถมโม เจ้าอาวาสวัดบางกะพ้อม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธ
 ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์
 เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
 ศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณ
 เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการ
 เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการ
 สัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่
 จะให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความ
 เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูสมุห์ไพศาล อรรถมโม)

เจ้าอาวาสวัดบางกะพ้อม

๒๖/พ.ค./๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระครูเกษมสมุทรคุณ เจ้าคณะตำบลบางชันแดก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวชิรโสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอน้อมสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูเกษมสัมฤทธิ์คุณ)

เจ้าคณะตำบลบางชันในแดก

เจ้าอาวาสวัดนางพิมพ์

๒๕/พ.ค./๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมีสการ พระครูสมุทรนันทคุณ เจ้าอาวาสวัดบางแค่น้อย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรทิวโรโสณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเคราะห้ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมีสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูวิมลธรรมพัฒนา เจ้าอาวาสวัดบางแค่น้อย
(พระครูวิมลธรรมพัฒนา จานโฆสิตโก)
เจ้าอาวาสวัดบางแค่น้อย
๒๕๐ / พ.ศ. / ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระสมุห์สมพงษ์ เขมธมโม เจ้าอาวาสวัดเขายี่สาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทพรวิโรจน์ (แถมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เพียงพอทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้บัณฑิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอณมัสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูสมุห์สมพงษ์ เขมธมโม
(พระครูสมุห์สมพงษ์ เขมธมโม)
เจ้าอาวาสวัดเขายี่สาร
๒๒ / พ.ค. / ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๒๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตขอให้ให้สัตยาบันเพื่อการวิจัย

นมีสการ พระครูพิศาลจริยาภิรม เจ้าคณะตำบลวัดประดู่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรโชติโสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เพียงพอสำหรับการทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ให้สัตยาบันการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้ให้สัตยาบันการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมีสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูพิศาลจริยาภิรม
เจ้าคณะตำบลวัดประดู่
เจ้าอาวาสวัดประดู่
๒๕/พ.ค./๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ให้สัตสัณภาษณ์เพื่การวิจัย

นัสนการ พระครูโสภิตวิริยาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดจุฬามณั

ลัองที่ส่งมาด้วย แบบสัณภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จันวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวชิรโสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนัสน ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นัสนหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานัพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเคราะห้ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สัตสัณภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุญาตจากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้สัตสัณภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนั

จึงนัสนการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุญาต

ขอนัสนการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูอำพรวิริยาหวัตร)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดจุฬามณั

๒๒ /พ.ค. /๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระครูพิพิธพัฒนโกศล เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแนบสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูพิพิธพัฒนโกศล)

เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๒

เจ้าอาวาสวัดศรีสุธรรม

๒๒ / พ.ค. / ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ระยะ : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมีสการ พระครูวิมลภาวนาจารย์ เจ้าอาวาสวัดภูมรินทร์กุฎีทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขันธ์โสภณ (แถมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมีสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

รพ/๔๕๐๑๕๐๔๐๓๙
 (พระครูวิมลภาวนาจารย์)
 เจ้าอาวาสวัดภูมรินทร์กุฎีทอง
 ๗๙ /พ.ศ. ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระครูสุวิมลสมุทรกิจ เจ้าคณะตำบลบ้านปรก

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรโฆษโรจน์ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูสุวิมลสมุทรกิจ)

เจ้าคณะตำบลบ้านปรก

เจ้าอาวาสวัดอัมพวันนันทบุรี

๒๓ /พ.ค. /๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๒๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุมัติครุฑให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นิตสาร พระครูอมรรตมณายก เจ้าคณะตำบลปลายโพงพาง-ยี่สาร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขันธ์โสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติครุฑให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้ นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

๐๘๒-๘๔๙๘๒๗๒

(พระครูปลัดเกรียงไกร สุทธิธมฺม)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

เจ้าคณะตำบลปลายโพงพาง-ยี่สาร ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

เจ้าอาวาสวัดอัมพวันคีรีนิคมวราราม สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๓ /พ.ค. /๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๖-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นางพิศมัย ทองสมนึก นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรชิโรโสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายบัญญัติ แสงดี)

วัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม

26 พ.ค. 2557

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคัมภีร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมีสการ พระมหาจรัญ ฐานกาโร เจ้าอาวาสวัดธรรมาราม (วัดบึงป็น)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขันธ์โสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้ให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอ นมีสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาจรัญ ฐานกาโร)

เจ้าอาวาสวัดธรรมาราม

๒๗/พ.ค. ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นมีสการ พระครูสมุทรคุณุณ เจ้าคณะตำบลบางจะเกร็ง เขต ๑

สิ่งทีส่งมด้วย แบบสัมภาษณ์ทีใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขรริโสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทีมีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลทีเป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตเคราะห้ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้ นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมีสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมีสการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

พระครูในฎีกาจารย์
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโมลีมณเฑียร
๓/มิ.ย. ๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

นั้สการ พระครูสุตธรรมนิเทศ รองเจ้าคณะอำเภอเมืองสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรโฆษโรจน์ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่พระเดชพระคุณจะกำหนด ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนั้สการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนั้สการมาด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓๑/๐๕/๒๕๕๗
 รศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม
 ๕/๕/๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุวรรณ แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนับือ จังหวัดสมุทรสงคราม ๑๒๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๓๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

สำนักงานพระพุทธศาสนา
รับแจ้งที่ 379
วันที่ 19 พ.ค. 2557

เรื่อง ขออนุมัติให้หนังสือพิมพ์เพื่อการวิจัย

เรียน นายณัฐกร จิรภักพงศ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรชโรโสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุมัติให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายณัฐกร จิรภักพงศ์)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

19/5/5๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นางสาวสุธิดา พัฒราช นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทพรวิโรจน์ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางสาวสุธิดา พัฒราช)

ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่เยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นางยลกรณต์ เทียงแท้ นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรโสด (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพหล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒๕๕๗

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นางสาวจรีรัตน์ ขาวอ่อน นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรขรรค์โสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางสาวจรีรัตน์ ขาวอ่อน)

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นางสาววิภา ภูสุวรรณ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรวิหารโสภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการ
เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการ
สัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือ
ดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางสาววิภา ภูสุวรรณ)
นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตรอยู่ยง ๓๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน นางสาววารี ยอดครุฑ นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวรโชติภณ (แย้มกานต์) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางสาววารี ยอดครุฑ)

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๑๑

ศูนย์บัณฑิตศึกษา
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา
ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๗ พฤษภาคม ๒๕๕๗

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวพรทิพย์ ไชยา นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ (แยมกานต์) รหัสประจำตัวนิติ ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต พิจารณาแล้วเห็นว่าท่าน เป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ มีความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทางวิชาการ
เกี่ยวกับเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการ
สัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยอันจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ส่วนวัน เวลา และสถานที่ที่จะให้หนังสือ
ดำเนินการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในการวิจัยสุดแต่ท่านจะกำหนด ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ
โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางสาวพรทิพย์ ไชยา)

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการ

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ ๑)

เรื่อง : การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ พระมหาเถระผู้บริหารงาน/ผู้นำในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม พระเถระ
นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. พระเดชพระคุณคิดว่า โดยภาพรวมแล้วคณะสงฆ์ไทยมีการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ไทย มีอุปสรรคปัญหาหรือสัมฤทธิ์ผลต่อคณะสงฆ์และสังคมไทยอย่างไรบ้าง
๒. พระเดชพระคุณคิดว่า การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย ในภาวะสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ในด้านต่างๆ มีการพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง
 - ๒.๑ ด้านหลักเกณฑ์วิธีการบริหารจัดการงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มีคณะสงฆ์ในวัดต่างๆ สำนักงานส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ และกรมศิลปากร
 - ๒.๒ ด้านหลักพุทธธรรมที่ช่วยสนับสนุนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม
๓. พระเดชพระคุณคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ในด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่ - โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ - วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน - ธรรมชาติภูมิทัศน์ คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง
๔. พระเดชพระคุณคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านพุทธศาสนาพิธี/พิธีกรรม อันได้แก่ - วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - เทศกาลงานบุญประเพณี - พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา - พิธีกรรมพื้นบ้าน/ชุมชน คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๕. พระเดชพระคุณคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันได้แก่ - สื่อบุคคล - สื่อธรรมชาติ - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อโสตทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ - สื่อชุมชน - สื่อพื้นบ้าน - สื่อเคลื่อนที่ คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๖. พระเดชพระคุณคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม อันได้แก่ - วัด/อุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม - ห้องสมุด - พิพิธภัณฑ์ทางวัฒนธรรม/หอศิลป์ - หอกระจายข่าว คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๗. พระเดชพระคุณคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันได้แก่ - การเรียน/การสอน - การประชุม/สัมมนา - การบรรยาย/อภิปราย - การอบรมปฏิบัติธรรม - การจัดนิทรรศการ/การประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๘. พระเดชพระคุณคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม อันได้แก่ - เครือข่ายวัดและเครือข่ายบุคคล - เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน - เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชนคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริม และมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๙. ขอความเมตตาพระเดชพระคุณ ช่วยชี้แนะทิศทางการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อเป็นการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้ยั่งยืนคู่จังหวัดสมุทรสงครามสืบต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบคุณในความเมตตาอนุเคราะห์จากท่านในการความกรุณาให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระสมุทรทวชิรโสภณ

(โสภณ ธมมโสภโณ/แยมกรานต์)

พระนิสิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์ (ชุดที่ ๒)

เรื่อง : การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่วัฒนธรรมผู้ชำนาญการ คณาจารย์ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

วันสัมภาษณ์

สถานที่

ส่วนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

๑. ท่านคิดว่า โดยภาพรวมแล้วคณะสงฆ์ไทยมีการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ไทย มีอุปสรรคปัญหาหรือสัมฤทธิ์ผลต่อคณะสงฆ์และสังคมไทยอย่างไรบ้าง

๒. ท่านคิดว่า การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย ในภาวะสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ในด้านต่างๆ มีการพัฒนาเป็นอย่างไรบ้าง

๒.๑ ด้านหลักเกณฑ์วิธีการบริหารจัดการงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม

ศิลปวัฒนธรรม มีคณะสงฆ์ในวัดต่างๆ สำนักงานส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งชาติ และกรมศิลปากร

๒.๒ ด้านหลักพุทธธรรมที่ช่วยสนับสนุนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

๓. ท่านคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม ในด้าน

สภาพแวดล้อม อันได้แก่ - โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ - วัฒนธรรมท้องถิ่น/

วัฒนธรรมชุมชน - ธรรมชาติภูมิทัศน์ คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๔. ท่านคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

ด้านพุทธศาสนาพิธี/พิธีกรรม อันได้แก่ - วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - เทศกาลงานบุญประเพณี

- พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา - พิธีกรรมพื้นบ้าน/ชุมชน คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการ

พัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมี

โอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๕. ท่านคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม **ด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม** อันได้แก่ - สื่อบุคคล - สื่อธรรมชาติ - สื่อสิ่งพิมพ์ - สื่อโสตทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ - สื่อชุมชน - สื่อพื้นบ้าน - สื่อเคลื่อนที่ คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๖. ท่านคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม **ด้านแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม** อันได้แก่ - วัด/อุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม - ห้องสมุด - พิพิธภัณฑ์ทางวัฒนธรรม/หอศิลป์ - หอกระจายข่าว คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีการพัฒนาส่งเสริมและมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๗. ท่านคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม **ด้านกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม** อันได้แก่ - การเรียน/การสอน - การประชุม/สัมมนา - การบรรยาย/อภิปราย - การอบรมปฏิบัติธรรม - การจัดนิทรรศการ/การประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม คณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงครามมีการพัฒนาส่งเสริม และมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๘. ท่านคิดว่า สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม **ด้านเครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม** อันได้แก่ - เครือข่ายวัดและเครือข่ายบุคคล - เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน - เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชนคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม มีการพัฒนาส่งเสริม และมีแนวทางการปฏิบัติงานในปัจจุบันนี้ มีข้อดี/ข้อเสีย/มีปัญหาอุปสรรค/และมีโอกาสพัฒนา อย่างไรบ้าง

๙. ขอความอนุเคราะห์ท่าน ช่วยชี้แนะทิศทางการพัฒนางานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อเป็นการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้ยั่งยืนคู่จังหวัดสมุทรสงครามสืบต่อไป

ผู้วิจัยขอขอบคุณในอนุเคราะห์จากท่านในการความกรุณาให้สัมภาษณ์ในครั้งนี้

พระสมุทรทวชิโรโสภณ

(โสภณ ธมฺมโสภโณ/แยมกรานต์)

พระนิสิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์การสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยาว : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูพิศาลสมุทรกิจ เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่เขต ๒ จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรวชิรโสภณ ฉายา ธมมโสภโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรารณาพระคุณท่าน พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

28 ม.ค. 2558

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ยง : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรณารณาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นั้สการ พระครูวิจิตรสมุทรคุณ เจ้าคณะตำบลอัมพวาเขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรวชิรโสภณ ฉายา ธมฺมโสภโณ รหัสประจำตัวนั้ส ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นั้สหลักสุตรพุทธศาสนตรคุษั้บั้ตติ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวั้ยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสุตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสุตรพุทธศาสนตรคุษั้บั้ตติ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณา แล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงใคร่ขอรณารณาพระคุณท่าน พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ้อสตรธรรมาคาราราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสุตรพุทธศาสนตรคุษั้บั้ตติ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนั้

จึงนั้สการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนั้สการมาด้วยความเคารพ

๒ ๘ ม.ค. ๒๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสุตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรารธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูสมุทรประภากร เจ้าคณะตำบลบางกระบือ จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรทิวโรโสภณ ฉายา ธมฺมโสภโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอรารธนาพระคุณท่าน พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

28 ม.ค. 2558

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอรอรรณนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

นมัสการ พระครูไพศาลสมุทรกิจ เจ้าคณะตำบลลาดใหญ่เขต ๑ จังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรโฆษ โสภณ ฉายา ธมฺมโสภโณ รัศประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่าน พร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการมาด้วยความเคารพ

28 ม.ค. 2558

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรติดตอ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นางจริยา ชูรอด นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ ฉายา ธมฺมโสภโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

๒๖ ม.ค. ๒๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๖๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นางศศิฑอณร์ สุวรรณมณี วัดธรรมจันทรมุขหลวงสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรวชิโรดม ญาณโมโกล โสภณ รัชสประจำตวันนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(นายสมุทรวชิโรดม สุวรรณมณี)
 วิชาพระพุทธศาสนา
 ๒๘ ม.ค. ๒๕๕๘

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนตสีโล

โทรศัพท์ติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๓๕

ព្រះធម្មបទ ២០០៥.២/០៦៤

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุदारาม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนวนน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๓๐, ๒๓๗, ๒๓๘

๑๘ มกราคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสมุทรสงคราม

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ

จำนวน ๑ ฉบับ

๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุทรวชิโรโสภณ ฉายา ธมฺมโสภโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๑๕๐๔๐๓๙
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม”
 เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม(Focus Group) เรื่อง “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” ในวันพุธ ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๒.๐๐-๑๓.๐๐ น. ณ ห้องประชุมหน่วยวิทยบริการคณะสังคมศาสตร์ วัดหลวงพ่อดุสรธรรมกายาราม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

28 अ. अ. 2558

Two Times

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน : พระมหานพพล กนต์ลีโล

โทรติดต่อ. ๐๘๖-๘๑๘-๐๖๗๕

ภาคผนวก ง
แบบบันทึกการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อการวิจัย

แบบแสดงความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group)
เรื่อง การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม
 THE DEVELOPMENT AND PROMOTION OF ARTS AND CULTURE
 OF SANGHA IN SAMUTSONGKHRAM PROVINCE

คำชี้แจง

แบบแสดงความคิดเห็นนี้ สำหรับให้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “การพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยแบ่งเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

ตอนที่ ๒ แบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม

๑. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ไทย
- ๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงครามในปัจจุบัน
- ๓) นำเสนอแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม

๒. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑) การพัฒนา หมายถึง การทำให้มีคุณภาพมากขึ้น หรือการทำให้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เจริญขึ้น ในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าตามแนวทางอันดามแห่งพระพุทธศาสนา จำนวน ๖ ด้าน คือ ๑) ด้านสภาพแวดล้อม ๒) ด้านพุทธศาสนพิธี/พิธีกรรม ๓) สื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ๔) แหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ๕) กิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ๖) เครือข่ายภาคีทางศิลปวัฒนธรรม

๒) ศิลปะและวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานสร้างทางศิลปะและพุทธิปัญญาทุกแขนง เป็นสิ่งที่มีการสร้างสรรค์เพิ่มเติมจากธรรมชาติ ซึ่งอาจอยู่ในลักษณะรูปธรรมหรือนามธรรม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมหลวงหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน โดยแสดงออกถึงความเจริญงอกงามและความมีศีลธรรมอันดีของมนุษย์

๓) การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม หมายถึง การดูแลรักษาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการ ป้องกันการรักษา การสงวน และการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลังในการที่จะติดตาม ศึกษา ค้นคว้า หาร่องรอยความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีต ตลอดจนการส่งเสริมให้ทุกคนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และร่วมกันช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติและของท้องถิ่นต่าง ๆ ไม่ควรที่จะหายไปจากคนไทยเพื่อสร้างความเข้าใจและมั่นใจแก่ประชาชนในการปรับเปลี่ยนในการที่จะนำเอาวัฒนธรรมของชาติอื่นมาใช้

๔) คณะสงฆ์จังหวัดสมุทรสงคราม หมายถึง พระสงฆ์ภิกษุที่เป็นผู้บริหารและผู้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมที่มีสังกัดวัดอยู่ในเขตจังหวัดสมุทรสงคราม

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม

คำชี้แจง : โปรดระบุข้อมูลทั่วไปซึ่งเป็นข้อมูลส่วนตัวของท่าน (เฉพาะที่อนุญาตให้เปิดเผยได้)

ชื่อ

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

ที่อยู่ปัจจุบัน

โทร.

ตอนที่ ๒ แบบแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”

คำชี้แจง : โปรดแสดงความคิดเห็น“การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคณะสงฆ์ในจังหวัดสมุทรสงคราม”

□ เห็นด้วย

เหตุผลข้อเสนอแนะเพิ่มเติม.....

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines, typical of notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระสมุทรวชิรโสภณ (โสภณ ธมฺมโสภโณ/แยมกรานต์)
- เกิด** : วันเสาร์ ที่ ๒๐ เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒
- สถานที่เกิด** : หมู่ที่ ๓ ตำบลสวนหลวง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
- การศึกษา** :
- : ประถมศึกษา – โรงเรียนอนุกุลวิทยา จังหวัดสมุทรสงคราม
 - : มัธยมศึกษาตอนต้น - โรงเรียน เจริญไวยวิทยา จังหวัดสมุทรสงคราม
 - : มัธยมศึกษาตอนปลาย – โรงเรียนเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
 - : หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มจร.
 - : พุทธศาสตรบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๕๕ พ.ศ. ๒๕๕๒
 - : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่น ๒๒ พ.ศ. ๒๕๕๔
 - : นักระรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม
 - : เปรียญธรรม ประโยค ๑ – ๒ สำนักเรียนวัดเพชรสมุทรวรวิหาร จังหวัดสมุทรสงคราม
- อุปสมบท** : วันที่ ๑๒ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๒.
- สังกัด** : วัดเพชรสมุทรวรวิหาร ตำบลแม่กลอง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม
- หน้าที่** :
- : เจ้าคณะตำบลแม่กลอง
 - : พระอุปัชฌาย์
 - : ผู้ช่วยเจ้าอาวาสเจ้าอาวาสวัดเพชรสมุทรวรวิหาร
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดเพชรสมุทรวรวิหาร ตำบลแม่กลอง อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม
- โทร ๐๓๔-๗๑๑๗๑๓, ๐๘๑ – ๘๘๐๗๐๐๕